

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ
BİLİM DALI

KIKLADLAR VE GÜNEYDOĞU EGE ADALARI'NDA OM III- GM IA
DÖNEMİ'NDE GÖRÜLEN MİNOS VE MİNOS ETKİLİ SERAMİK GELENEKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ece Ceren Doğan

Ankara 2019

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ
BİLİM DALI

KIKLADLAR VE GÜNEYDOĞU EGE ADALARI'NDA OM III- GM IA
DÖNEMİNDE GÖRÜLEN MİNOS VE MİNOS ETKİLİ SERAMİK GELENEKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ece Ceren Doğan

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu

Ankara 2019

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (10/12/2019)

Ece Ceren Doğan

ÖNSÖZ

“Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda OM III- GM IA Dönemi’nde Görülen Minos ve Minos Etkili Seramik Gelenekleri” konulu çalışmamda, MÖ. II. Binde Ege’de görülen Minos etkisi, Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda gerçekleştirilen kazı çalışmalarında ele geçen Minos seramik türleri ve gene Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda ele geçen Minos ve Minos etkili seramik örnekleri ele alınmıştır.

Tez konunun belirlenmesinde ve tez ile ilgili çalışmalarım sırasında bana yardımcı olan ve beni yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Vasıf Şahoğlu’na teşekkür ederim.

Maddi ve manevi olarak yanımda olan, beni teşvik eden ve desteğini hiç esirgemeyen anneme, babama ve tez çalışmalarım sırasında bilgisayarımı kullanmama izin verdiği için biricik kardeşim Nil’e çok teşekkür ederim. İyi ki varsınız.

ANKARA 2019

Ece Ceren Doğan

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	iv
1.Giriş	1
1.1.Konu.....	1
1.2. Amaç ve Kapsam	1
1.3. Çalışma Yöntemi	2
1.4. Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nın Coğrafyası ve Jeomorfolojisi.....	3
1.5. MÖ. 2. Bin Ege Kronolojisi.....	10
2. MÖ. II. Bin Yılda Minos Etkinliği (Girit Deniz Hâkimiyeti)	21
3. Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda OM III-GM IA Döneminde Bulunan Minos Seramik Grupları ve Kökenleri	33
3.1. Kamares Seramiği.....	33
3.2. Açık Üzerine Koyu ve Koyu Üzerine Açık Stil	43
3.3. Kaplumbağa Kabuğu Dalgalı Seramik (Tortoise-Shell Ripple Ware)	53
4. OM III- GM IA Dönemi'nde Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda Minos ve Minos Etkili Seramik Örneklerinin Ele Geçtiği Merkezler	57
4.1. KIKLAD ADALARI	57
4.1.a. NAXOS	57
4.1.b. THERA.....	61
4.1.c. MELOS.....	74
4.1.d. KEOS (KEA).....	81
4.1.e. IOS.....	90
4.1.f. DELOS.....	91
4. 2. GÜNEYDOĞU EGE ADALARI	93
4.2.a. SAMOS	93
4.2.b. KALYMNOS	96
4.2. c. KOS	99

4.2.d. TELOS	110
4.2.e. SYMI.....	111
4.2.f. RODOS	112
4.2.g. KARPATOS ve KASOS	119
5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ	130
KAYNAKÇA.....	136
HARİTA, TABLO ve LEVHA LİSTESİ.....	153
HARİTALAR , TABLOLAR ve LEVHALAR.....	167
HARİTALAR	167
TABLOLAR	169
LEVHALAR.....	180
ÖZET	271
ABSTRACT	272

KISALTMALAR

AJA: American Journal of Archaeology

AS: Anatolian Studies

Bkz.: Bakınız

Hesperia: Journal of the American School of Classical Studies at Athens.

KST: Kazı Sonuçları Toplantısı.

SMEA: Studi Micenei Ed Egeo Anatolici.

INSTAP: *Institute for Aegean Prehistory.*

TTKY: *Türk Tarih Kurumu Yayınları*

AEGAEUM: Annales d'Archéologie Égéeenne de l'Université de Liège

AnatA: Anatolian Archaeology

Ath.Mitt.: Athenische Mitteilungen

CMS: Corpus der Minoischen und Mykenischen Siegel

MÖ.: Milattan Önce

EM: Erken Minos

OM: Orta Minos

GM: Geç Minos

LM: Late Minoan

EK: Erken Kiklad

OK: Orta Kiklad

GK: Geç Kiklad

EH: Erken Hellas

OH: Orta Hellas

GH: Geç Hellas

ET: Erken Tunç ađı

OT: Orta Tunç ađı

GT: Geç Tunç ađı

DOL: Dark on Light

LOD: Light on Dark

yy.: yüzyıl

C14: Karbon 14

m: Metre

km: Kilometre

cm: Santimetre

yakl.: yaklaşık

fig.: figür

v.d.: ve diğerleri

s. : sayfa

1.Giriş

1.1.Konu

“Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda OM III- GM IA Dönemi’nde görülen Minos ve Minos Etkili Seramik Gelenekleri” başlıklı çalışmamın konusunu, arkeolojik kazılarda bulunan Minos ve Minos etkili seramik grupları oluşturmaktadır.

1.2. Amaç ve Kapsam

Bu çalışmanın kapsam ve amacı, Kiklad Adaları ve Güneydoğu Ege Adaları’nda yapılan arkeolojik kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkan Minos ve Minos etkili seramik geleneklerini, bunların ele geçtiği Kiklad Adaları ve Güneydoğu Ege Adaları’nı ortaya koymak, böylece Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları ile Girit Adası arasındaki ilişkilerin boyutlarını tespit etmektir. Bu çalışmamda, MÖ. 2. Binin ilk yarısında bahsedilen adalarda, Minos seramik örneklerinin yoğunluğunun nedeni ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tez konusunun kapsadığı zaman, Orta Tunç Çağı’nın sonu ve Geç Tunç Çağı’nın başlangıcıdır.

1.3. Çalışma Yöntemi

“Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda OM III- GM IA Dönemi’nde Görülen Minos ve Minos Etkili Seramik Gelenekleri” konulu çalışmamda, Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda ele geçen Minos seramik grupları ve Minos etkili seramikler incelenmiştir. Bu çalışma sırasında ana kaynaklar kütüphane çalışmaları ile elde edilmiştir. Bu kütüphane çalışmaları sırasında bilgiler, Türkçe, İngilizce, Almanca ve Yunanca kaynaklar taranarak elde edilmiştir. Buradaki bilgiler, levhalar ve haritalar yoluyla zenginleştirilmiştir. Bu zenginleştirmeyi en iyi hale getirme adına, görseller üzerinde çeşitli programlar yoluyla oynamalar yapılmıştır.

Çalışmamın ilk bölümünde, Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları özelinde Girit Adası coğrafyası ve M. Ö. II. Bin yıl Ege kronolojisi incelenmiştir. MÖ. II. Bin Ege kronolojisi içerisinde, Thera volkanının tam olarak bilinmeyen patlama tarihi hakkında farklı görüşler bir araya getirilmiştir. İkinci bölümde, MÖ. II. Bin yıldaki Minos etkinliği, mevcut olan Girit deniz hâkimiyeti ele alınmıştır. Bu bölümde Girit’deki Minos uygarlığının ortaya çıkışı, gelişimi, bu gelişimin çevre kültürler üzerindeki etkileri ve bu kültürün zaman içerisindeki zayıflamasına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde, Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda bulunan Minos seramik grupları ve bunların kökenlerine ışık tutulmuştur. Çalışmamın dördüncü bölümünde, Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda ele geçen Minos ve Minos etkili seramik örnekleri incelenmiştir. Beşinci ve son bölümde ise, değerlendirilme yapılarak sonuçlandırılmıştır.

1.4. Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nın Coğrafyası ve Jeomorfolojisi

Ege Bölgesi¹ (Harita 1)², çoğunlukla Yunan Anakarası'nın güneyini, Batı Anadolu'yu ve aradaki Ege Denizi'ni içeren bölgeyi temsil etmektedir. Ege Denizi'nin kapladığı alan, genelde 600 m derinliğinin altındadır. 600 m'den derin kesimler, Kuzey Ege Çanağı (Kuzey Ege'de yer alır) ile Girit'in kuzeyindeki Girit Çanağı'nda görülür. Ege'nin en derin kısmını oluşturan Girit'te, derinlik 3000 m'yi bulmaktadır. Ege Adaları'nın jeolojisi, Batı Anadolu ile büyük oranda benzerdir.³

Ege Denizi'nin eski adı Adalar Denizi'dir. Günümüzde Türkiye ve Yunanistan'ın kıyılarını birleştiren bu deniz, coğrafi, siyasi ve tarihi bakımdan oldukça önemlidir.⁴ Ege Bölgesi, Ege Denizi'nin etrafındaki adaları, Asya ve Avrupa kıyılarını, yani Yunanistan, Makedonya ve Trakya'nın doğu, Anadolu'nun ise batı ve güney-batı kıyılarını içine almaktadır. Deniz, bu alanı birleştirme konusunda, aynı zamanda iklimi kurak ve verimsiz bölgelerdeki insanların geçimini sağlamada önemli bir rol oynamıştır. Denizin ulaşımı yani Asya ile Avrupa arasındaki ekonomik ve kültürel ilişkileri kolaylaştırabilmesinin nedenleri, Ege kıyılarının girintili çıkıntılı olması, iyi korunmuş çok sayıda liman ve koya sahip olması, kıtalar arası jeolojik bir çöküntü sonucu oluşan irili ufaklı birçok adanın bulunması, denize doğru uzanan sıra dağlar arası verimli vadilerin bulunmasıdır.

Ege Bölgesi'nin genişliği 400 km'yi aşmaz ve dörtgen bir şekle sahiptir. Kuzeyi Trakya kıyıları, Boğaz'lar ve Troya bölgesi, güneyi Rodos, Karpatos, Girit ve Kitera adalarıyla sınırlanmış bir bölgedir ve içinde çok sayıda ada vardır. Trakya ve Aiolya kıyıları

¹ Yılmaz, 1998.

² Boş harita üzerine bu tez için gerekli merkezler eklenerek oluşturulmuştur.

³ Yılmaz 1998.

⁴ Tuncel ve Bostan, 1998.

arasında Tasos (Taşoz), Samotrake (Semendirek), İmbros (İmroz) ve Lemnos (Limni), güneyde Sporad'lar ve Anadolu'ya yakın Lesbos (Midilli), Attika ile Karya kıyıları arasında ise Kiklad Adaları yer almaktadır. Batıda Evboia (Eğriboz), doğuda Khios (Sakız), Samos (Sisam) ve Kos (İstanköy) adaları, Yunanistan ve Anadolu kıtalarının arasındaki mesafeyi kısaltmaktadır.

Ege denizi, kıyıları ve adalarıyla bir bütündür ve çok eski zamanlardan beri etrafındaki ülkeler, bu deniz yoluyla siyasal ve kültürel ilişkilerde bulunmuştur.⁵

Kiklad Adaları, Anadolu ile Yunanistan arasında merdiven biçiminde konumlanmış ve genellikle Batı Asya kültürünün Avrupa'ya uzanan yolu olarak hizmet etmiştir. Yaklaşık MÖ. 2800'de Anadolu'dan gelen göçmenlerin adalara yerleştiği düşüncesi vardır.⁶

Yoğun bir küçük adalar topluluğu olan Kiklad Adaları⁷ (Harita 1)⁸, Ege Denizi'nin güney kesiminin ortasında⁹, Girit Adası'nın kuzeyinde, Yunanistan'ın Attika bölgesi ile Peloponnesos (Mora) Yarımadası'nın doğusunda, Anadolu'nun güneybatısındaki Karia kıyıları'nın ise batısında yer alır¹⁰. Herodotos ve Thukydides gibi birçok eski Yunan yazarının metinlerinde geçen Kiklad isminin¹¹, klasik dönemde Delos'un kutsal merkezi çevresinde bir daire (kyklos) oluşturan adalardan türediği bildirilmiştir.¹² Çünkü eski Yunancada 'kyklades' sözcüğü, halka/ daire anlamına gelmektedir.¹³ Başka açıklamalar da vardır. Biri, adaların başlangıçta "Kyknades" adıyla anıldığı, bu adın Delos adası etrafında daireler çizerek dolaşan kuğulardan (kyknos) geldiği şeklindedir. Başka bir açıklama ise, adanın limanlarına sürekli gelen ve "kuğu" biçimde başlık süsü olan gemilerin, adanın çevresinde dolaşmasından

⁵ Mansel, 2011.

⁶ Higgins, 1967.

⁷ Stampolidis ve Sotirakopoulou, 2011.

⁸ Boş harita üzerine bu tez için gerekli merkezler eklenerek oluşturulmuştur.

⁹ Stampolidis ve Sotirakopoulou, 2011.

¹⁰ Kaya, 2016.

¹¹ Stampolidis ve Sotirakopoulou, 2011.

¹² Barber, 2010.

¹³ Kaya, 2016.

kaynaklı bu adı aldığını söylemektedir.¹⁴ Kiklad ismi günümüzde, kuzeydeki Andros ve Tenos'tan güneydeki Melos'a ve Thera'ya kadar olan bölgeyi simgelemektedir.¹⁵ MÖ. 2. yy'ın ikinci yarısında Delos adası, artan zenginliğiyle ünlenmiştir. Bir diğer ada olan Thera (Santorini/ Santaron) adası, volkanik bir adadır. Bu adanın patlaması sonucu deprem ve dev dalgalar oluşmuş, bu oluşan deprem ve dev dalgalar ise Girit'teki ilk Ege uygarlığının sonunu getirmiştir. Diğer tarihsel öneme sahip Kiklad Adaları ise, Naksos (Nakşa), Paros ve Melos (Milos)'dur. Bu üç ada Kikladlar'ın en büyükleridir. Naksos, tanrı Dionysos (şarap tanrısı) kültürünün merkezi olması ve mermeriyle, Paros mermeriyle, Melos adası ise Afrodit heykeli (Louvre Müzesi'ndeki Venüs de Milo) ve doğal bir cam olan obsidyeniyle adlarını duyurmuşlardır.¹⁶

Kikladlar, Attika ve Euboia'yla (Eğriboz) birlikte Yunanistan'ın en eski tektonik oluşumlarından olan Attika-Kiklad kütesini oluşturur. Attika ve Euboia'nın güneydoğusunda kalan Andros, Tinos, Mykonos, Naksos, Paros ve Serifos adaları granit, gnays, mermer ve çeşitli şistler gibi değişik türden eski kristal kayalardan oluşur. Güneydeki Milos, Kimolos, Polyaigos, Folegandros ve Thira adaları volkanik kökenlidir. Aegina, Paros, Methana, Kos, Nisyros ve Gyali adalarıyla birlikte Attika'da Ayioi Theodoroi'den Anadolu'da Bodrum'a kadar uzanan Güney Ege volkanik yayını oluşturur.

Kiklad Adaları çoğunlukla kayalık, çorak ve kıraçtır fakat yer yer düz ve verimli toprakları da vardır. Arazinin yapısı sadece adadan adaya değil aynı zamanda adanın kendi içerisinde de değişiklik göstermektedir. Adanın temel besin kaynakları, küçük av hayvanları, göçmen kuşlar, balık ve deniz ürünleridir. Adadaki arkeolojik kanıtlar, zeytin, üzüm, incir, badem, arpa, mercimek ve bezelye yetiştirildiğini göstermektedir. Kiklad Adaları, denizin ortasında, rüzgâra açık, su kaynakları ve tarım-hayvancılık olanakları kısıtlı küçük kara parçaları olarak,

¹⁴ Stampolidis ve Sotirakopoulou 2011.

¹⁵ Barber, 2010.

¹⁶ Kaya 2016.

yerleşime pek elverişli görünmese de MÖ. 3. Binde bölgelerarası iletişime yol açan stratejik konumu, zengin maden kaynakları ve yaşamın gerekliliklerini yerine getirmek için denize açılmak zorunda kalmaları sayesinde “Kiklad Uygarlığı” olarak adlandırılan bir uygarlığın doğup gelişmesine sebep olmuşlardır.¹⁷

Kiklad Adaları'nın tamamının en önemli özelliği, Anadolu ile Yunanistan arasındaki ulaşımı kolaylaştırmak, kültürel ve ekonomik ilişkileri geliştirmektir. Bu anlamda Ege'nin diğer adalarından çok daha fazla işlevseldir.

Ege Denizi'nde, yukarıda bahsedildiği gibi, Kiklad Adaları'na benzer şekilde, iki kıta arasındaki mesafeyi kısaltan ve köprü görevi gören ada grupları vardır. Sporatlar olarak adlandırılan bu ada grupları, Kuzey, Güney ve Doğu Sporatlar olarak üçe ayrılmaktadır. Günümüzde Doğu Ege Adaları adlarıyla da bilinen Doğu Sporatlarının kuzeyden güneye en önemlileri, Lesbos (Midilli), Khios (Sakız) ve Samos (Sisam)'dur. Oniki Adalar ve Saruhan Adaları da denilen Güney Sporatları, Anadolu'nun güney kıyısına yakındır.¹⁸

Oniki Ada kompleksinde yer alan adalara atfedilmiş isim olan *Dodecanese*¹⁹(Harita 1)²⁰, “Dodeca-Nesos” dan gelmiştir ve onun da anlamı Oniki Ada'dır. Birbirleriyle olan yakın ilişkilerinin yanı sıra, batıda Kikladlar'ın ve Kıta Yunanistan'ın, doğuda Anadolu'nun, kuzeyde Doğu Ege Adaları'nın (Khios, Samos, Lesvos, Lemnos), güneyde Girit ve Doğu Akdeniz'in, Yakınoğu'nun, Mısır'ın ticaret yolları üzerinde yer alan coğrafi konumları nedeniyle, Neolitik'ten beri bütün bu bölgeler ile yoğun bir etkileşime sahiplerdir. Ekilebilir arazi sınırlı olduğu için, Oniki Ada'da yaşayanlar denize yönelmiştir. Bu ada topluluğu GTÇ'nin başlangıcında, Minos medeniyetinden oldukça etkilenmiştir. Rodos'ta Ialysos/Trianda yerleşiminde, Kos'daki Serayia'da, Karpathos'ta, Kasos'ta, Telos adasındaki

¹⁷ Stampolidis ve Sotirakopoulou, 2011.

¹⁸ Kaya, 2016.

¹⁹ Seroglou ve Sfakianakis, 2015.

²⁰ Boş harita üzerine bu tez için gerekli merkezler eklenerek oluşturulmuştur.

Garipa'da, Syme adasında Drakounda'da, Kalymnos'taki Daskalio Mağarası'nda bu güçlü etki görülmektedir.²¹

Oniki Adalar²² (Harita 1)²³ elverişli bir coğrafi konuma sahiptir. Doğu Akdeniz'in en işlek ve en önemli noktalarından birinde bulunurlar ve Anadolu dâhil her yönden kolayca erişilebilirler. Tarihi zamanlarda Karya (Caria) olarak da bilinen Oniki Adalar, jeolojik olarak Güneybatı Anadolu'nun bir uzantısı şeklindedir.²⁴ Rodos ve dolaylarındaki birkaç ada bir tarafa bırakılırsa, Anadolu toprakları önünde yer alan, güneyden itibaren Kos (İstanköy), Kalimnos, Leros, Lipsos, Patmos, Samos (Sisam), Nikarya, Khios (Sakız), Lesbos (Midilli) adalarının, Anadolu kıta sahanlığı üzerinde yer aldığını eklemek gereklidir.²⁵

Doğu Ege'deki Minos yerleşimleri, Batı Anadolu sahil kesimi ile Girit arasındaki deniz rotasını koruma temelinde kurulmuş olmalıdır. Bronz Çağı boyunca Ege'yi Kıbrıs ve Yakındoğu'ya bağlayan ana deniz yolu, Rodos ve Bozburun yarımadasından (Muğla) geçmiştir. Trianda (Rodos), Levant ve Kıbrıs'tan batıya doğru bir geçit olarak önemli bir fonksiyonda kullanılmıştır.²⁶

Ege Denizi'nin güneydoğusunda yer alan Rodos, tarih boyunca siyasi ve ticari önemi sayesinde, bölgenin odak noktası²⁷, Akdeniz ticaretinin başı olmuştur.²⁸ Bu özelliğini, Doğu Akdeniz havzası ile Ege Denizi ve Boğazlar'a giden yol üzerinde yer almasına borçludur. Aynı adı taşıyan şehir, adanın kuzeyindedir. Kos adası ise, Anadolu'nun güneybatı sahili karşısında, Kerme Körfezi'nin (Bodrum ve Datça yarımadalarının arasında) ağzına yakın bir

²¹ Seroglou ve Sfakianakis, 2015.

²² Melas, 1988 (b).

²³ Boş harita üzerine bu tez için gerekli merkezler eklenerek oluşturulmuştur.

²⁴ Melas, 1988 (b).

²⁵ Tuncel ve Bostan, 1998.

²⁶ Niemeier, 1998.

²⁷ Tuncel ve Bostan, 1998.

²⁸ Kaya, 2016.

yerde bulunmaktadır. Yüzölçümü 282 km iken, en uzun yeri 40 km, eni yaklaşık 8 km'dir. Şehir, adanın kuzeydoğusundaki koyun içinde, Bodrum'a yaklaşık 17 km uzaklıktadır.²⁹

Doğu Girit, Güneydoğu Ege Adaları ve Anadolu'nun güneybatı kıyıları, jeolojik açıdan birçok ortak özelliği (gnays, granit, kireçtaşı, mermer, kireçli toprak, başkalaşan kayalar, fillit, şist, volkanik kayalar) paylaşmaktadır. Bu geniş alanda yaşanan ılıman iklim, geceleri sert, yazları ise oldukça nemlidir. Bu alanın, kendine özgü jeomorfolojik, çevresel, iklimsel özellikleri ve güçlü kültürler arası etkileşimleriyle "kültürel ortak dil" in kurulduğu bir alan olduğu varsayılabilir. Bu durum bazı kültürel değişimlerin varlığını, hatta günümüzde dil, kültür ve geleneklerde tespit edilen benzerlikleri açıklayabilir. Oniki Ada'nın Girit'e çok benzeyen dağlık karakterinin, bitki örtüsünün ve faunasının Giritlileri çekmiş olabileceği düşünülmektedir.³⁰

Asya ile Avrupa kıyıları arasındaki adaların en önemlisi ve en büyüğü Girit'tir ve bu sebeple burada bahsedilmesi gereklidir³¹ (Harita 2)³². Girit Adası, yukarıda da özellikle belirttiğim gibi arada köprü görevi gören Kiklad Adaları ve Güneydoğu Ege Adaları gibi adalar sayesinde, bir taraftan Peloponnes'e diğer taraftan Anadolu'nun batı ile güneybatı ve Afrika'nın kuzey kıyılarına bağlı bulunuyordu.³³ Girit'in bugünkü Türkiye, Yunanistan, Mısır ve Suriye komşularından en yakın olanı, en az 100 km uzaklıktadır.³⁴ Girit, bütün bu ülkelerle kültür alış-verişinde bulunacak kadar yakın ancak buralardan gelecek saldırıları önleyebilecek kadar uzaktır. Oldukça engebeli bir araziye sahip olan Girit Adası, sıradağlar tarafından kuzey

²⁹ Tuncel ve Bostan, 1998.

³⁰ Seroglou ve Sfakianakis, 2015.

³¹ Mansel, 2011.

³² Alexiou, 1991.

³³ Mansel, 2011.

³⁴ Kaya, 2016.

ve güney olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kendine özgü bir uygarlık yaratabilecek kadar büyüktür.³⁵

Eski Mısırlıların Keftiu, Akadların Kaptaru, İbranilerin ise Kaftor dediği Girit Adası, Ege Denizi'nin güney sınırında yer alır ve 8.334 km²'lik bir alanı kaplar. Adanın ovaları sayesinde tarım ürünleri ve hayvanlar için gerekli otlak temin edilmiştir. 40 km uzunluğundaki, 6-12 km arasında değişen genişlikteki Mesara Ovası en büyüğüdür ve Girit'in başkenti Knossos'un içinden geçen Kairatos Nehri tarafından sulanmaktadır. Ayrıca bina ve gemi yapımında gerekli kereste, Akdağlar, İda Dağları ve Dikte Dağları'ndan sağlanmıştır. Girit Adası, madeni açıdan fakirdir. Adada var olduğu söylenen yaban hayvanları; dağ keçisi, porsuk, yaban keçisi ve evlerdeki farelere karşı kullanılan gelincikti.

Girit'teki ada uygarlığı, ekonomisini ve refah seviyesini, savaş ve fetih siyasetinin getirileri üzerine kurmuştur.³⁶ MÖ. 2000 yıllarında, Knossos'daki kraliyet saraylarına, Zakro'ya, Phaestos'a dayanan bu ayrıntılı uygarlığın kökeni, Batı Asya ve Mısır'la olan yoğun temaslara dayanmaktadır. Ancak yabancı etkiler zamanla özümsemiş ve Giritliler tarafından kendine özgü bir kültüre dönüştürülmüştür.³⁷

Yunan mitosları, adada hüküm sürmüş ve gücü sayesinde Ege Denizi'ne hükmetmiş Kral Minos'dan, Minos uygarlığının başkenti Knossos'tan bahsetmektedir.³⁸ Eski Yunanlılara göre Girit'in, doksan kenti vardı ve buralarda yaşayan topluluklar farklı diller konuşuyordu. Kral Minos adında kentler kurulmuştu (Siphnos adasında, Peloponnesos'ta, hatta Sicilya'da). Minosluların, savaştan uzak bir topluluğu temsil ettikleri düşüncelerinin aksine, hem cesur hem de savaşçı insanlar olarak tanındığı söylenmektedir.³⁹

³⁵ Mansel, 2011.

³⁶ Kaya, 2016.

³⁷ Higgins, 1967.

³⁸ Mansel, 2011.

³⁹ Kaya, 2016.

1.5. MÖ. 2. Bin Ege Kronolojisi

MÖ. 2. Bin yılın başlangıcında, Girit Adası'nda Minos uygarlığının etkileri bilinmektedir. Bu dönem, krallar tarafından yönetilen şehir devletlerinin (merkezi yönetimlerin) görülmeye başlandığı bir dönemdir.⁴⁰

Ege'nin stratigrafisi ve dönemselleştirilmesi, alanların kendi içerisindeki dizilerinden ve bunların birbiriyle bağlantılarından oluşturulmuştur. Seramik morfolojisindeki ve dekorasyonundaki değişim, dönemselleştirme için en hassas göstergeleri olduğu için, Ege'de tabakaların esas belirleyicileri seramiklerdir. Bunun yanında mühürler gibi diğer önemli eser sınıfları da stratigrafi ve stile dayalı bir iç kronolojiye sahiptir. Bu sebeple önemli yardımcılarıdır. Mühür kronolojisinin temel yapısı, seramiğe dayalı tarihlenen buluntu kontektlerinden kaynaklanmaktadır.⁴¹

Ege Bölgesi'nin kronolojisine bakacak olursak⁴² (Tablo 1)⁴³: Erken Tunç Çağı, kabaca Erken Minos (EM), Erken Kiklad (EK) ve Erken Hellas (EH); Orta Tunç Çağı, kabaca Orta Minos (OM), Orta Kiklad (OK), Orta Hellas (OH); Geç Tunç Çağı, Geç Minos (GM), Geç Kiklad (GC) ve Geç Hellas (GH) ya da Miken (terimler eş anlamlıdır) şeklindedir. Her dönem genellikle üç aşamaya bölünmüştür ve her evre gerektiği ölçüde alt evrelere ayrılmıştır.⁴⁴ Buradaki Minos kültür alanının Girit Adası'nda, Miken ya da Hellas'ın Yunanistan'da ve Kiklad'ın ise Kiklad Adaları'nda olduğu bilinmektedir.

Minos uygarlığını tanımlamak için, kurucusu olan Arthur Evans, seramiği temel alarak üç bölümlü kronolojik bir sistem geliştirmiştir. Bunlar, Erken Minos (EM), Orta Minos (OM) ve Geç (ya da Son) Minos şeklinde ayrılmıştır. Bu evrelerin her biri de kendi içerisinde üçer

⁴⁰ Mansel, 2011.

⁴¹ Warren, 2010.

⁴² Higgins, 1967.

⁴³ Forstner-Müller ve Kopetzky, 2009; Dickinson, 1994; Shelmerdine, 2008; Girella ve Pavuk, 2016.

⁴⁴ Higgins, 1967.

evreye (EM I-II-III; OM I-II-III; GM I-II-III) ayrılmıştır. Bunlar da gerektiğinde kendi içinde A ve B olmak üzere ikişer alt evreye ayrılmaktadır. Bu ayrımın bazı bilim adamlarınca eleştirilmesi üzerine, Minos saraylarının geçirdiği başlıca yapı evrelerine (ilk inşaları, tahripleri, yeniden inşaları ve son yıkımlarına dayanan) göre yeni bir ayrım oluşturulmuştur.⁴⁵ Bu kronoloji, Girit'in İlk Çağ tarihini dört evreye ayırmaktadır. Bunlar: Saraylar Öncesi Dönem MÖ. 2000 öncesi veya MÖ. 6000-1900⁴⁶ yani EM I- OM IA⁴⁷; Eski Saraylar Dönemi MÖ. 2000-1700 veya MÖ. 1900-1720⁴⁸ yani OM IB- OM IIB/IIIA⁴⁹; Yeni Saraylar Dönemi MÖ. 1700-1425⁵⁰ yani OM IIIB-GM II⁵¹; Saraylar Sonrası Dönem MÖ. 1425-1100/1050 yani GM III⁵² şeklindedir.

Minos kültür safhalarını tarihlemeye, yazılı belgeleri sayesinde kronolojisi iyi bilinen Mısır ile yapılan karşılaştırma esas alınır.⁵³ Yaklaşık MÖ. 2100'den sonra Girit'le olan Mısır bağlantıları, Minos'un mutlak kronolojisinin kurulmasına yardımcı olmaya başlar.⁵⁴ Bunun için, Girit'te bulunan Mısır ve Mısır'da bulunan Girit eserleri kullanılır. Bu esas alındığında Eski Saraylar Çağı, kabaca Mısır XII. Sülale zamanına denk gelir. Bu sülaleye ait bir yerleşme enkazında, OM II evresine özgü Kamares seramiği ele geçmiştir. Ayrıca Abydos'taki bir mezarda da Kamares vazosu bulunmuştur. Eski Saraylar Dönemi'nin sonunun ya da Yeni Saraylar Dönemi'nin en erken evrelerinin, Hyksos dönemiyle çağdaş olduğu anlaşılmıştır. Bunun sebebi olarak Hyksos firavunu Khyan'ın kartuşunu taşıyan bir vazoya ait kapağın, Knossos sarayının OM IIIA tabakasında bulunması görülmektedir. Yeni Saraylar Dönemi'nin geç evreleri ise, Mısır'da Yeni Krallık Devri'ne özellikle XVIII. Sülale

⁴⁵ Alexiou, 1991.

⁴⁶ Kaya, 2016.

⁴⁷ Hallager, 2010.

⁴⁸ Kaya, 2016.

⁴⁹ Hallager, 2010.

⁵⁰ Kaya, 2016.

⁵¹ Hallager, 2010.

⁵² Alexiou, 1991; Hallager, 2010.

⁵³ Alexiou, 1991.

⁵⁴ Warren, 2010.

zamanına denk gelir. Ayrıca Saraylar Sonrası Çağ'ın başlangıcını ve aynı zamanda sarayın tahrip edildiği tarihi belirlemede de El-Amarna'daki Amenophis IV veya Akhenaton sarayında bulunan seramikler yardımcı olmuşlardır.⁵⁵ Yakınoğu, Kıbrıs ve Ege'nin stratigrafik dönemlerine, Mısır tarihsel kronolojisinin uygulanmasını sağlamak için Mısır ile Ege, Kıbrıs ve Yakınoğu arasında yeterli ilişki bulunmaktadır. Yeni kanıtlar tarafından sağlanan bilgilere göre, Ege Tunç Çağı kronolojisi için yaklaşık olarak şöyle bir sonuç çıkmaktadır: OM IA MÖ. 2050 / 2025-1930 / 1900; OM IB MÖ. 1930/1900-1850; OM IIA MÖ. 1850-1780 / 1750; OM IIB MÖ. 1780 / 1750-1700 / 1675; OM IIIA MÖ. 1700 / 1675-1650/ 1640; OM IIIB ve OM IIIB-GM IA Geçiş MÖ. 1650 / 1640- 1600; GM IA MÖ. 1600 / 1580-1520 / 1510; GM IB MÖ. 1520/1510 (en erken) -1440/1430; GM II MÖ. 1440 / 1430-1390.⁵⁶

MÖ. 2000 yıllarında Girit'te ilk kez Knossos, Phaistos ve Mallia'da saray olabilecek nitelikte büyük yapılar inşa edilmiştir. Bu sarayların ortaya çıkışının sebebi olarak, güçlü idare merkezleri sayılabilmektedir. Saraylarda kral ünvanı taşıyan yöneticiler vardır.⁵⁷ Bu saraylar, yüzyıllar boyunca birçok tahribe uğramıştır.⁵⁸ Yaşanan bu felaketler, kültürel gelişimi kesintiye uğratmamış⁵⁹, Girit çabucak kalkınmış, saraylar anıtsal şekilde yeniden yapılmıştır. Knossos sarayındaki bazı izlerin, depreme ve sarayın soyulduğuna ait olduğu söylenmiştir.⁶⁰

MÖ. 2. Binyılda olduğu bilinen Thera patlamasının tam tarihi hakkında araştırmacıların çeşitli görüşleri bulunmaktadır. Tam olarak tarihlenen yapılamamış olmasının nedeni olarak, volkanik karbonun organik maddeleri etkileyerek sonucu değiştirmesi

⁵⁵ Alexiou, 1991.

⁵⁶ Warren, 2010.

⁵⁷ Alexiou, 1991.

⁵⁸ Mansel, 2011.

⁵⁹ Alexiou, 1991.

⁶⁰ Mansel, 2011.

görülmektedir.⁶¹ Ağaç halkalarına göre MÖ. 1624⁶², buz çekirdeklerine göre MÖ. 1645 (+ - 20)⁶³ ve radyokarbona göre MÖ. 1400-1700 tarihleri ön plana çıkmıştır.⁶⁴ Son dönemdeki buz çekirdekleri, ağaç halkaları ve iklimsel olaylardan elde edilen veriler, volkan patlamasının tarihinin MÖ. 17. yy.'ın ikinci yarısında olduğunu önermiştir. Öte yandan Peter Warren, Manfred Bietak, Malcolm Wiener ve Felix Höflmayer tarafından Mısır'da Yeni Krallığın başlamasından sonra, yaklaşık olarak MÖ. 1566-1552 arasına ya da MÖ. 1570-1544'e tarihlendirilmiştir.⁶⁵ Friedrich ve arkadaşları tarafından Santorini patlaması MÖ. 1627-1600 civarına tarihlendirilmiştir.⁶⁶ Bu tarihlemeyi Santorini'de bulunan ve patlama sonucu tephra altında kalmış bir zeytin ağacı dalı yoluyla yapmıştır. Ancak Manning ve Kromer bu tarihi eleştirmiş ve yerine MÖ. 1593-1530 tarihlerini önermiştir.⁶⁷ Mühlenbruch de, Santorini'deki bu zeytin ağacı dalının C14 tarihlemesine göre (bu ağaç dalının patlama ile yaşıt olduğu düşünülerek) volkanik patlamanın MÖ. 1613±13= 1627-1600 tarihlerinde gerçekleşmiş olabileceğini ve bu süre zarfının, C14 tarihlerine göre GM IA döneminin sonuna denk gelmeyeceğini ileri sürmektedir.⁶⁸ Ancak bu ağaç örneğinin son halkasının, püskürme ile çağdaş olduğu konusunda da tereddütler bulunmaktadır. Ağaç patlama sırasında canlı olsa bile bütün dallarının canlı olmadığı, bir zeytin ağacının ölü dallara ve dal parçalarına sahip olabileceği ileri sürülmektedir.⁶⁹

Thera volkanının patlaması sonucu, Minos uygarlığına ait merkezlerin büyük tahribata uğradığı,⁷⁰ birçok Girit kenti ve köyünün yıkıldığı⁷¹ belirtilmiştir. Ancak patlama ve imha arasında zamansal farklılıklar olduğu söylenmektedir. Pichler ve Schiering, Santorini volkanik

⁶¹ Yiğitbaşıoğlu, 2003.

⁶² Liritzis, Michael ve Galloway, 1996.

⁶³ Liritzis, Michael ve Galloway, 1996; Hammer v.d., 1987.

⁶⁴ Liritzis, Michael ve Galloway, 1996.

⁶⁵ Höflmayer, 2012.

⁶⁶ Athanassas, v.d., 2017.

⁶⁷ Driessen, 2019.

⁶⁸ Mühlenbruch, 2017.

⁶⁹ Wiener, 2009; Bietak, 2014.

⁷⁰ Alexiou, 1991.

⁷¹ Hemingway, 2012.

patlaması ile Girit'te meydana gelen yıkımlar arasında bir ilişki olmadığını ileri sürerken, Marinatos Minos kültürünün yok olmasının volkanik patlamayla ilgili olduğunu savunmaktadır. Sparks ve birçok bilim adamı, Santorini'de öncül depremlerin, küçük patlamaların yaşandığını ve bunların yerleşimin yeniden iskân edilmesini engellemiş olabileceğini savunmaktadır.⁷² Jan Driessen, Minos toplumunun yaklaşık MÖ. 1450'de parçalanmasına yol açan sürecinde, Santorini patlamasının etkileri olduğunu savunanlardan biridir. Sismik faaliyetlerin, azalan verimin ve kötü yönetimin Yeni Saray Girit sisteminin parçalanma sürecini hızlandırabileceğini ileri sürmüştür.⁷³ Tunç Çağı Girit saray toplumunun çöküşü için; patlama sonrası oluşan tsunami, Miken istilasası veya iç karışıklıklar gerekçe gösterilebilmektedir. Ancak patlamanın, bu yıkımdan 50-100 yıl önce gerçekleşmiş olduğunun düşünülmesi ve patlamadan sonra bazı bölgelerde refahın devam ettiği görüşü, bazı bilim adamları tarafından sebepler arasından çıkarılması için gerekçe oluştururken, bazıları dolaylı olarak kül düşüşü nedeniyle su kaynaklarının kirlenmesi sonucu tarım mahsullerini tehlikeye sokması veya ideolojik belirsizliklere neden olması sebebiyle patlamayı sebep olarak görmektedir.⁷⁴ Minosluların büyük ölçüde deniz ticaretine bağlı olduğu ve bu sebeple yerleşim yerlerinin genellikle kıyıya yakın yerlerde olduğu göz önüne alındığında, bu patlama sonrasında oluşan tahribat sonucu, pek çoğunun Girit'teki yaşamlarını ve geçim kaynaklarını kaybettiği uzmanlar tarafından belirtilmektedir.⁷⁵

Minos patlamasından kısa süre önce bir dizi deprem yaşandığı ve bu depremlerin Santorini'deki volkanik aktiviteyi arttırdığı savunulmaktadır. Öncül darbeler sonrası Akrotiri sakinleri tarafından onarımlar yapıldığı ve şiddetli patlamadan önce Akrotiri'yi terk ettikleri tespit edilmiştir.⁷⁶ Mühlenbruch, Santorini patlamasının Akrotiri'nin yıkımı ile ilişkili

⁷² Liritzis, Michael ve Galloway, 1996.

⁷³ Driessen, 2019.

⁷⁴ Knappett v.d., 2011.

⁷⁵ Friedrich, 2015.

⁷⁶ Athanassas, v.d., 2017.

olmadığını, “..tarih öncesi arkeolojinin, yalnızca zaman aralıklarına tarih aralıkları atayabileceği ve kesin başlangıç veya bitiş noktalarını belirleyemeyeceği” şeklinde ifade etmiştir.⁷⁷ Akrotiri’de patlamadan önce meydana gelen depremlerden korunmak için taş duvarların yapımında ahşap krişler kullandıkları tespit edilmiştir. Böylece duvarları daha esnek hale getirmeye ve duvarların depreme karşı dayanıklılığını arttırmaya çalışmışlardır.⁷⁸ Patlama sonrasında yeni bir sürecin, bir güç değişiminin başlamış olduğu uzmanlar tarafından belirtilmiştir.⁷⁹

Santorini patlamasının bir veya birkaç tsunami ile birlikte olduğu varsayılmaktadır. GM IA seramik parçalarının, mimari enkazın, Thera külünün, deniz foraminiferleri (tek hücreli organizmalar) ve yumuşakçalarının karışımından oluşan Palaikastro kıyı katmanları, tsunami oluşumunu kanıtlamaktadır.⁸⁰ Tsunamiye ait en önemli kanıt Thera’nın doğu kıyısındaki 3,5 m kalınlığındaki tephra yatağı olarak belirtilmiştir. Kanıtlar güneybatı Anadolu’da Didim ve Fethiye’de de tespit edilmiştir. Orada tsunamiye bağlı olarak yorumlanan 10 cm kalınlığında kumlu tabaka tespit edilmiştir. Tsunaminin, Minos Santorini patlamasının 3. veya 4. yani son evresinde, doğu Girit’e volkanik kül birikiminden sonra gerçekleşmiş olduğu düşünülmektedir.⁸¹

GM IB sırasında ve sonunda Girit yerleşimlerini, yangın tahribatları etkilemiştir. Bunlar iç isyana, depremleri içeren büyük doğal felakete veya Miken istilasına bağlanmıştır. Birçok yıkıma ve terk edilmeye rağmen Minos kültürünün hayatta kaldığı vurgulanması gereken bir durumdur.⁸² Girit dışında Güneydoğu Ege’de de Geç Minos IA Dönemi’nde yerleşimlerin geçici olarak terk edildiği anlaşılmıştır.

⁷⁷ Mühlenbruch, 2017.

⁷⁸ Friedrich, 2015.

⁷⁹ Alexiou, 1991.

⁸⁰ Driessen, 2019.

⁸¹ Bruins v.d., 2008.

⁸² Driessen, 2019.

Volkanın en şiddetli evresi “Plinian” evresidir. Bu evre etraftaki çoğu yapıyı toprak altında bırakan ve Santorini’yi yaklaşık 10 m kalınlığında bir pomza katmanıyla örten şiddetli bir patlama evresidir. Tephra’nın Doğu Akdeniz’e hatta buz çekirdeklerindeki volkanik cam parçalarının varlığı sayesinde çok ötedeki Grönland’a taşındığı düşünülmüştür. Ancak Grönland’daki volkan külünün Santorini ile değil, Alaska’daki neredeyse aynı zamana ait başka bir volkanik patlama ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Tephra’nın büyük bir kısmı, Oniki adaları ve Batı Anadolu’yu içeren Doğu Ege’ye düşmüştür. V. Şahoğlu Çeşme-Bağlararası’ndaki kazılarda bir tephra tabakasının varlığını açığa çıkarmıştır. Jeokimyasal analizler sonucunda volkanik külün Santorini ile ilişkisinin kurulamamasına rağmen, volkanik kül tabakasının varlığı ve Geç Minos IA’da bu yerleşimin de tıpkı volkandan etkilenen diğer merkezler gibi terk edildiği Şahoğlu tarafından tespit edildiğinden, aynı zaman diliminde başka bir volkanik patlamanın meydana gelmiş olabileceği düşünülmektedir. Bunun dışında Milet, Efes, Iasos, Doğu Samos, Kuzeybatı Kos’daki GTÇ merkezlerinin Minos patlamasından etkilenmiş olabileceği söylenmektedir.⁸³ Bunların dışında Anadolu’da özellikle Ege Bölgesi’ndeki göl diplerinde Minos püskürmesinin küllerine rastlanmıştır. Bunlar arasında Burdur ilindeki Gölhisar Gölü, Gediz havzasındaki Gölcük Gölü sayılmaktadır.⁸⁴

Volkanik tephra, binaları çökertebilir, yaralayabilir, meralara ve su kaynaklarına zarar verebilir, iklimsel koşullara olumsuz etki oluşturabilir. Bu durum kıtlığa, sivil huzursuzluğa, sosyo-ekonomik bozulmalara hatta ani ölümlere neden olabilir. Bu güçlü volkanik patlamanın, o dönemde kullanılan Linear A ve Girit hiyeroglifleri ile yazıya aktarıldığı düşünülmektedir. Ancak henüz bu yazıların tam olarak çözülememesinden kaynaklı olarak, Minos patlamasının yazılı bir açıklamasının yapıp yapılmadığı bilinmemektedir.⁸⁵

⁸³ Athanassas, v.d., 2017.

⁸⁴ Yiğitbaşıoğlu, 2003.

⁸⁵ Athanassas, v.d., 2017.

Erken Kiklad'ın bitiminde, yaklaşık MÖ. 2200'de, kültürel bir boşluk tespit edilmiş ancak EK döneminin sonu OK ile bir şekilde birleşmiştir.⁸⁶ Araştırmacılar tarafından yaklaşık MÖ. 2000 (+/- elli yıl) Orta Kiklad döneminin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Bitiş tarihi kısmen MÖ. 1675 ile 1600 arasında belirlenebilir.⁸⁷ Phylakopi'de İkinci Şehir ve Ayia Irini'de D ve F evreleri, Orta Kiklad döneminin stratigrafisini temsil etmekte, daha önceki evrelerde kronolojik ilişkinin çok net olmamasına karşın OH II/ OM IIA ile ilişkisi görülmektedir.⁸⁸ Seramiğe dayalı üç evreye ayrılmış olan OK dönemi kabaca şu şekildedir: OK I, MÖ. 2000-1850; OK II, MÖ. 1850-1700; OK III, MÖ 1700-1600.⁸⁹

Büyük bir yerleşim yeri olan Phylakopi, kurulduğu tarihten GTC'nın sonuna kadar kesintisiz bir stratigrafi sağlamıştır. Ayia Irini ise Phylakopi'den materyal kültürü açısından farklıdır.⁹⁰ Erken OK Dönemi'ne ait Phylakopi II-ii, Kea (Ayia Irini) IV ile ve geç OK Dönemi'ne ait olan Phylakopi II-iii, Kea (Ayia Irini) V ile çağdaştır. Ayia Irini IV. Dönem,⁹¹ OM II ile çağdaştır⁹² (Tablo 2).⁹³ Orta Kiklad'ın geç dönemleri, Phylakopi II-iii ve Ayia Irini Dönem V'teki buluntulara dayanarak ayırt edilebilir. Bu da, OM III ile çağdaşlık sunmaktadır.⁹⁴ Phylakopi III-i ve Ayia Irini VI. tabakaları, Geç Minos IA'nın erken-geç safhalarına, yani Orta Hellas sonu ile Geç Hellas'ın erken safhalarına tarihlendirilir.⁹⁵

Bölgeye coğrafi yakınlığına rağmen Batı Anadolu⁹⁶ (Harita 1)⁹⁷, tanımlanmış Tunç Çağı yerlerinin azlığı nedeniyle Ege'deki Tunç Çağı tartışmalarında çoğunlukla göz ardı edilmiştir. Bu yerlerin azlığının nedeni olarak, Anadolu Bölgesi'nin büyüklüğü, sahillerin dinamik

⁸⁶ Higgins, 1967.

⁸⁷ Cline, 2010.

⁸⁸ Barber, 1978.

⁸⁹ Higgins, 1967.

⁹⁰ Dickinson, 1994.

⁹¹ Cline, 2010.

⁹² Dickinson, 1994.

⁹³ Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

⁹⁴ Cline, 2010.

⁹⁵ Dickinson, 1994.

⁹⁶ Greaves, 2010.

⁹⁷ Boş harita üzerine bu tez için gerekli merkezler eklenerek oluşturulmuştur.

karakteri ve geniş araştırma metotlarının geç kullanıma girmesi görülmektedir. İzmir Bölgesi Kazı ve Araştırma Projesi'nin (IRERP) başlaması sayesinde, İzmir Körfezi civarında bir dizi yeni keşif ve araştırma yapılmıştır. Buradaki iki yer olan Bakla Tepe ve Liman Tepe, önemli erken dönem tabakaları vermiştir.

Denizden kolayca ulaşılabilecek konumdaki Bakla Tepe'de, Orta-Batı Anadolu ile Ege kültürlerinin karışımına ışık tutan bir mezar yeri vardır.⁹⁸ Geç Tunç Çağı'na ait Bakla Tepe II' de MÖ. 13. yy'a tarihlenen oda mezarda, ithal seramikler (Miken) ve onların yerel taklitleri bulunmuştur.⁹⁹ Liman Tepe de kıyadaki önemli yerleşimlerden biridir. Liman Tepe, liman özelliğine sahip olması ile Ege dışında Doğu Akdeniz, Balkanlar ve Kafkaslar ile de ilişkilere sahiptir.¹⁰⁰ Liman Tepe III. Tabakası, MÖ. 2. Bine tarihlenmektedir. Kıta Yunanistan'dan, özellikle Aegina adasından bilinen çok sayıda ithal ve yerel yapım seramik örneği ele geçmiştir.¹⁰¹

Efes, Milet, Iasos gibi kıyı yerleşimlerindeki Tunç Çağı araştırmaları, Klasik Dönem kalıntıları yüzünden sekteye uğramıştır. Limanlar yoluyla Ege'ye, Büyük Menderes Vadisi yoluyla da Orta Anadolu'ya erişebilir konumdaki Milet'te¹⁰² ithal Minos seramikleri, yerleşimde III. Tabakada bulunmuştur. Bu seramikler OM IB-IIIB'ye denk gelmektedir. Akrotiri'nin A-B evreleri ile paraleldir.¹⁰³ IV. Evresi, Yeni Saray Dönemi'ne denk gelmektedir.¹⁰⁴ Greaves, IVa tabakasının Thera patlaması zamanında yıkıldığını, yerleşimin IVb'de yeniden inşa edildiğini söylemektedir. Iasos'da bulunan üç çömlek kırığı sayesinde Girit ile ilişkilerin Saraylar Öncesi Dönem'de başladığı anlaşılmış, GM IB döneminde B

⁹⁸ Greaves, 2010.

⁹⁹ Erkanal ve Şahoğlu, 2012(b).

¹⁰⁰ Greaves, 2010.

¹⁰¹ Erkanal ve Şahoğlu, 2012(a).

¹⁰² Greaves, 2010.

¹⁰³ Knappett, Nikolakopoulou, 2005.

¹⁰⁴ Raymond, 2005.

binasının yıkılması ile Girit ile ilişkiler sona ermiştir.¹⁰⁵ F yapısı, Yeni Saray Dönemi'ne tarihlenen Minos tekniğinde inşa edilmiş bir yapıdır. İçerisinden bu döneme ait çok sayıda Minos ve Minos etkili seramik bulunmuştur.¹⁰⁶ Milet ve Iasos'un Anadolu kronolojisine adaptasyonu, stratigrafilerinin belli belirsiz olmaları nedeniyle, Beycesultan üzerinden kurulmaktadır.¹⁰⁷ Beycesultan V. Tabakanın başlangıcı MÖ. 2000-1900 aralığına tarihlenmektedir. Beycesultan IV. Tabakanın üç alt evresi de Orta Tunç Çağı'na tarihlenmektedir.¹⁰⁸

Anadolu'nun Ege'ye açılan en önemli limanlarından birisi olan ve her dönemde özelliğini korumuş olan Çeşme'de bulunan Bağlararası, MÖ. 2. Binde Girit-Minos ilişkileri için önemli bir limandır.¹⁰⁹ Çeşme-Bağlararası yerleşiminin 0. Tabakası, MÖ. 14. yy'a yani Geç Tunç Çağı'na, Geç Hellas III A2-III B1'e tarihlenmektedir. 0. ve 1. Tabakası arasında bir boşluk vardır. Ve bu boşlukta, olasılıkla MÖ. 1640'da, Thera patlaması yaşanmış olmalıdır. 1. Tabakası, Genç Minos IA'ya; 2a, 2b ve 2c tabakası, Orta Minos III'e tarihlenmektedir. Çeşme-Bağlararası 2a tabakası, MÖ. 1700'lerde olduğu tespit edilen büyük deprem felaketinin ardından, bir çeşit toparlanma dönemi olarak görülmektedir.

MÖ. 2. Bin kronolojisi için önemli bir yer olan Panaztepe'de Akropol II. Tabaka, Troya V'in sonu- VI. Tabaka, Beycesultan'ın V. ve IV. Yapı katlarına paralel malzeme vermiştir. Bu yapı katı, MÖ. 2. Binin başından itibaren Ila ve IIb evrelerini içine almaktadır.¹¹⁰

Ege prehistoryası için referans niteliğinde bir merkez olan Troya'nın MÖ. II. Bin malzemesi, maalesef yeterince araştırılmamıştır. Daha çok Miken seramikleri üzerinde araştırmaların yoğunlaştığı görülmektedir. MÖ. II. Bin araştırmaları için, Troya IV'ün

¹⁰⁵ Greaves, 2010.

¹⁰⁶ Momigliano, 2009.

¹⁰⁷ Momigliano, 2000.

¹⁰⁸ Mellaart, 1970.

¹⁰⁹ Şahoğlu, 2011; Şahoğlu, 2012.

¹¹⁰ Günel, 1999.

sonundan başlamak gereklidir. Troya V, OH I-II Dönemi'ni kapsamaktadır. VI. Evre, kendi içerisinde alt evrelere (a-h) ayrılmaktadır. İlk evresi olan VIa MÖ. 1700'lerde başlamaktadır ve kabaca OH III ile çağdaştır. Troya VIh evresi ise MÖ. 1300'lerle bitmektedir. Bu da kabaca GH IIIA2 ile çağdaştır. VIIa tabakası yaklaşık olarak MÖ. 1200'de son bulmaktadır.¹¹¹

¹¹¹ Pavuk, 2007.

2. MÖ. II. Bin Yılda Minos Etkinliği (Girit Deniz Hâkimiyeti)

Bronz Çağı Dönemi'nde Girit medeniyetine bağlı "Minoan" terimi, Arthur Evans'ın buluşudur. 1894'te Evans'ın makalesinden alıntı yapılmıştır. Bazı araştırmacılar bu tanımın kaldırılması ve yerine daha doğal bir tanımın konması gerektiğini düşünmektedir. Çünkü bunun hiçbir zaman bozulmaya ya da değişime uğramamış kültürel kavramları ifade ettiği düşünülmektedir.

Evans henüz bu "Minoan" tanımını ortaya atmadan önce, 1823 ve 1829'da Karl Hoeck'un Kreta kitabındaki "Vorminoisch" ve "Minoisch" terimlerinin yerine ilk kez "Pre- Minoan" ve "Minoan" terimlerini kullanmıştır. Müler bundan sonra "Minsche Knossos" tanımını kullanmıştır. 19. yy da, Hoeck ve Müller'in çalışmalarından sonra, "Minoisch" ve "Minoische Zeit" terimleri araştırmacılar tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Friedrich Welcker bunlardan biridir ve "Knossos der Minoischen Hauptstadt" ve "die minoische Thalassocratie" tabirlerini kullanmıştır. Ünlü Olympia kazılarını yapan Ernest Curtius, birçok dile çevrilmiş "Griechische Geschichte" eserinde Minos Çağı fikrini vurgulamıştır. Böylece "minoisch" terimi, Klasik ve Eski Çağ Alman tarihçileri arasında popülerlik kazanmıştır.

Son zamanlarda "Minoan" tanımı, sadece Minos Krallığı dönemini değil, onunla beraber 200 yıl kadar olan bir dönemi tanımlamaktadır.¹¹² "Minoanisation" terimi, Evans zamanından itibaren "Minoan" ve "Minoans" ifadelerinden türemiştir. Tunç Çağı'nda¹¹³ Girit dışındaki yerlerde, doğrudan veya dolaylı olarak o adada yapılan şeyleri yapmaya yönelik girişimleri gösteren farklı yapıdaki maddi kültür özellikleri ve uygulamaları için kullanılan modern bir

¹¹² Karadimas ve Momigliano, 2004.

¹¹³ Niemeier, 2009.

ifadedir. “Minoanisation” olarak adlandırılan Minos etkisi, oldukça önemlidir ve erken dönemden yaklaşık MÖ. 2. binyılın ortalarına kadar olan saray sisteminin Girit'deki genişlemesi ile ilişkilidir. Bronz Çağı Ege kültürü için temel bir unsurdur. Minos etkisi, bir yandan ekonomik diğer yandan ideolojik kaynaklıdır. Seramik ve tekstil üretiminde dağıtım Ege ticaretiyle ilgilidir. Ortaya çıkan seçkinler veya gruplar için bu etki, bir çeşit Girit'teki güçlü merkezlere ve insanlara kültürel bağlılık ifade ederek itibar kazandırmış olmalıdır. Her toplumda farklı düzeylerde görülmüş ve toplumun içindeki üyeler arasında da farklı nedenlerden kaynaklanmış olmalıdır.¹¹⁴

“Versailles etkisi” terimi, Minos kültürünün Miken kültürü üzerindeki etkisinin önemini vurgulamak amaçlı M. Wiener (1984) tarafından kullanılmıştır. Bu terim, bir kültürel özenme sürecini ifade etmektedir.¹¹⁵

Cyprian Broodbank tarafından önerilen Minos etkisi üzerine yapılan yeni yaklaşımlar, maddi kültürlerle ilişkili olarak daha gelişmiş öğrenme ve kültürel aktarım modelleri oluşturma fırsatı sunmaktadır. Chris Gosden ve Broodbank, sömürgeciliğin maddi kültürü içerdiğini öne sürmektedir. Materyal kültürün, insanları çeşitli şekillerde yönlendirecek kadar güçlü olduğu ve Minos Girit'inin kendisini ada dışı faaliyetlerle bir şekilde kolonileştirdiği ileri sürülmektedir. Gosden Minos etkisini, ortak bir kültürel ortam içinde bir sömürgecilik biçimi, başka bir deyişle ‘sömürgeler olmadan sömürgecilik’ olarak nitelendirmektedir.¹¹⁶

Braudel'in belirttiği şekliyle “Adalar Denizi” adı verilen Ege, onu kontrol edebilecek büyük güç ile bağlantılı olarak değerlendirilmelidir.¹¹⁷ Deniz gücünün insanlık tarihinde birbirini izleyerek değiştiği,¹¹⁸ bu durumun askeri, ekonomik ve sosyal nedenlerden dolayı çok önemli olduğu bilinmektedir. Gümrük vergilerine göre, ticaret büyük olasılıkla resmi

¹¹⁴ Broodbank, 2004.

¹¹⁵ Wiener, 2013.

¹¹⁶ Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

¹¹⁷ Cadogan, 1984.

¹¹⁸ Constantakopoulou, 2007.

olarak organize edilmişti ancak serbest ticaret de mevcuttu. Bu sebeple, 16. yüzyılın sonlarında ve 15. yüzyılın başlarında, bir Minos kontrolü olduğu muhtemel olmasına karşın yine de “Thalassokrazi” tanımı konusunda dikkat etmek gereklidir.¹¹⁹

Minos Girit’i üzerinde yapılan araştırmalar, adada hiyerarşisinin varlığını ortaya koydu. Yeni Saray Dönemi’nde, belki de Eski Saray Dönemi kadar erken bir zamanda, "konaklar" ile çevrili küçük merkezler veya "küçük sarayların" yer aldığı bir kentsel yerleşim vardı.¹²⁰ MÖ. 2000’li yıllarda Knossos’daki kraliyet saraylarına dayanan gelişkin bir uygarlık ortaya çıkmıştı. Bu yeni uygarlık köklerini, Batı Asya ve Mısır’la olan yoğun temaslara borçludur. Ancak yabancı etkiler çok geçmeden özümsemiş,¹²¹ Giritliler sanatı kendilerine uyarlayarak geliştirmiş ve kendi kültürlerinin tamamlayıcı bir parçası haline getirmişlerdir.¹²² Girit’te yer alan eski ve köklü bir merkez olan Knossos’un mimarisinin ve fresklerinin yerel elitler tarafından taklit edilmesi, “Versailles etkisi” ile açıklanabilmektedir.¹²³

Orta Minos I’den Geç Minos’un başlarına kadar olan uzun hükümdarlık süresinde Girit’te saraylardan sorumlu kişilerin, farklı alanlarda bir dizi gelişmeyi (anıtsal duvar resimleri, ince mühürler gibi) teşvik ettiği düşünülmektedir. Bu gelişmeler sonucunda en güzel parçalar bu uzun dönemin sonundan gelmiştir.¹²⁴ Neredeyse tüm bölgelerde Minos etkisini gösteren özelliklerin, Yeni Saray Dönemi ve özellikle de Geç Minos I Dönemi çağdaş evrelerinde zirveye çıktığı anlaşılmıştır.¹²⁵

Girit’te Yeni Saraylar Dönemi’nde zengin şehirler ve pek çok yerleşim yeri vardı.¹²⁶ Hamilakis, elit sınıfa ait olduğu düşünülen küçük sarayların, dini alanlar olduğu kadar güç

¹¹⁹ Cadogan, 1984.

¹²⁰ Niemeier, 2009.

¹²¹ Higgins, 1967.

¹²² Castleden, 2001.

¹²³ Niemeier, 2009.

¹²⁴ Betancourt, 2007.

¹²⁵ Broodbank, 2004; Younger ve Rehak, 2008.

¹²⁶ Cadogan, 1984.

göstergeleri olarak da yapıldığı, bir çeşit gösteriş yerleri olduğu fikrini ortaya atmıştır. Yapılan incelemeler bu gösteriş yerlerinin yanı sıra, elit veya yönetici sınıfa ait bu grupların arasında sosyo-ekonomik ağlar ve ilişkiler bazında da yoğun bir rekabet olduğunu göstermiştir. Böyle bir ortamın oluşması, Minos tarzı seramiğin Ege'yi nasıl etkisi altına aldığını açıklamaktadır. Eski Saraylar Dönemi'nde bu etkinin az olmasının sebebi, Girit ve Ege adaları arasındaki ticarete, Minos sitili seramiğin diğer ürünlere göre çok daha değerli ve az sayıda olmasından kaynaklanıyor olabilir. Minos etkisi konusunda, gerçek anlamda çok az belge ve bulgu vardır. Bu kültürel değişimleri anlamak için, çok daha fazlasına ihtiyaç duyulmaktadır.¹²⁷

Girit, gücünü denizaşırı genişletmek için önemli bir nedene sahipti: Maden. Madenlerin, özellikle bakır ve kalayın ithalatına bağımlıydı ve kuşkusuz bunun için deniz yollarını güvence altına almalıydı.¹²⁸ Giritlilerin bu denizaşırı ilişkileri kurması, hammadde taleplerinin yoğunlaşmasının bir göstergesidir.¹²⁹ Bu nedenle, en yoğun Minos etkili yerleşim yerlerinin, maden kaynakları bakımından zengin bölgelerle bağlantılı ticaret yolları üzerinde yer alması şaşırtıcı değildir. Bunlara örnek olarak; Rosso antico ve lapis laacedamonius kaynaklarına sahip olan, Batı Girit ve Laconia arasındaki güzergâhta yer alan Kythera, 'Batı Kanadı' üzerinde Girit ile Attika arasındaki rotada Phylakopi, Akrotiri, Keos,¹³⁰ Anadolu'da Milet, Tavşan Adası, Teichioussa, Iasos, Knidos, Çeşme ve Bademgedigi Tepe, Doğu'da Karpathos, Kasos, Rodos, Telos, Kos, Kalymnos, Samos ve -Rodos üzerinden - Kıbrıs, Levant ve Mısır sayılabilmektedir.¹³¹ Bu ilişki, zaman içinde akraba bağları şekline dönüşmüş, böylece Giritliler hammadde kaynaklarının başına geçmişlerdir.¹³² Yeni Saray Dönemi'nde Girit'in, Ege'deki çeşitli bölgeleri siyasi ve askeri açıdan kontrol ettiği görüşü yaygındır. Bu

¹²⁷ Davis ve Gorogianni, 2008.

¹²⁸ Niemeier, 2009; Niemeier, 2004.

¹²⁹ Davis ve Gorogianni, 2008.

¹³⁰ Niemeier, 2009

¹³¹ Niemeier, 2009; Niemeier, 2004.

¹³² Davis ve Gorogianni, 2008.

dönemdeki nüfus artışının, Minosluları Ege adalarına çekmiş olabileceği,¹³³ bu sebeple buralarda koloniler kurulmuş olabileceği düşünceler arasındadır.¹³⁴

Minos ticaretinin en aktif olduğu OM III-GM IB döneminde, gümüş vazolar, bronz kılıçlar, kaplar, fildişi oymalar ve sarayların çevresinde yoğunlaşan seramik üretimi için özel atölyeler, bir çeşit saray kontrolü altında olmalıdır.¹³⁵ OTÇ'nin erken döneminde Minos ithalatı, toplumların saygı gören kişileri arasında yapılmaktadır. Halk arasındaki Minos ithaline sahip kişiler, OTÇ'nin ilk dönemlerine damgalarını vurmuşlardır.¹³⁶ Minos ekonomik organizasyonu, devlet ve özel ticaretin yan yana yönetildiği yer olan Ugarit ile benzer görünmektedir. Bu organizasyon, genellikle kralları adına ticari bağlantılar kuran saray görevlileri tarafından yönetilmiştir.¹³⁷

Yunan mitoslarında rastlanan “Minoa” adlı şehirler, Minos etki alanının yayılmasına ilişkin bilgi vermektedir. Buna göre Girit'te de Mirabello ve Suda körfezleri gibi özellikle deniz yolculukları için hayatî önem taşıyan yerlerde iki şehir bulunuyordu. Evans, Peloponnesos'ta Minos yerleşmelerinin Giritli yöneticileri olduğunu söylemiş, bunun kanıtı olarak tholos mezarları ve Minos eserlerini göstermiştir. Peloponnesos'ta Minos kolonilerinin var olduğu artık abartılı görülmektedir fakat Minos kültürünün Girit dışına yayıldığı ve Peloponnesos'u derinden etkilediği kesindir. Bu etkilerin, istilâ yoluyla değil de, karşılıklı ilişkilerle, ticaret yoluyla ve Girit sarayı ile Peloponnesos'taki Miken prenslerinin evlilik bağıyla akrabalık kurmaları sonucu oluştuğu düşünülebilmektedir.¹³⁸

Giritlilerin Anadolu'yla teması, Mezopotamya'dan gelen el sanatlarına, eserlere, materyallere ve fikirlere erişimi sağlamış ve bunlar da gelişmeyi teşvik etmiştir. Minoslu

¹³³ Niemeier, 2009.

¹³⁴ Castleden, 2001.

¹³⁵ Watrous, 1993.

¹³⁶ Davis ve Gorgianni, 2008.

¹³⁷ Watrous, 1993.

¹³⁸ Alexiou, 1991.

tüccarlar Anadolu'dan, siyah obsidyen, kalay ve egzotik mühür taşları getirmiştir.¹³⁹ Mallia'da Orta Anadolu'daki Göllü Dağ kaynaklı görünen beş obsidyen parça olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Knossos'da da bazı obsidyen bıçakların Göllü Dağ'dan geldiği bilinmektedir.¹⁴⁰ Göllü Dağ obsidyenin kendisine uzak olan Girit' teki varlığı, Erken Minos Sarayları zamanında Orta Anadolu ile diplomatik temaslara ve metal ticaretine bağlanmıştır. Göllü Dağ obsidyeni son derece nadirdir. Bu az miktardaki obsidyenin, Orta Anadolu saraylarından bir çeşit kraliyet hediyesi olarak yollanmış olabileceği ifade edilmiştir. Ege seçkinlerinin madene yönelik arzusu bu obsidyenin elde edilmesini ve değişim ağlarının gelişimini sağlamış olmalıdır.¹⁴¹ Melos'dan da hammadde olarak çok sayıda obsidyen ihraç edilmiştir.¹⁴² Mallia'daki bakırın % 42'sinin Anadolu'dan geldiği de son zamanlardaki araştırmalarda açığa çıkartılmıştır. Anadolu içlerinden gelen madenlerin ticari rota ile Miletos'a ulaştığı belirtilmiştir.¹⁴³

Mısır'la Girit arasında yapılan ticarete Giritlilerin, yünlü kumaş, kereste, keten veya papirüs, damarlı beyaz alabaster, ametist, carnelian ve muhtemelen devekuşlarının yumurta ve tüylerini almış olabilecekleri belirtilmiştir. Naxos, taş kâseler ve vazoları delmek ve parlatmak için gerekli olan zımpara; Oniki Adalar'daki Yiali, çanaklar için aranan beyaz benekli obsidyen temin etmiştir. Muhtemelen obsidyen Triandha yoluyla gelmiştir. Kıbrıs'tan muhtemelen bakır, Suriye'den, Afganistan'da ortaya çıkan lapis lazuli, fildişi ve Babil mühür taşları getirilmiştir.¹⁴⁴ Dış ilişkiler sonucu Girit; kereste, tekstil, mor boya, şarap, zeytinyağı ve ithal altın, kıymetli taşlar ile fildişi ihraç etti.¹⁴⁵

Bir yerdeki Minos varlığı 6 kategoride ele alınır: (1) konik kaplar, freskler ve gündelik ev eşyaları gibi ayırt edici eserler; (2) özellikle Minos geleneklerini yansıtan mimari ve inşaat

¹³⁹ Castleden, 2001.

¹⁴⁰ Georgakopoulos, 2012.

¹⁴¹ Carter ve Kilikoglou, 2007.

¹⁴² Betancourth, 2008.

¹⁴³ Georgakopoulos, 2012.

¹⁴⁴ Castleden, 2001.

¹⁴⁵ Higgins, 1967.

teknikleri; (3) dini adetler ve kült modelleri; (4) gömme gelenekleri; (5) ağırlık, ölçü, ağırşak ve tezgâh ağırlıkları gibi teknolojik özellikler ve (6) mühürler ve Linear A tabletleri gibi yönetimle ilişkili örnekler. Altı özelliğin tümü, bir bölge içinde, çeşitli alanlarda, farklı seviyelerde ve değişen miktarlarda ortaya çıkmıştır.¹⁴⁶ Minos kültürünün etkisini gösteren en önemli ipuçları Minos tipi günlük yaşam detaylarıdır. Yani maltızlar, kandiller, tezgâh ağırlıkları, düz fincanlar, üçayaklı kaplar, mutfak kapları, ayak destekleri gibi eve ait araç-gereçler yerel olarak üretilmiş ise bu durum Minosların o bölgedeki uzun süren varlıklarını gösteriyor olabilir.¹⁴⁷

Minos etkisini en iyi tanımlayan öğelerden biri yerel olarak yapılmış seramiklerdir. Burada yerel atölyelerin yeniliğe karşı genellikle dirençli olduğu hatırlanmalıdır. Çanak çömlekte, stillerin ve yapıların yaşam süresi, popülerlik eğrisi bir yerden diğerine değişmektedir.¹⁴⁸ Peter Warren, Minos karakterini en fazla yansıtan şeyin konik kaplar olduğunu öne sürmüştür. Konik kaplar akla gelebilecek her türlü amaç için kullanılmıştır: Sıvılar ve bitkisel maddeler için kap olarak; kandil ve kepece olarak; riton, tezgâh ağırlıkları, ağırşak olarak; kapları kapatmak için kullanılan tıplar olarak; muhtemelen tütsü brülörleri (yakıcıları) olarak; boyalar için kap olarak; binaların temellerine bırakılmış adak eşyası olarak; ilginç bir biçimde Kea'daki Hagin Eirene'deki tapınakta bulunmuş, pişmiş topraktan, çıplak göğüslü, Minos tarzında giyinmiş kadın heykellerinin göğüsleri olarak.¹⁴⁹ Konik kaplar, Kythera'daki Kastri, Thera'daki Akrotiri, Melos'taki Phylakopi, Keos'ta Ayia Irini, Rodos'taki Trianda / Ialysos, Kos'ta Seraglio, Samos üzerinde Heraion ve Anadolu'da Miletus gibi Minos etkili yerleşimlerde oldukça zengin şekilde karşımıza çıkmıştır.¹⁵⁰

¹⁴⁶ Melas, 1988(a).

¹⁴⁷ Cadogan, 1984.

¹⁴⁸ Melas, 1988(a)

¹⁴⁹ Wiener, 2013.

¹⁵⁰ Niemeier, 2009.

Bir ticaret göstergesi olarak çanak çömlek kullanılarak, bu dönemde muhtemelen kullanılan beş Minos ticaret yolu tespit edilebilmiştir: 1) Kythera'dan Peloponnese'ye, 2) batı Kikladdan Lavrion'a, 3) Karpathos ve Rodos üzerinden doğuya, 4) Rodos ve Kos'dan Anadolu kıyılarına ve kuzeye 5) Mısır'a. Minos seramiği Yunan anakarasında, Kiklad Adaları'nda, Güneydoğu Ege Adaları'nda, Anadolu kıyılarında, Kıbrıs'ta, Suriye-Filistin'de ve olasılıkla İtalya'da bulunmuştur.¹⁵¹ GTÇ döneminin başında seramiklerin çoğunun, tıpkı Giritlilerde olduğu gibi çark ile yapılmaya başlanması, seramik üretim teknolojisinde de bir değişimi göstermiştir. Birçok stilistik gelişme ve buluş da buna eşlik etmiştir. Ege adalarının geleneksel stilleri ve şekilleri geride kalmıştır.¹⁵²

Minosluları tanımlamanın diğer bir yolu, şehir planlaması ve mimarisidir. Güneydoğu Ege'den ve özellikle Karpathos ve Rodos'tan gelen yeni kanıtlar öğreticidir.¹⁵³ Payanda ve kapı bölmeli oda gibi Minos mimari özellikler, büyük yerleşimlerin bazılarında görülmektedir.

Farklı tipte bir dokuma tezgâhı (*warp-weighted loom*) ile Minos disk biçimli tezgâh ağırlıklarının kullanılması, genellikle uzun bir etkileşim süresi sonunda farklı bir dokuma tekniği ustalığı gerektirmektedir.¹⁵⁴

Kokuları gidermek için aromatik yağların ısıtılmasında kullanılan “ocaklar” olarak bilinen¹⁵⁵, Minos tarzı pişmiş toprak eşyalar Girit'te her evde,¹⁵⁶ Kiklad ve Oniki Adalar'daki Minos etkili bölgelerde çok sayıda görülmektedir.

Linear A yazısının sunduğu Minos yönetim kanıtı Kythera, Melos, Thera ve Kea, Anadolu yakasındaki Milet'te ve Semendirek'te (Samotrake) bulunmuştur. Thera'daki Akrotiri'de, bir

¹⁵¹ Watrous, 1993.

¹⁵² Davis ve Gorogianni, 2008.

¹⁵³ Melas, 1988(a).

¹⁵⁴ Wiener, 2013.

¹⁵⁵ Wiener, 2013; Wiener, 1990.

¹⁵⁶ Wiener, 1990.

odadan 14 Minos tipi mühür ile yapılmış, toplam 58 tane tam veya neredeyse tam mühürleme bulunmuştur.¹⁵⁷ Linear A'nın kullanımı, ağırlık ve ölçü sistemi, Thera ve Kea Tapınağı'ndaki mühürlerin varlığı, yönetim A Evi ve Minos dini ikonografisi, din ve yönetimdeki Minos tipi ayrıntılardır.¹⁵⁸

Ege'nin ve Batı Anadolu'nun özellikle bazı bölgelerinde Girit ürünlerinin yoğunlaşması, yerel kültürü çok etkilemiştir. Bu bölgelere, Girit geleneklerinin yavaş yavaş yerleştiği açıkta görülmektedir. Girit geleneklerinin yerleşmesine sebep olacak temaslar, Girit ve Kiklad arasında olduğu gibi, Girit, Anakara ve Anadolu arasında da OM I döneminde başlamıştır. Fakat bu dönemde, Minos seramikleri Ege adalarında ve Anadolu'da az miktarda bulunmaktadır. Başlangıçta daha çok faydasal amaçlıdır. Çünkü hala hammadde üzerinde kurumsal bir kontrol yoktur. Daha sonraki dönemlerde, Kiklad ve Giritliler arasında temas yoğunlaşmıştır. Ege'nin batı kısmında, son dönemde yapılan birçok çalışma, Girit ve batı Ege arasındaki ilişkileri açıklamaya yöneliktir.¹⁵⁹ Kythera'nın Girit 'yerleşim kolonisi' tanımına uyan tek yer olduğu ve Rodos'daki Trianda/Ialysos ve Milet (Milet IV) gibi Minos materyal kültürüne sahip yerleşimlerde nüfusun önemli bir kısmının Minoslu olduğu düşünülmektedir.¹⁶⁰

Kiklad Adaları'nda da tıpkı Anakara'da olduğu gibi güney kıyıları, Minos ithalinin daha kolay ulaştığı yerlerdir. Anakara'da Attica'nın kuzeyinde Minos buluntuları sınırlıdır. Kikladda ise Keos'un kuzeyinde, yoğun Minos etkisinde olan merkez yoktur. Bu noktadan sonra, Girit etkisi düşmüştür. Hala yeterince çok bulgu ve buluntu olmamasına rağmen, Girit'de yapılan ithalatın büyüklüğü ile Minos kültürünün açılımı arasında bir pozitif korelasyon olduğu gözlenmektedir. Girit ürünlerinin kolayca ulaşabildiği mesafeler ve yönlere çok daha fazla Minos etkisi söz konusu olmaktadır, Girit ürünlerinin batı

¹⁵⁷ Wiener, 2013.

¹⁵⁸ Cadogan, 1984.

¹⁵⁹ Davis ve Gorogianni, 2008.

¹⁶⁰ Niemeier, 2009.

diziliminde daha çok kaldığı ve buradaki yerleşim yerlerinin çok daha fazla Minos etkisinde olduğu görülmektedir.¹⁶¹

Kiklad Adaları'nın çoğu, kendi başına tarımsal bir alana sahip olmak için çok küçüktü. Nüfusları ise başarılı bir savunma için yeterince fazla değildi. Bu olumsuzluklar neticesinde Orta Tunç Çağı'nda adalara, diğer bölgelerin ekonomik olarak egemen olmaya başladığı görülmüştür. Orta Kiklad döneminin sonunda Giritliler, Ege Denizi'nin büyük bir bölümünde ekonomik ve kültürel etkilerini göstermek için kuzeye hareket etmişlerdir. Orta Tunç Çağı'nın en önemli gelişmelerinden biri, Minos etkisindeki bu kademeli artıştır.¹⁶² Renfred, Orta Tunç Çağı sonunda “Rhadamanthus” adlı eserinde, “Theraean” gibi bir tanımlamada bulunmuştur. Yerel seramiklerin yaygın olarak Girit etkisinde olduğu, Minos şekillerinin ve dekoratif motiflerin yerel sanatta görüldüğü saptanmıştır.¹⁶³ Geç Kiklad I'in başlangıcında Girit'e yakın olan adalar, Minos tezgâh ağırlıklarını, Minos pişirme kaplarını ve diğer el sanatları için Minos teknolojisini kullanıyorlardı. Linear A yazısında yazıyorlar ve Girit mühürlerini kullanıyorlardı. Bazı bilim adamları, Girit'ten bazı ekonomik ve sosyal etkilere sahip Kikladları, bağımsız adalar dizisi olarak görmeyi tercih ederken, diğerleri bu derin Minos etkisinin koloni ve ekonomik dışa bağımlılık anlamına geldiğini ileri sürmektedir.¹⁶⁴

Doğu Ege'de, Girit ürünlerinin dağılımında “yeni çevre” sınırlarının oluştuğu gözlemlenmektedir. Burada Kiklad'dan farklı olarak, çok sayıda veri bulunmakta ve bunlar ele alınabilmektedir.

Anadolu'da Minos etkisinin tespit edildiği yerleşimler arasında miktarsal ve kalitesel farklar olduğu görülmektedir. Bu yerleşmeler arasında bulunan iki arkeolojik alanın, diğerlerine oranla çok daha fazla Minos etkisinde kaldığı yapılan kazılardan anlaşılmıştır.

¹⁶¹ Davis ve Gorogianni, 2008.

¹⁶² Betancourt, 2007.

¹⁶³ Davis ve Gorogianni, 2008.

¹⁶⁴ Betancourt, 2007.

Bunlardan birisi Iasos, diğeri daha kuzeyde olan Miletos'dur. Miletos'un Minos dünyasına daha fazla adapte olduğunun görülmesi, onun bir Minos kolonisi olarak anılmasına sebep olmuştur. Iasos, Minos İmparatorluğu'nun kalıntılarında yapılan ilk kazı olarak literatüre geçmiştir. Son yıllarda yapılan çalışmalar, Iasos ve Girit'in çok sıkı ilişkilere sahip olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yeni Saray Dönemi'nde, Girit alış-verişinin çok daha yoğunlaştığı ve çok daha geniş bir ticari ağ oluşturduğu görüşü, Troia'da bildirilen Linear A kayıtlarının varlığı ile kanıtlanmaktadır. Sakız adasının karşısında, en kuzeydeki liman kent olan Çeşme-Bağlararası'nda hem Minos hem de Minos etkili seramiklerin bulunduğu bildirilmiştir. Bunların yanı sıra, Kiklad, Batı Anadolu ve Orta Anadolu karakterli örnekler bulunmuştur.¹⁶⁵

Yaşanan yaygın fiziksel hasarlar, Eski Saray Dönemi'ne bir son vermiştir. Onun yerine inşa edilen Yeni Saray Dönemi, en ayrıntılı mimariyi, en güzel freskleri, en sofistike ve güzel sanat eserlerini üreten Minos uygarlığının en verimli evresi olmuştur.¹⁶⁶ Periyodik olarak yıkımlar (ya depremlerden ya da savaştan ya da her ikisinden dolayı) yaşanmış fakat toplum her zaman bunları onarmayı başarmıştır.¹⁶⁷ Yeni Saray Dönemi'nde Minos sosyal yapısına dair daha fazla kanıt bulunmuştur. Kadınlar törensel bağlamlarda baskın figürler olarak ortaya çıkmış ve toplum bir bütün olarak çok daha güçlü bir şekilde katmanlaşmaya başlamıştır. Kentlerin kırsal alanlar üzerindeki etkisi arttıkça, sosyal sınıflar artık daha önemli olmuştur. Rahibelerin ve diğer dini yetkililerin önemi artmıştır. Minos toplumunun en güçlü aşamasında bile, kişisel hırsla ait hiçbir işaret göstermediği belirtilmiştir. Yeni Saray Dönemi, uzun süreli depremler ve bir dizi küçük patlamalar sonrasında, yıkıcı Thera patlamasıyla birlikte aniden sona ermiştir. Büyük deprem, Thera'nın patlaması, tsunami ve beyaz kül tabakası, gıda üretiminde kesinti ve ekonomik bir kriz yaratmış olmalıdır. Hatta bu doğal felaketlerin

¹⁶⁵ Davis ve Gorogianni, 2008.

¹⁶⁶ Castleden, 2001.

¹⁶⁷ Betancourt, 2007.

yaşanmasının, dini bir krize de yol açmış olabileceği söylenmektedir. Yeniden inşa edilen Minos ekonomisi eskisi kadar güçlü olmamış, Geç Tapınak (Saray) Dönemi'nde anakara kültürünün baskın olduğu, en iyi sanat eserlerini ve metal işlerini yapan Giritli sanatçılar olmasına rağmen, Miken sanatsal etkilerin yoğunluğundan anlaşılmıştır. Miken İmparatorluğunun yükselişiyle birlikte, Minoslular denizden uzaklaşarak yönlerini kendi kıyılarına çevirmeye başlamışlardır.¹⁶⁸ Mikenlerin Minoslulardan çok şey öğrendiği açıktır. Bunu E. Vermeule şu sözlerle ifade etmiştir: “Girit olmasaydı bizim bildiğimiz Miken sanatı olamazdı”.¹⁶⁹

Birçok koloni iddiasına rağmen eldeki veriler, Yeni Saraylar Dönemi'nde halkların, Girit'ten politik olarak bağımsız ancak gündelik yaşamda dâhil birçok yönden Minos etkisinde olan yeni kimlikler oluşturduğunu göstermektedir.¹⁷⁰

¹⁶⁸ Castleden, 2001.

¹⁶⁹ Watrous, 1993.

¹⁷⁰ Davis ve Gorogianni, 2008.

3. Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda OM III-GM IA Döneminde Bulunan Minos Seramik Grupları ve Kökenleri

3.1. Kamares Seramiği

Orta Minos Dönemi'nin ayırıcı seramiklerinden biri olan Kamares seramiği¹⁷¹, ilk kez İda Dağı'nın güney yamacındaki Kamares Mağarası'nda bulunmuş¹⁷² ve ismini buradan almıştır.¹⁷³ İlk olarak 1895'de yayınlanmıştır. Girit'teki diğer OTÇ seramiklerinden Polikrom bezemesi sayesinde hemen ayrılabilen Kamares seramiği, Knossos ve Phaistos'ta da 20. yy.'ın başında yapılan kazılarda ortaya çıkarılmıştır.¹⁷⁴

Kamares seramiği, fırınlanmış zemin üzerine çizilmiş, yüzeyinin tamamını kaplayan, gelişkin çiçek resimleri, figürler ya da geometrik tasarımla süslenmiş çark yapımı bir seramiktir. Boyamada asıl olarak¹⁷⁵ siyah, beyaz, kırmızı, turuncu ve sarı kullanılmaktadır.¹⁷⁶ Zaman zaman barbotine ve rölyef gibi diğer süsleme tekniklerine de yer verilmektedir.¹⁷⁷ Stilistik açıdan, üzerine beyaz, kırmızı, turuncu ve ara sıra mor renkte soyut ve doğal motiflerin uygulandığı, neredeyse metalik bir parlaklığa, siyah astarlı bir yüzeye sahip olan polikrom seramik türü olarak tanımlanabilmektedir. Hem ince hem de kaba çeşitlerde görülmektedir. "Eggshell Ware" olarak adlandırılan çok ince çeperli kaplar nadir olarak görülmektedir. Genellikle çark yapımıdır ancak büyük boyutlu kaplar el yapımı olmaya

¹⁷¹ Day, Relaki ve Faber, 2006.

¹⁷² Day, Relaki ve Faber, 2006; Walberg, 2001.

¹⁷³ Day, Relaki ve Faber, 2006.

¹⁷⁴ Walberg, 2001.

¹⁷⁵ Betancourt, 1985.

¹⁷⁶ Walberg, 1976.

¹⁷⁷ Betancourt, 1985.

devam etmektedir.¹⁷⁸ Bu stil OM I'de başlar ve zirvesine OM II'de ulaşır. OM III'de ise gerilemektedir.¹⁷⁹

Kamares için ilk göreceli kronoloji 1921'de Evans tarafından kurulmuştur. Evans, OM I, II, III şeklinde üçlü bir sistem kullanmış ve daha sonra bu üç ana dönemi de alt evrelere bölmüştür. Ancak bu sistemin kullanılması her zaman kolay olmamıştır. 1976'da Walberg stratigrafiye dayanan dört aşamalı bir sistem önermiştir: Kamares Öncesi (Ön Kamares), Erken Kamares, Klasik Kamares ve Kamares Sonrası (Post Kamares).¹⁸⁰

1-Ön Kamares (Kamares Öncesi)	OM IA
2-Erken Kamares	OM IB- IIA
3-Klasik Kamares	OM IIA-IIB-III A
4-Post Kamares (Kamares Sonrası)	OM IIIA-IIIB ¹⁸¹

Ön Kamares (Kamares Öncesi)

Çömlekçi çarkından önce gelen bu ilk evre, beyazın yanı sıra kırmızı rengin ilk kez kullanılmasıyla birlikte, sonra gelişecek olan bazı niteliklerin izlerini göstermektedir. Bu evre OM IB başlangıcına kadar devam etmektedir. Motiflerin büyük bir kısmı basit, doğrusal motiflerdir. Ön Kamares tasarımlarının çoğu, devamlı spirallerden oluşmaktadır. Kapalı küpler, oldukça büyük çaplara sahiptir. Basık küre ve koni biçiminde küpler görülmektedir.¹⁸² Az sayıdaki örnek tam kap olarak ele geçmiştir. Bunlara bakıldığında, kapalı kapların

¹⁷⁸ Day, Relaki ve Faber, 2006.

¹⁷⁹ Betancourt, 1985.

¹⁸⁰ Walberg, 2001.

¹⁸¹ Walberg, 1976.

¹⁸² Betancourt, 1985.

şeklindeki genel eğilimlerinin, uzun ve dar, maksimum çaplarının yüksek ve omuzlarının ise köşeli olduğu görülmektedir. Bu özellikler bazı testilerde belirgindir. Bazı köprü akıtacaklı kaplarda da benzer eğilimler görülebilmektedir. Konik, basık ve kulpsuz bardaklar EM II'dekilerden daha düz profilli ve yayvandır.¹⁸³ Bunun dışında omurgalı ve yarı küresel fincanlar da dönem sonunda görülen şekiller arasındadır.

Erken Kamares

OM IB'de çarkın kullanımıyla birlikte, kapların çapları incelmış, köşeler keskinleşmiştir. İnce ip kulplar, omurgalı fincanlar gibi yeni detaylar ve biçimler ortaya çıkmıştır. Küpler daha az perdahlı olmakla birlikte, Ön Kamares geleneğini sürdürürler. Bu dönemde, peş peşe spiral motifleri yeniden ortaya çıkmış, birçok yeni motif kullanılmıştır.¹⁸⁴

Önceki dönemin aksine basık olmayan küresel konik biçimler, sık görülmektedir. Omuzlar yuvarlaktır. Gövdenin alt kısmı ile boyun arasında elastik bir kavis oluşturur. Bu dönemin köprü ağızlı kaplarındaki yaygın görülen şekiller, küresel ve basık küreseldir. Bazı kaplar çok basıktır ve bikonik veya bodur şekillidir. Çok az kapalı kabın maksimum çapı, orta kısımlara yakındır ve oval şekillidir. Silindirik fincanlar geniş, köşeli fincanlar yüksek tabana sahip olma eğilimindedir. Fincan ve kâselerde eğri büğrü dudaklara rastlanır. Köprü ağızlı testilerin, ağzı daha uzun ve bazen yukarıya doğrudur. Fincanların kuplarının çoğunlukla daha büyük olduğu görülmektedir.

Barbotine süsleme bu dönemin karakteristiğidir. Barbotine süsleme alanları için beyaz renk ağırlıkta görülmektedir. Yarım daireler veya çiçek zincirleri, farklı bölgeleri birbirinden ayırmada kullanılmaktadır. Kırmızı, açık ve koyu olarak karşımıza çıkar. Kırmızı renk, rozetler, daireler, çizgiler gibi süsleme unsurları için kullanılmıştır. Bazı durumlarda bu motiflerin sınırları beyazla çizilmektedir. Bu motifler için sarı ve turuncu renk de az da olsa

¹⁸³ Walberg, 1976.

¹⁸⁴ Betancourt, 1985.

kullanılmıştır. Kapların alt kısımlarında çoğunlukla beyaz veya kırmızı yatay bantlar bulunurken, kulp ve ağız kısımlarında ise beyaz veya kırmızı çapraz fırça darbelerine rastlanmaktadır. Birçok motif beyazla çizilmiştir. Sınırları kırmızı ile çizilmiş beyaz bantlara da rastlanmaktadır. Kırmızıya boyanmış bölgelerde beyaz renk, noktalar için ve kırmızı, sarı ve siyah bölgeleri çerçeve içine almak için kullanılmıştır. Kırmızı, motiflerin ayrıntıları için sıkça kullanılan bir renktir. Sarı renk, kırmızı ile aynı amaçlar için kullanılmıştır. Sarı alanlar kırmızı beneklerle donatılmış ve bu sarının parlaklığını yumuşatmıştır. Sarı ayrıca siyah tasarımların sınırlarını çizmek için de kullanılmıştır. Aynı zamanda kırmızı bölgelerde, kırmızıyı öne çıkarmak için sarı benekler yapılmıştır.¹⁸⁵

Klasik Kamares

Çok renkli geleneğin olgun evresi olan bu evre, aslında bir saray stili olarak geçmektedir. Saraydaki atölyelerin önemli bir etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Küplerin formundaki küresellik, önceki evrelere göre daha azdır. Çapları incelmıştır. Dönen ve yayılan motifler, spiraller gibi yaygın kullanılmıştır. Çoğunlukla ek bukleler ve yapraklarla geliştirilmişlerdir. Çiçek motiflerine daha fazla yer verilmiştir. Süsleme seçenekleri geniştir ve unsurlar benzersiz biçimlerde kombine edilmiştir. Kabın etrafını saran, peşi sıra tekrarlanan motifler ile kabın tek bir tarafını süsleyen yüz motifleri birlikte kullanılmıştır.¹⁸⁶

Şekil olarak bakıldığında kapların omuzlarının yuvarlaklığı azalmıştır. Kabın alt kısmı ile boyun arasındaki kavis daha geniştir. Şekil genellikle oval veya küreseldir. Kaplar daha uzun yapılmaktadır. Yarı küresel fincanlar, geniş ve dar tabanlı olarak karşımıza çıkar. Köşeli fincanlar, önceki döneme göre daha kısa; silindirik fincanlar dar tabanlı ve daha yayvan şekillidir. Silindirik bardaklar iç-bükey profillere sahiptir. Köprü ağızlı kapların ağız

¹⁸⁵ Walberg, 1976.

¹⁸⁶ Batancourt, 1985.

kısımları, önceki döneme göre daha kısadır. Amforaların kulpları genel olarak eğridir. Yüksek 'S' kavisli kulplar gibi 'metalleştirici' bazı özellikler dikkat çekicidir.

Barbotine bezemenin yerini tek renkli rölyef desenler almıştır. Kırmızı, bir önceki döneme göre daha az kullanılmıştır. Ancak kırmızı vurgunun ön plana çıktığı bir grup kap vardır. Egemen renk beyazdır. Kırmızı vurgu, merkezinde kırmızı diskin olduğu beyaz yayılan motiflerdeki dairesel etkiyi güçlendirmek için kullanılmış olmalıdır. Beyaz eğimli çizgilerin oluşturulduğu bölgede, zemin kırmızıdır. Turuncunun ve sarının daha güçlü etkiler oluşturmak için kullanıldığı görülmektedir.

Büyük kapalı kaplarda damlama desenleri koyu renk boyalıdır. Pithoslar ve gündelik kullanılan kaplarda koyu dairesel motifler bulunmaktadır. Büyük ve gündelik kaplarda koyu renklerin kullanılmasının nedeni, muhtemelen bunların beyaz boyaya göre daha dayanıklı olmalarıdır. Çekiciliği ön planda olmayan, daha çok pratik amaçlı olan kaplarda, Açık üzerine koyu boyama uygun görülmüştür.¹⁸⁷

Post Kamares (Kamares Sonrası)

Bu dönemde Kamares stili düşüştür. Kapalı kaplardaki incelme eğilimi, bu dönemde de sürmüştür. Çok az parça abartılmış derecede uzun şekillere sahiptir. Maksimum çap oranı artmıştır.¹⁸⁸ Kabın üst ve alt kısımlarındaki dışbükey ve içbükey kavisler arasında büyük fark yaratılmak istenmektedir. Bunun sonucunda da bazen priform (armut biçim) şekiller ön plana çıkmıştır. 'S' kavisli kulplar daha çok görülmektedir.¹⁸⁹ Beyaz dışında diğer renklerin kullanımı azalmıştır.¹⁹⁰ Çok renklilik büyük oranda önemini yitirmiştir. Çoğunlukla kaplar, siyah zemin üzerine beyazla süslenmiştir.¹⁹¹ Kırmızı genellikle bantlarla ya da zaman zaman görülen noktalar ve vurgulamalar ile sınırlıdır. Gelişkin spiral motifler olan çiçeksi rozetlere

¹⁸⁷ Walberg, 1976.

¹⁸⁸ Betancourt, 1985.

¹⁸⁹ Walberg, 1976.

¹⁹⁰ Betancourt, 1985.

¹⁹¹ Walberg, 1976.

ve diğ er gelişmiş tasarımlara nadir rastlanmaktadır. Bunların yerini genel olarak, büyük dö nen spiraller, ot yığı nları, yapraklı bantlar ve diğ er beyaz süslemeler almıştır. Palmiyeler, çiçekler ve diğ er resim stili geleneğ i söz konusudur. Bunlar, saray duvar resimlerinde de görölmektedir.

Buradaki evrelerde stiller, bir evreden öteki evreye kendiliğ inden bütö nleşmektedir. Eğ er Kamares Öncesi ve Kamares Sonrası evrelerini çıkarırsak Kamares seramiğ i terimi, muhtemelen gelişkin bir Minos Çok Renkli seramik geleneğ i için kullanılır.¹⁹²

Kamares seramiğ i teriminin kullanımı sorunlu olsa da, genel kabul görmüş bazı özellikler vardır.¹⁹³ Normalde, sadece Kamares Mağarası'nda ve daha sonra çoğ unlukla Knossos ve Phaistos saraylarında bulunan bu stildeki seramikler, "Kamares" olarak adlandırılıyor iken, bazı bilim adamları genel olarak Orta Minos Polikrom seramiğ i için de bu terimi kullanmışlardır.¹⁹⁴ Knossos'tan gelen malzeme ilk kez Mackenzie tarafından sistematik bir şekilde çalışıldıktan sonra Kamares kapları, biçim ve dekorasyon yapıları ayrı ayrı ele alınarak incelenmiştir. Kamares çanak çömleğ i bilgimiz, Levi'nin Phaistos'taki kazı sonuçlarının yayınlanmasından sonra çok zenginleşmiştir. Burada çeşitli şek il ve motiflerin detaylı gösterimleri verilmiştir. Atina'daki İtalyan Arkeoloji Okulu tarafından yapılan Phaistos ve Hagia Triada'daki araştırmalar, Mesara'daki Kamares materyalinin bolluğ una ışık tutmamış, bölgede birden fazla Kamares üretim atölyesi bulunma ihtimalinin araştırılmasına da zemin hazırlamıştır.¹⁹⁵

Tipik Kamares seramiğ i motifleri arasında; iç iç e geçmiş ay motifleri, yapraklarla bezenmiş spiraller, rozetler ve diğ er dairesel motifler, yapraklı bantlar, dama tahtası, çiçekler ve hayvansal motifler vardır. Süsleme çeşitliliğ i çok geniştir. Çiçeklerin çoğ unlukla yukarıdan

¹⁹² Betancourt, 1985.

¹⁹³ Day, Relaki ve Faber, 2006.

¹⁹⁴ Walberg, 2001.

¹⁹⁵ Day, Relaki ve Faber, 2006.

boyanması ve hayvanların basitleştirilmesi bir tasarım ortaya çıkarmıştır.¹⁹⁶ Motif burada özel bir tema anlamına gelmekte ve iki ana gruba ayrılmaktadır: Soyut motifler ve Resimsel motifler.¹⁹⁷ Söylenen kap biçimlerine ek olarak ritonlar, askoslar, hayvan şekilli kaplar da görülmektedir. Boğa başları, Minos sanatında uzun bir geleneği başlatmıştır. Bu kapların hem tepede hem de tabanda olukları vardır ve böylece içlerindeki sıvı düzenli olarak akmaktadır. Ritüel kullanımlarının yanı sıra bu tür kapların, doldurma veya filtreleme amaçlı kullanıldığı da düşünülmektedir. Kommos'ta ve Phaistos'ta bu tür kaplar bulunmuştur.¹⁹⁸

Saray merkezlerinde seramik atölyelerinin varlığına dair net kanıt bulunmamasına rağmen, Kamares'in seçkin bir eser olduğu, bu nedenle saraylar tarafından üretilmiş olması gerektiği iddiası çarpıcıdır. Her ne kadar Kamares seramiği saray seramiği olarak görülse de (Kamares Mağarası gibi ritüel alanlar hariç) Walberg, Kamares'in saray kökenli seramikleri ve taşra seramikleri arasında (muhtemelen Kamares taklidinde kırsal üretim merkezlerinin ürettiği) ayrımını yapan ve bu farkı, farklı seramik atölyelerinin varlığına bağlayan ilk kişidir. Kamares seramiğinin başlangıçta saray bölgelerindeki dağılımı, dikkat çekici stili ve teknolojik çok yönlülüğü onun, araştırmacılar tarafından "seçkin bir ürün" olarak görülmesinin sebepleri olmuştur. Sarayların ortaya çıkmasıyla birlikte Kamares kaplarının ortaya çıkışı (hem zaman hem de mekân açısından), detaylı dekorasyonun ve teknik kazanımların saraydaki yeni toplumsal yapının getirdiği teknolojik bir yenilik olarak görülmesine neden olmuştur. Genel varsayım, saray idaresinin, saraylarda zanaat atölyeleri kurarak, çarkta yapılan kapları tanıtmak, seçkin ittifaklar kurmak ve teşvik etmek amacıyla üretimi devraldığı yönündedir. Böylece ürünlerin alışverişini desteklemiştir. Bununla birlikte, Kamares seramiğinin yalnızca stilistik özelliklerine ve buluntu yerlerine güvenmek, sınırlayıcı ve potansiyel olarak yanıltıcıdır. Dahası, yapılan çalışmalar, bu tür yaklaşımların yanıltıcı

¹⁹⁶ Betancourt, 1985.

¹⁹⁷ Walberg, 1976.

¹⁹⁸ Betancourt, 1985.

olabileceğine ilişkin önemli ipuçları vermektedir. Polikrom tarzın farklı alanlarda çok miktarda bulunmasıyla birlikte Kamares'in sınırlı bir dağılımı olduğu anlayışı reddedilmiştir. Ayrıca sadece sarayda bulunduğu anlayışı, Hagia Triada, Kommos ve bu dönemde kullanılmaya devam eden tüm tolos mezarlıklarından ve kısmen de Kalamaki ve yüzey araştırmaları ile belirlenen yerleşimlerdeki kazılardan elde edilen bilgiler doğrultusunda geçerliliğini yitirmiştir.¹⁹⁹ Kamares seramiğinin, ritüel kontekstlerde de kullanıldığı ve bir kısmının muhtemelen bu amaç için yapıldığı düşünülmektedir. Phaistos'tan iki vazo, (dans eden kadınları temsil eden) belki de bazı seremoni sahnelerini göstermektedir. Ayrıca hayvan ve bitki motiflerinin Minos dini semboller olduğu düşünülmektedir. Çünkü bu motifler, dini veya törensel etkinliklere işaret eden alanlarda bulunmuştur. Ancak, bu motifler, dini semboller veya iktidar sembolleri olarak değerlendirilmek için çok sık tekrarlanmamıştır.

En önemli bulgular, P. P. Betancourt tarafından Kommos'ta iyi tabakalandırılmış OM IIA katmanlarında ele geçirilmiştir. Kommos'un Kamares malının dağıtıldığı ana liman olabileceği düşüncesi mevcuttur.²⁰⁰ Ancak Hagia Triada ve Kommos'taki Kamares materyalinin varlığı, bu yerleşimlerin siyasi hiyerarşideki ayrıcalıklı konumu nedeniyle genellikle doğal olarak kabul edilmiştir. Ancak malzemenin çoğu "saray ürünü" olarak değil "taşra" olarak adlandırılmıştır.²⁰¹ Klasik Kamares evresine ait (OM IIA - IIB - IIIA) kap örnekleri, Knossos, Phaistos, Orta Girit'te Kamilari'deki tolos veya büyük dairesel mezar, Kamares Mağarası, Gournia'nın, Palaikastro'nun liman bölgeleri ve güney sahili, Kommos liman bölgesi gibi bir dizi yerde bulunmuştur. Tek tük örnekler ayrıca adadaki diğer yerlerde de ortaya çıkmıştır. Kommos'ta Kamares Sonrası çanak çömleği, GM I yerleşiminin büyük bir bölümünde ortaya çıkmıştır. Yerleşim, Kamares Sonrası (Post Kamares) malzemesini kapsayan bir deprem tahribatına uğramış görünmektedir. Phaistos'ta da Kamares Sonrası

¹⁹⁹ Day, Relaki ve Faber, 2006.

²⁰⁰ Walberg, 2001.

²⁰¹ Day, Relaki ve Faber, 2006.

(Post Kamares) evreye ait çanak çömlekler vardır. Girit dışında, Yunanistan'da, Mısır ve Levant'da önemli sayıda Kamares kapları ve bu kaplara ait parçalar bulunmuştur. Girit dışındaki Kamares mallarının çoğu, mezarlarda ve yerleşim yerlerinde bulunmuştur.²⁰²

Troya' da Yeni Saray Dönemi' ne tarihlenen geniş ağızlı kaba ait seramik parçası tespit edilmiştir. Parça kaba nitelikli, kırmızımsı devetüyü hamurlu, perdahlıdır. Krem beyaz renkte dalgaya benzer geniş bir çizginin altında noktalama bezemeleri bulunmaktadır.²⁰³ Çeşme Bağlararası'nda ele geçen parçalar, ince nitelikli, kırmızımsı kahverengi hamurlu ve açık kırmızı astar üzerine beyaz renkte boya bezemelidir. Yaprak motifleri ile süslü parçalar, malzeme ve teknik özellikler bakımından “Aegina Yapımı Kamares Seramiği” ile benzerlik göstermekte ve bu bağlamda Bağlararası örnekleri “Aegina Yapımı Kamares Seramiği” olarak tanımlanabilmektedir.²⁰⁴ Miletos'daki Athena Tapınağı'nın çevresinde, Kamares stili OM IIB'ye ait silindirik bir kap bulunmaktadır.²⁰⁵ Milet'teki Kamares seramikleri çoğunlukla fincanlar ve köprü akıtacaklı kaplardan oluşmaktadır ve OM IB-II'ye tarihlendirilmektedir. Petrografik analizler onların orta Girit'e ait olduklarını önermiştir.²⁰⁶ Iasos' da OM IIB- GM I-II'ye tarihlenen konik bardaklar, kandiller ve pithosların yer aldığı seramik grubu içinde Kamares stilinde örneklere rastlanmıştır.²⁰⁷

Orta Minos Dönemi seramik sistemindeki büyük değişiklikler, seramik üretiminin kurumsallaşmasının doğrudan bir sonucu olarak değil, diğer dönüşümlerin sürekliliği içerisinde görülmelidir. Uzmanlığın yeniden değerlendirilmesi ve özel tekniklerin tanıtılması, standartlaşma ve seri üretim fikirleri için de önemlidir. Day ve Wilson'un çalışmaları, Knossos'un Orta Minos polikrom seramiklerinin önemli bir kısmının orada üretilmediğini, bunun yerine güney-orta Girit'ten ve özellikle Mesara Ovası'nın batı bölgelerinden ithal

²⁰² Walberg, 2001.

²⁰³ Blegen vd., 1953.

²⁰⁴ Aykurt, 2010.

²⁰⁵ Niemeier ve Niemeier, 1999.

²⁰⁶ Unwin, 2017.

²⁰⁷ Levi, 1970.

edildiğini göstermiştir. Bununla birlikte EM seramiklerinde tanımlanan bazı özelliklerin, ithal Orta Minos çanak çömleklerinde neredeyse hiç değişmeden kalması ilginçtir. Böyle bir devamlılık, Kamares seramiğinin İlk Saraylar ile kurulan atölyelerin bir ürünü olarak değil, Saraylar Öncesi Dönem’de zaten var olan merkezlerde, kontekst içinde üretiminin gerçekleşmiş olabileceğini önermektedir.²⁰⁸ Dolayısıyla Kamares seramiği, Minos toplumu ve ekonomisinde önemli bir rol oynamış, ancak Girit’teki seçkinler için başlıca bir güç aracı olarak kullanılmış görülmemektedir.²⁰⁹

Barbotine Kapları: Fransızca bir kelime olan *Barbotine*, seramiklerde kap üzerindeki sert plastik rölyefleri anlatmak için kullanılır.²¹⁰ Genellikle Erken Kamares kaplarında süsleme için kullanılmış, ancak daha sonraki kaplarda da görülmüştür.²¹¹ Kabarık kil süslemeler, Erken Tunç Çağı boyunca var olmasına rağmen bu stil, MÖ. 2000’e gelinceye kadar popüler olmamış, OM IB-IIA döneminde iyice yaygınlaşmıştır.²¹²

Beyaz, kırmızı ve zaman zaman sarı ile çizilmiş bir süsleme ile kombine edilmiştir. Bazı *Barbotine* testiler için metal kaplar, yumrulu *Barbotine* türleri için de deniz kabukları ve deniz canlıları prototip olarak öne sürülmüştür. Ancak bunların doğruluğu tamamen kanıtlanmamıştır. Temel olarak *Barbotine* bezeme, kazıma bezeme ile benzerdir. İki bezeme tipi de, kabın yüzeyine kil daha ıslakken uygulanmaktadır. Aralarındaki farka gelecek olursak, kazıma bezeme bir tasarıma negatif bir görünüm verirken, *Barbotine* bezeme rölyef şeklindedir. *Barbotine* bezemenin en karmaşık biçimleri, sivri bir araçla, ıslak kil üzerine oyma suretiyle yapılmış olmalıdır.²¹³

²⁰⁸ Day, Relaki ve Faber, 2006.

²⁰⁹ Walberg, 2001.

²¹⁰ Betancourt, 1985.

²¹¹ Walberg, 1976.

²¹² Betancourt, 1985.

²¹³ Walberg, 1976.

Barbotine bezemenin birkaç çeşidi vardır. Dalgalı (*Wave*) Barbotine, uzun sırt çizgilerinden oluşmaktadır. “Barnacle Work” denilen ıslak kildeki parmak izleri, daha geniş alanlara uygulanmıştır. Küçük kil noktaları, diken olarak (*Prickle*) bilinmektedir. Bantlar veya küçük kil yumrular gibi diğer türler daha az yaygındır. *Barbotine* dekorasyonun en iyi tipi, Evans tarafından “Barnacle Work” denilen biçimdir. Kabın üzerine kalın sulu bir kilin, yuvarlak, küçük parmak izleri yapmak için sürekli parmak uçlarını kaldıracak şekilde sürülmesiyle yapılır. Kabın yüzeyinde daha biçimli noktaların da oluşmuş olması, kili kabın üzerine sürmek için bir aletten yararlanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Küçük kil noktalar, genellikle omuz kısmında, kenarlar ve kulplarda kullanılmıştır. *Barbotine* kaplarının çoğunda, boyama ile tasarımlar tamamlanmıştır.²¹⁴

Barbotine bezemede, taklitçi bir karaktere sahip değildir. Aksine, kesinlikle karakterli bir seramiktir. Aslında tamamen kilin yapısına dayanmaktadır. Bu yüzeyin öne çıkarılması, Kamares seramiğinin bezeme prensiplerine tamamen uygundur. *Barbotine* bezeme, değişik renkli yüzey süslemelerinin plastik dengi olarak görülmektedir.²¹⁵

3.2. Açık Üzerine Koyu ve Koyu Üzerine Açık Stil

Doğu Girit’te, EM II’nin sonlarında başlayan ve OM’da,²¹⁶ hatta GM I’in başlangıcında dahi çağdaş örneklerle birlikte kullanılmaya devam eden²¹⁷, Koyu üzerine açık seramik stili tespit edilmiştir. Koyu üzerine açık örneklerde, çoğu Girit çanak çömleklerinde olduğu gibi, soluk kahverengiden kırmızı renge değişen bir kil kullanılmıştır. Astarlı olan bu örnekler, EM II’nin diğer örneklerine göre daha koyu ve renklidir. Bu onları, daha cazip ve diğerlerinin

²¹⁴ Betancourt, 1985.

²¹⁵ Walberg, 1976.

²¹⁶ Betancourt, 1985.

²¹⁷ Popham, 1967.

yanında daha tanınabilir yapmaktadır. Kapların üzerine, beyaz doğrusal bir dekorasyon uygulanmıştır. Beyaz süsleme çok basittir, düz çizgiler baskındır. Teknik olarak çeşitlilik gösterdiklerinden, kaplar bazen perdahlı bazen perdahsız olarak karşımıza çıkmaktadır.

EM III'de tarzın olgunlaştığı gözlenmiştir. Spiraller, süsler, nokta bantları ve diğer birçok unsur repertuara eklenmiş ve daha önce ilkeleri belirlenmemiş olan bu gelenek, daha güvenli ve standart hale getirilmiştir. Yüzey artık perdahlı, koyu ve düz bir renge sahiptir. Bu malın karakteristiğini, dekorasyonu oluşturmaktadır. Hem düz hem de eğri çizgilerden oluşan linear motif görülmektedir. Dairesel motifler çeşitli şekillerde karşımıza çıkmaktadır. Yarım daireler ve dalgalı hatlar da eğrilerden oluşmaktadır. Doğrusal tasarımlar, şevron, üçgen, paralel dikey çizgiler ve zikzaklar içermektedir. Noktalı bantlar, tek veya diğer motiflerle birlikte kullanılmıştır. Dikey veya çapraz çizgiler ile triglif ve metop motifi olarak adlandırılan diğer bazı unsurların bir alternatifi de yaygındır. Yuvarlak kaplarda, kabın etrafında ve ağız kenarlarında devamlı tekrar eden tasarımlar görülmektedir. Bazen kaplara küçük, yatay tutamaklar eklenmiştir. EM döneminin sonunda Koyu üzerine açık mal, yavaş yavaş Orta Minos stiline dönüşmektedir. Tasarımlar, eskilerinin yanında yenilerinin de olduğu alışılmadık motifler içermektedir.²¹⁸ Kabın tabanından yükselen, üç eğri çizgiden oluşan üçlü tüy motifi, hem Açık üzerine koyu hem Koyu üzerine açık örneklerde görülmektedir.²¹⁹

Kap şekilleri olarak, yuvarlak-bodur biçimli testiler, çaydanlıklar, yüz tasarımları ve üçgenler ile süslenmiş kâseler, köprü akıtacaklı kaplar, bardaklar karşımıza çıkmaktadır. Koyu üzerine beyaz mal, öncelikle servis ve içki amaçlı tasarlanmış zarif bir "sofra takımı" gibi görünmektedir. Gournia'da tanımlanan 900 parçanın % 60'ı konik ve yuvarlak kaplardan; % 35'i sıvı dökme amaçlı kullanılan küçük akıtacaklı testiler ve köprü akıtacaklı testilerden

²¹⁸ Betancourt, 1985.

²¹⁹ Betancourt, 1977.

oluşmaktadır. OM döneminde yeni şekiller ortaya çıkmaktadır. Bunlar arasında silindirik kap, ince bant kulplu yuvarlak bardak ve omurgalı bardak bulunmaktadır.

Doğu tarzı ile Orta ya da Batı Girit'in tarzı arasında çeşitli farklılıklar tespit edilebilmektedir. Doğuda, süslemeler daha çeşitlidir. Doğu Girit'te az önce yukarıda saydığım çeşitlilikte (spiraller, yarım daireler, zikzaklar, süsler, daire motifleri, triglif ve metop) motifler kullanılmışken, adanın diğer bölgelerinde, basit çizgiler daha yaygındır. En ince işlenmiş kaplarda bile, batı dekorasyonu hiçbir zaman doğudaki çeşitliliğe sahip değildir. Doğuda, EM III'e tarihlenen hemen her yerleşimde, Koyu üzerine açık bu örneklere rastlanmaktadır. Bazı yerleşimlerde, özenli yapılmış seramiklerin % 90'ından fazlasını temsil etmektedir. Ele geçen merkezler olarak Gournia, Malia, Mokhlos, Palaikastro sayılabilmektedir.²²⁰ Vasilike'da Ev B'de bir OM katmanında neredeyse yüz fincan ortaya çıkarılmıştır. Bunların arasında Açık üzerine koyu ve Koyu üzerine açık örnekler temsil edilmektedir. Beyaz dairelerin bazı bölümlerinde çapraz taramaların kullanımı, Koyu üzerine açık EM III paralelliğine sahiptir. Aynı yerleşimdeki A Evi, GM I'e tarihlenen bir evin, OM III evlerinin yıkılan kalıntılarının ve bir miktar kırılmış çanak çömlek içeren farklı bir tabakanın altında bulunmuştur. Burada Koyu üzerine açık tekniğinde yapılmış seramikler bulunmuştur. Seramikler üzerindeki tasarımlarda sadece beyaz boyanın kullanıldığı vurgulanmıştır. Pachyammos'ta Mezar Grupları I ve XIV'de, siyah boyayla kaplı, omuzlarında ve alt gövdesinde yatay beyaz şeritleri olan, OM III- GM IA'ya tarihlenen Koyu üzerine açık stiline ait pithoslar bulunmuştur.²²¹ Knossos'taki Keşfedilmemiş Konak'tan da Koyu üzerine açık stilde dekora edilmiş örnekler gelmiştir. Bunlar arasında; testiler, amforalar, köprü akıtacaklı kaplar, sepetkulplu testiler mevcuttur. Geleneksel Koyu üzerine açık tekniği, bardaklardan ziyade daha büyük ve daha kaba kaplar üzerinde görülmüştür. Ancak OM IIIB / GM IA olarak sınıflandırılmış geçiş dönemi örneklerinde, Koyu üzerine açık renkte dekore

²²⁰ Betancourt, 1985.

²²¹ Betancourt, 1977.

edilmiş spiralli bardaklar vardır. Gövde üzerinde, bantlar, spiraller, sazlık desenleri görülmektedir.²²²

Yeni Saray Dönemi'nin en önemli gelişmelerinden birisi, Açık üzerine koyu stilin, dalgalanma deseni ile Girit'te yeniden popüler olmasıdır. Motif yelpazesi genişleyerek standartlaşmıştır. Özellikle sazlıklar ve yapraklı bantlar gibi bitki kaynaklı desenler ve spiraller²²³, dalgalanma desenleri²²⁴ görülmektedir. Açık üzerine koyu stili, sanatsal mükemmellikten yoksun bir stildir. Birçok Orta Minos çömleği siyah boyayla yapılmış, basit motiflerle süslenmiştir. Bu stilde, Koyu üzerine beyaz ve Kamares seramikleri için kullanılan koyu astar kullanılmıştır.²²⁵ Genellikle çok koyu griden siyaha kadar değişen, koyu renkli mat bir astara sahiptir. Doğrudan kap yüzeyine uygulanmıştır. Ön bir astar uygulanmışsa, genellikle kabın kendisiyle aynı renktedir. Orta Minos'taki donuk, koyu renkli astar, Geç Minos döneminin Açık üzerine koyu tarzı için parlak hale gelmektedir.²²⁶ Kaba ve süslenmemiş seramiklerden estetik açıdan sadece bir adım öndedir. Tasarımlar genellikle baştan savmadır, iyi uygulanan tasarımlarda dahi basit çizgiler kullanılmıştır. Kıl, soluk ya da kırmızıya çalan Girit kilidir. Siyah süsleme mat ve donuktur.

Betancourt, Açık üzerine koyu stili olarak adlandırılan bu seramiğin kökeninin ETÇ kadar geri gidebileceğini söylemiştir. Koyu tasarımlar, Girit EM seramiklerinde (Gournia'daki Kuzey Açması gibi) bulunmuştur. Açık üzerine koyu stili, OTÇ boyunca görülmüştür. OM I'de çok yaygın olan bu stil, GTÇ'nin başlangıcındaki gelenek ile birleşmiştir.²²⁷

Kikladlar ve anakarada geliştirilen Açık üzerine koyu stiller için ana ilham kaynağı GM IA tarzıdır. Minos türevli stiller anakara ve Kikladlar'da baskın hale gelmiş, GM IA'da üretim

²²² Popham, 1984.

²²³ Dickinson, 1994.

²²⁴ Hallager, 2010.

²²⁵ Betancourt, 1985.

²²⁶ Betancourt, 1977.

²²⁷ Betancourt, 1985.

teknikindeki, boya kalitesindeki ve pişirmedeki gelişmeler Miken seramiğinde benimsenmiştir.²²⁸

Güneydoğu Girit'teki yapılan kazılar, Miken Yunanistan'ının Açık üzerine koyu seramiğinin kökenlerini de açığa çıkartmayı başarmıştır. Seramik, OM IIIA ile ilişkili yerel birkaç üretim merkezinde üretilmiş ve GM IA ile Girit ve ötesine yayılmış olmalıdır. OM II sırasında Güney Girit'te üretilmiş bazı kaplar, koyu renk astara ve sade süslemelere sahiptir. OM III ile yeni bir seramik sınıfı gelişmiştir. Soluk renkli bir yüzeye, kırmızımsı kahverengi bir astar uygulanmıştır. Motifler; spiraller, bantlar ve çiçek dekorasyonları gibi geleneksel olanları ve bir dizi dalgalı çizgiden oluşan, popüler bir dekorasyon olan kaplumbağa kabuğu dalgalanması (bu motifle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. 3.3) gibi yeni tasarımları içermektedir. Stil, Kommos ve Haghia Triada'da, OM IIIA'da ithal olarak ortaya çıkmaktadır. Bu en eski örnekler, yerel Mesara atölyelerinin ürünleri değildir. Stil, yüzeyin pürüzsüz olmadığı, birçok yeni motifin eklendiği GM IA'ya kadar Kommos'ta yerel olarak üretilmemiştir. Güneydoğu Girit'te OM III'te yapılan seramik üretimindeki değişiklikler, hem stilistik hem de teknolojik değişiklikleri içermektedir. Kil, Güneydoğu Girit'te yaygın olan kireçli topraktan elde edilmiştir. Kaplar çarkta yapılmış, demir açısından zengin, sulandırılmış bir astar ile boyanmıştır. Astarın rengi, kap üzerinde astarın uygulandığı kalınlığa bağlı olarak, soluk pembeden- kırmızımsı kahverengiye kadar değişmektedir. Süslemede, özellikle 'Kaplumbağa kabuğu dalgalanma' motifi için, bazen bir kuşun tüyünden yararlanılmış olduğu düşünülmektedir. Parlatma için deri gibi yumuşak bir alet kullanılmıştır. Sonuçta pürüzsüz ve ipeksi bir yüzey elde edilmiştir. Bu yeni seramik stili, OM III'den GM IA'ya kadar Girit'teki birçok bölgeye dağılmıştır. Bu ince seramik üretim tekniğinin, Yunanistan anakarasına GH I ve GH IIA'da yayılmış olması şaşırtıcı değildir. Bu şekilde üretilen kaplar, daha önceki

²²⁸ Dickinson, 1994.

kaplara oranla daha fazla sevilmiş ve kopyalanmıştır. Parlak Açık üzerine koyu seramik, Mikenlerin ekonomilerinin esaslarından birini oluşturmaktadır.²²⁹

Açık üzerine koyu stili, genellikle saklama kaplarında ama bunun yanında gündelik kullanılan çanak çömlekte de kullanılmıştır.²³⁰ Bu kaplar; testi gibi sıvıları dökme amaçlı, yeme- içme ve depolama amaçlı kullanılan kaplar olarak sınıflandırılabilir. Ayrıca ritüellerde kullanmak amacıyla yapılmış daha özenli örnekler de vardır.²³¹ Evlerde ve saraylarda görülmektedir.²³² Anakara'da GH I'e tarihlenen katmanlarda baskın olarak görülen Açık üzerine koyu renkli parlak mallar, Girit'teki gibi, içme amaçlı kullanılan kaplarda yaygın olarak görülmektedir.²³³ Bu stil Minosluların en basit ev gereçlerini bile süsledikleri konusunda bize bilgi vermektedir.

İç içe geçmiş yaylar, paralel şevronlar, üçlü tüy (arma), damlama motifleri, birbirine bağlı diskler ve dikey çizgiler gibi motifler görülmektedir. Bazı süsleme tercihleri ve kap biçimlerindeki değişiklikler bölgesel atölyelerin varlığına işaret etmektedir.

Kommos örnekleri²³⁴, Girit'in bu bölgesindeki (Mesara) renklerin, batırma yöntemiyle uygulandığını göstermektedir. Renk lekeleri veya bölgeleri, çizgiler ve akıtma süslemeler yaygın olarak kullanılmıştır.²³⁵ Kuzey Girit'te Gournes örnekleri, noktalar, dikey veya diyagonal (çapraz) çizgiler ve çoğunlukla kabı ters çevirip astarın içine batırılarak uygulandığı söylenen koyu üst kısımlar, farklı bir stilin uygulandığını göstermektedir.²³⁶ Knossos'ta KS 178 grubunda, Açık üzerine koyu mallar bulunmuştur. Bunlar arasında Açık üzerine koyu parlak, iki kulplu kâseler, dalgalı bezemeli S profilli kaplar vardır.²³⁷ OM III/ GM I

²²⁹ Betancourt vd., 2016.

²³⁰ Betancourt, 1985.

²³¹ Betancourt, 1977.

²³² Betancourt, 1985.

²³³ Hatzaki, 2007.

²³⁴ Betancourt, 1985.

²³⁵ Hallager, 2010; Betancourt, 1985.

²³⁶ Betancourt, 1985.

²³⁷ Hatzaki, 2007.

döneminde Knossos'daki Keşfedilmemiş Konak'da bardaklar ve testiler üzerinde Açık üzerine koyu spiraller, saz motifleri, mevcuttur.²³⁸ Güney Koridoru'nun doğu ucu seviye 44'de Açık üzerine koyu parlak Vapheio bardakları ele geçmiştir²³⁹ ve yine bu Keşfedilmemiş Konak'ta, koşan spiraller içeren konik bardaklar, gaga ağızlı testiler görülmüştür.²⁴⁰ Diğer bölgelere göre bezemenin daha çeşitli olduğu Doğu Girit'te²⁴¹ ek olarak, nokta ve bant grupları, filizler, zikzaklar gibi motifler görülmektedir.²⁴² Çengel şeklinde çizgilerden oluşan üçlü tüy (arma) motifi, testiler üzerinde yaygındır. Birbirine bağlı dairelerin devam eden düzenlemeleri olan bağlı diskler, koşan spiral motifinden türemiş gibi görünmektedir.²⁴³

Burada ele alınan üç motif oldukça geniş bir dağılıma sahiptir; onların gelişimi ve kronolojisi geleneğin bir bütününün iyi bir göstergesi olabilir. Kap şekilleri, dekorasyon sınıfı için tipiktir. Üçlü tüy (arma) motifinde, üç eğri çizgiden oluşan sıra, kabın tabanından yukarı doğru çıkmaktadır. Ek çizgiler düzenli olarak boyun ve ağız kısmına eklenmiş ve yatay bir bant genellikle tabandaki şekli çevrelemiştir. Benzeri, yukarıda belirttiğim gibi, Koyu üzerine açık stilde de mevcuttur. Üçlü tüylü vazolar, tüm Orta Minos dönemini kaplar. Bu motifin sadece testiler için uygun olduğu düşünülmektedir. Gournia'da motif, OM III ya da GM IA'nın başlangıcındaki bir katmanda bulunmuştur. Bağlantılı diskler motifi, MÖ. 3. binyılın başlarında standart olan, dört veya daha fazla bağlı spiralden oluşan motif ile ilgili görülmektedir. İlk önce OM IA çanak çömleklerinde görünmüş ve GM I'e kadar uzun bir süre devam etmiştir. Eğri çizgilerle birbirine bağlanmış siyah diskler kullanılmıştır. Olağan düzenleme, düzensiz kare oluşturan, hafif kavisli yatay ve dikey çizgilerle birbirine bağlanmış iki sıra disk ile kabın gövdesini saran bir dekorasyondan oluşmaktadır. Bazen diskler spiral olarak yapılmakta ve daha sonra siyahla doldurulmaktadır. Bağlantılı diskler çok çeşitli kap

²³⁸ Popham, 1984.

²³⁹ Hatzaki, 2007.

²⁴⁰ Popham, 1984.

²⁴¹ Betancourt, 1985.

²⁴² Hallager, 2010.

²⁴³ Betancourt, 1985.

şekillerinde bulunmaktadır: Testi; amfora; akıtacaklı kap; pithos; kapak ve urna. Diskler ve döngüler motifinde, alt disk sırası çıkarılabilmekte veya disklerin bazıları çizgilerle birleştirilebilmektedir. Doğu Girit'te, Orta Minos döneminde, evlerde kullanılan kaplarda, depolama amaçlı veya mezarlar için kullanılan büyük küplerde ve pithoslar gibi çeşitli yerel kap türlerinde Açık üzerine koyu teknik kullanılmıştır.²⁴⁴ Fincan ve bardaklar, iç içe şevronlar, diyagonal çizgiler, basit damlama motiflerine ve büyük ovalere sahip olabilmektedir.²⁴⁵ Ayrıca taranmış üçgenler; yatay zikzak ve eş merkezli yarım daire gibi motifler, Doğu Girit OM IA'ya verilebilecek Açık üzerine koyu motiflerdir.²⁴⁶ Doğu Girit'te bunların yanı sıra hayvan ve insan motifleri²⁴⁷, bunların kaba silüetleri²⁴⁸ görülmektedir.²⁴⁹ Başlarda oldukça şematize yapılmış bu motifler, Girit'in ilk boyalı figür denemelerini oluşturmuş ve zaman geçtikçe yaygınlaşmıştır.²⁵⁰ OM III'de yeni Açık üzerine koyu motiflere sahip kaplarda boyanın bazen donuk değil parlak olduğu (dalgalanma motifinde olduğu gibi) görülmektedir. Doğu Girit'te Açık üzerine koyu stilin, uzun ve nispeten kesintisiz bir tarihi olduğu görülmüştür.²⁵¹

Güneydoğu Ege'nin Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu malları (yani Kos'ta ve muhtemelen Oniki Adaların bazılarında ve Anadolu bölgelerindeki), Girit'teki Yeni Saray Dönemi'ne denk bir evrede üretilmiştir. Güneydoğu Ege Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu mallarının çoğunun, Girit açısından GM IA ve GM IB evrelerine tarihlenebilecek kontekstlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Kos'daki Seraglio, bu malların olasılıkla en büyük topluluğunu veren bir yerleşim olarak, üretim merkezlerinden biri olmalıdır. Bunu, fırınlardaki artıklar da kanıtlamaktadır. Bu seramik örnekleri, Ege'nin geniş bir bölgesinde

²⁴⁴ Betancourt, 1977.

²⁴⁵ Betancourt, 1985.

²⁴⁶ Betancourt, 1977.

²⁴⁷ Hallager, 2010; Betancourt, 1985.

²⁴⁸ Betancourt, 1977.

²⁴⁹ Hallager, 2010; Betancourt, 1985.

²⁵⁰ Betancourt, 1985.

²⁵¹ Betancourt, 1977.

üretilen (belki Yunanistan'a kadar olan yerde), Minos modellerinden ilham alan ya da taklit eden geniş seramik "ailesine" ait görülebilmektedir. Bu nedenle, yaygın olarak Ege'nin "Minoslaşması" olarak adlandırılmaktadır. Güneydoğu Ege Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu malları, geçmişte "Kamares" veya "Kamares etkili" olarak tanımlanmıştır. "Kamares" bağlantısı olsa bile bu, aslında bir yanıltıcıdır. Bazı örnekler elde yapılırken, diğerleri çarkta yapılmıştır.

Güneydoğu Ege Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu mallarının dekorasyonları, mat, koyu astarlı bir yüzey üzerinde beyaz veya beyazımsı bir boya (Koyu üzerine açık) veya beyazımsı astarlı bir yüzey üzerine kahverengimsi kırmızı boya (Açık üzerine koyu) şeklindedir. Koyu üzerine açık dekorasyon daha sık görülmektedir. Bazen her iki teknik de aynı kaptan karşımıza çıkmaktadır. Dekoratif unsurlar; yatay veya çapraz çizgiler ve özellikle çift dalgalı çizgi motifi şeklinde doğrusal ve nispeten basit olma eğilimindedir. Spiraller ve bitkisel motifler (hilal şeklindeki unsurlardan oluşan yapraklı bantlar, sarmaşık yaprağı ve stilize çiçekler gibi) daha nadir görülmektedir. Kos'dan bazı ilginç parçalar bilinmektedir. Örneğin, Geç Ön Saray / Erken Yeni Saray Girit'in "beyaz benekli mal" ını taklit eden örneklere rastlanmıştır. Ayrıca, polikrom bezemeli, yani beyaz ve kırmızımsı pigmentlerin, "Kamares" malında olduğu gibi, uygun bir şekilde koyu bir zeminde birleştirildiği bazı istisnai parçaların varlığı ilgi çekicidir. Bu polikrom etkinin bilinçli olarak yapıldığı düşünülen örnekler sınırlı, tesadüfi görünen örnekler çoğunluktadır. Bunlar kaba mallardır ve petrografik analiz için çok uygundur. Altın mika ve açık kuvars içerikleri oldukça dikkat çekicidir. Bu aynı zamanda, Iasos, Miletus, Kos ve Knossos'ta görülen çoğu örneğin karakteristiğidir. Kil renkleri, kiremit rengi ya da portakalımsı renkten pembemsi, kırmızımsı kahverengiden neredeyse morumsu leylak rengine kadar değişebilmektedir. Bu da onların farklı atölyelerin ürünü olabileceğini akla getirmektedir.

Şekil olarak, orta ve büyük boy kaplar ve sıvı dökme amaçlı kullanılan kaplar, yani çeşitli boyut ve şekillerdeki çömlekler ve testiler ile sınırlı olduğu görülmektedir. Küçük içme amaçlı kaplar oldukça nadir görülmektedir. Pithoslar, oval ağızlı amforalar, yuvarlak ağızlı testiler, kesik ağızlı testiler, büyük kâseler, köprü akıtacaklı kaplar, omurgalı kaplar, akıtacaklı kaplara ait parçalar, kapak görülmektedir. Ele geçen kap repertuarına baktığımızda, genelde Güneydoğu Ege Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu mal tipinin taşımacılık ile birlikte depolamada kullanılan örneklerde görüldüğü söylenebilmektedir.²⁵²

Batı Anadolu'da Iasos yerleşiminin ithal seramik örneklerinin büyük bölümü, Güneydoğu Ege kökenli Açık üzerine koyu ve Koyu üzerine açık bezeme sınıfına aittir.²⁵³ Milet'te Orta Minos Dönemi'nin en başlarından itibaren Açık Üzerine koyu ve Koyu üzerine açık bezeme sınıflarına ait örnekler tespit edilmiştir.²⁵⁴ Kos, Iasos ve Milet'teki Koyu üzerine beyaz ve Açık üzerine koyu seramiklerdeki motiflerin seçiminde, uygulanmasında ve kompozisyonlarında yakın benzerlikler vardır. Seramik malzemelerin analizi, bu tür örneklerin üretiminin bir ayağının, Milet'ten kaynaklandığına işaret ediyor gibi görünmektedir.²⁵⁵ Çeşme-Bağlararası'nda en büyük ithal seramik grubunu oluşturan örnekler, Kiklad ve Güneydoğu Ege Minos taklidi seramiklerdir. Burada Açık üzerine koyu ürünler, bol miktarda bulunur iken, bazı Koyu üzerine açık örnekler de ortaya çıkmaktadır.²⁵⁶ Batı Anadolu Açık üzerine koyu ve Koyu üzerine açık kap formları arasında testi, konik bardaklar, ızgara, tütsü kabı, fincan, pithos ve çömlek görülebilmektedir.

²⁵² Momigliano, 2007.

²⁵³ Momigliano, 2000; Momigliano 2009.

²⁵⁴ Niemeier ve Niemeier, 1999.

²⁵⁵ Melas, 1988 (b).

²⁵⁶ Şahoğlu, 2007.

3.3. Kaplumbağa Kabuğu Dalgalı Seramik (Tortoise-Shell Ripple Ware)

“Kaplumbağa kabuğu dalgalı seramik” terimini, dekoratif şemaya atıfta bulunarak belirleyen kişi Evans' tır. Evans bu motifin, “firçanın fazla veya az baskısı” ile üretildiğini öne sürmüştür.²⁵⁷ Kırmızıdan kahverengiye değişen tonlarda süslenmiş, parlak perdahlı seramiğin en erken örnekleri, OTÇ’da görülmektedir.²⁵⁸ Belirgin geçiş stillerinden biri olarak değerlendirilmektedir.²⁵⁹ OM II’de ve daha önceki dönemlerde görülen bazı örneklerle bağlantıya sahip olmasına rağmen, popülerliğe OM IIB’nin sonunda kavuşmuştur. Bu popülerlik GM IB’de azalmıştır.

Tortoise-Shell Ripple olarak adlandırılan bu örneklerin, seramik boyandıktan sonra, henüz yaşken tamamen cilalandığı söylenmektedir. İstenen etki, içinde demir olan astarın, canlı kırmızı veya kahverengiye dönmesi için pişirme sırasında yeterli oksijene maruz kalmasıyla sağlanabilmektedir. Bu güzel seramiklerin yapısı, daima sert ve çok iyi pişirilmiştir. Öyle ki, seramik kırıkları sert bir zemine düştüklerinde “çınılamaktadır.” Yüzeyi, cila sayesinde sıkı, parlak ve çekicidir. Bu sayede çağdaşı olan diğer parçalardan kolayca ayırt edilebilmektedir. Bu seramik türü, daha sonraki Geç Minos seramiği denilecek türün ilk örneklerini oluşturmaktadır. *Tortoise-Shell Ripple* seramiğinin verdiği sert ve yumuşak his, OM III Dönemi seramiğinin bilinçli olarak iyileştirilmesiyle elde edilmiştir.

Kaplumbağa kabuğu dalgalı seramik, OM III döneminin en yaygın Açık üzerine koyu seramiğidir. İlk olarak Knossos’ta OM II-III’de başlamış, GM IA’da önemini korumuştur.²⁶⁰ Uzun bir Orta Minos geçmişine sahip olan bu seramik türü, Orta Minos III ve Geç Minos IA

²⁵⁷ Hatzaki, 2013.

²⁵⁸ Betancourt, 1985.

²⁵⁹ Younger ve Rehak, 2008.

²⁶⁰ Betancourt, 1985.

arasında bir geçiş ve bağlantı unsurudur.²⁶¹ Evans bu kaplardaki dalgalanma süsünün, ilginç biçimde Neolitik sınıfa ait bir türü andırıldığından, ancak doğrudan doğruya önceki dönemin dikey ve eğimli *Barbotine* süslemesinden türetildiğinden bahsetmektedir.²⁶² Bu seramik geleneğinin kökeni tam olarak belirlenememiş olsa da, Girit’de ve Ege adalarında birçok örnek bulunmuştur.

Süslemede “kaplumbağa sırtı dalgası” denen düzensiz paralel çizgiler, dalgalar, zikzaklar, yatay bantlar kullanılmaktadır. GM IA döneminde bu motiflere ek olarak spiraller ve çiçek motifleri eklenmiştir. Bazı kaplarda boyama, paralel dikey çizgiler olarak uygulanmış, dalga etkisi cilalama ile yaratılmıştır.²⁶³ Knossos’taki bir OM II katmanından gelen parça, şeritlerin merkezden yayıldığını göstermektedir. Ayrıca Dawkins tarafından Palaikastro’da, aynı şekilde merkezden yayılan çizgilere sahip bir “Vapheio Kupası” tanımlanmıştır.²⁶⁴ Kaplumbağa Kabuğu/ Sırtı Dalgalı seramik geleneklerinin süslemesi, genellikle kırmızıya çalan kahverengidir. Bu renk, Girit kili ile güzel bir zıtlık oluşturmaktadır. Yapılan testler, rengin tamamen demir oksitten kaynaklandığını göstermiştir. Bu teknik, GTÇ’nin erken zamanlarında Koyu üzerine açık tekniğin yerini almış ve Geç Minos seramik ustalarının geçim kaynağı haline gelmiştir. Miken Yunanistan’ına da ihraç edilen bu seramiğin, Yunanlıların ve Romalıların seramiğinin atalarından biri olarak kabul edilmesi gerektiği Betancourt tarafından öne sürülmüştür.²⁶⁵

Evans, Knossos’ta yerel olarak üretilen kap yüzeylerinin makroskopik olarak incelenmesi sonucu, “dalgalanma” etkisinin üretildiği en az üç farklı yolu ortaya koymaktadır:

- 1) Dikey boya darbelerinin kısmen kurummasına izin verdikten sonra kabın yüzeyini (belki dönen bir çark üzerinde) bir alet veya bezle (?) hızlı bir şekilde silerek

²⁶¹ Evans, 1928.

²⁶² Evans, 1921.

²⁶³ Betancourt, 1985.

²⁶⁴ Evans, 1921.

²⁶⁵ Betancourt, 1985.

- 2) Art arda iki yakın dikey dalgalı çizginin, birincisi yoğun şekilde seyreltilmiş bir boya ile ikincisi, kısmen eskinin üstüne eklenmiş koyu bir boya ile yapılarak
- 3) Tek bir ince dalgalı çizgi uygulayarak yapılmaktadır.

Knossos'ta üç teknikten birincisinin OM IIIB'de uygulanmasına devam edilemez gibi gözüktüğü, ikincinin ve en yoğun emek gerektiren tekniğin, OM IIIB'de özellikle popüler olduğu belirtilmiştir. Üçüncü ve seri üretime en uygun olanı ise hem OM IIIB'de hem de özellikle GM IA'da görülmektedir.²⁶⁶

Şekiller genellikle fincanlar, çömlekler, amforalar, köprü akıtacaklı kaplar, kâseler ve testilerden oluşmaktadır. Büyük saklama kapları, yatay frizler oluşturan dalgalarla dekore edilirken, küçük şekillerde dalgaların gövdenin büyük kısmını kapladığı görülmektedir.²⁶⁷

Dalgalanmanın, kaplumbağa kabuğunu (Evans tarafından önerildiği gibi) veya başka bir şeyi taklit edip etmediği kesin olarak anlaşılamamıştır. Ancak Knossos'ta, ağırlıklı olarak dalgalanma ile dekore edilmiş şekillerden biri, Vapheio kupasıdır. Şekil olarak bu kap, bir metal eser taklididir. Bu nedenle dalgalanma dekorasyonunun, özellikle parlatıldığında, metalin parlayan etkisini taklit edebileceği akla gelmektedir. Yunan anakarasında, Mezar B'den gelen altın Vapheio bardağı, ikiye bölünmüş insize dikey çizgilerden oluşan dekoratif bir şemaya sahiptir. Aynı şekilde anakara Vapheio kil bardakları, gövdenin orta bölümünün üst ve alt kısmı dikey çizgilerle (her zaman bir dalgalanma etkisiyle değil) süslenmiştir. Bu sebeple anakara örnekleri metal taklidi olarak görülebilecekken, Girit modellerinde yalnızca gövdenin orta bölümünün üst kısmının süslendiği görülmüş ve bu nedenle metal dışında bir şeyi taklit ettiği düşünülmüştür. Knossos'taki Yeni Saray Dönemi'nin erken dönemi, seçkin mimarlıkta yenilik çağı olduğundan, dalgalanma dekorasyonunun, mimari tasarım ve uygulamada üstünlüğün bir sembolü olabileceği de akla gelmiştir. Taşın mimaride son derece

²⁶⁶ Hatzaki, 2013.

²⁶⁷ Betancourt, 1985.

iyi kullanıldığı, taş duvarlar, alçı döşeme ve taban taşı gibi gelişkin inşa teknikleriyle, yeni inşa edilmiş saray çevresinde görülebilmektedir. Vapheio kupasının ise metal (kabın şekli) ve taş (taş taklidi olarak dalgalanma) gibi diğer malzemelere atıfta bulunduğu düşünülmektedir.²⁶⁸

Kaplumbağa Kabuğu/ Sırtı Dalgalı seramik Girit'in doğusunda yaygın olarak görülmektedir. Girit dışında geniş bir coğrafyada da ele geçmiştir.

Batı Anadolu'da bu tip seramiğin ele geçtiği Girit'e en yakın merkez Iasos'dur. Yerleşimde Agora'da, bu türe ait bir askos bulunmuştur. Milet'te Athena Tapınağı'ndaki IVa tabakasında, Kaplumbağa Kabuğu/ Sırtı Dalgalı seramik parçaları bulunmuştur. Bunlar, ince nitelikte, kırmızı tonlarında hamurlu, turuncu astar üzerine kahverengi, kahverengimsi siyah ve mat siyah renkte bezemelidir. Bademgediği'nden gelen örnek, GM IA seramiklerinin içinden bir parçadır.²⁶⁹ Kaplumbağa Kabuğu/ Sırtı Dalgalı seramik örneklerinin bulunduğu en kuzeydeki merkez, Çeşme-Bağlararası'dır. OTÇ'nin 1. Mimari tabakasında (GM IA) bulunan bir testi, bir bardak ve bazı parçalar bu gruba aittir. Bu örnekler, kırmızı bir hamura, pembemsi krem astara ve kahverengi tonlarında yapılmış dalgalı hatlara sahiptir.²⁷⁰

²⁶⁸ Hatzaki, 2013.

²⁶⁹ Aykurt, 2009.

²⁷⁰ Şahoğlu, 2007; Aykurt 2009.

4. OM III- GM IA Dönemi'nde Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda Minos ve Minos Etkili Seramik Örneklerinin Ele Geçtiği Merkezler

4.1. KIKLAD ADALARI

4.1.a. NAXOS

Naxos, Kiklad Adaları'nın içindeki en büyük ve en verimli olandır. Tarih öncesi çağlardan itibaren önemli bir ada konumunda olmuştur.²⁷¹ Girit ile temasta, Naxos orta Kiklad sınırını belirlemektedir.²⁷² Minoslar, Naxos'tan bir aşındırıcı olan zımpara elde etmiş ve olasılıkla Girit'te taş vazoların yapımında²⁷³ (taş kapları delmek ve parlatmak için gerekli olan)²⁷⁴ kullanmışlardır.²⁷⁵

Geç OTÇ ve erken GTÇ dönemleri için Naxos hakkında sahip olduğumuz kısıtlı bilgi, sistematik kazıların eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Bulgular, adaya MÖ. 2. binyılın ilk yarısında bir ara olmadan ve daha yoğun olarak yerleşildiğini, jeomorfolojisinin bol doğal kaynaklar ile ürünler (mineraller ve tarımsal ürünler) yardımıyla desteklendiğini ve birçok ada ile ilişkilerinin yakın olduğunu kanıtlamaktadır. Geç OTÇ erken GTÇ döneminde Naxos ve Thera arasında güçlü ve muhtemelen özel bir ilişki olduğu söylenmiştir. “Minos etkisi” için ölçüt olarak yorumlanan farklı Girit unsurlarıyla karşılaşılan bir dönemde Naxos, daha çok

²⁷¹ Barber, 1989.

²⁷² Davis, 2001.

²⁷³ Davis, 2008.

²⁷⁴ Castleden, 2001.

²⁷⁵ Davis, 2008.

Thera ve Girit ile geliştirilmiş yoğun Ege içi bir etkileşime sahiptir. Güney Ege ile olan bu çok yönlü ilişki, GK II/ GH II/ GM IB döneminden sonra, yani Girit'teki sarayların yıkılmasından sonra sona ermektedir. Yeni Saray Dönemi'nin başlarında, kıyı Ege'yi Girit ile bağlayan deniz yollarının kesiştiği limanları kontrol etmek için Kea, Paros, Naxos, Melos ve Thera'nın "deniz ada başkentleri" olarak, büyük kent merkezlerini yeniden düzenlemeleri son derece muhtemeldir. Orta Tunç Çağı'nda Girit'e yani "güneye doğru" bir yönelim olduğu düşünülse de, Naxos'taki yerleşim merkezlerinin, adanın kuzeybatı ve orta kesimlerine kaydırılması ilginçtir.²⁷⁶

Naxos'un batı kıyısında bir burun olan Mikri Vigla'da²⁷⁷, OM III'de seramik ithalatına göre belirlenen, Girit, Melos, Thera ve anakara Yunanistan ile ilişkileri olan bir yerleşim gelişmiştir.²⁷⁸ Yüzeysel araştırmalarından elde edilen bulguların kesin bir şekilde tarihlendirilmesi zor olsa da, OTÇ ve erken GTÇ'da Girit ile temas kanıtlanmıştır. Petrografik analizler ve stilistik gözlemler, hem Melos hem de Girit'ten önemli miktarda seramik ithal edildiğini göstermektedir. İthallerin dışındaki seramiklerin ve pişmiş toprak kandillerin, Minos kökenli örnekleri taklit ettiği görülmektedir.²⁷⁹ Minos konik kaplar Mikri Vigla'da ayrıca GTÇ'da Grotta'da²⁸⁰ (Naxos'un başkenti)²⁸¹ bulunmuştur (Fig. 1). Tarih öncesi (EK-OK) Cheimarrhos Kulesi yakınındaki Ailas'daki mezarlık,²⁸² OK'ın sonuna ya da GK I'in başlangıcına tarihlenmektedir. Burada OK tarihine ait olduğu düşünülen iki sanduka mezar açığa çıkarılmıştır. Bu mezarların ilkinde bronz metal aletler, ikincisinde seramikler vardır. Bu seramiklerin altısı, tek kulplu konik kaptan; tek kulplu, yarı küresel gövdeli kaptan ve düz, kulpsuz konik bardaktan oluşmaktadır.²⁸³ Minos tek renkli konik kaplarla birlikte *Tortoise-*

²⁷⁶ Vlachopoulos, 2016.

²⁷⁷ Davis, 2001.

²⁷⁸ Vlachopoulos, 2016.

²⁷⁹ Davis, 2001.

²⁸⁰ Vlachopoulos, 2016.

²⁸¹ Davis, 2001.

²⁸² Vlachopoulos, 2016.

²⁸³ Marthari, 2009.

Shell Ripple denilen stille süslenmiş, OM III-GM I dönemine ait bir Minos usulü Vapheio fincanı ve yarı küresel bir fincan ortaya çıkartılmıştır (Fig. 2).²⁸⁴ Bunlar Minos Girit'inden ithal edilmiştir veya Minos örneklerin yerel taklitleridir ve geç OK ve erken GK periyodunda Naxos üzerindeki Minos etkisinin göstergeleridir.²⁸⁵

Grotta'da keşifler, Girit'teki GM I ile çağdaş bir dönemde, Minos ve anakara seramiklerine benzer bir grubun, merkez adalara ulaşıyor olduğunu göstermiştir.²⁸⁶ Grotta yerleşiminde, Güneydoğu Ege Koyu üzerine açık sınıfa ait olabilecek bir seramik parçası bulunmuş, fakat petrografik analizler sonuçsuz kalmıştır.²⁸⁷ 1985 yılında Mikri Vigla yerleşimindeki yüzey araştırmaları ve Grotta'nın Orta ve erken Geç Kiklad buluntularının yayınlanması, daha sonraki Naxos tarihine ışık tutmuştur.²⁸⁸

Konik kap formu (Fig. 3-5), geç OK / erken GK'da Girit ve Kiklad yerleşimlerinde iyi bilinmektedir. Naxos'taki parçalarımız standart Minos tekniğinde üretilmiştir. Tabanlarında ip kesikleri ve iç kısımda belirgin izler bulunmaktadır. Köşeli kap biçiminin birkaç örneği vardır. Şekil, Knossos'taki OM IIB-III'A'ya özgüdür ve geç OK'da Kea ve Phylakopi'de parçalar vardır. Kaba seramikler arasında oval ağızlı bazı kaplar vardır. Form, OM III / GM IA'da Girit etkisini göstermektedir. Sadece birkaç testi parçası tanımlanmıştır. 364 (Fig. 6), OM III'de Girit'te görülenlere paraleldir. Çıkıntılı boyunlar Ayia Irini ve Phylakopi'de geç OK / erken GK katmanlarında da bulunur. Kandiller oldukça yaygındır ve Minos türlerinden biri gibi görünmektedir. 368 ve 369 (Fig. 6), OM / OK'ın sonlarındaki örneklerle ve erken GM / GK örnekleri ile paraleldir. 370 (Fig. 6), OM III ve erken GM I Knossos parçalarına yakındır. İki parça görünüşe göre, Minos tipi delikli kaideden gelmektedir. Tip Girit OM III veya daha sonraki bir tarihe ait olmalıdır. Bu, özellikle Girit'deki ritüel kullanımla alakalı gibi görünen

²⁸⁴ Vlachopoulos, 2016.

²⁸⁵ Marthari, 2009.

²⁸⁶ Davis, 2001.

²⁸⁷ Momigliano, 2007.

²⁸⁸ Davis, 2001.

ilginç bir formdur. Bacaklar çeşitli boyutlarda karşımıza çıkmaktadır (Fig. 7). Bunların birçoğu, Kiklad ve Girit'teki OK / OM ve erken GK / GM yerleşimlerinde yaygın olan üçayaklı kaplardan gelmektedir. Bir minyatür kap parçası mevcuttur (414, Fig. 8). OM III'de Girit'te minyatür kaplar bilinmektedir.

İthal seramikler (Fig. 9-10-11), Orta Minos'ta fazladır. OM II-IIIa'da Kamares seramiği tanımlanmıştır. Aynı zamanda, kaba seramik parçaları da makul miktarda bulunmaktadır. Kamares seramik örnekleri (Fig. 9: 416-424) arasında 419, OM III'e aittir (Fig. 9). Yuvarlak kap gövde parçası içinde ve dışında siyah astar, beyaz benekler vardır. Bir köprü ağızlı kaba ait gövde parçası, koyu renkle kaplanmıştır ve oluklara sahiptir. Oluklar, OM IIIa'nın tipik bir örneğidir. Bir gövde parçası (Fig. 9: 431), bir testi veya kapalı bir çömleğe aittir; Barbotine çıkıntıları ve koyu renk izleri vardır (GM IA). Minos ithalatının büyük bir kısmının Birinci Sarayların tahrip edilmesinden önceki bir zamana ait olduğu dikkati çekmektedir. Çanaklar veya bardaklar arasında; 432 (Fig. 9), konik bir kabın ağız kenarı parçasıdır ve iç kısmı morumsudur (OM III). 433 (Fig. 9), düz kenarlı bir kabın ağız kenarıdır, yüzeyi düzeltilmiştir (GM IA). Kâseler arasındaki 435 (Fig. 9) nolu örnek, kalınlaştırılmış ağız kenarına sahiptir (GM I). Plastik süslemeli kapların çoğu, OM III-GM I'de Girit'te öne çıkmaktadır (Fig. 10: 441,442; Fig. 9: 444, 445). Hafif devetüyü renginde, süssüz ince mal parçalarının bir kısmının Geç Minos olması muhtemeldir.²⁸⁹

'Ne Knossos'tan uzak ne de Mycenae'ye yakın' zengin bir Kiklad Adası olan Naxos, onu çevreleyen büyük toprakların sosyal ve politik ortamından kopuk, çevresindeki adalar arasında bir geçiş görevi gören ada olarak bilinmemektedir. Tam tersine Naxos'un, anakarada karakteri ve Kikladlar'ın farklı jeopolitik ve ticari avantajları ile birlikte, MÖ. 2. binyılda "uzak çevre" ile özel bir ilişki kurduğu belirgindir. Neredeyse tüm ada alanındaki (Kea, Melos, Thera, Oniki Adalar) seramiklerle olan benzerlikleri, Naxos'un merkezi Ege'de ve

²⁸⁹ Barber, 1989.

özellikle Kiklad Adaları'nda çok önemli bir rol oynadığını ve çok geniş bir bağlantı ağına sahip olduğunu göstermektedir.²⁹⁰ İthal Minos seramiklerinin yanında Minos etkili yerel Naxos yapımı seramikler görülür. İthal seramikler arasında *Kamares* ve *Tortoise-Shell Ripple* seramik örneklerinin yanında Güneydoğu Ege'nin Koyu üzerine açık stilde yapılmış olduğu düşünülen örnek de bulunmuştur. Konik kaplar, fincanlar, testiler, kandiller, bardaklar, kâseler, minyatür kap ve köprü ağızlı kap burada tanımlanmış kap şekilleridir.

4.1.b. THERA

Thera, tıpkı Melos ve Keos gibi, Girit ve Anakara arasındaki önemli adalardan biridir.²⁹¹ Kikladlar'ın birçoğundan ve aynı zamanda Girit'ten görülebilen bir mesafede yer alan Thera, Minos kültüründen çok etkilenmiş ve bu kültürün etkisini kendi sanatına uyarlamayı başarmıştır.²⁹² Ancak en yoğun Girit etkisinin görüldüğü Geç Tunç Çağı'nın erken dönemlerinde dahi, Kiklad malzeme kültürünün unsurları yaşamaya devam etmiştir.²⁹³ Orta Kiklad'ın sonu GK I/ GM IA dönemi boyunca, belirgin yerel Kiklad özelliklerinin gelişmesine rağmen, bazı araştırmacılar için Akrotiri bir "Minos kolonisi" olarak kalmıştır. Ancak ilişkiler açısından en olası açıklama, Thera'nın Yeni Saray Dönemi'nden çok önce Girit ile deniz ticarini başladığı ve her iki adanın yararı için avantajlı bir ilişkinin geliştirildiğidir.²⁹⁴

²⁹⁰ Vlachopoulos, 2016.

²⁹¹ Davis, 2001.

²⁹² Vlachopoulos, 2016.

²⁹³ Davis, 2001; Hood, 1990.

²⁹⁴ Vlachopoulos, 2016.

Thera'daki Akrotiri, çeşitli Minos özelliklerini gösterir.²⁹⁵ İthal seramikler, Akrotiri ve Ege'nin diğer bölgeleri arasındaki etkileşiminin önemini kanıtlar niteliktedir.²⁹⁶ Akrotiri çanak çömleğinin 'Minos' ve 'Minos etkili' unsurlarının miktarı, çok çeşitli yerel Girit atölyelerini ispatlar niteliktedir. Akrotiri, Girit'in çeşitli merkezleri ile dinamik ilişkiler kurarken, paralel bir şekilde Kikladlar ve Yunan anakarası ile yoğun temaslara sahiptir. Bu da Thera'nın Güney Ege'deki coğrafi açıdan avantajlı konumunu başarıyla dengelediğini göstermektedir.²⁹⁷

Akrotiri'deki B ve D evreleri, Ön Saray ve Yeni Saray Dönemlerinin başlangıcına denk gelmektedir. C evresini, Girit OM IIIA'ya tarihlemek için yeterli miktarda tarihlenebilir malzeme vardır. Evre D, yıkımdan sonra yerleşimin yeniden düzenlenmesi ile bağlantılıdır ve bize GM IA malzemesi sunar.²⁹⁸ Evre C'deki geç OK çanak çömleğinin özelliklerine baktığımızda, Thera ve Girit türleri arasında göze çarpan farklar görülmektedir. Hala baskın olan el yapımı yerel seramikler, Açık üzerine koyu (*DOL*) ve iki renkli (*Bichrome*) mallarda, içme seti olarak kullanılan kaplarda (testi ve bardak gibi) geniş bir çeşitlilik sergilemektedir. Girit ithalatında ise Koyu üzerine açık (*LOD*) ve Polikrom mallar, dalgalanma (*ripple*) motifinin dâhil olduğu bazı Açık üzerine koyu örnekler ağırlıktadır. Girit kapları çoğunlukla, bazen çıkıntılı ağız kenarlarına sahip kâseler, konik kaplar ve çoğunlukla yarım küre biçimli örneklerden oluşmaktadır. Thera kapları esas olarak düz ağızlı, yarı küresel tipte, piriform tiptedir (armut şeklinde) ve Girit türlerini taklit etmektedir. Yerel iki renkli örneklerde belirsiz dalgaların (*ripple*) kaba taklidine, bazen beyaz eklemeler yapılmıştır. Oval ağızlı amforalar, pithoslar ve tripod pişirme kapları Girit çanak çömlek ithalatı arasında tanımlanmaktadır. Bunlardan sadece oval ağızlı amforalar ve tripod pişirme kapları yerel üretimde taklit edilirken, pithoslar belirgin bir yerel geleneğe sahiptir. “Sismik Yıkım Seviyesi” olarak

²⁹⁵ Wiener, 2013.

²⁹⁶ Davis, 2001.

²⁹⁷ Vlachopoulos, 2016.

²⁹⁸ Nikolakopoulou, 2009.

tanımlanan yerleşimdeki bir sonraki aşama (Evre D), GK I / GM IA'nın erken bir aşamasıdır. Bu katmanlar, çağdaş Girit örneklerinden etkilenen, dalgalanma ve spiral motifleriyle süslü riton ve gözlü testiler gibi yerel üretimdeki yeni şekiller ve Açık üzerine koyu malların üstünlüğü ile karakterize edilmektedir.²⁹⁹

Akrotiri'de Minos üçayaklı pişirme kapları da dâhil olmak üzere mutfak eşyalarının yaygın olarak Minos etkisinde olduğunu gözlemliyoruz.³⁰⁰ Minos ithalleri küçük kaplardan pithoslara kadar değişen boyutlarda, Knossos'ta ve Zakro'nun doğusundaki yerleşimlerde bulunanlara yakın paraleldir.³⁰¹ Her yerde bulunan konik kaplar Thera'da, Girit'te olduğu gibi, her yapı kompleksinde çok sayıda görülür. GK / GM IA'daki Akrotiri, yerel çanak çömlek şeklinde (dikdörtgen biçiminde tepsi (kymbe), silindirik kap, omurgalı kap ve Kiklad çanağı gibi) bir Kiklad-Minos bileşenini göstermektedir. Bu, yerel bir geleneğin devam ettiğini gösteren, onu yabancı unsurlarla birleştiren, yerel seramikteki evrimdir.³⁰² Konik kaplar, çanak çömleklerin büyük bir bölümünü oluştururlar ve GM I'de sayısal zirvelerine ulaşırlar. Bu kaplar, yalnızca yiyecek ve içecek tutmak için değil, diğer birçok şey için de kullanılan çok amaçlı kaplar gibi görünmektedir. Akrotiri'de bu kullanımı örnekleyen bir konik kap, büyük bir üzengi kulplu kap için kapak olarak kullanılmıştır. Buradaki konik kapların bolluğunun, özel bir Minos ritüelinin halkın geniş bir kısmı tarafından benimsendiğini gösterdiği veya Minosların varlığı için iyi bir kanıt olduğu araştırmacılar tarafından değerlendirilmektedir.³⁰³

Theralı ustalar, Minos etkili Koyu üzerine açık stilleri içeren örnekler yapmış; Girit GM IA Açık üzerine koyu stilde spirallerin ve çiçeklerin iyi taklitlerini sergilemiş; kırmızı ve beyaz renklerin yoğun kullanımı gibi Thera fikirleri ile Girit motiflerini birleştiren kaplar

²⁹⁹ Nikolakopoulou, 2013.

³⁰⁰ Wiener, 2013.

³⁰¹ Thorpe-Scholes, 1978.

³⁰² Wiener, 2013.

³⁰³ Wiener, 1984.

üretmişlerdir.³⁰⁴ Bazen yerel parçalar, onları görsel olarak ilginç yapan, kendilerine ilham veren ürünlerden daha doğal ve daha renklidir.³⁰⁵ Yerel yapım kaplar, çoğunlukla Minos uygunluğunu bozarak ve mat ya da yarı parlak koyu renk boyaya eklenen polikrom ilavelerinin kullanımı ile yeniden üretilmişlerdir. Minos ithalleri yeni bir yerli stilin oluşmasına yardım etmiştir.³⁰⁶ Birçok bakımdan Theralı sanatçılar, Minos Girit geleneğini izlemişlerdir. Örneğin; seramik gövdelerinin üretimi için kireçtaşı açısından zengin killer kullanmışlar, beyaz boya maddesi olarak talkın kullanılmasını benimsemişlerdir.³⁰⁷ Minosların Akrotiri'deki Kiklad sahnesine girişinin sonucu, Girit ve yerel malzeme kültürünün büyüleyici bir karışımıdır.³⁰⁸ Minos ve yerli Kiklad ustaları, iki ayrı geleneğin bir arada var olduğu Melos adasındaki düzenden farklı olarak, çarkın ve boya maddesi kaynaklarının kullanılma tekniği gibi konularda, birbirlerinden bir şeyler öğrenmiş görünmektedir.³⁰⁹

Minos mallarının yerel taklidinde ilk adımlar C safhasında görülmektedir.³¹⁰ C evresindeki çanak çömlek, dekoratif motifler ve kap şekilleri açısından son derece çeşitlidir (Fig. 12: a-c). Esas olarak siyah astarlı ve polikrom bezemeli veya beyaz bezemeli tiplerden oluşmaktadır.³¹¹ D evresindeki katmanlarda önemli miktarda Girit ithali bulunmaktadır. Bunlar “içme setleri” olarak adlandırılan bardak ve testiler ile depolama kaplarından oluşmaktadır.³¹² Dalgalanma motifi artık hem yerel hem de Minos üretimlerinde, kırmızı veya kırmızı / kahverengi parlak boyalarla yapılmaktadır (Fig.13: d-f).³¹³ Gerek şekil gerek dekorasyon bakımından fincanlar,

³⁰⁴ Wiener, 2013.

³⁰⁵ Betancourt, 2007.

³⁰⁶ Thorpe-Scholes, 1978.

³⁰⁷ Nall, 1978.

³⁰⁸ Davis, 2008.

³⁰⁹ Wiener, 2013.

³¹⁰ Knappett, Nikolakopoulou, 2005.

³¹¹ Nikolakopoulou vd., 2008.

³¹² Nikolakopoulou, 2009.

³¹³ Nikolakopoulou vd., 2008.

OM IIIA'daki Girit ve özellikle Knossos örnekleriyle iyi paralelliklere sahiptir.³¹⁴ Sıvı dökme amaçlı kaplar için esas ilgi çeken nokta, yaygın Girit formu olan kesik gaga ağızlı testinin burada çok az sayıda bulunmasıdır. Bu durum, bu formun Akrotiri'deki tüketiciler tarafından talep edilmediğini göstermektedir.³¹⁵

Minos çanak çömleğindeki, dalgalanma ve koşan spiral gibi farklı motifler, Thera kaplarının dekoratif şemalarında yaygın olarak benimsenmiş olsa da, yerel ürünlerin büyük bir bölümünde doğal motiflere doğru bir eğilim vardır. Bazı içerisinde sıvı bulunan (sıvı dökme amaçlı) kapların fincanlar ile birlikte tasarlandığı ve “içme setleri” olarak ithal edildiği düşünülmektedir. Girit'ten bölgeye ithal edilen depolama kapları arasında, genellikle Koyu üzerine açık bir şekilde bezemeli olan amfora, pithos ve bununla birlikte konik kaplar ve üçayaklı (tripod) pişirme kapları vardır. Köprü akıtacaklı kaplar ve yerel yapım dalgalanma desenli testiler, bazen Minos örneklerine daha çok benzerken bazen yerel ve Minos dalgalı seramiğin bir birleşimi şeklindedir. Bazı yerel kaplara Minos'tan farklı tarzda beyaz noktalar eklenmiştir. Makroskopik değerlendirmeler, Kuzey-orta Girit üretimleri ile uyumu gösterirken, Girit ithalatının Akrotiri'ye bir dizi lokasyondan ulaştığı anlaşılmaktadır.³¹⁶

1967 sezonunda “BRONOS I” açmasında Marinatos tarafından, küçük tarih öncesi kapların birçoğunun parçaları bulunmuştur. Özellikle kıymetli olan, GM IA tarihine ait ithal edilmiş iki özgün Minos çanak çömlek parçasıdır (Fig. 14).³¹⁷ 1968 sezonunda “BRONOU 2” açmasında bulunan süzgeç biçiminde bir kap (Fig. 15), bir kapağa sahiptir ve tabanı bir kevgir gibi delinmiştir. Kap, Thera ve Girit'ten iyi bilinen küçük süzgeçler ile aynı biçimde ancak küçük bir çömleğin boyutlarındadır. Dekorasyon (bir disk şeklinde biten çift yapraklı saplı bir sarmaşık çeşidi) stilistik olarak çok gelişmiştir ancak GM IA dönemi içindedir.³¹⁸ 1971 Thera

³¹⁴ Nikolakopoulou, 2009.

³¹⁵ Knappett, Nikolakopoulou, 2005.

³¹⁶ Nikolakopoulou, 2009.

³¹⁷ Marinatos, 1968.

³¹⁸ Marinatos, 1969.

kazılarında bulunan çanak çömlek içerisinde sadece birkaçı ithaldir. Beyaz noktalı bezemeli testi (Fig. 16), Orta Minos Girit (OM IIIA) tarzını hatırlatmaktadır.³¹⁹ Sekiz kalkanla süslenmiş Geç Minos IA tarzındaki (Fig. 17) üç kulplu testi, Akrotiri'den bilinmektedir. 1979'da Xeste 3'ün ilk katında Oda 11'de bulunmuştur. Testilerin gövdesi, kalkanla ve boynu çiğdem çiçekleriyle dekore edilmiştir. Ağız kenarı, benekli öküz derisi kaplaması gibi gösterilmiş, bu kaplamanın dikişleri ve koyu boyalı kalkanların ayrıntılarının tümü beyaz renkte gösterilmiştir.³²⁰

Thera'daki Minos ve Minos etkili çanak çömleklerin büyük çoğunluğu, araziyi kaplayacak yeni çatı için açılan "sütun çukurları" kazılarında bulunan iki büyük katmandan gelmektedir (Fig. 18). Sütun çukurları 66P ve 67N'nin kazılması, OK tahribat birikintilerini açığa çıkarmıştır. Buradaki sonuçlar, esas olarak Girit seramik dizisinde OM III ile çağdaş olduğu düşünülen OK dizisinin C Evresine tahsis edilmiştir (Tab.2). Burada odaklandığımız sütun çukurları, güvenli kontektlerde bulunan çok sayıda ithal Girit örneği vermiş ve Girit'in komşu ada toplulukları üzerindeki etkisinin yeni bir değerlendirmesinin yolunu açmıştır.³²¹ Kabaca OM IIIA dönemine karşılık gelen Evre C'de, dışa çekik ağızlı kâseler Girit'ten ithal edilmeye başlanmış ve burada da çark teknolojisi kullanılarak devetüyü renginde taklit edilmişlerdir.³²²

66P sütun çukurunu içeren açma, ana kayaya kadar 12.50 m derinliğe ulaşmıştır. Alanın boyutları yaklaşık 2.50 / 2.36 x 2.20 m'dir ve korunan maksimum yükseklik 1.90 m'dir. Alanın iç kısmından kaldırılan katman iki kattan oluşmaktadır:

Seviye 18-20: 1.00-1.26 m kalınlığındaki alt katmandır. Zemine kadar kazılmıştır ve çok miktarda seramik parçaları bulunmuştur. Genel resim, bunun esas olarak bir yıkım tabakası

³¹⁹ Marinatos, 1972.

³²⁰ Marthari, 2018.

³²¹ Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

³²² Nikolakopoulou, 2009.

olduğunu göstermektedir. Seviye 17: Üst katmandır ve 0.43-0.92 m kalınlığındadır. Çanak çömlek çok tahrip olmuş, çoğunlukla kaba maldan oluşmaktadır.

Çatısı kısmen korunmuş olan iki katlı bir GK I binası, OK yapısının duvarları üzerine inşa edilmiştir. Bina, volkanik malzeme (pomza ve kül) dolgusunda bulunmuştur. Yapıda bulunan çanak çömlek parçaları, yapının inşa edildiği tarih olan erken GK I'e tarihlenmektedir. Çok sayıda GK I / GM IA kabı (yaklaşık 66), binanın GK I sırasında volkanik tahribata kadar kullanıldığını göstermektedir.

Sütun çukuru 67N, 2.60 x 4.00 m ölçülerindedir, ana kayaya kadar 9.72 m derinliğe ulaşmıştır. Ana kaya üstünde, iki katlı bir binanın bir kısmı kazılmıştır. Alt odanın içinden aşağıdaki gibi ardışık katmanlar çıkarılmıştır:

Seviyeler 6–11: Çanak çömlek parçaları, muhtemelen GK I yapısından düşmüş seramikleri içermektedir. Seviye 12: Odanın tabanında toprak, taş ve kırık kaplar bulunmuştur. Bu katman, muhtemelen, OK döneminin en sonuna ait gibi görünmektedir. Seviyeler 13-14: Odanın zemin katmanıdır. Bulunan çanak çömlekler geç Orta Kiklad Dönemi'dir.

Bu seviyelerden gelen C evresi seramiği büyük ölçüde yerel ürünlerden oluşmakla birlikte, ithal mallar arasında Girit ürünleri hâkimdir. Toplamda 18-20 seviyelerinde, 57 yerel kap ve 20 Girit kabı; 12-14 seviyelerinde, 131 yerel kap, 23 Girit kabı bulunmuştur. 18-20 seviyelerindeki Girit ithalatı, çoğunlukla hem yarım küre hem de düz kenarlı tiplerle temsil edilen bardaklardan oluşmaktadır. Katalogdaki (Fig. 19) dokuz yarım küre şeklindeki kabın tümü, Koyu üzerine beyaz veya polikrom bezemeli koyu renk astarlı olup, 4 tanesi hariç, orta gövdede derin metalize oluklara sahiptir. Bunlardan beşinin³²³ siyah astar üzerinde, üst gövdede beyaz noktalar bulunan bantları vardır (beşinden ikisi orta kısımda basit kırmızı

³²³ Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

banda sahiptir) (Fig. 20)³²⁴; ikisinin üst gövdede dalgalı çizgileri vardır ve birinin S-spiralleri vardır. Yivlerin ve beyaz noktaların birleşimi Kuzey-merkezi Girit'te OM IIIA'nın karakteristiğidir. Polikrom bezemenin sınırlı kullanımı OM IIB'den bir süreklilik göstermektedir. Düz kenarlı fincanlar arasında (Fig. 21), üçü üst gövdede bulunan beyaz noktaları³²⁵ (nadiren kırmızı bantlı olsa da)³²⁶ metalize edici oluklar / çıkıntılar ile birleştirmektedir. Hiçbiri polikrom dekorasyonun herhangi bir işaretini göstermemektedir. Dördüncü örnekte, eğimli bir taban ve OM IIB ile bağlantıyı gösteren basit eğrisel motif belirtileri vardır. Yukarıdakilerin hepsi çarkta yapılmıştır.³²⁷ Hem biçim hem de dekorasyon olarak Girit - ve özellikle de Knossos – OM IIIA örnekleri ile büyük ölçüde paralellikleri olan,³²⁸ çok pişmiş ince devetüyü astarlı mallardır. İthal konik bir kabın tek örneği, (Fig. 21: 14) Kuzey-orta Girit'te görülen ve OM IIIA'dan daha erken olmayan sığ bir türdür. İthal konik kaplar nadirdir, çünkü basit olan bu formlar yerel olarak taklit edilmeye meyillidir.

Sıvı dökme kapları arasında sadece bir tanesi Girit ithali olarak güvenli bir şekilde tanımlanmaktadır: Açık üzerine koyu kaplumbağa kabuğu dalgalanma bezemeli (*tortoise-shell ripple*) büyük bir testi (Fig. 22). İlginç bir şekilde dalgalanma, genellikle Girit örneklerinde bulunan “bulanık” etki olmadan, sadece dikey çizgilerden oluşmaktadır. Bir diğer sıvı dökme kabı olan bodur biçimli, sarmal ve dalgalanma bezemeli köprü ağızlı testi (Fig. 23), Minos etkili gibi görünmektedir.³²⁹ Genel olarak şekil, dekoratif şema ve şekillendirme tekniği (çark yapımı) Minos'a benzemektedir. Yine de pek uyuşmayan bazı detaylar vardır. Sap kısmı ağız kenarının altında yer almaktadır. Bu, bu tür Minos kapları için çok nadir bir özelliktir.³³⁰ Belirgin gri özü ve koyu ateş kırmızısı yapısı, Güneydoğu Ege'de

³²⁴ Knappett, Nikolakopoulou, 2005; Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

³²⁵ Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

³²⁶ Knappett, Nikolakopoulou, 2005.

³²⁷ Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

³²⁸ Knappett, Nikolakopoulou, 2005.

³²⁹ Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

³³⁰ Knappett, Nikolakopoulou, 2005.

görülen ve Kos'dan geldiği düşünülen malları andırmaktadır. Ayrıntılı petrografik analizlerin sonuçları, bu parçanın kökenine ışık tutacaktır. Şimdilik bir adadan bir diğerine gönderilen “Minos etkili” ürünlerin çok nadir bir örneği olarak görünmektedir. Başka bir Girit ithalatı olan amfora (Fig. 24), ya da belki de köprü akıtacaklı kap, polikrom bezemeye (üst gövdede beyaz noktalar basit kırmızı bantlarla birlikte) ve çoklu oluklara veya sırtlara sahiptir.

Sütun çukuru 67N'de 12 -14 arası seviyeleri dikkatlice ayırmak önemlidir. En aşağısı zemin dolgusudur (14. seviye, dört ithal, 19-22 ve bir taklit, 23: Fig. 25). Bunun üzerinde, zeminin kendisi (iki ithal ile birlikte seviye 13, 24,25: Fig. 26) ve son olarak, zemindeki büyük tahribat katmanı gelmektedir (seviye 12, 11 ithal: Fig. 27-28-29-30: 26-36 ve dört yerel taklit: Fig. 31: 37-40). İthal çanak çömleklerin hepsi aynı evre olan OM IIIA'ya verilebilir. Tabanın altındaki dolguda, orta gövdede basit kırmızı bir bant ve yukarıda beyaz noktalar bulunan çok renkli bir yarı küresel fincan (Fig. 25: 19); üst gövdede oluklar / çıkıntılar ve düzenli beyaz noktalar bulunan düz kenarlı bir fincan (Fig.25: 20) vardır. Hepsi Kuzey-merkezi Girit'teki örneklerle karşılaştırılabilir niteliktedir. Koyu astar ile kaplanmış, omurgalı bir fincan (Fig. 25: 21) tektir fakat Knossos'taki OM IIIA katmanlarındakiler ile iyi bir paralelliğe sahiptir. Alt kısımda derin bir şekilde oyulmuş balıksırtı deseniyle kaba turuncu-devetüyü renginde bir pithosun (Fig. 25: 22) tabanı, Kuzey- orta Girit gibi görünmektedir. Bu tabakada bir Minos taklidi önemlidir: Bikrom tekniğinde, kaplumbağa kabuğu dalgalanmasını son derece doğru bir şekilde taklit eden küçük bir köprü akıtacaklı kaptır (Fig. 25: 23). Tarihlendirme için önemli ithallerden biri, beyaz noktalara ve kırmızı banda sahip (Fig. 26: 25) bir polikrom yarı küresel fincandır. Bir başka küçük bardak, kulpsuz, içte kaplumbağa kabuğu dalgası (kalın ve geniş aralıklı) ve dış tarafta kalın koyu bandı olan bir dışa çekik ağızlı kâsedir (Fig. 26: 24). OM IIIA'ya tam olarak paraleldir. Üst ve alt gövdesinde kalın koyu bantlar ve orta gövdede kalın devetüyü renginde ayrılmış bir bölgesi bulunan yarım küre şeklindeki bir fincan (Fig. 27: 26) yaygın görülmemektedir. Ayrıca üst gövdede S-spiralleri,

eğimli bir tabanı, basit beyaz bandları ve düz kenarları olan bardak da (Fig. 27: 27) yoktur. Bununla birlikte, tek tutamaklı bir fincan (Fig. 27: 28), ağız kenarına yakın olan kaba aplikeli dikey şeritleri ile dikkat çekmektedir. Biri büyük ve biri küçük olmak üzere iki ithal köprü akıtacaklı kap vardır.³³¹ Büyük olanı (Fig. 27: 29) orta gövdede birtakım derin oluklara, yukarıda üst gövde üzerinde parlak siyah bir astara ve beyaz noktalara sahiptir. Bu dekoratif stil hem yarı küresel hem de düz kenarlı bardaklarda görülenlere çok benzerdir ve bir içme setini (içinde sıvı muhafaza eden kabı ve içme kabını) ifade ediyor olabilir.³³² Bu örneğin önemli bir özelliği, uzun bir çatlağın iki tarafına yapılmış iki onarım deliğine sahip olmasıdır (Fig. 27: 29). Bu özellik, bu kabın bir değeri olduğunu ve belki de bir Girit ithalatı olduğu için tamir etmeye değdiğini göstermektedir.

İkinci köprü akıtacaklı kap küçüktür (Fig. 28: 30) ve farklı bir dekoratif tarza sahiptir. Açık üzerine koyu bir kaplumbağa kabuğu dalgası vardır.³³³ Bu motif Girit'teki OM III örneklerinde çok yaygındır.³³⁴ Dalgalanma motifi oldukça kalındır ve daha sonraki aşamalarda görülme eğiliminde olduğundan daha geniş aralıktadır. Kap 32, (Fig. 28), çok daha büyük, oval gövdeli ve basık, dar boyunlu, oldukça farklı bir testidir. Üst gövdede yedi yatay çizgisi vardır. Bunlar dışında bir küçük amfora, bir lentoid (mercimek biçimli) şişe, bir oval ağızlı amfora ve bir pithos vardır (Fig. 28: 33; Fig. 29: 34; Fig. 30: 35,36). Amfora (Fig. 28: 33), Koyu üzerine beyaz renk bir dekorasyona sahiptir, fakat en karakteristik özelliği, Malia'da OTÇ'da çok yaygın olan kırmızı yarı kaba yapısıdır. Şekli de, Quartier Mu, Malia'daki OM IIB seviyelerindeki amforaya benzemektedir. Lentoid şişe (Fig. 29: 34), bir boğa ve bir aslanın kabartma sahnesini taşıyan gerçekten dikkat çekici bir parçadır. Anemospilia'dan (Girit'in kuzeyinde) aynı tarihte bir kaptaki bir boğa kabartması görüldüğü belirtilmiştir. Aslan ve boğa kabartmasını gösteren büyük şişe, figüratif bir sahne

³³¹ Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

³³² Knappett ve Nikolakopoulou, 2005; Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

³³³ Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

³³⁴ Knappett, Nikolakopoulou, 2005.

betimlemesiyle Girit kapları arasında nadir görülmektedir. Bununla birlikte Sinclair Hood, kabartma boğaların muhtemelen OM IIIA kadar erken bir zamanda, Knossos'taki en eski figüratif fresklerin bazılarında görüldüğünü belirtmiştir. Oval ağızlı amfora (Fig. 30: 35) (Girit'teki Geç Ön Saray döneminde yaygın olarak karşılaşılan bir şekil), oval konik şekilli, yuvarlak yapılı ve koyu astarlıdır. Dahası kabın kulplarından birinin üzerinde, bir mühür baskısı olabileceği söylenmiştir; bu OM IIB'de Doğu Girit'te görülen bir özelliktir. Son olarak pithos biçimli kap (Fig. 30: 36), Anemospilia'dan gelen depolama kaplarına benzer, gövdenin çoğunda Koyu üzerine açık renkli desenler sergilemektedir.

Zemin tahribat katmanında bulunan yerel taklitler, üç testi (Fig. 31) - ikisi yuvarlak ağızlı (37-38) ve restore edilmiş, biri restore edilmemiş (39) fakat muhtemelen aynı tipte bir kap ve bir köprü akıtacaklı kaptan (40) oluşmaktadır. Bu kaplar, Girit örneklerinin şeklini taklit etmektedir. Perdahlı bir yüzey üzerine beyaz eklemeler, “belirsiz dalgalanma” veya “sünger etkisi” olarak tanımlanan motiflerle (Fig. 31: 37 hariç), Açık üzerine koyu stilde dekore edilmişlerdir. Bunun, ithal kaplar üzerinde nadir bulunan dalgalanma desenini taklit etmeye yönelik erken, başarısız bir girişim olup olmadığı net değildir. S-profilli bardaklar, düz kenarlı bardaklar ve çıkıntı ağızlı kâseler de yerel üretimde, sade ya da kırmızı veya siyah astarlı, perdahlı olarak taklit edilmiştir.

Sütun çukurları 66P ve 67N'den gelen Evre C çanak çömleği ile karşılaştırılabilir malzeme, bir OK odasının zemininde, 35N sütun çukurundan (Fig. 18) gelmektedir. Geç OK tabakasındaki ithal Girit malzemesi içinde, düz kenarlı bir fincan (Fig. 32: 41) ve çeşitli biçimlerde kaplara ait parçalar mevcuttur (Fig. 32). Diğer OM kapları içinde, 32N (Fig. 18) çukurundan polikrom bezemeli bir devekuşu yumurtası (*ostrich egg*) riton (Fig. 33: 42) ve sütun çukuru 53A'dan (Fig. 18) alt gövdede Koyu üzerine açık stilde yapılmış “tüy dalgası” bezemesi ile üst gövdede polikrom dekorasyonu birleştiren bir amfora (Fig. 34: 43) vardır.

Sütun çukurları 66P ve 67N'den restore edilen kapların sayısı ve aralığı o kadar çoktur ki, bu durum geç OK binalarının özel bir işleve sahip olduklarını gösteriyor olabilir. Buralardan gelen malzeme, Akrotiri sakinlerinin yeni maddi kültür formlarına nasıl tepki verdiklerini ve onların kendine özgü bir kimlikte nasıl var olduklarını anlayabilmek için eşsiz bir fırsat sunmaktadır.³³⁵

Çark tekniğinin yaygın olarak kullanılması, GK I'de yerel seramik üretiminin ayırt edici bir özelliğidir. Çark tekniği Girit'te önemli bir süredir kullanılıyor olsa da, Akrotiri'de yerel üretimde sadece OTÇ'nın geç bir aşamasında ve çok az örnek için kullanılmıştır. Bu örnekler, dışa çekik ağızlı kâse, birkaç düz profilli ve tutamağı olmayan bardak. Minos niteliklerinin birleştirilmesi ve adapte edilmesi eğilimi, OK döneminin son aşamalarında hâlihazırda görülmüştür ancak GK I'de zirveye ulaşmıştır. Minos etkisi, GK I döneminde birçok yönden açıkça görülebilmektedir. Bu sürecin göstergeleri, sadece ithalat sayısı ile sınırlı değildir. Aynı zamanda yerel üretim ve uygulamalara olan etkisiyle de doğrudan ilişkilidir.³³⁶ Küçük bir oluk ağızlı yuvarlak gövdeli testi (Fig. 35) üzerindeki süsleme, Girit'teki örneklerle göre kabın daha fazla kısmını kaplayan, büyük koşan spirallerden oluşuyor. Bu kap, Akrotiri'de Delta 3'ten gelmiştir ve GK IA'ya tarihlendirilmektedir.³³⁷ GK I dönemindeki Minos etkisinin derecesindeki değişim üç ana alanda belirgindir. Bunlar, çark tekniğinin geniş çapta uygulanması; aynı fonksiyonda çok çeşitli kap tiplerinin ve Minos kökenli dekoratif elemanların benimsenmesi, örneğin sıvıyı dökme ve içme amaçlı kullanılan kaplar; şekil, boyut ve dekorasyonun standardizasyonudur.³³⁸

Yapı ve stil açısından Thera'daki Akrotiri'de tanımlanan bir Geç Tunç I çanak çömlek grubu, Güneydoğu Ege'deki örneklerle paralelliklere sahip görünmektedir. Bu gruptaki kapların bir kısmı, Oniki Adalar'dan bilinen Açık üzeri koyu ve Koyu üzerine açık seramik ile

³³⁵ Knappett, Nikolakopoulou, 2008.

³³⁶ Nikolakopoulou, 2009.

³³⁷ Betancourt, 2007.

³³⁸ Nikolakopoulou, 2009.

güçlü benzerlikler göstermektedir, bu da kökenlerinin bu bölgede bulunabileceğini düşündürmektedir. Bu iki mal Güneydoğu Ege’de yerel Minos taklidi olarak üretilmektedir. Thera’da görülen bu malların, kimyasal analizler sonucu muhtemelen Kos’da üretilmiş oldukları düşünülmektedir. Burada bu örnekler son iskân dönemine aittir (GTÇ I- GM IA geç/ GM IB). Söz konusu seramiklerin yapısı, genellikle koyu kahverengi, bazen açık kahverengi ve altın mika tanecikleri içermektedir. Tüm kaplar kapalı formda olup, esas olarak kesik gaga ağızlı testilerden (Fig. 36) ve oval ağızlı amforalardan (Fig. 37) oluşmaktadır. Açık üzerine koyu stil daha yaygın olarak görülmektedir. Koyu üzerine açık stilde, bezeme mat ve (Fig. 37) çoğunlukla kireçli beyaz renktedir. Bazı durumlarda koyu renkli geniş bantlarının üstünde bu bezeme bulunmaktadır (Fig. 36: 1). Açık üzerine koyu stildeki kapların üzerindeki bezeme, boyalı veya astarlı bir yüzey üzerinde mat siyah renktedir (Fig. 36-2). Astar bazen kremi, kalın ve tanecikler halinde olmaktadır (Fig. 36: 4). Bu iki tekniğin bir arada görüldüğü örnekler arasında, Thera’daki Akrotiri’de bulunmuş bir gözlü testi de vardır (Fig. 36: 3); bu kapta koyu renkli bantlara uygulanan beyaz motifler, açık renkle boyanmış bir yüzeye uygulanan koyu motiflerle birleştirilmiştir. En yaygın motifler, çift dalgalı çizgiler (Fig. 36: 1-2), yatay bant grupları (Fig. 36: 3-4) ve ayrılmış alanlara yapılmış büyük spirallerdir (Fig. 37). Daha az olarak koşan spiraller, zikzaklar ve arpayı temsil edebilecek bir çiçek motifi (Fig. 36: 4) görülebilmektedir. Akrotiri, Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu mallarının tespit edildiği ikinci Kiklad yerleşimidir. Akrotiri’deki Güneydoğu Ege kapları, tamamen kaba bir kilden yapılmış ve sonuçta olasılıkla Thera’ya estetik seramik değeri yerine bir şey taşıma amaçlı (belki şarap) ithal edilmiştir. Bu nedenle bu çanak çömlek, Ege’de Minos ticaretinin ve belki *talasokrasinin* kanıtı olarak görülmektedir.³³⁹

Kiklad Adaları arasında Thera, MÖ. 2. Binde Girit ile ilişkileri göstermesi bakımında oldukça önemli bir ada konumundadır. Bu ilişkiler OM III’de başlamış ve GM I’de zirveye

³³⁹ Marthari, Marketou ve Jones, 1990.

ulaşmıştır. İlişkileri gösteren maddi kültür öğeleri arasında ithal seramikler oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Thera'daki Akrotiri bize bununla ilgili önemli derece malzeme vermiştir. Burada bulunan ithal malzemeler arasında, konik kaplar, kâseler, amforalar, pithoslar, üçayaklı pişirme kapları, içlerinde fincanların, bardakların ve testi çeşitlerinin (köprü akıtacaklı, kesik gagalı testiler gibi) olduğu içki setleri, süzgeçler ve ritonlar bulunmaktadır. Buradaki yoğun Minos etkisi, ithal örneklerin dışında yerel seramiklerde de görülebilmektedir. Thera'da üretilen mutfak eşyalarının, ritonlar veya gözlü testiler gibi örneklerin Minos etkisinde olduğu tespit edilmiştir. Kaplumbağa kabuğu dalgası denilen bezeme, spiraller, zikzaklar, çiçek desenleri, Açık üzerine koyu ve Koyu üzerine açık stiller Thera'da kanıtlanmıştır. Açık üzerine koyu ve Koyu üzerine açık örneklerin, mikroskopik incelemeler sonrasında Güneydoğu kökenli olduğu, muhtemelen Kos'da üretildiği tespit edilmiştir. Minos örneklerinin taklidi sırasında kırmızı rengin yoğun kullanımı ya da beyaz noktaların eklenmesi gibi yerel dokunuşlar yapılmıştır. Bu da bu örneklerin sadece taklit mantığında üretilmediğini, yeni bir üslup dilinin yaratıldığını kanıtlamaktadır. Minos kültürü sadece üretilen seramikler üzerinde kendini göstermemiştir. Çark teknolojisinin OTÇ'nın sonlarında yani Minos ile ilişkilerin arttığı sırada Thera'ya gelmesi, yerel üretim ve uygulamalar üzerinde de Minos etkisinin varlığını kanıtlamıştır.

4.1.c. MELOS

Melos, Girit ile Anakara arasındaki “Batı Dizisi” (*Western String*) güzergâhı boyunca önemli limanlardan biri olmuştur.³⁴⁰ Melos'taki Phylakopi, Minos etkili sürecin en iyi

³⁴⁰ Davis, 2001.

gözlemlenebildiği arkeolojik yerleşimlerden biridir.³⁴¹ Phylakopi, adalar arasında düzenli olarak çok çeşitli mallar taşıyan gemiler için durma noktası olarak kullanılmış olmalıdır.³⁴² Konumları itibariyle, Melos gibi büyük adaların limanları, hammaddelerin, insanların ve kültürlerin bir araya gelerek kaynaştığı yerler olmuştur.³⁴³ GM IA dönemi boyunca arkeolojik kanıtların gösterdiği üzere Minoslar, Kikladlar ve Ege ticareti üzerinde etkili bir kontrol uygulamıştır.³⁴⁴

Phylakopi'nin stratigrafisi, Kiklad kronolojisinin genel planı için temel alınmıştır.³⁴⁵ Kikladlar için OTÇ'nin A, B, C ve D olarak adlandırılan 4 aşaması vardır. Girit ile bağlantılar söz konusu olduğunda, B ve C aşamaları ön plana çıkmaktadır. B evresi OM IB-II'ye uygun gibi görünürken C evresinin OM IIIA ile oldukça yakından bağlantılı olduğu görülmektedir. B ve C evreleri Kiklad cinsinden, Phylakopi II-ii ve iii ile Ayia Irini IV ve V dönemleriyle karşılaştırılabilir.³⁴⁶ Girit çanak çömlekleri ilk olarak, Phylakopi II olarak adlandırılan evrenin başlangıcında yani Orta Tunç Çağı'nın başlarında Phylakopi'ye ulaşmışlardır. GM IA ve IB ile çağdaş olan Phylakopi III evresinde, yerleşim Akrotiri ve Ayia Irini'ye benzer şekillerde gelişmiştir.³⁴⁷

Orta Tunç Çağı'nda Girit, ticaret hacmi ve diğer ağlarla temas açısından en büyük ağa sahiptir. Melos için yüksek oranda temas şaşırtıcıdır ve bu temas, esas olarak beyaz Kiklad vazolarının ihracatı ve bu dönemde obsidyenin yaygın kullanımı nedeniyle ortaya çıkmaktadır. Melos'un temasları geniş bir alana yayılmış olsa da, alan ve ticaret hacmine göre anakara ya da Girit'ten daha küçüktür.³⁴⁸ Minosların adalardan aldıkları mallardan biri obsidyendir. Volkanik bir cam olan obsidyen, Melos adasından gelmektedir. Tüm doğal

³⁴¹ Davis, 2008.

³⁴² Betancourt, 2007.

³⁴³ Vlachopoulos, 2016.

³⁴⁴ Watrous, 1993.

³⁴⁵ Davis, 2008.

³⁴⁶ Knappett, Nikolakopoulou, 2005.

³⁴⁷ Davis, 2008.

³⁴⁸ Berg, 1999.

malzemeler ve bıçaklarının yanı sıra diğer kesme ve kazıma aletlerinin en keskinidir (bazı cerrahlar tarafından hala neşterler için tercih edilmektedir).³⁴⁹

GTÇ I sırasında kültürel değişim büyük ve hızlıdır.³⁵⁰ Phylakopi'de, tıpkı Ayia Irini'de ve Akrotiri'de olduğu gibi Girit etkisi, sanat, mimarlık, seramik, metal işçiliği ve yaşamın diğer yönlerinde açıkça görülmektedir.³⁵¹ OM III- GM I'de Minos seramiği, diğer pek çok adada olduğu gibi Melos'da da bulunmuştur.³⁵² Davis ve Cherry Phylakopi'de, Girit esintili biçimlerin ve dekoratif motiflerin, kademeli olarak yerleşimin seramik repertuarına entegre edildiğini göstermiştir.³⁵³ Ancak Minos seramik formlarının ve motiflerinin baskın olduğu Phylakopi III kentinde bile, yerleşimin karakteri hala tartışmasız bir şekilde Kiklad'tır. Furumark'ın işaret ettiği gibi, bazı yerli seramik tipleri, yerli kültürün devam ettiğini göstermektedir.³⁵⁴ Phylakopi'de ithal edilen OM III Girit seramiklerinin yerel çanak çömlek üzerindeki etkisi muhtemelen daha belirgindir; şekil ve motiflerin taklit edilmesinin yanı sıra yüzey işleminin taklit edilmesi girişiminin de olduğu açıktır.³⁵⁵

Konik bardakların farklı işlevlerde kullanıldığını gösteren örneklerden biri de Phylakopi'de, bir konik kabın başka bir kabın tabanı olarak kullanılmasında görülebilmektedir. Geç Kiklad Çağı'nda burada da, Ayia Irini ve Akrotiri bölgeleri boyunca görüldüğü gibi, konik kaplar yaygın olarak görülmüştür. Phylakopi'de Akrotiri ve Ayia Irini'de olduğu gibi, hem tripod hem de düz pişirme kapları, kâseler, çömlekler, küpler yani tüm Minos çanak çömlek repertuarı ithal edilmiş veya yerel olarak üretilmiştir. Neredeyse tüm pithoslarının bezemeleri Minos etkilidir.³⁵⁶ Fig. 38'de gösterilen amfora, Minos seramiğinde popüler olan sazlarla dekore edilmiştir. Ancak Kiklad tarzı fırça çalışmasının

³⁴⁹ Davis, 2008.

³⁵⁰ Gorogianni, 2016.

³⁵¹ Doulas, 1983.

³⁵² Watrous, 1993.

³⁵³ Gorogianni, 2016.

³⁵⁴ Doulas, 1983.

³⁵⁵ Nikolakopoulou ve Knappett, 2016.

³⁵⁶ Wiener, 1984.

hızlı uygulanması, ona Minos'dan çok farklı taze ve canlı bir hava verir.³⁵⁷ GM IA motifleri alelacele yapılmış görünümündedir.³⁵⁸

Girit'in kuzey sahilindeki konumundan dolayı Knossos, Melos ile deniz yoluyla doğrudan ilişki imkânına sahiptir. Girit'ten Phylakopi'ye OM'da ulaşan kaliteli seramiklerin çoğu, o dönemdeki en büyük merkez olan Knossos'da üretilmiştir. Phylakopi'de İkinci Şehir katmanında, ithal OM seramiği (Kamares) miktarı fazladır. Bu ithallerin üç ana alandan geldiği görülmüştür: (1) Megaron (IIA-IIIE) yerleşimi; (2) Sütunlu mezar (*Pillar Crypt*) (IIS); ve (3) Tapınak bölgesi (PLa ve NLc). Phylakopi'de Evre C katmanındaki Minos seramiğinin OM'un her evresini kapsadığı söylenmiştir. OM IIIA döneminin çanak çömleği, dekorasyon açısından çok zengin değildir. Phylakopi'de OM IIIA'ya atfedilebilir ithal OM kaliteli seramik azdır. Phylakopi'de bulunan Girit seramiklerinin hiçbiri, OM çağının başlangıcından önce bir döneme verilmemektedir. OM ithalleri çoğunlukla Şehir II'nin C Evresi'nden gelmektedir. Evre C katmanındaki ithal OM seramiği iki gruba ayrılır: 1- İçki kapları; fincanlar, kadehler, küçük kapalı kaplar (testi ve köprü akıtacaklı kaplar) ve 2-Büyük kapalı kaba seramikler; özellikle oval ağızlı amfora.

Kadehler ve yuvarlak bardaklar gibi birkaç erken örnek dışında ithal Girit içme kaplarının en yaygın formu, Vapheio kabıdır (Fig. 39). Ondan sonra dışa çekik ağız kenarlı, yarım küre şeklindeki fincan (Fig. 40) ve omurgalı kâse (Fig. 41) gelmektedir. Knossos ve Phaistos gibi Girit'in ana merkezlerinde bu üç tipin görülme düzeni (sırası) kabaca bu şekildedir. Vapheio kupalarından 15 (Fig. 39), siyah astarlı, olasılıkla el yapımıdır ve OM I-III'e tarihlenmektedir. 16 (Fig. 39), devrik ağızlıdır. Dışında beyaz bezeme izleri vardır ve OM IIB-III'A'ya tarihlenir. 17'nin (Fig. 39) iç kısmı kırmızıdan kahverengiye, dış kısmı koyu kahveden siyaha değişmektedir. Olasılıkla OM IIIA-B'ye tarihlenmektedir. 18'de (Fig.39) dış kısımda beyaz

³⁵⁷ Betancourt, 2007.

³⁵⁸ Davis ve Gorogianni, 2008.

noktalar görülmektedir. OM IIB-III A'ya tarihlenmektedir. 19 (Fig. 39), belirgin metalik çıkıntılara sahiptir. Parlak kırmızı kahverengi astarlıdır. Beyaz renkte bant ve nokta bezemeleri vardır. Tıpkı 20 (Fig.39) gibi OM III A'ya tarihlenir. 84 (Fig.39), kırmızı ve beyaz dekorasyon izlerine sahiptir. 85 (Fig.39), tıpkı 84 gibi OM IIA- III A'ya tarihlenmektedir. 88 (Fig.39), içte ve dışta kırmızı- kahverengi bantlarla dekore edilmiştir. Olasılıkla OM IIIB- GM IA'ya tarihlenmektedir. 90 (Fig.39), parlak siyah astarlıdır. Dış kısmında yatay beyaz bir şerit görülmektedir. OM IIB- III A'ya tarihlenmektedir. Yarı Küresel kap örnekleri arasında 3, 10, 12 (Fig.40), parlak siyah astarlıdır ve OM IIA-III A'ya tarihlenmektedir. 57'nin (Fig. 40) içi kırmızı, dışı devetüyü rengindedir ve dış tarafında kırmızı kahverengi bant süslemesi mevcuttur. OM IIIB- GM IA'ya tarihlendirilmektedir. Omurgalı kâse örneği (Fig. 41), el yapımıdır ve OM IIA- III A'ya tarihlendirilmektedir. Diğer Kiklad merkezlerinde de karşımıza çıkan, testilerin, bazı durumlarda fincanlara ya da kadehlere eş olarak yapıldığı ve set halinde ulaştığı düşüncesi, Phylakopi'de de vardır. Bunlar hem Knossos hem de Phaistos'ta kanıtlanmış köprü akıtacaklı (Fig. 42) ve yuvarlak ağızlı testilerin (Fig. 43) kalıntılarıyla esas olarak temsil edilmektedir. Köprü akıtacaklı kaba ait sap parçası OM IIB-III A'ya tarihlendirilmektedir. Girit'te bu türün örnekleri OM dönemi katmanlarında boldur. Yuvarlak ağızlı testiye ait, üzerinde kulpun bulunduğu ağız kenarı parçası OM IIB- III A'ya aittir. Fincan tabaklarına ait çok az örnek vardır. Çan şeklindeki bardak (Fig. 44), 11 parçadan restore edilmiştir. Turuncu bir kil yapısına sahiptir. Hafif kırmızı boya izleri taşımaktadır ve OM IIB-III A'ya tarihlendirilmektedir. İçki kapları (Fig. 45, OM IIA-III A) veya testilerin yanı sıra diğer tiplerin kaliteli bazı örnekleri (kırmızı ve beyaz çok renkli bezemeli) veya köprü akıtacaklı Phylakopi'ye ulaşan kaplar, bazı bulgular yoluyla tanımlanmıştır. Bunlar arasında bir konik riton parçası da vardır.

Büyük kapalı kapların çoğu oval ağızlı amforalardan (Fig. 46) oluşmaktadır. 49'da (Fig. 46), dış yüzeyin boyun ve ağız kenarı kısmı ile iç kısımda boya bezeme dikkat çekmektedir.

OM IIB- IIIA'ya tarihlenmektedir. 110 (Fig. 46), büyük kapalı bir kabın 4 parçasından biridir. Bir veya iki parça altın mikaya sahiptir. Olasılıkla OM IIB- IIIA'ya tarihlenmektedir. 113 (Fig. 46), oval ağızlı bir amforanın tutamaklı ağız kenarı parçasıdır ve OM IIB- IIIA'ya aittir. 114 (Fig. 46), OM IIB- IIIA'ya tarihlenen oval ağızlı amforaya aittir. 115-116 (Fig. 46), oval ağızlı amforaya ait taban parçalarıdır ve OM II-III'e tarihlendirilmektedir. Oval ağızlı, çift kulplu amforalar, Orta Minos zamanında Girit'te sıvı taşımacılığında ve depolamada kullanılmış kaplar olarak ortaya çıkmıştır. Bu farklı tip kaplar, OM döneminin başlangıcından itibaren burada görülmektedir. Dönemin sonunda Girit'te yeni bir şekil olan üzengi kulplu testi ile değiştirilmeye başlanmıştır. Nispeten dar ağızlı bu amfora taşıma veya depolama sırasında kil ile kapatılmıştır. Phylakopi'de OM ithallerinin ne miktarı ne de karakteri, bu seramiklerin bir grup Girit yerleşimcinin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olduğunu iddia etmeye izin vermemektedir. Zamanın Girit yerleşimlerinde bolca bulunan, Knossos ve Phaistos'daki büyük saraylarda bile çok miktarda bulunan sıradan düz seramik, neredeyse hiç yoktur. Üçayaklı kâseler ve çömlekler gibi farklı pişirme kapları, çağdaş Girit'te her yerde bol miktarda bulunabilirken, Phylakopi'de az sayıda görünmektedir. İthal bir Girit pişirme kabı parçası (Fig. 47), bu üretim için olağandışı bir şekilde kırmızı ve beyaz renkte dekorasyona sahiptir. Genelde hızlı çark üzerinde yapılmaktadır. Kaba malların çok büyük örnekleri normal olarak OM II ve OM III boyunca elle yapılmıştır. Aksi tarif edilmedikçe, parçaların kili iyi rafine edilmiş ve renk tonları turuncu renktedir.³⁵⁹

GM IA dönem boyunca Açık üzerine koyu boyalı seramikler Koyu üzerine açık boyanın yerini almış ama kırmızı ve beyaz boya kullanılmaya devam etmiştir. Özellikle daha sonraları bu, yardımcı dekorasyon olarak kullanılmıştır. Dalga dekorasyon devam etmiş, spiral ve çiçek motifleri popüler olmuştur. Koşan spiraller ile süslenmiş bir gaga ağızlı testi örneği vardır (Fig. 48). İyi bir testi örneği 303 (Fig. 48), dalgalanma (*ripple*) ile dekora edilmiştir. Ancak

³⁵⁹ Hood, 2007.

maalesef beyaz bezemesinin çoğu yok olmuştur. İki riton örneği 304-305 (Fig. 48), spirallerle çevrilidir. 305, beyaz boya bezemelidir. Çiğdem ile bezeli ilginç bir üzengi kulplu kap örneği 306 (Fig. 48), bir akıtacağa sahiptir. Ama bu şeklin bir özelliği olan takma boynu yoktur. Fig. 49, olasılıkla bir üzengi kulplu kâsedendir ve olağandışı bir bezemeye sahiptir. Tek paralel, yerel bir Chaniot GM I atölyesinden gelmektedir. Bu parça aynı atölyeden ihraç edilmiş gibi görünmektedir. İyi bir bardak örneği, dalga ile süslenmiş ve beyaz boya eklenmiş 309 (Fig. 48) ve ağız kenarında yapraklarla süslü banda sahip 308'dir (Fig. 48). Dalgalı tasvir edilen bir başka parça 310'da (Fig. 48) gösterilmiştir.³⁶⁰

Orta Kiklad Dönemi'nde Thera'yı etkileyen deprem, olasılıkla hemen hemen aynı zamanda benzer şekilde Melos'taki Phylakopi'de yaşanmıştır.³⁶¹ Melos adasındaki Phylakopi'de toprakta biriken volkanik kül, Theran volkanının patlamasını temsil etmektedir.³⁶² Kanıtlar, GM IB ithallerinin bölgeye ulaşmasından önce tephra patlamasının gerçekleştiğini göstermektedir. Phylakopi'de tsunami yaşandığına dair bir kanıt yoktur. Laboratuvarda yapılan mikroskobik inceleme ile kanıtlanan Melos'taki külün, oldukça fazla bir kalınlığa sahip olduğu ya da sakinleri üzerinde herhangi belirgin bir etkisi olduğu öne sürülmektedir.³⁶³ Phylakopi'den elde edilen kanıtlar, iskânın Thera püskürme zamanında kesintisiz devam ettiğini göstermektedir.³⁶⁴

Melos adası, hem Minos ithallerinin hem yerel seramiklerin hem de Minos etkili yerel seramiklerin görüldüğü bir adadır. Yerel etkiyi hiçbir zaman kaybetmemiş, öyle ki, Minos etkisinin yoğun olduğu Phylakopi III evresinde dahi yerel unsurlar yerleşimin karakterini oluşturmuştur. Bu sebeple, bir Minos kolonisi söz konusu değildir. Genellikle Knossos'dan gelen ithal seramikler, içki kapları (veya setleri) ve büyük kaba seramikler olarak kabaca iki

³⁶⁰ Mountjoy, 2007.

³⁶¹ Dumas, 1983.

³⁶² Davis, 2001.

³⁶³ Renfrew, 1978.

³⁶⁴ Melas, 1983.

grupta toplanmıştır. Konik kaplar, diğer Kiklad merkezlerinde olduğu gibi burada da oldukça yaygındır. Bunun dışında üçayaklı kaplar, kâseler, çömlekler, küpler, riton tespit edilmiştir. Motifler arasında Girit'ten bilinen sazlık, dalga, spiral, çiçek, çiğdem, yapraklarla süslü bant sayılabilmektedir. Kamares ve Açık üzerine koyu- Koyu üzerine açık seramik stilleri görülebilmektedir. Seramikler elde veya çarkta şekillendirilmişlerdir.

4.1.d. KEOS (KEA)

Girit ile anakara arasındaki Batı Dizisi değişim ağında yer alan ve üç önemli limandan biri olan Keos,³⁶⁵ Yunan anakarasına 25 km'den daha az bir mesafede yer almaktadır. Geniş bir boğaz onu Makronisos'un küçük adasından ayırmaktadır ve Attica'nın doğusundaki Laurion'la aralarında çok az bir mesafe bulunmaktadır.³⁶⁶ John L. Caskey'in kazıları, küçük (yüzölçümü açısından) ancak korunaklı bir limanda yer alan uzun ömürlü, stratejik bir yerleşim açığa çıkartmıştır.³⁶⁷ Ayia Irini yerleşimi, Keos adasının kuzeybatı tarafındaki derin bir koyun kuzey tarafında, alçak bir yarımada da yer almaktadır (Fig. 50).³⁶⁸ Sistemik araştırmalar, tek bir merkezin egemen olduğu adalardan biri olduğunu yani Ayia Irini'deki yerleşimin bir bütün olarak Keos yerleşim sistemine egemen olduğunu kanıtlamıştır. Diğer yerleşimler hem küçük boyuttadır hem de bölgelerarası etkileşimin bir kanıtı olan ithal seramik mallarından yoksundur.³⁶⁹ Yerleşim, OTÇ'da adalar arasında çeşitli mallar taşıyan gemiler için durma

³⁶⁵ Davis, 2001.

³⁶⁶ Davis, 2008.

³⁶⁷ Gorogianni, 2016.

³⁶⁸ Davis, 2008.

³⁶⁹ Davis, 2001.

noktalarından biri,³⁷⁰ Geç Tunç Çağı I'de Girit ile Anakara arasında önemli bir temas noktası olmuştur. Bu durum artan Minos ve anakara ithalatı ile kanıtlanmıştır.³⁷¹

Ayia Irini'deki yerleşimin çeşitli evreleri, I (Neolitik dönem sonu)'den VIII (Miken dönemi)'e kadar Romen rakamları ile belirtilmiştir.³⁷² Ayia Irini'de Orta Tunç Çağı, iki ana döneme ayrılmıştır; bunlar IV ve V'dir.³⁷³ Geç Tunç Çağı'nın Dönemleri VI ve VII'dir.³⁷⁴ Ayia Irini'de dönem V'deki en son ki ithaller OM III'ün başlangıcına tarihleniyor gibi görünmektedir. VI. dönemin erken evresi, Thera'da Akrotiri'deki Sismik Yıkım Düzeyi ile az çok çağdaş olarak kabul edilmiştir ve her ikisi de, Girit'e göre GM IA'nın başlangıcına tarihlendirilmiştir.³⁷⁵

Orta ve Geç Tunç Çağı dönemleri boyunca yerel olarak üretilen maddi kültür, Girit'teki çağdaş saray topluluklarını ve Ege'nin diğer ada veya kıyı topluluklarındaki mevcut eğilimleri takip etmiştir. Ayia Irini, bu dönemlerde (OTÇ ve GTÇ) maddi kültür değişimi konusunda önemli rol oynayan yerleşimlerden biridir. Bu maddi kültür öğeleri genellikle, Minos ithali ve Miken etkili olarak adlandırılmıştır.³⁷⁶ Kea'daki Ayia Irini'de Girit şekillerinin ve tasarımlarının benimsenmesi, OTÇ'nin daha erken bir aşamasında başlamış ve GTÇ'nin erken evrelerinde devam etmiştir.³⁷⁷ Yerleşim, OTÇ sonu ve GTÇ'nin başlangıcı süresince (Dönem V ve VI), yoğun Minos etkisindedir. Ayia Irini, Yeni Saray Dönemi Minos veya Minos etkili 'kentsel' alanların en küçüğüdür (yakl. 1 hek.). Ancak Minos ithalatı, Minos etkili yerel kaplar, Minos etkili duvar resimleri, mimari özellikler, teknolojiler (dokuma, çanak çömlek yapımı, yazma ve ölçme) ve kültürel uygulamalar (din, yeme içme alışkanlıkları) gibi daha büyük

³⁷⁰ Betancourt, 2007.

³⁷¹ Berg, 1999.

³⁷² Davis, 2008.

³⁷³ Davis, 2001.

³⁷⁴ Davis, 2008.

³⁷⁵ Davis, 2001.

³⁷⁶ Gorogianni, 2016.

³⁷⁷ Mountjoy, 2007.

Minos kentsel topluluklarında beklenen özellikleri sergilemiştir.³⁷⁸ Ancak diğer Kiklad yerleşimlerinde görüldüğü gibi, en yoğun Girit mevcudiyeti zamanında bile (Geç Tunç Çağı'nın erken evreleri), Kiklad malzeme kültürünün unsurları yaşamaya devam etmiştir.³⁷⁹

OM III- GM I'de Girit ticaret bağlantıları oldukça yaygınlaşmıştır.³⁸⁰ Orta ve Geç Tunç Çağı'nda Minosların kuzeye yönelmesini teşvik eden hammaddelerin başında metallerin gelmesi ve Kea'nın³⁸¹ bakır ve gümüş tedarik etmesi, onun Minoslular için önemli bir pazar yeri konumunda olmasını sağlamıştır.³⁸² Stos-Gale & Gale: "Kikladlar Minos ticaretinde önemli bir rol oynadılar. Laurion (Lavrion)'daki kurşun, gümüş ve bakır dağılımı Ayia Irini yerleşimi sayesinde yapılmış olabilir" ifadesini kullanmıştır.³⁸³ GM IA dönemi boyunca Minoslular, bakıra, gümüşe ve kalaya erişimi büyük oranda kontrol etmişlerdir.³⁸⁴

Başlangıçta oldukça az sayıda olan Minos ve Minos etkili seramikler, Ayia Irini IV'ün sonunda yerel yapım örneklerine göre baskın mal haline gelmiştir. V'de zengin Minos örneklerini sergilemiştir.³⁸⁵ V. Dönem, Kuzey Sektöründe beş katmanla temsil edilmektedir. Bu dönemde, Girit şekilleri benimsenmiştir. Değişim sadece estetik değil, aynı zamanda teknolojiktir. Bu süre zarfında çarkın hem açık hem de kapalı küçük şekiller için yaygın olarak benimsenmesi, esas olarak Girit etkili yerel üretime katkıda bulunmuştur. Çarkın yerel kaplarda kullanımı, IV. dönemde topluluğun % 2'sinden V. dönemde % 58'ine yükselmektedir.³⁸⁶

³⁷⁸ Gorogianni, 2016.

³⁷⁹ Davis, 2001.

³⁸⁰ Watrous, 1993.

³⁸¹ Davis, 2008.

³⁸² Watrous, 1993.

³⁸³ Overbeck ve Crego, 2008.

³⁸⁴ Watrous, 1993.

³⁸⁵ Overbeck, 1984.

³⁸⁶ Gorogianni, 2016.

Güneydoğu Ege Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu mallarının tespit edildiği ilk Kiklad yerleşimi Kea'daki Ayia Irini'dir.³⁸⁷ Bunlara ait parçalar, çoğunlukla Keos VI ve VII dönemlerine ait (GK I ve II) olan kontekstlerde bulunmuştur.³⁸⁸ Ayia Irini V'de, Koyu üzerine açık stilin³⁸⁹ (Fig. 51)³⁹⁰ yeniden canlandığı görülmektedir.³⁹¹ Koyu zeminli, açık zeminli ve boyasız çömlekler mevcuttur. Koyu zeminler, siyah, kırmızı veya kahverengi (genellikle parlak) boya ile yapılmaktadır. Tasarımlarda kullanılan beyaz ve kırmızı boyalar mattır. Basit eğrisel motifler, spiraller (Fig. 52), noktalar ve benekler (Fig. 53-54) gibi tipiktir. Koyu bir zeminde kırmızı ve beyaz noktalar, özellikle V. Dönem karakteristiğidir. Daha karmaşık motifler arasında: Ovaler ve bantlar (Fig. 55); büyük noktalar ve bantlar (Fig.56); tarak şeklinde bantlar (Fig. 57); ayrıntılı dairesel tasarımlar (Fig. 58); yapraklı döngülerle spiraller (Fig. 59); palmiye yaprakları (Fig. 60); belki bir dönen motif (Fig. 61); zikzak bantları görülmektedir. Uygulamalı bezeme yaygındır: Kuşların gözleri (Fig. 61, Fig. 62, Fig.63), oluk ağızların altındaki yumrular (Fig. 64-65-59), bantlar (Fig.52) ve boyun süslemeleri.³⁹² Dış yüzey IVb'de hem düzleştirilmiş hem de parlatılmış ve bu dönemin sonunda rutin bir hale gelmiş, sonrasında da devam etmiştir.³⁹³ Kırmızı-kahverengi kaplar, geç OTÇ ve GTÇ'da Ege'de popüler olan Açık üzerine koyu³⁹⁴ (Fig. 66)³⁹⁵ stili yeniden üretmek için ara sıra beyaz veya sarı astarlı kaplanmıştır. Köprü-akıtacaklı ya da yuvarlak ağızlı kaplar ve riton³⁹⁶ (Fig. 67)³⁹⁷ gibi Girit esintili şekiller, kapalı şekiller kategorisine hâkim görünmektedir.³⁹⁸ Diğer kapalı şekiller şunları içerir: Plastik “gözlerle” süslü gaga ağızlı testi (Fig. 68); OM periyodu boyunca Girit'te bulunan bir tipte boru biçimli yandan akıtacaklı (Fig. 69) kap, yonca ağızlı

³⁸⁷ Marthari, Marketou ve Jones, 1990.

³⁸⁸ Momigliano, 2007.

³⁸⁹ Overbeck, 1984.

³⁹⁰ Caskey, 1972.

³⁹¹ Overbeck, 1984.

³⁹² Davis, 1986.

³⁹³ Overbeck, 1984.

³⁹⁴ Gorogianni, 2016.

³⁹⁵ Caskey, 1972.

³⁹⁶ Gorogianni, 2016.

³⁹⁷ Caskey, 1972.

³⁹⁸ Gorogianni, 2016.

bir testi (Fig. 70); ve pithos.³⁹⁹ Kapalı çömleklere ait parçalar da vardır (Fig. 56, Fig. 58⁴⁰⁰, Fig. 71).

GM IA dönemine ait olan riton, testi ve kap parçaları (Fig. 72) dalgalanma desenleri, spiraller, daireler, noktalar, yapraklı bantları, çiçek desenleri ve beyaz eklemeler göstermektedir.⁴⁰¹ Büyük şekiller esas olarak, depolama kaplarının tabanlarından ve ağız kenarları parçalarından oluşmaktadır.⁴⁰² OM dönemi sonunda oval ağızlı amforanın yerini alan dar ağızlı amfora, taşıma veya depolama amaçlı kullanılmış, ağızı kil ile kapatılmıştır. Kea'daki Ayia Irini'de dönem V'e ait bir seviyede bulunan örnek üzerinde, bağlamak amaçlı kullanılmış bir ipe ait izler vardır.⁴⁰³ Benzer şekilde pişirme kapları veya tepsiler (düz veya⁴⁰⁴ tripod) (Fig. 73)⁴⁰⁵, farklı tipteki kandiller (kaide veya⁴⁰⁶ çubuk tutamaklı olabilir (Fig. 74)⁴⁰⁷) ve pithos gibi daha sıradan kaliteye sahip şekiller, aynı zamanda Girit'ten gelen grupların etki ve hatta varlıklarını açığa vurmaktadır.⁴⁰⁸ Muhtemelen pithoslardan elde edilen birkaç büyük gövde parçası, Girit'te yaygın olarak bulunan kabartma bezemeye sahiptir: Uygulanan ip bantları (Fig. 75); üst üste binen diskler; parmak baskılı bantlar (ör., Fig. 76).⁴⁰⁹ Bu şekiller, özellikle günlük ev yaşamına “yeni teknolojinin” girdiğini göstermektedir. Yine de tüm Girit şekilleri, yerel seramik üretiminin Minos etkili repertuarında benimsenmemiştir. Aynı dönemdeki (V. dönem) Minos ithalatı, yerel eşdeğeri olmayan, omurgalı tek tutamaklı fincan ve mercimek biçimli (lentoid) testi⁴¹⁰ (Fig. 59, Fig. 77)⁴¹¹, oval ağızlı amfora ve kesik gaga

³⁹⁹ Davis, 1986.

⁴⁰⁰ Davis, 1986; Caskey, 1972.

⁴⁰¹ Caskey, 1972.

⁴⁰² Cherry vd., 1991.

⁴⁰³ Hood, 2007.

⁴⁰⁴ Gorogianni, 2016.

⁴⁰⁵ Davis, 1986.

⁴⁰⁶ Gorogianni, 2016.

⁴⁰⁷ Davis, 1986.

⁴⁰⁸ Gorogianni, 2016.

⁴⁰⁹ Davis, 1986.

⁴¹⁰ Gorogianni, 2016.

⁴¹¹ Caskey, 1972.

ağızlı testi⁴¹² (Fig. 65)⁴¹³ gibi bir dizi kap bulunduğunu göstermektedir.⁴¹⁴ Keos'taki Ayia Irini'de tek renkli omurgalı bir kap, dönem V'de (OM III) rapor edilmiştir⁴¹⁵ (Fig. 78). Omurgalı kaplara ait birkaç parça bulunmuştur. Kaplar arasında, yuvarlak bardaklar (Fig. 79) ve Keftiu kapları en yaygın olanlardır. Keftiu kabının iki şekli tanımlanmıştır. Birincisi, yivli kenarlara ve konik bir tabana sahiptir (Fig. 55, Fig. 80). Bu türden birkaç fincan Girit'te bilinmektedir. Keftiu kabının ikinci ve daha yaygın şekli, düz genişleyen kenarlara sahiptir (Fig. 81, Fig. 82). Koyu ve açık zeminli fincanlar (Fig. 83), bantlar ve deniz kabuğu gibi tasarımlara sahiptir. Diğerleri damlama süslemesini içermektedir (Fig. 84).⁴¹⁶ Takip eden VI. dönem⁴¹⁷ (Fig. 85)⁴¹⁸, V. dönemdeki aynı eğilimlerin sürekliliğiyle, aynı stiller, dekoratif motifler, şekiller, üretim teknikleri ile devam etmektedir.⁴¹⁹ Girit'ten ithal edilen kaplar arasında; çift taraflı balta (Fig. 86) ve otlarla (Fig. 87) süslü testiler ve “çiçek saksıları” adı verilen derin çanaklar (Fig. 88), ince bir fincan (Fig. 89); gövde kısmı sekiz şeklinde kalkan ile süslenmiş altta tek bir deliğe sahip bir kap (Fig. 90) ve karakteristik olarak Minos olan üçlü tutamaklı, bodur formu bir üzengi kulplu kap (Fig. 91) bulunmaktadır. Tipik olarak Geç Minos IA ve IB'ye atanabilmektedir.⁴²⁰ Geç Minos IA döneminde Kaplumbağa Kabuğu Dalgalı motifli Keftiu kapları çoktur (Fig. 92).⁴²¹

V. dönemde seramik çarkının yaygınlaşmasından sonra, VI. dönemdeki zanaatkârlar, yerel seramik üretiminde çark teknolojisinin kullanımını daha da arttırmışlardır. VI. dönemde Minos estetiğine yapılan vurgu, bir önceki dönemin sonundaki yıkımdan sonra yoğunlaşmıştır. Kiklad kökenli bardak ve kadeh gibi *Cyclado-Aeginetan* geleneğinin (Minos

⁴¹² Gorogianni, 2016.

⁴¹³ Caskey, 1972; Davis, 1986.

⁴¹⁴ Gorogianni, 2016.

⁴¹⁵ Benzi, 1984.

⁴¹⁶ Davis, 1986.

⁴¹⁷ Gorogianni, 2016.

⁴¹⁸ Caskey, 1972.

⁴¹⁹ Gorogianni, 2016.

⁴²⁰ Caskey, 1962.

⁴²¹ Caskey, 1972.

olmayan) şekilleri, bulunmaya devam etmelerine rağmen, az temsil edilmektedir. Minos etkili şekiller, üreticilerin ve tüketicilerin tercihlerinde baskındır.⁴²² VI. Dönem kalıntıları Melos ve Thera'nın çağdaş malzemesiyle karşılaştırılırsa, farklılıklar benzerlikler kadar çarpıcı görünmektedir. Bu değişim, yerli geleneklerin baskınlığından kaynaklanmıştır ve önemli tarihsel farklılıkları yansıtabilmektedir.⁴²³

Tarihlemeye yararlı olarak pişirme kaplarından gelen tripod ayaklar⁴²⁴ (Fig. 93)⁴²⁵ vardır. Ayia Irini kentindeki en etkileyici bina olan, şehrin bütün bir bloğunu işgal etmiş ve sokaklarla çevrilmiş A Evi'nde⁴²⁶ bazı şekillerin (tabak, kâse, testi, masalar ve ocaklar da dâhil olmak üzere) tripod ayakları olduğu görülmektedir. Çoğunlukla kalın-oval kısımlara sahip Keos tripod örnekleri için OM III- GM I tarihi uygun görülmüştür. Keos'daki kronolojik olarak yardımcı olan tripod kapların aralığı, en fazla OK'dan (IV. Evre) GK III'e kadar uzanmaktadır.⁴²⁷ Minos üçayaklı pişirme kaplarının kullanımını gösteren minyatür duvar resmi parçaları vardır.⁴²⁸ Çakışan disk süslemeli diğer seramik tipleriyle de tripod ayak parçalarının bulunmuş olması, onların uzun süreli kullanımlarının (OK-GK II) bir göstergesi olmuştur. OK- GK II periyodu için disk süslemeleri, Erken Kiklad örneklerine göre daha büyük olma eğilimindedir ve aceleyle uygulandığı izlenimini vermektedir. Genellikle, kabın çevresini sarmaktadır. Çakışan disk bezemeli kaplar - bazıları Girit'ten ithal- sadece Ayia Irini'de değil, Orta ve erken Geç Tunç Çağı'nda Minos alanı içinde yer alan diğer birçok ada merkezinde önemli sayıda bulunmuştur. Bu tarz dekorasyonun, Kikladda yüzey araştırması

⁴²² Gorogianni, 2016.

⁴²³ Cummer ve Schofield, 1984.

⁴²⁴ Cherry vd., 1991.

⁴²⁵ Davis, 1986.

⁴²⁶ Davis, 2008.

⁴²⁷ Cherry vd., 1991.

⁴²⁸ Wiener, 2013.

için kullanışlı bir kronolojik gösterge olması gerektiği açıktır. En iyi Ayia Irini'de temsil edilmektedir.⁴²⁹

Ayia Irini'de var olan Minos etkisinde özellikle dikkat çeken, muazzam sayıdaki konik bardaktır. A Evi⁴³⁰ (Fig. 94)⁴³¹ tek başına 8.000'in üzerinde konik bardak vermiştir⁴³² (Fig. 95)⁴³³. Bunlardan 820'si GK I katmanındaki Oda 18'den⁴³⁴, bir bodrum depolama odasından⁴³⁵ gelmiştir. Başka küçük bir oda, 566 konik bardak vermiştir.⁴³⁶ Bu kapların Oda 18 örnekleri (Dönem VI) GM I'dir.⁴³⁷ Ayia Irini'de yapılan konik bardakların boyutları (yükseklik, taban çapları, ağız kenarı çapları) giderek daha standart hale gelmiş, dahası yapımı için daha az kil kullanılmıştır.⁴³⁸ On binlerce konik kabin varlığı, Ege ile ilişkilerde özel bir kanıt oluşturduğundan, üzerine daha fazla düşünmeyi gerektirmektedir. Ayia Irini'de konik kaplar, standart olan yiyecek-içecek tutma işlevi dışında, tapıntaki pişmiş toprak kadın figürinlerinin göğüslerine yerleştirilmişler⁴³⁹ ya da gemilerde taşınan geniş ağızlı kaplar için tıplar olarak kullanılmışlardır. Her evin hemen hemen her odasında ve çoğu zaman metal işçiliği ya da merhem yapma gibi bir tür endüstriyel faaliyetin kanıtlandığı alanlarda, çok sayıda yer aldığı söylenmektedir.⁴⁴⁰ Bazılarının yanık ve kararmış ağız kenarları ile iç kısımları bu örneklerin kandil olarak da kullanıldığını akla getirmektedir.⁴⁴¹

Ayia Irini'deki yerleşimin, Erken Tunç Çağı'nın bitiminden sonra geçici olarak terkedilmiş olduğu, Orta Tunç Çağı'nın başında, yeniden kurulduğu anlaşılmaktadır.⁴⁴² Thera ile aynı

⁴²⁹ Cherry vd., 1991.

⁴³⁰ Wiener, 1984.

⁴³¹ Wiener, 2013.

⁴³² Wiener, 1984.

⁴³³ Davis, 2008.

⁴³⁴ Wiener, 1984.

⁴³⁵ Wiener, 2013.

⁴³⁶ Wiener, 1984.

⁴³⁷ Cummer ve Schofield, 1984.

⁴³⁸ Davis, 1984.

⁴³⁹ Wiener, 1984.

⁴⁴⁰ Wiener, 1990.

⁴⁴¹ Cummer ve Schofield, 1984.

⁴⁴² Davis, 2008.

zamanda başka merkezlerde oluşan benzer yıkımlardan biri Kea'daki Ayia Irini'de de gözlemlenmiştir.⁴⁴³ On beşinci yüzyılın ikinci yarısı ciddi bir yıkımla sonuçlanmıştır. Büyük felaketten sonra yerleşimin karakterinde belirgin bir değişim olsa da yerleşim terk edilmemiştir.⁴⁴⁴ Ayia Irini gibi toplulukların Girit veya anakara sarayları tarafından bir şekilde kontrol edildiğini varsaymak için kanıtlar yeterli değildir.⁴⁴⁵ Ayia Irini'de GK I, GH I ve GM IA çanak çömleklerinin bir arada bulunması yerleşimin yerel karakterini silememiştir.⁴⁴⁶ Minos ithalatının sağlam bir temel oluşturduğu ve dekore edilmiş seramiklerin çoğu için bir standart belirlediği görülmektedir. Giritli çömlekçilerin göç ettikleri ve zanaatlarını başka yerlerde uyguladıkları da düşünceler arasındadır. Keos, gelişen ticari ilişkilerde⁴⁴⁷ oldukça aktiftir.

Keos'da Minos seramik stilleri arasında, Güneydoğu Ege kökenli Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu seramik ile Kaplumbağa Kabuğu Dalgalı seramik (*Tortoise- Shell Ripple*) örnekleri görülmüştür. İthal kap şekilleri arasında; omurgalı kaplar, yuvarlak bardaklar, Keftiu kapları, testiler, fincanlar, üzengi kulplu kaplar, kandiller bulunmaktadır. Yerel olarak yapılmış kapların çoğunluğu Minos biçimlerini taklit etse de, bazı ithallerin taklidinin yapılmadığı tespit edilmiştir. Minos etkili kap biçimleri olarak; köprü akıtacaklı, yuvarlak ağızlı kaplar, yonca ağızlı, gaga ağızlı testiler, boru biçiminde akıtacaklı kap, riton, pithos, konik bardaklar ve üçayaklı pişirme kapları sayılabilmektedir. Görülen motifler; basit eğrisel motifler, spiraller, nokta ve benekler, yuvarlaklar, bantlar, yapraklar, zikzaklar, yumrular, dalgalanma desenleri ve kabartma bezemelerdir.

⁴⁴³ Doulas, 1983.

⁴⁴⁴ Caskey, 1962.

⁴⁴⁵ Gorogianni, 2016.

⁴⁴⁶ Doulas, 1983.

⁴⁴⁷ Cummer ve Schofield, 1984.

4.1.e. IOS

Ios Adası, Güney Kikladda, Thera ve Naxos adaları arasında bulunmaktadır. Ios üzerindeki yüzey araştırmaları sonucunda, erken Geç Tunç Çağı'nda iskân edilen Skarkos yerleşimi keşfedilmiştir.⁴⁴⁸ Skarkos yerleşimi, denizden içeriye doğru, kuzey Ios'un ana körfezine kadar uzanan verimli bir vadide yer almaktadır. Bir hektarın biraz üzerinde bir büyüklüğe sahiptir. Sokaklarla ayrılmış geniş ve düzenli evleriyle yoğun bir şekilde iskân edilmiştir⁴⁴⁹ (Fig.96).

Yerleşimde bulunan Orta ve erken Geç Tunç Çağı'na ait Kiklad mezarlıkları ile ilgili mevcut kanıtlar yetersizdir. Ios' taki Skarkos mezarlığında 2 Grup mezar vardır. Mezar Grubu 1'de 3 numaralı mezardaki bir kap (Fig.97), arsanın ekimi sırasında parçalanmış olarak bulunmuştur. Bununla birlikte, iskeletin parçaları ve mezar malları korunmuştur. Her ikisi de yerel olarak yapılmış memecikli gaga ağızlı testi ve minyatür yuvarlak ağızlı bir testi (Fig.98), küpe ait parçalar arasında sağlam bulunmuştur. Yuvarlak ağızlı minyatür testi, Akrotiri, Phylakopi ve Ayia Irini'de erken GTÇ seviyelerinde çok sayıda paralelliklere sahip olan Minos etkili bir şekildir. Mezar malları olarak kullanılan vazoların küçüklüğü, büyük olasılıkla bunun bir çocuk mezarı olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, bu mezar GTÇ'ın başına tarihlenebilmektedir. Mezar 4'te çanak çömlek erken GTÇ'na tarihlendirilmiştir. Burada bulunan konik kaplar (Fig. 99) Minos etkilidir. Bu Minos etkili şekil, Thera'da Akrotiri ve Keos'da Ayia Irini örneklerinde görüldüğü gibi GM IB'ye kadar üretilmeye devam etmiştir. Mezar Grubu 2'de bulunan Mezar 7, Skarkos mezarlığındaki en zengin mezarlardan biri olarak görünmektedir. Burada bulunan dışa çekik ağız kenarlı iki ithal Minos yarı küresel fincan, emzikli bir testinin yanında ele geçmiştir. İki fincandan biri, Açık üzerine koyu renkli

⁴⁴⁸ Marthari, Marketou ve Jones, 1990.

⁴⁴⁹ Broodbank, 2000.

bezemeli (Fig. 100) ve diğeri sadece kırmızı astarlıdır (Fig.101). Kaplar mezarı Yeni Saray Dönemi'ne tarihlendirmektedir.

Mezar içerisindeki seramik, Naxos'taki Ailas mezarlığını (Minos ve Minos etkili çanak çömlek, konik ve yarı küresel kaplar) hatırlatmaktadır. Skarkos mezarlığı, konik kap (Fig. 99), yuvarlak ağızlı minyatür testi (Fig. 98) ve tripod pişirme kabı (Fig. 102) gibi Minos etkili şekilleri temsil etmektedir. Mezar 4'te bulunan oval gövdeli pithos (Fig.103), omuz kısmında bulunan yarım ay biçimli tutamaklar gibi Kiklad elemanlarını, silindirik boyun ve düz ağız gibi Minos kökenleri ile birleştiren oldukça eşsiz bir tiptir. Bu şekillerin çoğu, üç tarih öncesi Kiklad Kentinde, yani Thera'daki Akrotiri, Melos'taki Phylakopi'de ve Keos'taki Ayia Irini'de, Girit'te Yeni Saray Dönemi'ne kronolojik olarak karşılık gelen geç OK ve erken GK seviyelerinde bulunmuştur. Taşınabilen buluntular ve özellikle de kil kaplar, yerel ve Minos elemanlarının karışımını yansıtmaktadır. Sonuç olarak, Skarkos'taki mezarlıktan elde edilen seramik kanıtlar, Ios'daki Minos etkisinin Keos, Melos, Thera, Naxos ve Delos gibi diğer araştırılan Kiklad Adaları ile aynı doğrultuda geliştiğini göstermiştir.⁴⁵⁰

4.1.f. DELOS

Delos, Antik Çağlardan itibaren Kiklad Adaları'nın “merkezi” olarak adlandırılmaktadır. Aslında coğrafi açıdan bu ada grubunun merkezinde değildir. Ancak, antik dönemlerde önemli bir bölgesel merkez olarak ortaya çıkması sebebiyle bu ismi almış olmalıdır. Bu sebeple diğer dönemlerde de Delos'un önemli bir faktör olabileceği önerilmektedir.

⁴⁵⁰ Marthari, 2009.

Delos'un Minos dünyasının bir parçası olduğu iddia edilmektedir.⁴⁵¹ Delos (Keos ve Samos ile yaklaşık olarak aynı enlemde), Minos ithalatının tespit edildiği en uzaktaki kuzey ada olarak geçmektedir.⁴⁵² Ancak adanın kapsamlı bir şekilde araştırılıp kazılmasına rağmen, Orta ve erken Geç Tunç Çağları ile ilgili oldukça az sayıda buluntu mevcuttur. Bu sebeple Delos, Minos zamanında Ege dünyasının özel, merkezi bir konumuna sahipmiş gibi görünmemektedir.

Vatin, Sema ya da Theke'den gelen kapların, en erken GTÇ'nin başlarına tarihlenebileceği savunulmaktadır. Bulunan yivlerle süslü küçük bir çanak, Ayia İrini'de Dönem VI (GM IA) seviyelerinde bulunan çanaklarla kıyaslanmaktadır.⁴⁵³ Diğer taraftan Delos'un OM II-III seramiklerinin ele geçtiği merkezlerden biri olduğu da söylenmektedir.⁴⁵⁴ Bazılarının Girit'ten ithal edildiği söylenen, üst üste binen disklerden oluşan kabartma bezemeli kaplar (Fig.104), Orta ve erken Geç Tunç Çağı'nda, içlerinde Delos'unda bulunduğu Minos etki alanı içinde yer alan birçok adada bulunmuştur. Bu tarz dekorasyonun, Kikladdlarda yüzey araştırması için kullanışlı bir kronolojik gösterge olarak kullanılabilmesi açıktır. Delos örnekleri, Keos yapımı Minos etkili örneklerle yakından karşılaştırılabilmektedir.⁴⁵⁵

⁴⁵¹ Davis, 1982(b).

⁴⁵² Davis, 2001.

⁴⁵³ Davis, 1982(b).

⁴⁵⁴ Doumas, 1983.

⁴⁵⁵ Cherry vd., 1991.

4. 2. GÜNEYDOĞU EGE ADALARI

4.2.a. SAMOS

Minos bulguları, Attika ile Samos arasında çizilen doğu-batı çizgisinde yer almaktadır.⁴⁵⁶ Minos etkili yerleşimler içinde Samos, ‘Doğu Dizisi’nde bulunmaktadır.⁴⁵⁷ Ada verimliliğini, Imvrassos Nehri'nin iki ana kolu arasındaki konumuna ve Batı Anadolu'daki Menderes ovasının karşısında yer almasına borçludur. Güvenli bir durak yeri olarak kullanılmıştır. Kuzeybatı Anadolu kıyılarıyla güneybatıyı birbirine bağlayan doğal deniz yolu üzerindeki konumu, Samos'un güney sahilinde bir yerleşimin temelini oluşturmuştur.⁴⁵⁸ Samos'un kuzeyinde Minos temasının zayıflaması, Doğu Ege'deki Giritlilerin, malı yerel olarak ürettiklerini veya ikincil dağıtım merkezleri aracılığıyla bir malın elde edilebildiğini düşündürmektedir.⁴⁵⁹ Samos'taki Tigani, güçlü yerel arka plana sahip, Minos etkili şehirlerden biri olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶⁰

Tigani, Kastro Tepe'sindeki buluntular arasında, Minos karakteristik şekillerinin taklidi olan ve GM IA olarak sınıflandırılması gereken seramik parçaları yer almaktadır. MÖ. 2. Binde Samos'ta, Minos medeniyetinden daha fazla etkilenen ancak Batı Anadolu kültürünün de etkisi altında olan yerel bir nüfusun var olduğu düşünülmektedir. Niemeier, Minos domestik kaplarının, Minos varlığını gösterdiğini düşünmektedir.⁴⁶¹

Kastro Tigani'de bulunan çöp çukurunun, kültürle ve klasik zamanların tapınaklarıyla ilgili olabileceği düşünülmektedir. Bardak ve kâseler dini kullanıma yönelik şekiller olarak

⁴⁵⁶ Davis, 2001.

⁴⁵⁷ Niemeier, 1998.

⁴⁵⁸ Kouka, 2015.

⁴⁵⁹ Davis, 2001.

⁴⁶⁰ Melas, 1988 (a).

⁴⁶¹ Niemeier, 1998.

değerlendirilmiştir. Aslında, Girit kazı buluntuları bunu kanıtlamıştır. Orta Minos Dönemi'nden Miken kültürünün en son dönemine kadar, adaklar ile doldurulmuş böyle kaplar tanrılara sunulmuştur. Knossos yakınındaki Gypsades'te, evin mabedinde çok sayıda böyle adak kabı bulunmuştur. Bu mabedin zamanı OM IIIB- GM I'dir. Çöp çukurunda bulunan küçük bir ağız kenarı parçası, olasılıkla Girit'e aittir. Çünkü onun güzelliği ve inceliği Girit yumurta kabuğu mallarını anımsatmaktadır. Dekore edilmemiş kaplarda da Girit unsurlarına rastlanmaktadır. Karın kısmı ilginç olan bir fincanın şekli (Fig. 105a), Orta Minos modellerine (Kamares) verilebilmektedir. Fig. 105b'deki kaplar Girit tipindedir. Fig. 105c'deki gibi çanaklar da görünmektedir.⁴⁶² 1930'larda Alman hafirler, Samos Tigani'de çöp çukurunda GM IA çanak çömleği ile birlikte, Güneydoğu Ege Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu sınıfa ait olabilecek OM veya OK çanak çömleklerini keşfettiklerini iddia etmişlerdir. Ancak bunun için yeni makroskopik ve petrografik analizlere ihtiyaç vardır.⁴⁶³

Tanrıça Hera'ya adanan Heraion, Ionia'nın en parlak tapınaklarından biridir ve Samos'un güney sahilinde, Anadolu kıyısının hemen karşısında ve hatta adanın en bereketli⁴⁶⁴, en büyük ve en iyi sulanan⁴⁶⁵ ovalarında yer almaktadır. Yaklaşık MÖ. 2000-1640/1630 yılları arasında, sekiz ardışık yapı evresi, kutsal alanın kuzeyinde ortaya çıkmıştır.⁴⁶⁶ Heraion Sunağı'nda Wolf-Dietrich Niemeier yönetimindeki kazılar, Geç Tunç Çağı'na kadar uzanan kült etkinliğine ışık tutmaktadır. 2009-2013 yılları arasında O. Kouka yönetimi altında Kıbrıs Üniversitesi ve Alman Arkeoloji Enstitüsü Direktörü Wolf-Dietrich Niemeier işbirliği ile kazılar sürdürülmüştür.⁴⁶⁷ Heraion'un Minos Girit'i ile yoğun ilişkileri tespit edilmiştir.⁴⁶⁸ Heraion, Neolitik Dönem'den Geç Antik Dönem'e kadar uzanan yerleşme için uygun tek

⁴⁶² Heidenreich, 1935/36.

⁴⁶³ Momigliano, 2007.

⁴⁶⁴ Kouka, 2017.

⁴⁶⁵ Kouka, 2014.

⁴⁶⁶ Kouka, 2017.

⁴⁶⁷ Kouka, 2015.

⁴⁶⁸ Kouka, 2017.

küçük bölgedir. Heraion'daki seramik ve küçük bulgular günlük aktiviteleri (yiyecek hazırlama ve tüketim), endüstriyel aktiviteleri (çakmaktaşı ve obsidyen işçiliği), orta ve güney Ege ile yoğun ticaret bağlantılarını göstermektedir.⁴⁶⁹ Heraion'da bulunan çok sayıda konik kap,⁴⁷⁰ meyve kaideleri⁴⁷¹ ve kandil gibi araç gereçler⁴⁷² olasılıkla MÖ. 17./16. yy.'da yerleşimde bir Minos kültüne işaret ediyor olmalıdır.⁴⁷³ Ege'nin geri kalanı ile (özellikle İlk Saray Dönemi'nde Girit ile) ticaretin kurulması, gelişmiş politik, ekonomik ve sosyal yapının Orta Tunç Çağı'nda Heraion'da olduğunu göstermektedir.

Heraion, Eski Saray döneminden bu yana güneydoğu Ege'de bir ticaret istasyonudur. Eski Saraylar dönemine ait ithal kaplar vardır. Minos ithalatı hariç, Minos etkili seramiğin varlığı önemlidir; yerel olarak üretilmiş⁴⁷⁴ gündelik kullanılan⁴⁷⁵ üçayaklı pişirme kapları ve konik bardaklar⁴⁷⁶, metal prototipleri taklit eden oval ağızlı amfora (Fig. 106)⁴⁷⁷ gibi Orta Minos (OM IIA-III A) kap şekilleri vardır (Fig. 107: 1-3, 7-9).⁴⁷⁸ OM IIA-III A çark yapımı, siyah astarlı ve köprü akıtacaklı kap (skyphos) gibi ithaller dikkat çekici bir miktardadır.⁴⁷⁹

Gerek ithal Minos seramikleri gerek Minos etkili seramikler Samos'ta karşımıza çıkmaktadır. Bunlar arasında OM III ve GM IA dönemine tarihlenen örnekler mevcuttur. Bunlar gündelik amaçlı kullanılan örneklerin yanında kült amaçlı kullanılan örnekleri de kapsamaktadır. Her ne kadar Minos varlığını gösteren deliller olsa da güçlü bir yerel kültür söz konusudur.

⁴⁶⁹ Kouka, 2014.

⁴⁷⁰ Niemeier, 1998; Kouka, 2017.

⁴⁷¹ Niemeier, 1998.

⁴⁷² Kouka, 2017.

⁴⁷³ Niemeier, 1998.

⁴⁷⁴ Kouka, 2017.

⁴⁷⁵ Kouka, 2014.

⁴⁷⁶ Kouka, 2017.

⁴⁷⁷ Kouka, 2015.

⁴⁷⁸ Kouka, 2017.

⁴⁷⁹ Kouka, 2015.

4.2.b. KALYMNOS

Orta ve Geç Tunç Çağı'nda Kalymnos, Kos'ta Serayia ve Rodos'taki Ialysos ile kültürel yakınlığa sahiptir.⁴⁸⁰ Daskalio adıyla da bilinen Vathy kireçtaşı mağarası, Kalymnos'un doğu kıyısında, Rina vadisinin ağzında küçük bir koyda yer almaktadır. Körfezin her iki tarafında da dik kayalıklar vardır. Mağaranın girişi, deniz seviyesinden yaklaşık 12 m yukarıda körfezin kuzey tarafına açılmaktadır. Tek erişim, son derece kötü durumda olan, dar bir tırmanış yolu aracılığıyla yapılmaktadır. Mağara, yaklaşık 25 m uzunlukta ve 12 m genişlikteki geniş bir odadan oluşmaktadır.

Mağara kötü bir şekilde belgelendiği için tek bilgi kaynağı, stratigrafi için yeterli olmayan ve buluntuları hemen hemen hiç tanımlanmayan A. Maiuri tarafından hazırlanan ön rapordur. Şu anda Rodos Müzesinde yer alan envanter, bulunan malzemenin kısa, kimi zaman yanıltıcı açıklamalarını vermektedir. Ancak stratigrafik veriler bulunmamaktadır. Ön rapora göre, bütün GTÇ çanak çömleği (daha önceki ve daha sonraki malzeme ile karışmış), çok zarar görmüş, tabakalanmamış yüzeyde bulunmuştur. GTÇ seramiği ön raporda "Kamares" ve "Geç Miken" olarak tanımlanmaktadır. Ancak bunun yanıltıcı olduğu söylenmektedir.⁴⁸¹ Güneydoğu Ege'de en erken bildirilen Minos buluntuları arasında, Kalymnos'taki Vathy mağarasında bulunan çok sayıdaki Kamares seramiği olduğu söylenmiştir.⁴⁸² Aslında "Kamares" denilen, Güneydoğu Ege tipinde Koyu üzerine açık / Açık üzerine koyu maldır ve yaygın olarak GM I ithalatı ile birlikte bulunmuştur. "Geç Miken" ise GTÇ'nin büyük bir bölümünü kaplayan hem Minos hem de Miken çanak çömleğini içermektedir. Bunun iki ana anlamı vardır: Birincisi, Kalymnos adasında, Güneydoğu Ege'de diğer birçok yer gibi, Minos

⁴⁸⁰ Marketou, 2010 (c).

⁴⁸¹ Benzi, 1993.

⁴⁸² Davis, 1982(a).

evresinden Miken (GH IIIC'ye kadar) dönemine kadar olan süreç izlenmiştir. İkincisi, GM'da Kalymnos, “Doğu Dizisi” denilen yerde bulunan adalar için önemli bir duraktır.

Mağaranın işlevinin tam olarak anlaşılması, sonraki iskândan ve araştırmalardan kaynaklı zarar görmesi nedeniyle ciddi biçimde engellenmektedir. Erken Tunç Çağı boyunca mağaranın konut olarak kullanıldığı ifade edilmiştir. Bunun için ocaklar, araç-gereçler ve yiyecek kalıntıları öne sürülmüştür. Ancak, Girit'te ve Ege'nin diğer bölgelerinde bu tür mağaraların daha sonra gömme ve kült yerlerine dönüştürüldüğü tespit edilmiştir. Vathy'de, adadaki en verimli ve iyi sulanmış Rina yakınlarında yer alan vadi, yerleşim için çok uygundur. Etkileyici bir sarkıt ve muhtemelen bir su kaynağına sahip olan kireçtaşı mağaranın, bir Minos kült yeri için uygun olabileceği düşünülmektedir. Bulunan⁴⁸³ üç riton ve bir taş kap, GM IA'da alanın Minos etkili dini kullanımının kanıtı olarak düşünülmektedir.⁴⁸⁴ Mağaranın bir kült yeri olarak kullanılması GH IIIC'ye kadar devam ediyor gözükmektedir.⁴⁸⁵

Minos evresine (GM IA-B) atanabilen çanak çömlek üç ana gruba ayrılır:

- a) İthal Minos seramiği,
- b) Açık üzerine koyu / Koyu üzerine açık yerel mal ve
- c) Düz yerel çanak çömlek.

Minos şekillerinin taklidi olan kaplardan biri omurgalı fincandır (Fig. 108) ve bunun OTÇ'da mağaranın iskânına işaret ettiği söylenmiştir. Minos ithalatı, çoğunlukla iki konik ritona ait bir avuç dolusu parçadan oluşmaktadır. Biri, sırlı yüzey ve parlak boya ile olağanüstü bir parçadır (Fig. 109: a). Dekorasyon ve motiflerin düzeni GM IA'nın karakteristiğidir. Spirallerin merkezlerinde beyaz noktalı daireler ve üç üst yatay bant

⁴⁸³ Benzi, 1993.

⁴⁸⁴ Seroglou ve Sfakianakis, 2015.

⁴⁸⁵ Marketou, 2010 (c).

üzerinde beyaz nokta sıraları vardır. Diğer ritonun korunmuş üst kısmı (Fig. 109: b), hafifçe şişkin bir şekle, kalın ve yatay bir ağız kenarına sahiptir. Özenli çizilmiş bağlantılı spiral dekorasyonuna rağmen, bu parça daha az iddialıdır. Sap üzerine ve ağız kenarına eğik ve dikey çizgilerle beyaz süslemeler eklenmiştir. Her iki riton da, özellikle Gournia Oda C 58'de ele geçen GM IA örnekleriyle paralelliklere sahiptir. Sadece alt kısmı korunmuş olan bir kap (Fig. 110), İtalyan Envanterinde bildirilen açıklamaya göre çizimde restore edilmiştir. Ağız kenarının profili tahminidir. Bu kap, çan biçimli bir bardak veya olasılıkla daha büyük bir tipin kulpsuz örneği olabilir. Bitki süslemeli kulpsuz bardaklar, GM IA'dan itibaren Girit'te yaygın olarak bulunmuştur. Çok kaliteli, ince cidarlı, kapalı bir kaba ait iki birleşen parça, GM IA madalyon spiral motifinin bir çeşidi ile süslenmiştir (Fig. 111). Bir Doğu Girit motifi olan yaprak şeklinde filizler vardır. Rozetleri çevreleyen dairelerde ve alttaki yatay bantlarda beyaz yuvarlaklar eklenmiştir. Bu parçanın, yukarıda bahsedilen riton gibi Doğu Girit'ten ithal edildiği kesin bir biçimde düşünülmektedir. Bu durum, GM IA ticaret faaliyetlerinde Doğu Girit'in önde gelen rolünü bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Diğer bir Açık üzerine koyu/ Koyu üzerine açık yerel mal grubu, 30 örnek içermektedir.⁴⁸⁶ Vathy Mağarası, bu Güneydoğu Ege çanak çömleklerinin büyük bir grubunu temsil etmektedir, ancak kazılarla ilgili mevcut bilgiler kronolojiye ışık tutmak için yeterli değildir.⁴⁸⁷ Çoğu, büyük boyutlu kaplara ait gövde parçalarıdır. Mal yapısı, altın mika tanecikli ve kumludur. Renk, açık kırmızıdan koyu kahverengiye-kırmızı ve leylak rengine doğru değişmektedir. Koyu üzerine açık kaplarda boya mat, kireçlidir ve kolayca aşınır. Sadece birkaç şekil tanımlanabilmiştir: Yuvarlak ağızlı bir testi (Fig. 112: a), muhtemelen gaga ağızlı bir testi (Fig. 112: b), bir saklama kabı (Fig. 112: c) ve küçük boyutlu bir testinin alt kısmı (Fig. 113: a). Üç adet boyun parçası, dar boyunlu testiye veya oval ağızlı amforaya ait olmalıdır (Fig. 113: b). Çift dalgalı çizgiler ve yatay bantlar, en yaygın kullanılan

⁴⁸⁶ Benzi, 1993.

⁴⁸⁷ Momigliano, 2007.

motiflerdir. Diğer motifler arasında kısa dalgalı çizgilerle doldurulmuş üçgen paneller (Fig. 112:d), arpa olabilecek bitkisel bir motif (Fig. 113: a, Fig. 112: c), meander ve bağlantılı spiraller (Fig. 112: e,f), yapraklı bantlar (Fig. 112: e) ve alev benzeri bir motif (Fig. 112: f) vardır. Vathy parçaları çoğunlukla Koyu üzerine açık teknik ile boyalıdır, ancak birkaç tanesi Açık üzerine koyu tekniğinde boyanmıştır (Fig. 112: e). Bazı durumlarda iki tekniğin de aynı parça üzerinde uygulandığı görülmektedir. İki parçada, büyük olasılıkla aynı kapta iki tekniğin üst üste bindiği gösterilmektedir; koyu boyanmış zeminde büyük beyaz bir bant oluşturulmuş, üzerinde siyah renkle zarif spiraller yapılmıştır (Fig. 112: f). Vathy'deki Koyu üzerine açık/ Açık üzerine koyu örnekler, Kos'daki Seraglio, Rodos'taki Trianda, Batı Anadolu kıyısındaki Milet ve Iasos gibi birçok Güneydoğu Ege bölgesi ile paraleldir.⁴⁸⁸

Kalymnos'un Girit ile ilişkilerinin en iyi göstergelerinden biri olan Minos ithal seramik örnekleri kadar, yerel geleneğe etki etmiş olduğunu gösteren Minos etkili seramik örnekleri de önemlidir. Bütün bu örnekler Kalymnos'da Minos kültürünün varlığını gösteren, Vathy mağarasında bulunmuş ancak maalesef yetersiz şekilde belgelenmiş olan örneklerdir. Vathy'de Güneydoğu Ege kökenli Minos etkili örnekler büyük oranda mevcuttur. Burada ele geçen Minos ve Minos etkili seramik örnekleri, Kalymnos'un Doğu Girit ile yakın ilişkilerini ve Güneydoğu Ege ile paralelliklerini göstermektedir.

4.2. c. KOS

Oniki Adalar ve Anadolu arasındaki deniz şeridinde bulunan Kos adası, Ege'nin verimli ve iyi su alan adalarından biridir. Bu konumu, tarih öncesi ve tarihi zamanlardaki kültürel

⁴⁸⁸ Benzi, 1993.

gelişiminin belirleyicisidir.⁴⁸⁹ Meşhur Oniki Ada hammaddelerinden biri ve muhtemelen tekstil ile alakalı mor boyanın, üreticilerinden biri Kos'dur.⁴⁹⁰

Kos'da bulunan Seraglio yerleşim yerinin yaklaşık 60.000 m² olduğu tahmin edilmektedir ancak modern Kos şehri altında kalan alanın sadece bir kısmının kazılması mümkün olmuştur.⁴⁹¹ “Yeni çevre” olarak tanımlanan Serraglio'daki Minos etkili yerleşim, erken GTÇ döneminde Girit'in güneybatı Anadolu kıyıları ile birleştiği deniz ticaret yolları üzerinde yer almakta, güneydoğu “basamak taşları” ndan birini temsil ediyor olmaktadır.⁴⁹² Limandan yelkenliler, Anadolu sahillerine, Rodos'a ve batıya Thera'ya doğru gitmiş, bu durum da Kos ticaretinin gelişmesine yol açmış olmalıdır.⁴⁹³ OTÇ boyunca iskân edilmiş olmasına rağmen, Seraglio OM III'de gelişmeye başlamıştır.⁴⁹⁴

Çanak ve çömlek sayesinde belirlenen beş Minos ticaret yolundan biri, Kos üzerinden geçiyor olmalıdır. Minos seramikleri OM III-GM IB dönemlerinde, Rodos ve Kos'dan Anadolu kıyılarına ve kuzeye ulaşmıştır.⁴⁹⁵

Kos Seraglio'da keşfedilen üç çanak çömlek fırını yerleşimde üç ardışık iskân dönemini temsil etmektedir. İlk çok parçalı fırın, ETÇ III dönemine, ikincisi OTÇ'na aittir ve omurgalı kapların üretimi ile ilgilidir. Üçüncüsü ise GTÇ I/GM IA Geç Seraglio dönemine tarihlendirilmiştir ve muhtemelen konik bardak üretimi için düzenlenmiştir.⁴⁹⁶

OTÇ'da yerleşim büyümüş ve sonraki büyük GTÇ şehrinin alanının neredeyse tamamı iskân edilmiştir. GTÇ iskânı Serayia'da kesintisiz ve zengindir, GTÇ IA'dan GH IIIC'nin ortasına devam eden dönemlerle eşleşen dört şehre bölünmüştür. Trianda (Rodos) ile büyük

⁴⁸⁹ Marketou, 2010(c).

⁴⁹⁰ Seroglou ve Sfakianakis, 2015.

⁴⁹¹ Mee, 1982.

⁴⁹² Vitale ve Vitale, 2010; Vitale, 2016.

⁴⁹³ Marthari, Marketou ve Jones, 1990.

⁴⁹⁴ Melas, 1988 (a).

⁴⁹⁵ Watrous, 1993.

⁴⁹⁶ Marthari, Marketou ve Jones, 1990.

ölçüde benzerdir.⁴⁹⁷ Seraglio'daki GM IA ile büyüyen şehir,⁴⁹⁸ bir erken ve bir olgun evre olmak üzere⁴⁹⁹ iki mimari evreye ayrılmıştır. Birinci evre depremle yıkıldıktan sonra, şehir yeniden yapılanmıştır ve limanın tepesinden bir ana cadde kurulmuştur. Yerleşimin ikinci aşaması, GM IA'nın bitiminden önce tahrip olmuştur (muhtemelen depremle) ve yıkıntılarda insan kurbanlarına ait olduğu düşünülen kalıntılar bulunmuştur. Kül tabakasının, deprem yıkımından daha sonra düştüğü tespit edilmiş, Trianda'da olduğu gibi volkanik kül tabakası, bu döküntüyü kısmen kaplamıştır.⁵⁰⁰ Kos adası üzerine bir araştırmada Profesör J. Keller, Phokas Burnu'nun yaklaşık 500 m kuzeyinde Santorini tephra (yanardağ tarafından püskürtülen kül ve enkaz) katmanlarını tespit etmiş, bu tortuların ortalama kalınlığının yaklaşık 30 cm olduğunu, bir noktada 60 cm'ye kadar ulaşabildiğini belirlemiştir.⁵⁰¹

Serraglio'da iskân OTÇ'da arsız devam etmiş, bu aşama yerel olarak üretilen seramikler, çarkta modellenmiş omurgalı kâseler ve fincanların varlığı ile karakterize edilmiştir. *Koan* yerel geleneği doğrudan veya dolaylı olarak 'Batı Anadolu' olarak tanımlanabilmiştir.⁵⁰² OTÇ-GTÇ geçişi sırasında ilk kez, “yerel gelenek” ile Girit kökenli özelliklerin kaynaşması, arkeolojik kayıtlarda kanıtlanmıştır.⁵⁰³ GTÇ IA sırasında tamamen iç içe geçmiş sınıfların ortaya çıkması, yerel geleneğin Girit tipi özelliklerle birleşerek yeni bir üslup dilinin yaratılması, Minos etkisinin bir sonucunu temsil eden eşsiz bir Kos fenomenidir.⁵⁰⁴ Kos'daki Seraglio'da bulunan OM III'e ait çanak çömlekler görünüşte oldukça kabadır.⁵⁰⁵ Geç Tunç IA'da, bazı GM IA ithalleri Kos'a ulaşmış ancak esas bu dönemde, Açık üzerine koyu ve Koyu üzerine açık bir stil ortaya çıkmıştır.⁵⁰⁶ Şimdiye kadar bu malların olasılıkla en büyük

⁴⁹⁷ Marketou, 2010(c).

⁴⁹⁸ Davis, 2001.

⁴⁹⁹ Marketou, 2010(c).

⁵⁰⁰ Davis, 2001.

⁵⁰¹ Doumas, 1983.

⁵⁰² Vitale, 2016.

⁵⁰³ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵⁰⁴ Momigliano, 2007.

⁵⁰⁵ Mee, 1982.

⁵⁰⁶ Marketou, 2010(c).

topluluğunu veren Kos'daki Seraglio yerleşimi, kesinlikle atık malların varlığından da anlaşılacağı gibi, üretim merkezlerinden biridir.⁵⁰⁷ GTÇ IA Erken döneminde nispeten az sayıda kanıtlanan Kos Koyu üzerine açık/ Açık üzerine koyu çanak çömleği, yüksek boyunlu testiler gibi Anadolu şekillerini ve Koyu üzerine açık bezeme gibi Minos etkili özellikleri bir araya getirmektedir (Fig. 114: 2)⁵⁰⁸ (Fig.115:g)⁵⁰⁹. Bu kapların, Kos'un kendi ürünlerini taşıdığı düşünülmektedir. Çünkü ada verimlidir ve dahası, şarap endüstrisi daha sonraki zamanlarda kanıtlanmıştır.⁵¹⁰ GTÇ IA Erken dönem boyunca Girit'ten çanak çömlek ithalatı azdır. Bununla birlikte ilk kez, yoğun şekilde Minos özellikleri Serraglio'da tespit edilmiştir.⁵¹¹ Serraglio'da Minos'un gerçek bir yerel seramik taklidi bulunamamıştır.⁵¹²

Koyu üzerine Açık ve Açık üzerine Koyu çanak çömleklerinin, Anadolu ve çevresine yaygın olarak dağıldığı gözlemlenmiştir.⁵¹³ *Koan* ürünleri, GTÇ I boyunca Aegina adasından Anadolu kıyı merkezlerine ve Kıbrıs'a yayılmıştır.⁵¹⁴ Bu tür çanak çömlekler, daha önce Kamares tarzının Orta Minos örneği olarak tanımlanmıştır. Yapılan kimyasal analizlere göre, yerel olduğu kanıtlanmış ve GM IA/IB'ye tarihlendirilmiştir.⁵¹⁵ Koyu üzerine açık Minos etkili seramiğin, OM IIB/IIIA dönemi kadar erken bir dönemde görüldüğü bilinmektedir. Bunu kanıtlayan deliller şunlardır: 1. Dip kısmın hemen üstünde bir şerit tutamağı olan düz profilli bir bardak parçası (Fig. 116). Siyah bir astar ile dekore edilmiştir ve alt gövde üzerinde beyaz yatay bant, üst gövde üzerinde beyaz lekeler ve dalgalı bir bant taşımaktadır. Yapısında, yerel kilin karakteristik altın mikalarını içerir. Hem şekli hem de dekorasyon bakımından bu fincan en geç OM IIIA dönemine verilmiştir. Benzer örnekler Knossos'tan bilinmektedir. 2. Aynı yapıya ait, boyanmamış, kulpsuz bir sığ çanak (Fig. 117). Yine OM

⁵⁰⁷ Momigliano, 2007.

⁵⁰⁸ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵⁰⁹ Vitale, 2013.

⁵¹⁰ Marthari, Marketou ve Jones, 1990.

⁵¹¹ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵¹² Vitale, 2013.

⁵¹³ Marthari, Marketou ve Jones, 1990.

⁵¹⁴ Vitale, 2013.

⁵¹⁵ Marketou, 2010(c).

IIB-III A tarihli Girit'teki örneklerle paraleldir.⁵¹⁶ *Koan* özelliğine sahip bu kaplar, çoğunlukla Rodos'taki Trianda'ya, Thera'daki Akrotiri'ye ve Keos'taki Ayia Irini gibi yerlere ihraç edilmiştir.⁵¹⁷

Materyallerin analizi sırasında yedi tip yüzey işlemi tespit edilmiştir: Bitmemiş (bu terim, kap şekillendirildikten sonra kilin düzensizliklerine bile büyük bir muamele yapılmadan bırakılan, parlak olmayan bir yüzeye işaret eder), Pürüzsüz (belirgin bir aracın kullanım izini göstermeyen, parlak olmayan, düzleştirilmiş bir yüzeye işaret eder), Silme (bu terim, kabın pürüzsüz hale getirilmesi için kullanılan bir aracın bıraktığı ince paralel çizgilerden oluşan, parlak olmayan bir düzleştirilmiş yüzeyi belirtir), Astarlama, Boyama, Perdahlama ve Cilalama'dır. GTÇ döneminin *Koan* seramikleri için oluşturulan altbölümler, Rutter'in karma yaklaşımına uygundur ve dört kritere dayanmaktadır (Tablo 3): (a) Çömlek geleneği (Yerel, Karışık, Minos, Miken); (b) Dekoratif uygulama (Boyalı, Boyasız); (c) Renk (Soluk, Gri, Kırmızı, Koyu, Siyah); ve (d) İçeriklerin boyutu (İnce, Orta-Kaba, Kaba). *Koan* seramik topluluğunda tanımlanan üç üretim tipinin birincisi, ince olarak adlandırılan, 0,002 m'den daha kalın olmayan ürünlere atıfta bulunmaktadır. İkinci, orta-kaba olarak adlandırılan, 0,002 ila 0,004 m arasında değişen kalınlıkta malları göstermektedir. Üçüncü grup, kaba olarak adlandırılan, 0,004 m'den daha kalın malları göstermektedir. Nispeten basit olsa da, bu sistemin iki avantajı vardır. İlk olarak, her türlü seramik topluluğu için uygulanması kolaydır. İkinci olarak, Ege bölgesindeki daha geniş diğer yerleşimlerden elde edilen kanıtlarla kolaylıkla karşılaştırılabilmektedir. Parlaklık derecelerine göre *Koan* boyaları mat, soluk veya parlak olarak karakterize edilebilmektedir. Çoğu durumda karşılaşılan farklılıklar, farklı killerin kullanılmasından değil, istenen renklerle ilgili etkiyi elde etmek için özel pişirme tekniklerinin kasıtlı seçiminden kaynaklanmaktadır.

⁵¹⁶ Papagiannopoulou, 1985.

⁵¹⁷ Marketou, 2010(c).

Koslu çömlekçiler tarafından dört farklı dekoratif teknik kullanılmıştır: Koyu üzerine açık (*LOD*), Koyu bantlar üzerine koyu üzerine açık (*LOD DB*), Açık üzerine koyu (*DOL*) ve Koyu üzerine açık- Açık üzerine koyu (*LODDOL*).⁵¹⁸ Yukarıda da bahsettiğim gibi gerçek Minos türlerinin yerel bir üretimine dair kanıt bulunmamakla birlikte⁵¹⁹ yerel ve Minos geleneğin bir karışımı olan,⁵²⁰ bir sınıf ortaya çıkmaktadır.⁵²¹ Bunlar, Boyalı İnce (Fig. 118: a-d)⁵²², (*Painted Fine, PF*)⁵²³ ve Boyalı Orta-Kalın Kaba (Fig 118: e-k)⁵²⁴ (*Medium-Coarse to Coarse Pattern –Painted*)⁵²⁵ olarak ayrılmıştır.⁵²⁶ Bu daha çok Koyu üzerine açık/ Açık üzerine koyu (*PMC-C LOD / DOL*) seramik olarak bilinmektedir.⁵²⁷

Yerel geleneklerin Minos gelenekleri ile birleştirildiği Boyalı Orta-Kalın Kaba sınıfı içinde, Koyu üzerine açık (Fig.118: e-f) süsleme, mat veya donuk beyaz ile kırmızı düz bir yüzeyde veya tam koyu bir yüzeyde uygulanmıştır. Koyu bantlar üzerine Koyu üzerine açık (*LOD DB*) (Fig. 118: g-h) dekorasyon, koyu bantların üzerinde mat veya donuk beyaz bir boyayla uygulanmıştır. Bu koyu bantlar, bir açık astarlı yüzey üzerine boyanmıştır. Açık üzerine koyu (Fig. 118: i) dekorasyon, açık bir astar ile kaplanmış düz bir yüzey üzerinde donuk veya parlak koyu bir boyayla uygulanmıştır. Koyu üzerine açık-Açık üzerine koyu (Fig. 118: j-k) örneklerde, ikinci ve üçüncü teknikler aynı kaptaki bir arada uygulanmıştır.⁵²⁸

Minos ve yerel geleneğin karışımı olan diğer bir sınıf Boyalı İnce çanak çömleği, çoğunlukla dikey bant kulplu, çarkta şekillendirilmiş yarı küresel kapları içermektedir (Fig.

⁵¹⁸ Vitale,2017.

⁵¹⁹ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵²⁰ Vitale, 2017.

⁵²¹ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵²² Vitale,2017.

⁵²³ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵²⁴ Vitale, 2017

⁵²⁵ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵²⁶ Vitale, 2017.

⁵²⁷ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵²⁸ Vitale, 2017.

119: a)⁵²⁹ (Fig. 114: 1). Yapı ve şekil açısından⁵³⁰ (üst gövde profilinin keskin kavisi)⁵³¹, bunlar, OTÇ döneminde yerel olarak Kos'da üretilen omurgalı bardakların bir değişime uğramış halidir.⁵³² Yüzey işleme ve şekillendirme tekniği açısından, önceki yerel geleneklerden çok farklı değillerdir. Boyalı İnce yarı küresel bardaklar, düzleştirilmiş veya silinmiş ve mat renge boyanmıştır. Ancak Minos çağdaşları, genellikle perdahlanmıştır ve parlak boyalı bir dekorasyona sahiptir.⁵³³ Diğer yandan, "devrik ağız kenarlı" tekniğin kullanılması, yapraklı bantların ve yarım ayların oluşumu, Minos dekoratif şemaların ve motiflerin yakın bir taklidini göstermektedir.⁵³⁴

Minos sınıfları; Minos Boyasız İnce, Minos Boyasız Orta-Kaba, Minos Boyasız Kaba (*MiUF*, *MiUMC*, *MiUC*; Fig.120: a-f) şeklindedir. Dış yüzeyler genellikle düzdür ve renkleri kırmızıdan sarıya değişebilmektedir. Genellikle çarkta şekillendirilmektedir.⁵³⁵ Minos tipi gündelik çanak çömlekler, yerel olarak üretilen ocaklar (Fig.119: i), mangallar⁵³⁶ (Fig.121:h)⁵³⁷ ve düz dipli tripodlar içermektedir (Fig. 119: j); tümü Minos Boyasız Orta-Kaba (*MiUMC*; Tablo. 3) adlı sınıfa atanabilmektedir.⁵³⁸

GTÇ IA Olgun dönemi, Serraglio'daki Girit türü özelliklerin varlığında zirveyi temsil etmektedir.⁵³⁹ GTÇ IA Olgun dönem seramik repertuarı aşağıdakilerle karakterize edilir: (a) Boyalı İnce (*Painted Fine*) yarı küresel bardakların kaybolması; (b) Minos Boyasız İnce (*MiUF*) adlı seramik sınıfına ait, yerel olarak üretilen konik kapların (Fig.119: c-e)⁵⁴⁰ (Fig

⁵²⁹ Vitale, 2016.

⁵³⁰ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵³¹ Vitale, 2016.

⁵³² Vitale ve Vitale, 2010.

⁵³³ Vitale, 2016.

⁵³⁴ Vitale, 2016; Vitale, 2017.

⁵³⁵ Vitale, 2017.

⁵³⁶ Vitale, 2016.

⁵³⁷ Vitale, 2017.

⁵³⁸ Vitale, 2016.

⁵³⁹ Vitale ve Vitale, 2010; Vitale 2013.

⁵⁴⁰ Vitale, 2016.

114: 5 -8)⁵⁴¹ popüler olması (c) Koyu üzerine açık/ Açık üzerine koyu (*PMC-C LoD / DoL*) seramiklerinin parlak dönemi (Fig. 119: f-g); (d) daha önce belirtilen yerel gelenek sınıflarının hepsinin devamı⁵⁴² (Fig. 122: 1 -3) ve özgün bir üslupla “yerel gelenek” unsurlarını ve Minos etkili özellikleri birleştiren yeni bir üslup dilinin yaratılması (Fig. 114: 9 -10)⁵⁴³ (e) yerel geleneğin (Fig.119: h) yanı sıra Minos tipi gündelik pişirme kaplarının oluşumu (Fig. 119: i-j); (f) çoğu Doğu Girit'ten gelmiş olabilecek Minos ithalatı miktarında bir artış (Fig. 119: k)⁵⁴⁴ (Fig.122: 5)⁵⁴⁵; ve (g) Miken ithalatının ortaya çıkışı (Fig. 119: l).⁵⁴⁶

Koyu üzerine açık/ Açık üzerine koyu çanak çömleği, çağdaş Minos seramiğinin doğrudan bir taklidi olarak tanımlanmamıştır. Bir Girit kökenli elemanın, Anadolu özelliklerini barındıran (boyundan tutamaklı testi tercihleri, çift konik profillerin yaygın oluşumu ve kapların geniş kısımlarını süslemek için kabarık çıkıntuların nispeten sık kullanımı) *Koan* “yerel geleneği” ile birleştirildiği bir karma olarak tanımlanabilmiştir.⁵⁴⁷ Yani bu seramik, Minos özelliklerine sahip yerel geleneği, yeni bir stilistik dilin yaratılmasını temsil etmektedir⁵⁴⁸ (Fig. 114: 9; Fig.122: 7 -11; Fig. 123: 1).⁵⁴⁹ Onaylanan şekillerin çoğu, oval ağızlı amfora (Fig. 119: f)⁵⁵⁰ (Fig. 122: 8)⁵⁵¹, gözlü testi (Fig.118: h, k,⁵⁵² Fig. 122: 9) (Fig. 123: 1)⁵⁵³, gaga ağızlı testi, köprü akıtacaklı⁵⁵⁴ (Fig. 124:i)⁵⁵⁵ ve yuvarlak ağızlı çömlekler (Fig. 118: f; Fig. 125: i-l;)⁵⁵⁶, yuvarlak ağızlı testiler, kesik ağızlı testiler⁵⁵⁷, üzengi kulplu

⁵⁴¹ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵⁴² Vitale, 2016.

⁵⁴³ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵⁴⁴ Vitale, 2016; Vitale, 2013.

⁵⁴⁵ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵⁴⁶ Vitale, 2016.

⁵⁴⁷ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵⁴⁸ Vitale, 2016.

⁵⁴⁹ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵⁵⁰ Vitale,2016; Momigliano, 2007.

⁵⁵¹ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵⁵² Vitale, 2017.

⁵⁵³ Vitale ve Vitale, 2010.

⁵⁵⁴ Vitale, 2016.

⁵⁵⁵ Vitale, 2013.

⁵⁵⁶ Vitale, 2017.

⁵⁵⁷ Momigliano, 2007.

kap⁵⁵⁸ (Fig. 122: 10)⁵⁵⁹, ocaklar (Fig.125: g)⁵⁶⁰ ve düz kenarlı fincan⁵⁶¹ (Fig.124:h)⁵⁶² gibi Girit tiplerini taklit etmiştir.⁵⁶³

Morricone'un Kos'daki Seraglio'dan Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu topluluğu için sunduğu örneklemede yer alan büyük kaplar, kâseler ve köprü akıtacaklı kaplar, genelde bu stilin taşımacılık için kullanılan büyük depolama ve içinde bulunan sıvıyı dökme amaçlı kullanılan kaplar olarak görülmesine sebep olurken, istisnalardan biri Kos Seraglio'da bulunmuş, düz kenarlı tek kulplu bir fincandır (Fig. 116).⁵⁶⁴ Kos'daki Serayia'da, birkaç Girit ithali ile birlikte⁵⁶⁵ çok miktarda GM IA-B konik kabı⁵⁶⁶ bulunmaktadır.⁵⁶⁷ Minos etkisi ayrıca, spiraller (Fig. 125: i⁵⁶⁸; Fig. 124: f)⁵⁶⁹, çiçekler (Fig.125: j), sarmaşıklar (Fig.125: k), taranmış spiraller (Fig.125: l), yapraklar (Fig.126: a-b), bol yapraklı bantlar (Fig.125: d), sazlar (Fig.126: c), yarım ay (Fig.118: j; Fig.125: m) ve benek motiflerinde (Fig. 118: f; Fig. 125: h), ayrıca çeşitli Açık üzerine koyu, Koyu üzerine açık veya ikisini birden barındıran tekniklerin alternatif kullanımını içeren dekoratif repertuarda belirgindir⁵⁷⁰ (Fig.127).⁵⁷¹ Farklı türde doğrusal motifler ve arpa motifi de dâhil olmak üzere daha dekoratif unsurlar da vardır (Fig.128:6). Açık üzerine koyu stilde, bazı Koyu üzerine açık motifler taşıyan bir grup tanımlanmıştır (Fig.128: 7), bu durum her ikisinin de aynı atölye ürünü olabileceğini düşündürmektedir.⁵⁷²

⁵⁵⁸ Vitale, 2016.

⁵⁵⁹ Vitale ve Vitale, 2010; Vitale, 2013.

⁵⁶⁰ Vitale, 2017.

⁵⁶¹ Vitale, 2016.

⁵⁶² Vitale,2013.

⁵⁶³ Vitale, 2016.

⁵⁶⁴ Momigliano, 2007.

⁵⁶⁵ Seroglou ve Sfakianakis, 2015.

⁵⁶⁶ Seroglou ve Sfakianakis, 2015; Wiener, 2013.

⁵⁶⁷ Seroglou ve Sfakianakis, 2015.

⁵⁶⁸ Vitale, 2016; Vitale 2017.

⁵⁶⁹ Vitale,2013; Vitale 2017.

⁵⁷⁰ Vitale, 2016; Vitale 2017.

⁵⁷¹ Davis, 1982(a).

⁵⁷² Marthari, Marketou ve Jones, 1990.

Yerel gelenek unsuru olarak boyundan tutamaklı örnekler tercih edilmektedir (Fig.119: g). Dar boyunlu testiler, yüksek boyunlu testiler (Fig.119: b) ve bikonik kaplar gibi ele geçen şekillerden bazıları doğrudan yerel gelenekten ve/veya Batı Anadolu türlerinden kaynaklanmaktadır. Tek ve çift dalgalı çizgiler (Fig.119: b-f-g) gibi basit geometrik motiflerin son derece yaygın olduğu⁵⁷³ görülürken, Girit dışındaki çağdaş Minos seramiklerinde yoğun şekilde karşılaşılan ve GM IA'nın işaretlerden biri olan, dalgalanma desenine dair bir kanıt bulunmadığı açıktır.⁵⁷⁴ Kullanılan üretim teknikleri, el yapımı olduğu kadar çarkta şekillendirilmiş örnekler de içermektedir. Düzensiz çap kalınlığının ortaya çıkması gibi bazı özellikler, Koslu GTÇ çömlekçilerinin, Minoslu çömlekçilerden daha farklı bir çark tekniğini kullandıklarını gösteriyor olmalıdır.

GTÇ IA Olgun evre sırasında Kos'un hiçbir Minos siyasi kontrolü altında olmadığı görülmektedir. Bir önceki dönemde olduğu gibi, GTÇ IA Olgun döneminde de kültürel olarak iç içe geçmiş yerel gelenek ve ithal Minos ve Miken kapları her zaman yan yana bulunmuş ve Serraglio maddi kültürünün bileşik yapısını göstermiştir. Minos etki derecesi, Ege'deki Kythera, Ayia Irini, Phylakopi, Akrotiri, Rhodes ve Milet gibi diğer önemli bölgelere kıyasla düşüktür.

Serraglio alanı, ETÇ IIIA'dan GH IIIC'ye kadar sürekli olarak iskân edildiğinden, “yerleşim kolonisi” olarak yorumlanmamıştır. İdari sistemin niteliğini kanıtlayan bir kanıt olmadığı için “yönetilen bir sömürge” olarak da görülmemiştir. Hiçbir 'topluluk kolonisi' nin varlığını destekleyen Minos yerleşim bölgesi bulunmadığı tespit edilmiştir.⁵⁷⁵ Konik kapların, Girit tipi mutfak eşyalarının ve disk biçiminde tezgâh ağırlıklarının basit oluşumu, GTÇ IA Olgun evresi boyunca Kos'ta güçlü bir Minos varlığı olduğu anlamına gelmemiştir.⁵⁷⁶ Konik kapların üretimi kolaydır ve çok sayıda farklı pratik kullanım için kullanılabilmiştir. Bu

⁵⁷³ Vitale, 2016.

⁵⁷⁴ Vitale, 2016; Vitale, 2017.

⁵⁷⁵ Vitale, 2016.

⁵⁷⁶ Vitale ve Vitale, 2010.

özellikler, yalnız GTÇ Erken dönemindeki Girit dışındaki popülerliğini açıklamaktadır.⁵⁷⁷ Konik bardaklar (Fig. 120: a; Fig. 121: d-e), ocaklar (Fig. 120: c-d; Fig. 121: g), maltızlar (Fig. 120: e; Fig. 121: h) ve üçayaklı ocaklar (Fig.120: f; Fig. 121: i), tripod pişirme kapları, disk biçiminde tezgâh ağırlıkları ve taş kandillerin ortaya çıkması, *Koan* sakinlerinin, yakın zamanda C. Knappett ve J. Hilditch tarafından önerildiği gibi, Minos tipi sosyal uygulamalarda yer alma isteğini yansıtıyor olmalıdır.⁵⁷⁸

Koslular da tıpkı Rodoslular gibi, birçok Girit özelliğini, “yalnızca seçkinlerin bir ifadesi olarak değil, çevresel yıkımlardan sonra hayatta kalmak için bir ihtiyaç olarak” gündelik yaşamlarına bütünleştirmişlerdir. Bu sebeple Kos’daki Serayia da Ialysos gibi, büyük bir ticaret merkezi olarak hizmet etmiş olmalıdır.⁵⁷⁹

Kos adasında bulunan ithal Minos seramiklerinin yanı sıra asıl göze çarpan örneklerin, Kos’da Seraglio’da yapılmış ve tüm Ege’ye dağılmış Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu stile ait olduğu görülmektedir. Burada önemli olan Minos özelliklerini aynen alıp kullanmak değildir. Aksine yerel özellikler ile birlikte güçlü Minos özellikleri harmanlanmış ve yeni bir seramik kültürü yaratılmıştır. Yerel kültürün içerisinde ise doğrudan veya dolaylı olarak Batı Anadolu kültürüne dair belirgin izler mevcuttur. Bütün bu kültürel karışım ‘*Koan*’ kültürü olarak adlandırılmıştır.

⁵⁷⁷ Vitale ve Vitale, 2010; Vitale, 2013.

⁵⁷⁸ Vitale, 2016; Vitale, 2017.

⁵⁷⁹ Seroglou ve Sfakianakis, 2015.

4.2.d. TELOS

Minos ilişkilerini veya Eski Saraylar döneminde Minos varlığını gösteren diğer bir merkez⁵⁸⁰, Güneydoğu Ege'nin küçük adalarından biri olan⁵⁸¹, Kos ve Rodos arasında yer alan⁵⁸² Telos'dur.⁵⁸³ Minos buluntuları, Telos'daki Garipa'da tanımlanmıştır.⁵⁸⁴ Telos gibi birkaç merkezin Minos yerleşimlerinin, esasen daha önce yerleşim görmemiş topraklardaki yeni temeller olduğu ve arkeolojik kayıtların tamamen Minos karakterli toplumlara yansıttığı söylenmektedir. Bu tür durumların, Branigan tarafından tanımlandığı gibi, sözde yerleşim kolonilerine karşılık geldiği düşünülmüştür. Ancak sömürgeleştirme ve yerleşim kolonileri fikri doğru bulunmamaktadır. Bunun sebeplerinden biri olarak, zamanın yerel çanak çömlek geleneğinin görülmeye devam ettiği sayılabilmektedir.⁵⁸⁵

Telos'taki Garipa bölgesinden gelen konik kapların, bu adadaki GTÇ I iskânını gösteren kanıtlar olduğu düşünülmektedir.⁵⁸⁶ Telos adasındaki Garipa'da birçoğu diğerinin üzerine yığılmış olarak bulunmuş büyük bir GM IA konik kap grubu, Minos kültürel etkisini yansıtmakta, GTÇ'nin ilk evrelerinde Girit ile güçlü bir kültürel arası etkileşim olduğunu göstermektedir. Minos bu çağda Akdeniz'de gelişmiştir. Madenlere ulaşmak amacıyla Girit'ten Anadolu sahillerine ve Anadolu'ya gelen Minos gemilerinin, bu adaların bulunduğu stratejik rotadan geçmesi sonucu Oniki Ada'da Minos etkisi oluşmuş olmalıdır. Oniki Ada limanları güvenli durma yerleridir. Ticaret malzemeleri arasında parfümler ve kokulu yağların da olabileceği ve Telos adasındaki bol badem ağaçlarının ikisini de sağladığı bilinmektedir.⁵⁸⁷

⁵⁸⁰ Niemeier, 1998.

⁵⁸¹ Davis, 2001.

⁵⁸² Marketou, 2010 (c).

⁵⁸³ Niemeier, 1998.

⁵⁸⁴ Davis, 2001.

⁵⁸⁵ Melas, 1988 (a).

⁵⁸⁶ Marketou, 2010 (c).

⁵⁸⁷ Seroglou ve Sfakianakis 2015.

4.2.e. SYMI

Küçük ve kayalık bir ada olan Symi adası, Rodos'un kuzeydoğusunda, Anadolu kıyılarındaki Doris körfezinde, Knidos'un güneyinde yer almaktadır. Antik çağlardan itibaren aynı isimle bilinen Symi'nin toplam alanı yaklaşık 67.000 metrekaredir. Konumu ve güvenli limanları itibariyle Geç Neolitik Dönem'den itibaren deniz yolculuğunu desteklemiştir. OTÇ ve GTÇ'na ait kanıtların çoğu, adanın kuzey bölgesinden gelmiştir.⁵⁸⁸

GM IA seramiğinin önemli bir grubu Syme adasında Drakounda'nın doğu kısmında⁵⁸⁹, modern yerleşimin kuzeyinde,⁵⁹⁰ oldukça beklenmedik bir şekilde⁵⁹¹, açığa çıkarılmıştır. Onlar arasında en karakteristik olanlar, bir konik ve bir yarı küresel kap ve 2 kesik gaga ağızlı testinin üst kısımlarıdır.⁵⁹² Syme bulguları, GTÇ'nin ilk evrelerinde⁵⁹³, yani Minos kültürünün Ege'de iyice yayıldığı çağda⁵⁹⁴, Girit ile güçlü bir etkileşim olduğunu⁵⁹⁵ göstermektedir. Bu durum, adalar Miken etkisinde olduğu zamanda dahi fark edilebilmiştir.⁵⁹⁶

⁵⁸⁸ Farmakidou, 2011.

⁵⁸⁹ Seroglou ve Sfakianakis 2015; Farmakidou, 2011.

⁵⁹⁰ Farmakidou, 2011.

⁵⁹¹ Marketou, 2010 (c).

⁵⁹² Seroglou ve Sfakianakis 2015.

⁵⁹³ Seroglou ve Sfakianakis, 2015; Farmakidou, 2011.

⁵⁹⁴ Seroglou ve Sfakianakis 2015.

⁵⁹⁵ Seroglou ve Sfakianakis, 2015; Farmakidou, 2011.

⁵⁹⁶ Seroglou ve Sfakianakis, 2015.

4.2.f. RODOS

Rodos adası, kültürel gelişimi, coğrafi çeşitliliği, büyüklüğü ve Doğu Akdeniz, Ege ve Anadolu'nun kesişim noktasında yer alması ile oldukça önemlidir.⁵⁹⁷ Rodos, 1.400 km²'lik bir alanı kaplayan büyük bir adadır. Anadolu'nun sahil kesiminden sadece 11 mil uzaklıktadır. Batı ve Doğu arasında stratejik bir pozisyonda bulunmaktadır.⁵⁹⁸ Doğu Ege'deki Minos yerleşimleri Batı Anadolu sahil kesimi ile Girit arasındaki deniz rotasını koruma temelinde kurulmuştur. Ege'yi Kıbrıs ve Yakın Doğu'ya Bronz Çağı boyunca bağlayan ana deniz yolu, Rodos ve Bozburun yarımadasından geçmiştir.⁵⁹⁹

Ialysos'taki tarih öncesi yerleşim, Rodos'un batı kıyısındaki modern Trianda ile özdeşleştirilmiştir.⁶⁰⁰ Trianda, Rodos'un modern şehrinin yaklaşık 9 km güneybatısında, Ialysos'un verimli ovasında, Philerimos dağının kuzeyinde ve modern kıyı şeridinin yaklaşık 500 m güneyinde yer almaktadır.⁶⁰¹ Yerleşim, alüvyon tortularından oluşan tipik bir taşkın ovasının altında, yaklaşık 3-4 m derinlikte yer almaktadır.⁶⁰² Bronz çağı kıyı şeridi, yerleşime bugünkünden çok daha yakın olduğu için Trianda bir sahil kenti olarak düşünülebilmektedir.⁶⁰³ Deniz taşımacılığı için Trianda, Levant ve Kıbrıs'tan batıya doğru bir geçit olarak kullanılmıştır ve bu son derece önemli bir görevdir.⁶⁰⁴ Rodos'taki Trianda, Anadolu'nun metal kaynaklarına nehir ve vadi ile bağlanmaktadır.⁶⁰⁵

Geç OTÇ'na tarihlenen Trianda I'in çanak çömleklerinin şekillerinde ve bezemelerinde Minos özellikleri görülebilmektedir. Evre II, olasılıkla bir deprem tarafından tetiklenen

⁵⁹⁷ Marketou, 2010(b).

⁵⁹⁸ Marketou, 1998.

⁵⁹⁹ Niemeier, 1998.

⁶⁰⁰ Girella, 2005.

⁶⁰¹ Marketou, 1998.

⁶⁰² Marketou, 2010(b).

⁶⁰³ Marketou, 1998.

⁶⁰⁴ Niemeier, 1998.

⁶⁰⁵ Wiener, 2013.

yangınla ilgili belirgin yıkım izleri göstermektedir. Yerleşimin kalıntıları, ondan kısa bir süre sonra, Santorini patlaması sonucu bir volkanik kül tabakayla kaplanmıştır; kül tabakasının altında GM IA'ya ait seramik tespit edilmiştir.⁶⁰⁶

Trianda'nın zenginliği büyük ölçüde, Ege'nin "Minos etkili" olarak adlandırılan diğer bölgeleriyle olan deniz bağlantılarından kaynaklanmış olmalıdır.⁶⁰⁷ Ege'de ve Anadolu'da Minos etki alanının büyümesiyle birlikte zengin Trianda şehri, Minos tarzının birçok unsurunu benimsemiştir.⁶⁰⁸ Kimi araştırmacılar Trianda'daki Minos bulgularını 'Versailles' etkisiyle açıklarken kimileri onun bir Minos yerleşmesi olduğunu söylemektedir. OM III- GM I'de Trianda'nın materyal kültürünün Minos karakteri dikkat çekicidir.⁶⁰⁹ Başlangıçta tamamen yerel karaktere sahip bu merkez, GM IA'nın olgun evresinde birçok diğer Ege adası gibi, çoğu Minos özelliğini benimsemiştir. Girit ithallerinin yanı sıra yerel olarak yapılmış Minos etkili "Ialysian" kapları vardır.⁶¹⁰ GM I'de, Minos varlığının tüm standart işaretleri (büyük taş döşeli sokaklar ve yan sokaklar, kesme taş işçiliği ile yapılan binalar, Minos adak boynuzları, sunu masaları ve duvar resimleri, muazzam sayıda konik fincan) ile birlikte 20 hektarlık veya daha büyük ölçülerde önemli bir yerleşim haline gelmiştir.⁶¹¹ Ancak bu boyut, Ialysos'un bir Minos yerleşim kolonisi olarak düşünülmemeyeceğinin güçlü bir göstergesi olarak görülmektedir. Dahası yerleşimde yerel özelliklerin de güçlü olduğu belirtilmektedir.⁶¹²

Ialysos'un Minos çanak çömlekleri, Akropolis üzerindeki çeşitli noktalarda, özellikle de yamaçtan yaklaşık 13 m aşağıda Paleochristian Bazilikası'nın Güney-Batı köşesinin batısında bulunmuştur.⁶¹³ OTÇ'na ait ilk kalıntılar, Akropolis'in tabakalı olmayan katmanlarında tespit

⁶⁰⁶ Davis, 2001.

⁶⁰⁷ Marketou, 1998.

⁶⁰⁸ Marketou, 2010(b).

⁶⁰⁹ Niemeier, 1998.

⁶¹⁰ Seroglou ve Sfekianakis, 2015.

⁶¹¹ Wiener, 2013.

⁶¹² Seroglou ve Sfekianakis, 2015.

⁶¹³ Benzi, 1984.

edilmiştir.⁶¹⁴ Benzer çanak çömlekler, Athena Tapınağının ve kare blokların çevresindeki başka bir Arkaik duvar boyunca bulunmuştur.⁶¹⁵ Adanın kuzeyinde, Trianda'nın GTÇ yerleşimine yaklaşık 10 km mesafede, Hellenistik Rodos kenti seviyelerinin altında ortaya çıkarılmış alan, deniz kenarında bilinen tek OTÇ yerleşimidir ve antik Rodos şehrinin beş limanından biri olan Akandia limanından çok uzak değildir.⁶¹⁶ Kanıtlarda üç nokta vurgulanmıştır: (a) Buluntuların Minos karakteri; (b) Çanak çömleklerin yerel olarak yapıldığı gerçeği; (c) Hem ithal hem de yerel olarak yapılan Minos taş kaplarının varlığı. Bütün bunlar burada bir Minos nüfusunun varlığını ve OTÇ sırasında Ialysos'ta Akropolis'te bir Minos kolonisinin kurulduğunu düşündürülen özelliklerdir.⁶¹⁷

Rodos'ta OM malzemesi sağlayan diğer yer, Kalavarda'dır. Kalavarda'da, OM III'den bilinen yan tarafta kulpu olan kapların kulpuna benzeyen, büyük bir kaba ait kulp parçaları bulunmuştur. Kapta, beyaz yüzey üzerinde mat siyah çizgiler görülmektedir. Olasılıkla aynı kaba ait dip parçası da bulunmuştur.⁶¹⁸

OM III seramiğinin çoğu parçasının GTÇ I'in erken evresine veya OM III- GM IA geçiş dönemine tarihlendirilmesi önerilmektedir. OTÇ seramiği, iyi kalitede ve çarkta yapılmıştır. Seramik tipolojisi, ETÇ sonundan GTÇ'na kadar formlarda ve yapıda bir devamlılık önermektedir. Şekiller; omurgalı ve düz kenarlı fincanlar (Fig.129), yüksek boyunlu testiler (Fig.130), amforalar ve kâselerdir.⁶¹⁹ Ayrıca zengin çanak çömlek repertuarında ocaklar ve ateş stantları, çömlekler, kandiller, testiler, testicikler ve konik kapların yanı sıra köprü akıtacaklı kaplar sayılabilmektedir.⁶²⁰ Silindirik çömlekler (Fig.131), EM'dan GM zamanlarına kadar çok çeşitli tiplerde Girit'te görülmektedir ve hem kaba hem de ince şekilde

⁶¹⁴ Marketou, 1998.

⁶¹⁵ Benzi, 1984.

⁶¹⁶ Marketou, 2010(a).

⁶¹⁷ Benzi, 1984.

⁶¹⁸ Papagiannopoulou, 1985.

⁶¹⁹ Marketou, 1998.

⁶²⁰ Marketou, 2010(b).

üretilmektedir. Bazen ağız kenarının altında kabartılara sahiptir. Fig. 131'deki örnek, Keos Ayia Irini'de OM III'ün başlangıcına tarihlenen küçük bir silindirik kaba benzemektedir.⁶²¹ GTÇ IA mezarlığında, küp mezarların bazılarının içinde GM IA'ya ait yarı küresel kap bulunmuştur.⁶²² Erken GTÇ IA seramiği, çoğunlukla yerel olarak, OTÇ'nda kullanılanlara göre oldukça düşük kalitedeki yumuşak kilden yapılmıştır. Olgun GTÇ/ GM IA seramiği de çoğunlukla yereldir,⁶²³ ancak olgun evre sırasında, Girit'teki Messara ovasından gelen bazı kaplar ve Serayia'dan (Kos) gelen Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu stilde büyük miktarda çanak çömlek ortaya çıkmıştır.⁶²⁴ Açık kahverengi kil, oldukça yumuşak ve gözeneklidir. Düz konik fincanlar, Ege'deki tüm Minos ve Minos etkili yerleşimlerde olduğu gibi Trianda'da da bu dönemde çok yaygın kaplardır. Konik kaplar, genellikle kötü ve yetersiz pişirilmiştir. Bunlar, önceki dönemin tek tutamaklı yarı küresel kaplarının yerini almaktadır. Köprü akıtacaklı kaplar yaygındır; çoğu kıvrık siyah ağız kenarına sahiptir ve birbirine geçen çift spiraller, çiçek zincirleri, koşan spiraller, dalgalı çizgilerin koyu kahverengi bantları ile dekore edilmektedir (Fig. 132-133). Pithoslar, testiler, çömler, fincanlar ve kâseler, koyu kahverengi veya kırmızımsı renklerde spiraller, kamış desenleri, dalgalanma desenleri, bazı çiçek desenleri, zambaklar⁶²⁵ ve damlatma motifleri ile süslenmiştir⁶²⁶, çoğu Minos'u taklit eden öncü tiplerdir. Kaba çanak çömlek içinde ocaklar, üçayaklı pişirme kapları (Fig. 134-135) kırmızı sert kilden yapılmaktadır.⁶²⁷

Mevcut analizler, GTÇ IA Trianda'sı içinde Girit ithalatının iki farklı üsluba ait olduğunu göstermektedir. Birinci üslup Mesara'dan gelmektedir. Mesara grubu, Trianda'ya GM IA döneminde amfora ve üzengi kulplu kapları sağlamış olabilir. İkinci üslup, başka bir atölyeye

⁶²¹ Benzi, 1984.

⁶²² Girella, 2005.

⁶²³ Marketou, 1998.

⁶²⁴ Marketou, 2010(a).

⁶²⁵ Marketou, 1998.

⁶²⁶ Marketou, 2010(b).

⁶²⁷ Marketou, 1998.

ait olabilecek, polikrom süslemeli, daha ince bir Girit üretimi ithal mal grubudur. Hepsi GM IA'ya tarihlenmektedir. Trianda'da bulunan Girit GM IA ithalatının çoğu, büyük beyaz kireçtaşı taneli ve siyah benekli kırmızımsı sarı kil hamuruna ve fildişi rengi astara sahip olan mal grubuna (C malı) aittir. Örnek olarak, bir amfora omzuna takılı dikey bir tutamak (Fig. 136: 76) ve bir amforanın alt gövde kısmından düzensiz bantlı bir parça (Fig. 136: 79) mevcuttur. Aynı gruba, koşan spiral ve bantlarla bezeli bir kabın gövde kısmı (Fig. 137: 92); polikrom turuncu ve koyu renkli, beyaz ile üstü süslenmiş bir testinin omuz kısmı (Fig. 137: 80); koşan spiraller ile süslenmiş kapalı bir kap parçası (Fig. 137: 85) verilebilmektedir.⁶²⁸

İthaller arasında, boyalı, büyük, kaba yüzeyli üzengi kulplu bir kap vardır. Beyaz benekli ve mika katkılı, kırmızımsı sarı renktedir. Bodur şekle ve kısa bir boyuna sahiptir. İki dikey tutamağı ve bir oluk ağzı vardır. Soluk koyu kahverengi dekorasyona sahiptir. Burada, yaprak band sıraları, dalgalı bandlar, gövdede üç dikey çizgiden oluşan, “tekerlek” şeklinde madalyonların bulunduğu gruplar vardır. Alt kısımda iki yatay band altında dalgalı çizgiler bulunmaktadır (Fig. 138). Başka bir örnek olan boyalı riton, pembe-kırmızımsı sarı renktedir. Astarlı, kırmızımsı-koyu turuncu boyalı, beyaz benekli spiral bezemelidir. Doğu Girit, olasılıkla Palaikastro'dan ithal edilmiştir. Başka bir örnek, kapalı boyalı bir kaba ait gövde parçasıdır (Fig. 139). 5 parçadan oluşmaktadır. Beyaz benekler ve küçük kahverengimsi içerikli yapısıyla kırmızımsı sarı renktedir. İç kısımda güçlü çark izleri vardır. Astarlı ve perdahlıdır. Omuz kısmı yuvarlatılmıştır. Beyaz eklenmiş kahverengimsi kırmızı dekorasyona sahiptir. Madalyonlar içerisinde, merkezde küçük bir daire etrafında dönen yapraklar gösterilmiştir. Madalyonların dış çerçevesi üzerine ince şeritler ve beyaz noktalar eklenmiştir. Alt gövdede, etrafında ince beyaz çizgilerle yatay bantlar eklenmiş dalgalı bir şerit ve aralarında turuncu renkli bir şerit bulunmaktadır. Olasılıkla Palaikastro'dan ithal edilmiştir.

⁶²⁸ Marketou, Karantzali vd., 2006.

İthaller dışında Minos prototipleri olarak sayılabilecek örnekler arasında; pürüzlü yüzeyi ile boyun, gövde ve taban üzerinde soluk kırmızimsı kahverengi bantları, ağız kenarı etrafında ince bir şeridi, boynun etrafında damlama şeklinde akan motifleri ve çizgili tutamağı ile amfora (Fig. 140) vardır. Bunun yanı sıra, yüzeyi kabaca düzleştirilmiş, elde yapılmış, boyun çevresinde üç dikey tutamağı ve omuz tabanı üzerinde iki yatay tutmağı bulunan, boyun dibi etrafında tutturulmuş plastik halata sahip, karın çevresinde dikey düzensiz dalgalı bantları olan bir pithos (Fig. 141); çark yapımı üçayaklı tepsi (Fig. 135) bulunmaktadır. Ayrıca üzerinde ateş izleri bulunan çark yapımı üçayaklı pişirme kapları (Fig. 142), düz mutfak kapları grubuna ait testiler ve kapak örnekleri vardır (Fig. 143).⁶²⁹

Trianda ve Akrotiri arasındaki ortak özelliklerden biri, *Koan Açık* üzerine koyu ve *Koyu* üzerine açık ithallerin varlığıdır.⁶³⁰ Kos'un Minos etkili koyu ve açık seramiğinin benzerleri, Trianda'da da bulunmuştur (Fig.144).⁶³¹ Yapılan son kazılardan elde edilen kanıtlar, güneydoğu Ege Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu çanak çömleğinin, üç farklı stratigrafik katmanda bulunduğunu göstermektedir. Bunlardan erken olanları; OM III, OM IIIB, OM IIIB/GM IA geçiş veya erken GM IA olarak sınıflandırılan katmanlarda bulunanlardır. İkincisi, olgun GM IA'ya tahsis edilen ve Santorini tephra sayesinde belirlenmiş katmanlarda bulunanlardır⁶³² (Fig. 145).⁶³³ Üçüncüsü daha geç bir evreye atanabilmektedir. Kronolojik senkronizasyonlar söz konusu olduğunda, güneydoğu Ege mallarının çoğunun Girit açısından GM IA ve GM IB evrelerine tarihlenebilecek kontekstlerde bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak bazı bilim adamlarına göre, üretimin OM IIIB'de başlamış olabileceğini öne süren bazı stratigrafik kanıtlar vardır. Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu stillerin genelde görüldüğü kap tipleri olan büyük depolama ve sıvı dökme

⁶²⁹ Marketou, 1998.

⁶³⁰ Marketou, 2010(a).

⁶³¹ Davis, 1982(a).

⁶³² Momigliano, 2007.

⁶³³ Marthari, Marketou ve Jones, 1990.

amaçlı kullanılan kaplarının dışında, Trianda'dan küçük bir kadeh şeklindeki kap gelmiştir.⁶³⁴ Trianda'daki Koyu üzerine açık stilin yüzdesinin, Anadolu'daki bölgelerde ve bu çanak çömleklerin bulunduğu Ege'deki diğer yerlerde olduğu gibi, Seraglio'daki orandan çok daha düşük olduğu açıktır.⁶³⁵

Prehistorik şehir iki şiddetli deprem yaşamıştır; birincisi GTÇ IA'nın ilk evresinde ve ikincisi aynı dönemin olgunlaşma evresinde, yüksek kronolojiye göre MÖ 1630/1610'da yaşanmıştır.⁶³⁶ Rodosluların, iki depremin ardından yanardağ patlaması yaşadığı söylenmektedir. Birinci deprem sonrasında olgun GTÇ IA şehrinin tamamen aynı ölçekte yeniden inşa edilmesi, toplumun dinamik doğasını ve örgütsel yeteneklerini göstermektedir. Trianda sakinleri, sel ve depremlerin neden olduğu zorlukların bir sonucu olarak adanın diğer bölgelerine doğru (Kremasti bölgesi dâhil) genişlemiştir.⁶³⁷ Thera yanardağının patlaması, Marketou'ya göre GTÇ IA döneminin sonuna işaret etmektedir.⁶³⁸ Patlamadan sonra Trianda şehri küçülmüş ve sadece kıyıya yakın kuzey kısmı iskân edilmiştir. Yeni yerleşim volkanik kül tabakasının üstüne inşa edilmiştir.⁶³⁹ GM IA'nın olgun evresinde Trianda sakinleri, Ege'nin geri kalanı gibi bir Minos etkili yaşam tarzı geliştirirken, güçlü yerel karakterlerini korumuşlardır. Öyle görünüyor ki, yerli halk sadece elit yaşam biçiminin bir ifadesi olarak değil, çevresel yıkım sonrası hayatta kalmak için bir ihtiyaç olarak, "*Pax Minoica*" olarak adlandırılan fenomene katılmışlardı. Yani evlerini ve sosyal sistemlerini yeniden organize etmek için bir tür siyasi organizasyona ihtiyaç duymuşlardı. Bu dönemde ve bu koşullar altında Ege deniz ticaretinde, Rodosluların Minoslu tüccarlar ile birlikte barış içinde katıldığı bir sürecin geliştiği görülmüştür. Ciddi çevresel hasar ve değişimler döneminde Ialysos'un, Minos unsurlarından bazılarını benimseyerek ve deniz ticaretinin bir parçası olarak, Ege'nin

⁶³⁴ Momigliano, 2007.

⁶³⁵ Marthari, Marketou ve Jones, 1990.

⁶³⁶ Marketou, 2010(b).

⁶³⁷ Marketou, 2010(a).

⁶³⁸ Marketou, 2010(b).

⁶³⁹ Marketou, 1998.

“*Pax Minoica* (bir çeşit Minos kimliği)” sında önemli bir rol almış olabileceği düşünülmektedir. Bulunan kanıtlar Trianda'nın Ege deniz ticaretine, Koslular (Serayia'dan), Giritliler, Theralılar ve Ege merkezlerinden gelen diğer insanlarla birlikte katıldığını göstermiştir.⁶⁴⁰

Rodos'da bir Minos kolonisinin olup olmadığı kesin olarak bilinmemesine rağmen, Orta Minos'un sonunda başlayan ancak özellikle Geç Minos IA'nın sonlarında iyice yoğunlaşan bir Minos etkisi kesindir. Bu Minos etkisinin adanın yaşadığı felaketlerden sonra arttığı gözlemlenmiş ve dolayısıyla bu etkinin bir çeşit hasar gören sosyal yapıyı yeniden oluşturmak için yapıldığı önerilmiştir. Adanın doğu ve batı arasında yer alan stratejik konumu da bu etkinin gerçekleşmesinde önemli bir rol oynamış olmalıdır. Minos ve Minos etkili örneklerinin yanında adanın yerel karakteri de göz ardı edilmemelidir.

4.2.g. KARPATOS ve KASOS

Karpathos ve Kasos adaları, “Karpathian Denizi” denilen⁶⁴¹ Girit ile Rodos arasındaki adalar dizisinde yer almaktadır.⁶⁴² Konumları gereği, yakınlarında yer alan daha büyük ve daha önemli adalardan her zaman etkilenmişlerdir. Kasos ve Karpathos, Rodos'a olduğu kadar Girit'e de fiziksel olarak ait, küçük ve doğal bir bölge oluşturmuştur. Açık bir günde, bu adaların dağları kolayca görülebilmektedir. Coğrafi ve stratejik açıdan bakıldığında Karpathos ve Kasos adaları, Doğu Girit'ten Karya yarımadasının güneybatı sahiline uzanan doğal bir köprünün basamak taşlarından biri olarak son derece önemlidir.⁶⁴³ Bu adaların vasıtasıyla Girit'ten Rodos adasına ulaşım sağlanmıştır. Bu Girit için önemli bir rotadır. Aynı zamanda

⁶⁴⁰ Marketou, 2010(a).

⁶⁴¹ Melas, 1983.

⁶⁴² Mina, Stefanakis, 2018.

⁶⁴³ Melas, 1983.

bu adaların, Giritlilerin yerleştiği ve Peloponnese, Rodos ve Güney Anadolu'dan ithal ve yerel malların takasını yapan aracı bir yer olarak da hizmet etmiş olabileceği söylenmektedir.

Karpathos Ege'nin güneydoğusundadır ve Oniki ada (Dodecanesian) grubuna aittir. Girit'in kuzeydoğu ucundadır ve 301 km²'dir. Yarı dağlık bir araziye sahiptir. En yüksek yeri deniz seviyesinden yaklaşık 1,200 m yukarıdadır.⁶⁴⁴ Doğu Akdeniz deniz yollarının kesişim noktasındaki coğrafi konumu nedeniyle Karpathos, uygun bir mola yeri olmuştur.⁶⁴⁵ Girit temaslarının Ege'nin her yerine ulaşmasıyla Karpathos, zaten var olan deniz ticaret rotasının tamamlayıcı bir parçası olmuştur. Karpathos ve Girit arasında bulunan Kasos adası, (kabaca Girit'ten 50 km, Karpathos'dan 6 km uzakta) seyahati daha kolay hale getirmektedir.⁶⁴⁶ Girit'in doğu kısmından Ege adalarına uzanan ilk basamaktır.⁶⁴⁷ Ticaretin bir göstergesi olan çanak çömlek kullanılarak tespit edilen muhtemel beş Minos ticaret yolundan biri, Karpathos üzerinden doğuya giden yoldur.⁶⁴⁸ Karpathos'daki tek sistematik kazı, adanın güneyindeki Minos tipi bir çiftlik evinde yapılmıştır.⁶⁴⁹

Girit'e yakınlıkları nedeniyle, iki adadaki hem doğal hem de kültürel ortam ona çok benzemektedir. Bu durum, genellikle evliliğe bağlı olarak, kalıcı yerleşime kolaylıkla geçiş yaptıkları şeklinde açıklanabilmiştir.⁶⁵⁰ Karpathos ve Kasos adaları, Girit ile ilişkilere Neolitik'in sonralarından itibaren sahiptir ve Minoslu yerleşimciler bu adalara OTÇ'da gelmişlerdir.⁶⁵¹ Karpathos'un denizcilik ağlarına katılması, Girit ve anakara ile doğrudan veya dolaylı temas gerektirmiş; bu etkileşim, büyük olasılıkla iki taraflı nüfus hareketi ile desteklenmiş; denizcileri, tüccarları ve aynı zamanda zanaatkârları da içermiştir.⁶⁵² Bugün

⁶⁴⁴ Georgiadis, 2015.

⁶⁴⁵ Platon ve Karantzali, 2003.

⁶⁴⁶ Georgiadis, 2015.

⁶⁴⁷ Marketou, 2010 (c).

⁶⁴⁸ Watrous, 1993.

⁶⁴⁹ Georgiadis, 2015.

⁶⁵⁰ Melas, 1988 (a).

⁶⁵¹ Niemeier, 1998.

⁶⁵² Mina, Stefanakis, 2018.

Karpathos'ta hala Giritli tüccarlar, zanaatkârlar, işçiler ve devlet memurlarını içeren bir topluluk olduğu söylenmektedir.⁶⁵³ OM III dönemi ile birlikte Karpathos ve Kasos'un, Girit'ten gelen göçmen dalgaları tarafından güçlü bir Minos etkisine maruz kalmış olduğu belirtilmiştir. Bu adalara yeni gelenlerin ilk önce adaların güney sahillerine indiği ve daha sonra kuzeye doğru hareket ettiği, tüm bölgelerde küçük topluluklar kurduğu tespit edilmiştir.⁶⁵⁴ OM III- GM I döneminde veriler hem sayısal hem de kalite olarak artmıştır. Yerel gelişmeleri ve yabancı etkileri tespit etmeyi kolaylaştıran buluntular dizisi görülmektedir.⁶⁵⁵ Yeni Saray Dönemi'nde: (1) Girit'ten ithal edilenlerin sayısında ve yerel seramik taklidinde artış, (2) Minos tüketim uygulamalarının benimsenmesi ve (3) seramik üretiminde Minos yöntemlerinin ve becerilerinin kullanımı tespit edilmiştir.⁶⁵⁶

Minos etkisinin izleri, MÖ. 16. yy.'dan itibaren Karpathos'ta kanıtlanmıştır.⁶⁵⁷ Tespit edilen yerleşimler, özellikle adanın güney ovaları ve orta-batısında yer almaktadır. Onların çoğu çiftlik evlerini ve küçük yerleşimleri temsil etmektedir.⁶⁵⁸ Birçok konak, Minos standartlarına uygun olarak inşa edilmiş şekilde, Güney Karpathos'ta, Meneton, Afiartis ve Arkasa bölgelerinde ve kuzeyde Lefko ve Saria adacığında tanımlanmıştır. Yazılı kaynaklara göre Girit'e yakın olan Karpathos, bir Minos kolonisidir.⁶⁵⁹ Yerel halkın, yerel olanlarla bazı yabancı unsurları bir araya getirerek bir kültürel çeşitlilik yarattığı görülmektedir. Hem boyalı hem de kaba olarak karşımıza çıkan seramik, çağdaş Girit eğilimlerini takip etmiş ancak yerel tercihler gene de gözlemlenebilmiştir. Pigadia sahil bölgesindeki yerleşimlerin yoğunluğu⁶⁶⁰, materyal kültüründeki yerel unsurların genel yokluğunda görüldüğü gibi⁶⁶¹ Yeni Saray

⁶⁵³ Melas, 1988 (a).

⁶⁵⁴ Melas, 1983.

⁶⁵⁵ Georgiadis, 2015.

⁶⁵⁶ Mina, Stefanakis, 2018.

⁶⁵⁷ Seroglou ve Sfekianakis, 2015.

⁶⁵⁸ Georgiadis, 2015.

⁶⁵⁹ Seroglou ve Sfekianakis, 2015.

⁶⁶⁰ Georgiadis, 2015.

⁶⁶¹ Melas, 1988 (a).

Dönemi boyunca adanın ana merkezi olarak oranın rol oynadığını önermektedir.⁶⁶² Bunun nedeni olarak, yerel toplulukların, sayısal olarak az olan Giritli köylüler tarafından kültürel olarak asimile edilmiş olmaları görülmüştür.⁶⁶³ Ancak mevcut kanıtların araştırılması, Minos kültürel etkisinin yerel gelenekleri yok etmediğini göstermektedir. Girit'e bağlanabilecek, adaya yabancı kültürel özellikler olduğu kabul edilmekle birlikte, adada birleşik bir grup insanın varlığı hiçbir şekilde kabul edilmemektedir.⁶⁶⁴

Karpathos'un modern başkenti Pigadia'da, Skopi ve Sissamos'un yamaçlarındaki Minos-Miken mezarlıkları⁶⁶⁵ (OM III / GM IA'ya ait oda mezarlar mevcut)⁶⁶⁶ ve Xenona yakınlarında kıyı alanlarındaki Minos yerleşimleri dâhil olmak üzere altı Girit-Miken bölgesi keşfedilmiştir. 1979 yazında iki otelin temel kazıları sırasında, yeni bir oda mezarın ve 2,5 metrelik bir Minos katmanının olduğu anlaşılmıştır. Çanak çömlek kanıtları OM II'den GM IA'ya kadar olan bir iskânı göstermektedir (Fig. 146). Benzer kanıtlar (Fig. 147), yakındaki bir evin temelinden ve aynı zamanda ana katmandan yaklaşık 30 metre kuzeyde bulunan bir kıyı bölgesinden gelmektedir. Buradaki Minos çanak çömleği, bir deprem sırasında düşmüş gibi görünen kayaların altında bulunmuştur. Üç adadaki en geniş tahıl üreten bölge olan Afiartis ovasında Minos iskânı izleri vardır.⁶⁶⁷ Fournoi yerleşimi, Karpathos adasının güney kesiminde, Kato Afiartis'in geniş, düz ve bereketli ovalarından denize sadece birkaç yüz metre uzaklıktadır. Çanak çömlek incelemesi, yerleşimin yaklaşık 250 yıllık bir süreyi kapsadığını göstermiştir (yakl. MÖ. 1750-1500).⁶⁶⁸ Fournoi, Lakos, Psorari ve Palio Mitato'nun yüzey materyallerinin en verimli olduğu alanlar arasında özellikle ilgi çekici olan, bir Minos evinin varlığına işaret eden kanıtlardır⁶⁶⁹ (Fig. 148⁶⁷⁰ ve 149). Bu kanıtlar, GM IA içinde bir

⁶⁶² Georgiadis, 2015.

⁶⁶³ Melas, 1988 (a).

⁶⁶⁴ Mina, Stefanakis, 2018.

⁶⁶⁵ Melas, 1983.

⁶⁶⁶ Davis, 2001.

⁶⁶⁷ Melas, 1983.

⁶⁶⁸ Melas, 2009.

⁶⁶⁹ Melas, 1983.

yangının meydana geldiğini göstermektedir.⁶⁷¹ Fournoi yerleşim yerinde yapılan kazılar, yalnızca OM II- GM I dönemi boyunca iskân edilen ve seramik üretimi yapan bir konutu aydınlatmakla kalmamış, aynı zamanda tipolojik zeminde belirlenen ithal Ön Saray Dönemi seramiğinin önemli bir kısmını (OM IIB-III A kapları) ortaya çıkartmıştır.⁶⁷² Fournoi'deki Sektör II nispeten büyük bir yerleşim alanıdır. Sektör II zemin katmanından gelen çanak çömleğin en azından bir kısmının, Yeni Saray Dönemi'ne ait olduğu anlaşılmaktadır. Sektör III, tepenin üstünde dar bir alan içermektedir. Sektör III'de alanın yüzeyi, pithos ve pişirme kabı parçalarının yanı sıra iki ince ithal parça (Kamares) içeren çanak çömlek parçalarına sahiptir. Çanak çömleklerin büyük bir çoğunluğu, Sektör II'nin ana teras katmanlarından gelmektedir. Seramik repertuarında (özellikle terastaki), çoğu ithal edilen karakteristik Ön Saray tipleri (birçok Orta Minos IIB-III A) görülmektedir (Fig. 150). İkinci yapı dönemine ait çanak çömlekler, tarihlendirme için daha fazla çalışmaya ihtiyaç duymaktadır. Ancak bunun bir kısmı Eski Saray geleneğini sürdürürken, geri kalan kısım Yeni Saray Dönemi'ne denk gelmektedir (Sektör I, Fig. 151).⁶⁷³ Güneybatıya 800 metre mesafede Asomatoi bölgesindeki Minos yerleşimi, OM III-GM I'e ait çanak çömleğe sahiptir (Fig. 152). Minos mevcudiyetinin kanıtı olarak nitelenen Orta Minos kap parçaları, Leftoporos'un zirvesinde tespit edilmiştir.⁶⁷⁴

Melas tarafından "Minos konağı" olarak adlandırılan Kontokephalo'daki OM II-GM I konutunun kazıları, esas olarak GM IA tarihli önemli miktarda Minos etkili yerel çanak çömlek olduğunu kanıtlamıştır. Özellikle, Minos etkili yerel seramik çeşitleri arasında; fincanlar, yuvarlak ağızlı kap, oval ağızlı kap, üçayaklı pişirme kapları, tepsiler ve derin kâseler gibi açık devetüyü renginde ve genellikle sade, işlevsel kaplar bulunmaktadır. Onların tipolojilerinin temelinde ithal kaplar vardır. Karpathos'ta bolca bulunan konik kapların üretimi

⁶⁷⁰ Melas, 1985.

⁶⁷¹ Melas, 1983.

⁶⁷² Mina, Stefanakis, 2018.

⁶⁷³ Melas, 2009.

⁶⁷⁴ Melas, 1983.

için kullanılan çömlekçi çarkının, Girit ve ada dışı topluluklar ile yakın ve uzun süreli temas gerektirdiği ileri sürülmüştür. Bu durum, etki alanlarının sadece seramiklerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda Minos tüketim uygulamalarının da bu alanının içinde olduğunu göstermektedir.⁶⁷⁵ Minos karakteri MÖ. 15. yy. sonlarından 13. yy. başlarına kadar Karpathos üzerinde belirgin olarak kalmıştır.⁶⁷⁶

Kasos adasının en güvenli limanı olan Chelatros'da⁶⁷⁷ yoğun bir OM/GM IA yerleşim modeli gelişmiştir.⁶⁷⁸ Güney'de yer alan Chelatros (ya da Khelatros) bölgesinde, Minos konik ve konkav (içbükey) bardaklara ait parçalar ile testiler, çömlekler ve tripod kaplara ait parçalar açığa çıkartılmıştır.⁶⁷⁹ Ayrıca engebeli dağ sırtları ile sınırlandırılmış 2 km²'den daha az olan bir alan içinde, güney Kasos'ta 4 adet Minos bölgesi bulunmaktadır. Bölge terkedilmiş olsa da, adadaki yerleşimin en iyi yeri olmaya devam etmektedir. Alanların modern isimleri Trapeza, Kefala, Tou Stamati ta Lakia ve Ammoudiarides'tir (Fig. 153, 154).⁶⁸⁰ Kasos'taki Trapeza'da Minos buluntuları bol miktarda vardır. Kasos'taki iskânın ana odağının, güneybatıdan, yani adanın Girit'e en yakın kısmından, GTÇ I ve GTÇ III arasında adanın kuzey sahillerine doğru kaydığı görünmektedir.⁶⁸¹ Modern yerleşimin yoğunlaştığı yer olan adanın kuzey sahilinde, Argos ovasında, Ellinokamara mağarasında ya da Poli kalesinde yer alan Minos iskânı hakkında çok az kanıt bulunmuştur.⁶⁸² Çok az örnek, Chalke'deki Pontamos Körfezi bölgesinde yer alan "Ton Ayion Anargiron ta Kremaoulia" yerleşiminde OM III- GM IA'ya tarihlendirilmektedir.⁶⁸³

⁶⁷⁵ Mina, Stefanakis, 2018.

⁶⁷⁶ Marketou, 2010 (c).

⁶⁷⁷ Melas, 1983.

⁶⁷⁸ Marketou, 2010 (c).

⁶⁷⁹ Seroglou ve Sfekianakis, 2015.

⁶⁸⁰ Melas, 1983.

⁶⁸¹ Davis, 2001.

⁶⁸² Melas, 1983.

⁶⁸³ Seroglou ve Sfekianakis, 2015.

Kasos ve Karpathos adalarında bulunan çanak çömlek yığınları parçalar halinde olduğundan, belirli bir parçanın belirli bir gruba verilmesi daima kolay değildir. Bulunan seramiğin büyük çoğunluğunu konik kaplar oluşturmaktadır ve OM- GM I omurgalı ve yuvarlak kaplar gibi çarkta üretilmiş, iyi pişirilmiştir. Genellikle devetüyü rengindedir ve bazen bir miktar kum katkılıdır. Kil geniş renk çeşitliliğine sahiptir; kremi devetüyünden ve solgun sarıdan pembe ve turuncumsu kahverengine değişmektedir. Genellikle içte ve dışta görülen çark izleri, farklı bir çıkıntı oluşturmaktadır. Kabı çarktan ayırmak için kullanılan kesme aleti ile tabanda bırakılan izler, zamanla yok olmuştur. Hızlı çark üretildikten sonra bile yavaş çarkın kullanıldığına dair kanıtlar vardır. OM III'de düz çizgilerin ara sıra oluşumu bunu göstermektedir.

OM- GM I'de omurgalı ve yuvarlak bardak veya fincanlar çoğunluktadır ve boyasızdır. Bazıları koyu bir boyamaya sahiptir (Fig. 155: 80, 85; Fig. 156: 210, 212, 215). Bu boyama dikkatsizce uygulanmıştır. Renkler kiraz kırmızısından kahveye değişmektedir. Kamares malları, daha koyu ve metalik bir formda görünmektedir. Dekorasyon çok nadirdir ve normalde kahverengi veya kırmızımsı kahverenginde yatay şeritler ile sınırlıdır. Bu bantlar ya tek başına ağız kenarı içine (Fig. 155: 80; Fig. 156: 212, 215) ya da dışına (Fig. 157: 254) ya da dış dip kısmına, çoğunlukla bir ağız kenarı bandı ile birlikte uygulanmaktadır (Fig. 155: 86, 136, 138; Fig. 156: 221-222). Nadiren yatay bant grupları vardır. Daha da nadir olarak karın kısmında yatay ya da çapraz çizgiler veya sıçratma ve damlama süslemeler vardır (Fig. 155: 82, 136, 138, Fig. 158: 488, 490). OM III-GM I'de üç ana nokta üzerinde birkaç değişim vardır: Birincisi, düz, içbükey, dışbükey veya dışbükey-içbükey olabilen profil; ikincisi, geniş veya dar olabilen taban; ve üçüncü, derin, orta veya sığ olabilen derinlik. Dikkate değer bir derinlik erken bir tarihe işaret ederken, sığ düz profilli fincan OM III döneminin tipik bir örneğidir ve nadiren daha erken bir tarihte bulunmaktadır. GM I ile düz konik fincan, hem Girit'te hem de başka yerlerde Minos varlığının ayırt edici bir özelliği olarak

değerlendirilmektedir. OM tipleri ile ölçü ve şekil çeşidi bakımından çok az fark vardır. Omurgalı kaplarda (Fig. 159), omurga OM IIIB-GM I'de gövdenin ortasına ulaşmıştır. Kamares tarzındaki güzel örneklerin, OM IB-IIIB'de saray atölyeleri tarafından çok sayıda üretildiği söylenmiştir. En eskisi kesinlikle (Fig. 160) 1333'tür, bu profil OM IIB -IIIA'ya tarihlenen Walberg'in Klasik Kamares omurgalı kaplarına uygun gelmektedir. Yumuşak hatlarıyla Fig. 157'deki 254 nolu omurgalı kap, muhtemelen OM IIIB-GM I'e tarihlendirilmiştir. Fig. 156'daki 213 nolu örnek tutamaktır, içte ve dışta kahverengi ağız kenarı bantları vardır. 223 nolu örneğin (Fig. 156) her tarafı ve 224'ün (Fig. 156) içi koyu renkle boyanmıştır, dışında ise sadece bir ağız kenarı bandı bulunmaktadır. Bu kaplar, Knossos, Mallia ve diğer yerlerdekiyle yakın benzerliklere sahiptir. Yuvarlak fincanlar (Fig.159), elde yapılmış, genellikle hafifçe parlatılmış veya koyu renge boyanmıştır. Bu tip, daha sonraki Minos zamanlarında da devam etmiştir. Sığ ve daha yuvarlak hale gelme, genişleme ve ağız kenarının dışa çekik hale getirilmesi yönünde genel bir eğilim vardır. Örneklerimiz: a) yarı küresel ya da dikey ağızlı yuvarlatılmış; b) içe çekik ağız kenarlı; c) çan-biçimli; d) genişleyen ağızlı yuvarlatılmış ve e) dışa çekik ağızlı yuvarlatılmış olarak görülmektedir.

Tabak ya da sığ kaplara ait örnekler görülebilmektedir. Dipte iç kısmı çevreleyen bir kahverengi banda sahip 229 (Fig. 156) bunlardandır. 1334 ve 1388 (Fig. 160) de bu sınıfa dâhil edilebilir, ancak bunlar tabaktan ziyade çanak olarak adlandırılmaktadır. 289 (Fig. 157) muhtemelen bu gruba aittir (OM III- GM I).

OM III- GM IA'a ait testiler, neredeyse sadece akıtacaklardan, ağız kenarlarından, boyunlardan ve küçük gövde parçalarından oluşmaktadır. 184-185 (Fig. 155), OM III-GM I'e ait testilerden elde edilen parçalardır. GM IA boyunca oluk ağız, yüksek olmayacak şekilde ve sıklıkla iki tarafta bir kabartmayla süslenmiştir. Daha sonraki örneklerde, kabartma bezeme ağız kenarı seviyesinde uygulanmıştır. Bu, metal prototiplerin taklitleri olduğunu gösteren

metalik bir özelliktir. Buradaki testinin (Fig. 161: 46) tutamağının üst kısmında benzer bir yumru görülmektedir. Bu testi, küresel bir şekle ve dar boyuna sahiptir ve 184 (Fig. 155) ile benzemektedir. Bu özellikler, testinin GM I'e tarihlenmesine sebeptir. Ancak onun bulunduğu tabaka, GM III olarak görülmektedir. Testinin gövdesinde su damlası bezemelerinin izleri vardır. Bu model, Doğu Girit'te ve özellikle Palaikastro'da çok popülerdir. Akıtacak parçaları olan 573 (Fig. 148) ve 1412 (Fig. 162), büyük olasılıkla benzer testilere aittir. Yivli sap parçası 574'ün, 573'e (Fig. 148) ait olduğu görülmektedir. 298 (Fig. 157) ve 1094 (Fig. 163), yuvarlak bir biçime sahiptir ve OM III'tür. Boyunlar 980 (Fig. 152), 1100-1101 (Fig. 163) ve 1470-1471 (Fig. 162) de muhtemelen testilere aittir. Bununla birlikte, 299 (Fig. 157) gibi amforaya ait olabilirler. Bu tür bir kap, tartışılan ada grubunda, çağdaş Girit tabakalarında olduğu gibi nadir görülmektedir. 549 nolu amfora (Fig. 148) örneğimiz tipik OM III'dür. Dekorasyon, etrafını çevreleyen bantlar ve oldukça mat bir zemine yapılmış krem renkli spirallerden oluşmaktadır. Bu tür dekorasyon OM IIIB'dir.

Yuvarlak ağızlı kaplar içinde, omuza dik açılarla yerleştirilmiş iki yatay tutamağa sahip tipler görülür (Fig. 157: 294, Fig. 148: 562). Bu tip, Kamares mallarının küresel tip 80'ine karşılık gelmektedir (OM IIB-III A). Ağız kenarları üç kategoriye ayrılır: (a) Ağız kenarları standart olan örnekler (Fig. 155: 163, Fig. 156: 235-238, Fig. 157: 256, 257, 262, 294, 296,); Gournia, Palaikastro (OM III- GM IA) ile paralelliklere sahiptir. (b) Ağız kenarları hafif dışa doğru genişleyenler; Fig. 155: 162, Fig. 157: 273, 295 bunlardandır. (c) Ağız kenarları kısa dikey ve düz (Fig. 157: 297) olanlardır. Yuvarlak ağızlı parçaların çoğu, dekorasyon izleri taşımaktadır. Çoğunlukla dekorasyon çizgi gruplarından oluşmaktadır.

OM- GM I küplerine ait parçalar (Fig. 155: 180-182, Fig. 156: 241, Fig. 163: 1102-1104, Fig. 162: 1413-1414, 1470-1472 ve 1490), çeşitli düz veya bezemeli örneklerden gelen boyun ve omuz parçalarıdır. Serpme ve damlama motifi OM III'de, özellikle depolama kaplarında daha yaygın olarak kullanılmakta ve GM I' de devam etmektedir. Çapraz tarama GM IA/ GH

I ve GM IB/GH IIA'nın en tipik bezemesidir. Pithoslar, ev gereçleri arasında en yaygın olanıdır. Neredeyse tüm örneklerin tarihinin OM-GM I olduğu görülmektedir. Çoğunlukla devetüyü renginde olan kaba mallardır. Parçaların çoğu sadedir. Ancak bazılarında halat motifi veya serpme ve damlama desenler vardır. Boyun ve omuz birleşimindeki çıkıntı, geç dönem belirtisidir ve bu, 486'nın (Fig. 158) GM I'e ait olduğunu göstermektedir. Ancak parmak izlerinin türü daha erken bir tarih önermektedir. Bütün örnekler Minos karakterindedir ancak yerel olarak yapıldığına veya ithal edilmiş olup olmadığına karar vermek zordur.

Üç Ayaklı pişirme kapları kaba mallar arasındaki diğer bir yaygın tiptir. Ana kullanımı pişirme olmalıdır. Pişirme kabının genel formu uzun bir süre boyunca çok az değişmiştir. Örnekler parçalar halindedir ve çark yapımıdır. Yapısı genelde sert, kumtaşı katkılı, çok kaba, genellikle mika katkılıdır. Yüzey rengi açık griden ve devetüyümsü kahverengiden kırmızımsı kahverengiye ve siyaha değişmektedir. Tutamak genellikle yatay ve nadiren dikeydir. Dairesel kesitli tutamaklar, omuza ya da vücudun alt tarafına yerleştirilmektedir (Fig. 164: 589-600). Çoğu parça bezemesizdir, ancak birkaçının ayağının dış kısımlarında bir çıkıntı bulunmaktadır (Fig. 164: 617- 618, Fig. 162: 1486). OM III-GM I boyunca, yuvarlak bacaklara doğru bir eğilim vardır. Fig. 158: 447, 450 yuvarlak köşeli bir forma sahiptir, kalın oval kesiti gözlenmektedir. Söz konusu adalardan gelen pişirme kapları örnekleri, diğer yerel formlarla tutarlı görünmektedir. Giritli çömlekçiler tarafından yerel olarak yapılmış gibi görünmektedir.

OM-GM I yerleşimlerinde bulunan konik kapların bolluğu ve aynı zamanda da akıtacaklı, yuvarlak ağızlı kaplar, testiler ve pithosların sık görülmesi, muhtemelen şarap ve yağ üretimi için dolaylı kanıt oluşturmaktadır. Karpathos'un modern üzüm bağlarının çok yakınında bulunması, bağcılık için bir başka kanıt olarak görülmüştür. Bu adalarda Minosların varlığının ticari faaliyetlerle bağlantılı olarak düşünülmesi gerektiği açıktır.

Güney Ege'nin başka yerlerinde olduğu gibi Karpathos grubundaki Minos yerleşimlerinin çoğu, GM I döneminden sonra terk edilmiş gözükmektedir. Bu terk etme, tıpkı doğal bir felaket sonucu olmuş gibi, ani görünmektedir. Terkin, Santorini yanardağındaki Minos püskürmesi ile bağlantılı yıkım nedeniyle olduğu tahmin edilebilmektedir. Bu varsayım, arkeolojik kanıtların yanı sıra, jeolojik verilerle ve ilgili tarihsel olayların kıyaslamalarıyla elde edilen kanıtlarla da desteklenmektedir.⁶⁸⁴ Kül birikimleri, Karpathos, Kasos ve Saria için maksimum 40 cm kalınlıkta hesaplanabilmiştir. Saria ve kuzey Karpathos'un daha şiddetli bir şekilde etkilenmiş olduğu görülmektedir. Kasos ve güney Karpathos'da ise 10 cm'den fazla tespit edilmemiştir. Püskürmenin tartışılan üç ada üzerindeki etkilerine ilişkin doğrudan kanıt, Pigadia ve Afiartis'deki Minos bölgelerindeki jeolojik kargaşa ve yangınla yıkım işaretleridir.⁶⁸⁵

Karpathos ve Kasos adalarının bu dönemde Girit ile çok yakın ilişkilere sahip olduğu, adada mevcut olan yoğun Minos etkisinden anlaşılmaktadır. Her ne kadar yerel özellikler görülmeye devam etse de ağırlıklı olarak Minos ya da Minos etkili örnekler tespit edilmiştir. Bu sebeple yazılı kaynaklarda belirtildiği gibi “Karpathos'un bir Minos kolonisi olduğu..” yoğun şekilde düşünülmüş ancak yapılan araştırmalar sonucu Minos kültürünün yerel gelenekleri yok etmediği tespit edildiği için reddedilmiştir. İthal ve Minos etkili örnekleri toparlayacak olursak; konik kaplar, bardak veya fincanlar, tabak ya da çanaklar, üçayaklı pişirme kapları, tepsiler, amforalar ve pithoslardır. Çoğunlukla parçalar halinde ele geçmiştir.

⁶⁸⁴ Melas, 1985.

⁶⁸⁵ Melas, 1983.

5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları, Ege'nin "basamak taşları" olarak adlandırılan ve Ege'de bölgelerarası iletişimini sağlayan önemli bir coğrafi konuma sahiptir. Ticaret yolları üzerinde yer alan bu konumları, adaların hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle güçlü bir iletişime sahip olmalarını sağlamıştır. Ayrıca bu konumları, batıda Kıta Yunanistan, doğuda Anadolu ve güneyde Girit, Doğu Akdeniz, Yakındoğu, Mısır ile Neolitik'ten beri yoğun bir iletişime sahip olmalarını sağlamıştır. Bu adalar MÖ. 2. Binde Girit, Yunanistan ve Anadolu arasında gelişkin bir ticaret ağının oluşmasını sağlamıştır.

MÖ. 2. Bin, merkezi yönetimlerin ön plana çıktığı bir dönemdir. Girit'te politik gelişmeler sonucu merkezi yönetime, saraylara dayalı Minos uygarlığı gelişmiştir. Girit adası, saraylar için oldukça önemli olan metal kaynakları bakımından fakirdir ve yoğunlaşan hammadde talepleri ile bir denizaşırı ticaret ağı kurmaya girişmiştir. Zengin maden kaynaklarına sahip bölgelerle bağlantılı yerlerin, Minos etkisinde olmasının sebebi budur. Gerekli madeni hammaddenin, çoğunlukla doğudan sağlandığı düşünülmektedir. Mari arşivleri, Girit'in Suriye'den kalay, tunç ve fildişi ithal ettiğinden bahsetmektedir. Kurulan denizaşırı ticaret ağına hâkim bir konuma gelmesiyle birlikte Girit merkezli Minos kültürünün etkileri, özellikle Ege Bölgesi'nde olmak üzere tüm Ön Asya'da görülmüştür.

O dönemdeki şartlar göz önüne alındığında, Girit'in uzak mesafelere ulaşmak için yol üzerindeki adalarda durması gerekiyordu. Bu amaçla Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları önemli durma noktaları olmuştur. Bazı araştırmacılar, Minos kültürünün izlerinin bulunmasından da yola çıkarak, bu adalarda Minos kolonilerinin kurulduğunu ileri sürmüş, bazıları ise bunu ticaretin bir sonucu olarak yorumlamıştır.

Minos ticaretinin en yoğun olduğu dönem OM III- GM IB'dir. Bu ticaretin, sarayların kontrolünde olmasının yanında, elit sınıfa ait olmayan özel kişilerce de yapıldığı tespit edilmiştir. Minos varlığını veya etkisini gösteren en önemli ipuçları, gündelik kullanılan eşyalar olarak görülmektedir. OM III- GM I döneminde Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda yoğun olarak ele geçen bu eve ait araç- gereçlerin yerel örnekleri, oralardaki uzun süreli Minos varlığını akla getirmektedir. Koloni iddialarını güçlendiren gerek yönetsel gerek gündelik kanıtlar olmasına rağmen, Minos'un en güçlü olduğu bu dönemde dahi yoğun yerel kültürün varlığı, Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nın Girit'ten politik olarak bağımsız olduğunu düşündürmektedir. Yoğun Minos etkisi, yerel özellikler ile birleşerek yeni bir kimlik oluşturmuştur.

MÖ. 17. yy.'ın başlarında, Girit'teki saraylarda büyük bir yıkım görülmüştür. Bu yıkım Eski Saraylar Dönemi'ne son vermiş, yerine yeni saraylar inşa edilmiştir. Yeni Saraylar Dönemi olarak adlandırılan bu dönemde, Minos uygarlığı iyice güçlenmiş ve Minos kültürünün yayılımı ivme kazanmıştır. Bu dönemde Kıta Yunanistan da deniz ticaretinde gelişim göstermiştir. Tam tarihi henüz tartışılmakla beraber MÖ. 17. yy.'da olduğu düşünülen Thera patlaması, sarayların ağır tahribatına neden olmuştur. Bu tahribat sonucu Girit, deniz üstünlüğünü kaybetmiştir. Bu da ekonomisinde büyük hasara neden olmuştur. Daha sonra Kıta Yunanistan'da Miken kültürü ağırlık kazanmıştır.

Girit dışındaki Minos kültürünün izlerini gösteren en yaygın öge seramiklerdir. Girit'ten gelen ithal Minos seramiklerinin yanı sıra, Girit dışındaki yerleşimlerde, kültürel etkileşime bağlı olarak edinilmiş bilgiler sayesinde oluşturulan Minos etkili seramikler ele geçmiştir. Konik kaplar, ocaklar, üçayaklı pişirme kapları, maltızlar, kandiller, düz mutfak kapları bize o bölgedeki Minos kültür varlığını anlatan kap tipleridir. Bu bezemesiz kap tipleri içinde, Minos karakterini en fazla yansıtan şeyin konik kaplar olduğu söylenmektedir. Sıvı veya katı besinler için kap olarak kullanılabilmesinin yanı sıra, kandil, kepçe, riton, kapak, adak eşyası gibi

çeşitli amaçlar için kullanılan konik kaplar, Girit-Minos kültüründe ve bu kültürün etkisinde kalan merkezlerde çok sayıda bulunmuştur. Bu Minos etkili seramikler, üretildikleri yerlerdeki yerel kültüre dair izler de barındırmaktadır. Bu açıdan bu seramikler üzerinde, bir kültürel karışım ya da “kültürel bir ortak dil” oluşturulmuştur. Minos etkili seramikler, Minos kültürünün etki alanını ve gücünü göstermesi açısından oldukça önemlidir. Her toplumda farklı nedenlerle oluşmuş olması göz önünde bulundurularak, Minos etkili seramiklerin, o dönemde yaşanan yıkımların sonucunda sosyal yapıyı onarım amaçlı Girit ile kurulan güçlü ilişkilerin bir göstergesi olduğu söylenmektedir.

OM III- GM IA Dönemi’nde Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda görülen ithal Minos seramik türleri arasında (Tablo 4); Kamares seramiği, Açık üzerine koyu ve Koyu üzerine açık seramik ve *Tortoise-Shell Ripple* denilen Kaplumbağa kabuğu dalgalı seramik vardır. Kamares seramiği, üzerinde çiçek resimlerinin, geometrik tasarımların ve figürlerin olduğu, çok renkli, genellikle çark yapımı olan bir seramik türüdür. Koyu üzerine açık örneklerde, koyu renk astar üzerine beyaz renk süslemeler yapılmıştır. Açık üzerine koyu seramiklerde, basit tasarımlar siyah renkle yapılmıştır. Girit ithallerinin yanı sıra Güneydoğu Ege Adaları’nda, Minos özelliklerini ve yerel özellikleri birleştiren bir Koyu üzerine açık/ Açık üzerine koyu seramik tekniği oluşturulmuş ve buradan Ege’ye yayılmıştır. Kaplumbağa kabuğu dalgalı seramik, Açık üzerine koyu seramiğin bir türüdür. Kronolojik olarak önem arz etmesinden ve çağdaşı olan diğer seramiklerden kolayca ayrılan yapısından dolayı ayrı olarak ele alınmıştır. Minos seramik türlerinin görüldüğü kap formları içerisinde, konik kaplar, ocaklar, üçayaklı pişirme kapları, maltızlar, kandiller, fincanlar, bardaklar, testi çeşitleri, ritonlar, amforalar, pithoslar, çömlekler, kâseler, üzengi kulplu kaplar sayılabilmektedir (Tablo 5). Bu kaplar, sıvı taşımacılığında kullanılabileceği gibi gündelik amaçlı da kullanılan kap formlarıdır. Kamares geleneğinin görüldüğü kap tipleri olarak Vapheio kabı, yuvarlak ağızlı kapalı kap, oval ağızlı amfora, çanak ya da kâse, fincan, omurgalı kap ve küp

sayılabilmektedir (Tablo 6). Kamares seramiklerinin üzerinde görülen bezemelerin, kullanıldığı dönemler içerisinde, dönemsel olarak keskin bir ayrımının olmadığı, eski motiflerin yenileriyle birlikte sonraki döneme aktararak kullanıldığı ve motif çeşitliliğinin aynı dönemde bölgesel olarak değişebildiği tespit edilmiştir. Kullanılan motifler arasında spiraller, doğrusal motif, Barbotine, daire motifi, çiçek tasvirleri, noktalamalar, yapraklar, resimsel motifler, rölyef ve damlama motifleri mevcuttur (Tablo 7). Açık üzerine koyu stilinde yapılan seramik formları arasında Vapheio kabı, çömlek, pithos, yarı küresel fincan, üzengi kulplu kap, amfora, gözlü testi, yuvarlak ağızlı testi, bardak, riton, gaga ağızlı testi (Tablo 8); Koyu üzerine açık seramik geleneğindeki kap formları arasında ise fincan, pithos, yuvarlak ağızlı kap/ çömlek, köprü akıtacaklı kap, gaga ağızlı testi, gözlü testi, amfora, yüksek boyunlu testi, yuvarlak ağızlı testi, lentoid biçimli testi ve Keftiu kabı görülmektedir (Tablo 9). Açık üzerine koyu/ Koyu üzerine açık geleneğinde yapılan seramiklerin üzerindeki motiflerin, EM' dan itibaren zaman içerisinde olgunlaşarak OM ve GM I'e ulaştığı görülmektedir. Tasarımlar, eskilerinin yanında yenilerinin olduğu motifler içermektedir. OM ve GM I motifleri arasında; üçlü tüy motifi, bitkisel motif, spiraller, dalgalı bantlar, basit çizgisel motifler, üst üste binen diskler, şevronlar, damlama motifi, noktalı bantlar, zikzaklar, üçgen, dairesel motifler, hayvan- insan motifleri mevcuttur ve motif çeşitliliği bölgesel olarak değişmektedir (Tablo 10). Kaplumbağa kabuğu dalgalı stilin görüldüğü seramik formları, Vapheio kabı, fincan, testi, köprü akıtacaklı kap, dışa çekik ağızlı kâse, bardak ve ritondur (Tablo 11). Kaplumbağa kabuğu dalgalı seramik stili, OM III ve GM IA arasında bir geçiş ve bağlantı unsuru olduğundan, OM III' de görülen bezemeler olan düzensiz dalgalı çizgilerin, dalgaların, zikzakların ve yatay bantların GM IA' da spiraller ve çiçek tasvirleriyle birlikte kullanılmaya devam ettiği gözlemlenmiştir (Tablo 12).

Kiklad Adaları arasında, Naxos, Thera, Melos, Keos, Ios, Delos OM III-GM IA Dönemi'nde Girit ile ilişkileri göstermesi bakımında oldukça önemlidir. Bu ilişkiler, GM I'de

zirveye ulaşmıştır. İlişkileri gösteren maddi kültür öğeleri arasında ithal seramikler ile birlikte Minos etkili seramikler oldukça önemlidir. Minos etkili örnekler, Minos özelliklerinin yerel özellikler ile birlikte birleştirilerek yeni bir üslup dilinin yaratıldığı örneklerdir. Ayrıca seramik üretiminde çarkın yaygın kullanılması, teknolojik olarak da Minos'dan etkilenildiğine işaret etmektedir. Minos seramik formlarının ve motiflerinin yaygın olduğu dönemde dahi (GM IA), yerel karakterin baskın olduğu görülmektedir.

Güneydoğu Ege örneklerinde de durum Kiklad Adaları'na benzer görünmektedir. OM III-GM IA Dönemi içerisinde ele alınan adalar olan Samos, Kalymnos, Kos, Telos, Symi, Rhodes, Karpathos ve Kasos yerel karakteri, Girit Minos kültürü ile kaynaştırmayı başarmıştır. Ancak Güneydoğu Ege Adaları bunlara ek olarak Batı Anadolu kültürüne ait izler de taşımaktadır. Bazı Batı Anadolu kap formları, Girit Minos motifleri ile birleştirilerek bu adalarda yerel olarak üretilmiştir.

Coğrafi konumu gereği bölgelerarası ticarete Batı Anadolu'nun da önemli bir yeri vardır. Girit, Batı Anadolu ile ilişkileri sayesinde Mezopotamya materyallerine ve fikirlerine erişimi sağlamıştır. Anadolu'dan Girit'e obsidyen, kalay gibi hammaddeler ihraç edilmiş, bu ulaşım ise, Rodos ve Kos üzerinden "Doğu Zinciri" olarak bilinen yol ile sağlanmıştır. Girit-Minos ve Batı Anadolu arasındaki temaslar OM I'de başlamıştır ve bu temaslar sonucu Batı Anadolu yerel seramik geleneği, Minos kültüründen etkilenmiştir. Batı Anadolu'da görülen Minos seramik gelenekleri, Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları ile aynıdır. Buradaki merkezlerde de Kamares, Açık üzerine koyu/ Koyu üzerine açık ve Kaplumbağa kabuğu dalgalı seramik örneklerine, ayrıca Kikladlarda ve Güneydoğu Ege Adaları'nda üretilmiş Minos etkili örneklere rastlanmıştır. Bu seramik geleneklerinin görüldüğü kap formları da Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda görülen kap formları ile uyumaktadır. Ancak burada da yerel karakterin seramikler üzerinde baskın olduğu tespit edilmiştir.

Güçlü yerel arka plana ait bu kanıtlar, gerek Kiklad Adaları'nın gerekse Güneydoğu Ege Adaları'nın o dönemde Girit siyasi kontrolü altında olmadığını, ilişkilerin karşılıklı yoğun ticari ilişkiler ile kurulduğunu kanıtlar niteliktedir.

KAYNAKÇA

Alexiou, S., 1991, *Minos Uygarlığı*, çev. E. T. Tulunay, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Athanassas, C. D., Modis, K., Alçiçek, M. C. ve Theodorakopoulou, K., 2017, “Contouring the Cataclysm: A Geographical Analysis of the Effects of the Minoan Eruption of the Santorini Volcano”, *Environmental Archaeology*, s. 1-17.

Aykurt, A., 2009, “Batı Anadolu’da Minos Kökenli Bir Seramik Grubu: Tortoise-Shell Ripple Ware”, *Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları XIV (2009/2)*, İzmir, s. 35-46.

Aykurt, A., 2010, “İzmir Bölgesi Orta Tunç Çağı Seramiği”, *Belleten*, cilt LXXIV, s. 1-71.

Barber, R. L. N., 1978, “The Cyclades in the Middle Bronze Age”, C. Doumas (ed.), *Thera and the Aegean World I*, London, s. 367-379.

Barber, R. L. N., 1989, “Mikre Vigla: A Bronze Age Settlement on Naxos”, *The Annual of the British School at Athens*, vol. 84, s. 63-162.

Barber, R. L. N., 2010, “Cyclades”, E. H. Cline (ed.), *The Bronze Age Aegean*, Oxford, s.126-134.

Benzi, M., 1984, “Evidence for a Middle Minoan Settlement on the Acropolis at Ialysos (Mt. Philerimos)”, R. Hägg ve N. Marinatos (ed.), *The Minoan Thalassocracy Myth and Reality*, Proceedings of the Third International Symposium at the Swedish Institute in Athens, Stockholm, s. 93-105.

Benzi, M., 1993, “The Late Bronze Age Pottery from Vathy Cave, Kalymnos”, C. Zerner, P. Zerner ve J. Winder (ed.), *Wace and Blegen: Pottery as Evidence for Trade in the Aegean Bronze Age 1939-1989*, The American School of Classical Studies, Athens, s. 275- 288.

Berg, I., 1999, "Southern Aegean System", J. Smith (ed.), *Journal of World-Systems Research*, Vol. V, s. 475-484.

Betancourt, P. P., 1977, "Some Chronological Problems in the Middle Minoan Dark-on-Light Pottery of Eastern Crete", *AJA* 81, s.341-353.

Betancourt, P. P., 1985, *The History of Minoan Pottery*, Princeton University Press.

Betancourt, P. P., 2007, *Introduction to Aegean Art*, INSTAP Academic Press, Philadelphia.

Betancourth, P. P., 2008, "Minoan Trade", C. Shelmerdine (ed.), *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Cambridge University Press, s. 209-229.

Betancourth, P. P., Ferrence, S., Apostolakou, V., Brogan, T., Nodarou, E., Hsu, F., 2016, "The Origins of the Mycenaean Lustrous Dark-on-Light Pottery Technology", J. Driessen (ed.), *AEGIS 10*, RA-PI-NE-U Studies on the Mycenaean World offered to Robert Laffineur for his 70th Birthday, Louvain, s. 63-68.

Bietak, M., 2014, "Radiocarbon and the Date of the Thera Eruption", *ANTIQUITY* 88, s. 277-282.

Blegen, C. W., Caskey, J. L., Boulter, C. G., Rawson, M., 1953, *Troy III: The Sixth Settlement*, Princeton University Press.

Broodbank, C., 2000, *An Island Archaeology of the Early Cyclades*, Cambridge University Press.

Broodbank, C., 2004, "Minoanisation", *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, No. 50, Cambridge University Press, s. 46-91.

Bruins, H., MacGillivray, J., Synolakis, C., Benjamini, C., Keller, J., Kisch, H., Klügel, A. ve Plicht, J., 2008, "Geoarchaeological Tsunami Deposits at Palaikastro (Crete) and the Late Minoan IA Eruption of Santorini", *Journal of Archaeological Science* 35, s. 191-212.

Cadogan, G., 1984, "A Minoan Thalassocracy?" R. Hägg ve N. Marinatos (ed.), *The Minoan Thalassocracy Myth and Reality*, Stockholm, s. 13-15.

Carter, T. ve Kilikoglou, V., 2007, "From Reactor to Royalty? Aegean and Anatolian Obsidians from Quartier Mu, Malia (Crete)", *Journal of Mediterranean Archaeology* 20.1, s. 115-143.

Caskey, J. L., 1962, "Excavations in Keos, 1960- 1961", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, Vol. 31, No. 3, s. 263-283.

Caskey, J. L., 1972, "Investigations in Keos: Part II: A Conspectus of the Pottery", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens*, Vol.41, No. 3, s. 357-401.

Castleden, R., 2001, *Minoans: Life in Bronze Age Crete*, London ve New York.

Cherry, J. F., Davis, J. L., Mantzourani, E., ve Wilson, D. E., 1991, "New Prehistoric Finds from Northwest Keos", J. F. Cherry, J. L. Davis ve E. Mantzourani (ed.), *Landscape Archaeology as Long- Term History*, California, s. 165-172.

Cline, E. H., 2010, *The Bronze Age Aegean*, Oxford.

Constantakopoulou, C., 2007, *The Dance of the Islands*, Oxford, s. 90-135.

Cummer, W. ve Schofield, E., 1984, "Synopsis of the Finds", *Keos: Vol III. Ayia Irini: House A*, The American School Of Classical Studies at Athens, Philipp Von Zabern, s. 139-146.

Davis, J. L., 1982(a), "The Earliest Minoans in the South- East Aegean: A Reconsideration of the Evidence", *Anatolian Studies*, Vol.32, s. 33-41.

Davis, J. L., 1982(b), “Thoughts on Prehistoric and Archaic Delos”, *Temple University Aegean Symposium 7*, Philadelphia, s. 23-33.

Davis, J. L., 1984, “Cultural Innovation and the Minoan Thalassocracy at Ayia Irini, Keos”, R. Hägg ve N. Marinatos (ed.), *The Minoan Thalassocracy: Myth and Reality*, Stockholm, s. 159-166.

Davis, J. L., 1986, *Keos Ayia Irini: Period V*, Verlag Philipp von Zabern- Mainz on Rhine.

Davis, J. L., 2001, “Review of Aegean Prehistory I: The Islands of the Aegean”, T. Cullen (ed.), *Aegean Prehistory*, American Journal of Archaeology Supplement I, Boston, s. 19-76.

Davis, J., 2008, “Minoan Crete and the Aegean Islands”, C. Shelmerdine (ed.), *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Cambridge University Press, s. 186-208.

Davis, J. L. ve Gorogianni, E., 2008, “Potsherds from the Edge: Defining the Limits of Minoanized Areas of the Aegean”, N. Brodie, J. Doole, G. Gavalas ve C. Renfrew (ed.), *Horizon: A Colloquium on the Prehistory of the Cyclades*, McDonald Institute Monographs, Cambridge: McDonald Institute for Archaeological Research, s. 379-388.

Day, P. M., Relaki, M. ve Faber, W., 2006, “Pottery Making and Social Reproduction in the Bronze Age Mesara”, M. H. Wiener, J. L. Warner, J. Polonskey ve E. E. Hayes (ed.), *Pottery and Society: The Impact of Recent Studies in Minoan Pottery*, Gold Medal Colloquium in Honor of P. P. Betancourt, Archaeological Institute of America, Boston, s. 22-72.

Dickinson, O., 1994, *The Aegean Bronze Age*, Cambridge.

Doumas, C. G., 1983, *Thera: Pompeii of the Ancient Aegean, Excavations at Akrotiri 1967-79*, Thames and Hudson.

Driessen, J., 2019, “The Santorini Eruption. An Archaeological Investigation of its Distal Impacts on Minoan Crete”, *Quaternary International 409*, s. 195-204.

Erkanal, H. ve Şahoğlu, V., 2012(a), “Liman Tepe (1992-)”, O. Bingöl, A. Öztan ve H. Taşkıran (ed.), *DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936- 2011)*, Anadolu Ek III. 2, Ankara, s. 219-231.

Erkanal, H. ve Şahoğlu, V., 2012(b), “Bakla Tepe 1995- 2001”, O. Bingöl, A. Öztan ve H. Taşkıran (ed.), *DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936- 2011)*, Anadolu Ek III. 2, Ankara, s. 91-98.

Evans, A., 1921, *The Palace of Minos at Knossos*, Vol. I, London, s. 592-593.

Evans, A., 1928, *The Palace of Minos at Knossos*, Vol. II: Part I, London, s. 363.

Farmakidou, E., 2011, “Symi”, N.Chr. Stampolidis, Y. Tassoulas ve M. Filimonos-Tsopotou (ed.), *Islands Off the Beaten Track... An Archaeological Journey to the Greek Islands of Kastellorizo, Symi, Tilos and Nisyros*, Athens, s. 86-92.

Forstner- Müller, I. ve Kopetzky, K., 2009, “ Egypt and Lebanon: New Evidence for Cultural Exchanges in the first half of the 2nd Millennium BC.”, *Bulletin d'archéologie et d'architecture libanaises*, hors-série 6: s. 143-157.

Friedrich, W., 2015, “The Santorini Volcano: Volcanic Hazards Through Time”, F. Riede (ed.), *Past Vulnerability, Volcanic Eruptions and Human Vulnerability in Traditional Societies Past and Present*, Aarhus University Press, s. 169- 178.

Georgiadis, M., 2015, “The Bronze Age on Karpathos and Kythera”, Z. T. Polychroniadis ve D. Evely (ed.), *AEGIS: Essays in Mediterranean Archaeology*, The Scholars of the Greek Archaeological Committee UK, s. 85-91.

Georgakopoulos, K., 2012, “Minoan-Anatolian Relations and the Ahhiyawa Question: A Re-assessment of the Evidence”, A. Papadopoulos (ed.), *TALANTA XLIV*, s. 137-156.

Girella, L., 2005, "Ialysos. Foreign Relations in the Late Bronze Age. A Funerary Perspective.", R. Laffineur (ed.), *AEAEUM 25: Emporia Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean*, Proceedings of the 10th International Aegean Conference, Athens, s. 129-139.

Girella, L. ve Pavuk, P., 2016, "The Nature of Minoan and Mycenaean Involvement in the Northeastern Aegean", E. Gorogianni, P. Pavuk ve L. Girella (ed.), *Beyond Thalassocracies. Understanding Processes of Minoanisation and Mycenaeanisation in the Aegean*, Oxford, s. 15-42.

Gorogianni, E., 2016, "Keian, Kei-noanised, Kei-cenaeanised? Interregional Contact and Identity in Ayia Irini, Kea", E. Gorogianni, P. Pavuk ve L. Girella (ed.), *Beyond Thalassocracies. Understanding Processes of Minoanisation and Mycenaeanisation in the Aegean*, Oxford, s. 136-154.

Greaves, A. M., 2010, "Western Anatolia", E. H. Cline (ed.), *The Bronze Age Aegean*, Oxford, s. 877-889.

Günel, S., 1999, *Panaztepe II: M.Ö. 2. Bine Tarihlendirilen Panaztepe Seramiğinin Batı Anadolu ve Ege Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi*, TTKY, Ankara.

Hallager, B., 2010, "Minoan Pottery", E. Cline (ed.), *The Bronze Age Aegean*, Oxford, s. 405-414.

Hammer, C., Clausen, H., Friedrich, W. ve Tauber, H., 1987, "The Minoan Eruption of Santorini in Greece Dated to 1645 BC?", *NATURE vol. 328*, s. 517-519.

Hatzaki, E., 2007, "Ceramic Groups of Early Neopalatial Knossos in the Context of Crete and the South Aegean", F. Felten, W. Gauss ve R. Smetana (ed.), *Middle Helladic Pottery and Synchronisms*, Proceedings of the International Workshop held at Salzburg, s. 273-294.

Hatzaki, E., 2013, "The End of Intermezzo at Knossos: Ceramic Wares, Deposits and Architecture in a Social Context", C. F. Macdonald ve C. Knappett (ed.), *Intermezzo: Intermediacy and Regeneration in Middle Minoan III Palatial Crete*, British School at Athens Studies 21, London, s. 37-45.

Heidenreich, R., 1935/36, "Vorgeschichtliches in Samos, Die Funde", *Ath.Mitt* 60/61, Athen, s. 165-196.

Hemingway, S., 2012, *Art of the Aegean Bronze Age*, The Metropolitan Museum of Art (Bulletin), New York.

Higgins, R., 1967, *Minoan and Mycenaean Art*, Thames and Hudson, London.

Hood, S., 1990, "The Cretan Element on Thera in Late Minoan IA", D. A. Hardy (ed.), *Thera and the Aegean World III, Vol. 1 Archaeology*, London, s. 118-121.

Hood, M. S. F., 2007, "The Middle Minoan Pottery", C. Renfrew (ed.), *Excavations at Phylakopi in Melos 1974-77, Supplementary Vol. No. 42*, The British School at Athens, s. 248-265.

Höflmayer, F., 2012, "The Date of the Minoan Santorini Eruption: Quantifying the "Offset", *Radiocarbon*, Vol. 54, No. 3-4, s. 435-448.

Karadimas, S. ve Momigliano, N., 2004, "On the Term 'Minoan' before Evans's Work in Crete", *SMEA* 46, Roma, s. 243-258.

Kaya, M. A., 2016, *Ege ve Eski Yunan Tarihi I*, İstanbul.

Knappett, C., Nikolakopoulou, I., 2005, "Exchange and Affiliation Networks in the MBA Southern Aegean: Crete, Akrotiri and Miletus", R. Laffineur ve E. Greco (ed.), *AEGAEUM* 25, Emporia: Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean, Proceedings of the 10th International Aegean Conference Athens, Italian School of Archaeology, s. 175-184.

Knappett, C., Nikolakopoulou, I., 2008, “Colonialism Without Colonies? A Bronze Age Case Study from Akrotiri, Thera”, *Hesperia*, The Journal of the American School of Classical Studies at Athens, 77, s. 1-42.

Knappett, C., Rivers, R. ve Evans, T., 2011, “The Theran Eruption and Minoan Palatial Collapse: New Interpretations Gained from Modelling the Maritime Network”, *Antiquity* 85, s. 1008-1023.

Kouka, O., 2014, “The Prehistoric Settlement under the Heraion of Samos”, A. Gagatsis ve P. Eteokleous (ed.), *A. G. Leventis Research Projects 2000-2016 Reviews and Contribution*, University of Cyprus, s. 223-242.

Kouka, O., 2015, “Prehistoric Heraion Reconsidered: Glimpses on the Excavations 2009-2013 North of the Sacred Road”, D. Panagiotopoulos, I. Kaisers ve O. Kouka (ed.), *Ein Minoer im Exil, Festschrift für Wolf-Dietrich Niemeier*, Universitätsforschungen zur Prähistorischen Archäologie, Band 270, s. 223-242.

Kouka, O., 2017, “Η Προϊστορική Κατοικηση Στο Ηραιον Σαμου Οι Ανασκαφες 2009-2013 Βορεια Της Ιερας Οδου”, Pavlos Triantafyllidis (Παυλος Τριανταφυλλιδης) (ed.) *Το Αρχαιολογικο Εργο Στα Νησια Του Αιγαίου*, Μυτιληνη, s. 163-180.

Levi, D., 1970, “Iasos Le Campagne Scavi 1969-70”, *AsAtene* 47-48, s. 461-532.

Liritzis, I., Michael, C. ve Galloway, R., 1996, “A Significant Aegean Volcanic Eruption during the Second Millennium B.C. Revealed by Thermoluminescence Dating”, *Geoarchaeology: A International Journal*, Vol. 11, No.4, s. 361-371.

Mansel, A. M., 2011, *Ege ve Yunan Tarihi*, TTKY.

Marinatos, S., 1968, *Excavations at Thera: First Preliminary Report (1967 Season)*, University of Athens.

- Marinatos, S., 1969, *Excavations at Thera II (1968 Season)*, University of Athens.
- Marinatos, S., 1972, *Excavations at Thera V (1971 Season)*, University of Athens.
- Marketou, T., 1998, "Excavations at Trianda (Ialysos) on Rhodes: New Evidence for the Late Bronze Age I Period", *Atti della Accademia nazionale dei Lincei. Classe di scienze morali, storiche e filologiche. Rendiconti*, 9, 9, s. 39-82.
- Marketou, T., Karantzali, E., Mommsen, H., Zacharias, N., Kilikoglou, V. ve Schwedt, A., 2006, "Pottery Wares from the Prehistoric Settlement at Ialysos (Trianda) in Rhodes", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 101, s. 1-55.
- Marketou, T., 2010(a), "Ialysos and its Neighbouring Areas in the MBA and LB I Periods: A Chance for Peace", C. Macdonald, E. Hallager ve W.-D. Niemeir (ed.), *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean -New Evidence*, Monographs of the Danish Institute at Athens, Volume 8, s. 73-96.
- Marketou, T., 2010(b), "Rhodes", *The Bronze Age Aegean*, E. H. Cline (ed.), Oxford, s. 775-798.
- Marketou, T., 2010(c), "Dodecanese", *The Bronze Age Aegean*, E. H. Cline (ed.), Oxford, s. 762-775.
- Marthari, M., Marketou, T. ve Jones, R. E., 1990, "LB I Ceramic Connections between Thera and Kos", D. A. Hardy (ed.), *Thera and the Aegean World III*, Vol. 1 Archaeology, London, s. 171-183.
- Marthari, M., 2009, "Middle Cycladic and Early Late Cycladic Cemeteries and their Minoan Elements: the Case of the Cemetery at Skarkos on Ios", C. Macdonald, E. Hallager ve W.-D. Niemeier (ed.), *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean -New Evidence*, Monographs of the Danish Institute at Athens, Volume 8, s. 41-55.

Marthari, M., 2018, "The Attraction of the Pictorial" Reconsidered: Pottery and Wall-paintings, and the Artistic Environment on Late Cycladic I Thera in the Light of the Most Recent Research", A. G. Vlachopoulos (ed.), *Paintbrushes: Wall-Painting and Vase-Painting of the Second Millennium BC in Dialogue*, Proceedings of the International Conference on Aegean Iconography at Akrotiri , Thera, 24-26 May 2013, s. 205-221.

Mee, C., 1982, *Rhodes in the Bronze Age*, An Archaeological Survey, Aris & Phillips, Warminster.

Melas, E., 1983, "Minoan and Mycenaean Settlement in Kasos and Karpathos", *Bulletin of the Institute of Classical Studies No. 30*, s. 53-61.

Melas, E., 1985, *The Islands of Karpathos, Saros and Kasos in the Neolithic and Bronze Age*, Studies in Mediterranean Archaeology Vol. LXVIII, Göteborg.

Melas, M., 1988(a), "Minoans Overseas: Alternative Models of Interpretation", R. Laffineur (ed.), *AEGAEUM 2*, s. 47-70.

Melas, E. M., 1988(b), "The Dodecanese and W. Anatolia in Prehistory: Interrelationships, Ethnicity and Political Geography", *Anatolian Studies*, Vol. 38, British Institute at Ankara, s. 109-120.

Melas, M., 2009, "The Afiartis Project: Excavations at the Minoan Settlement of Fournoi, Karpathos (2001-2004) – a Preliminary Report", C. Macdonald, E. Hallager ve W.-D. Niemeir (ed.), *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean -New Evidence*, Monographs of the Danish Institute at Athens, Volume 8, s. 59-71.

Mellaart, J., 1970, The Second Millennium Chronology of Beycesultan, *AS 20*, s. 55-67.

Mina, M. ve Stefanakis, M., 2018, “Neither Minoanised Nor Mycenaeanised: Karpathos in the Bronze Age”, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry*, Vol.18, No.1, University of the Aegean, Rhodes, Greece, s. 131-147.

Momigliano, N., 2000, “Bronze Age Carian Iasos”, *AnatA* 6, s. 12.

Momigliano, N., 2007, “Kamares or not Kamares? This is (not) the question. Southeast Aegean Light-on-Dark (LOD) and Dark-on-Light (DOL) Pottery: Synchronisms, Production Centres and Distribution”, F. Felten, W. Gauss ve R. Smetana (ed.), *Middle Helladic Pottery and Synchronisms*, Proceedings of the International Workshop held at Salzburg, s. 257-272.

Momigliano, N., 2009, “Minoans at Iasos”, C. Macdonald, E. Hallager ve W.-D. Niemeir (ed.), *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean- New Evidence*, Acts of a Minoan Seminar 22-23 January 2005, Monographs of the Danish Institute at Athens, Volume 8, s. 121-140.

Mountjoy, P. A., 2007, “The Mycenaean and Late Minoan I-II Pottery”, C. Renfrew (ed.), *Excavations at Phylakopi in Melos 1974-77*, Supplementary Vol. No. 42, The British School at Athens, s. 307-370.

Mühlenbruch, T., 2017, “The Absolute Dating of the Volcanic Eruption of Santorini, Thera (Periferia South Aegean / GR) –An Alternative Perspective”, *Praehistorische Zeitschrift*; 92 (1), s. 92-107.

Nall, W., 1978, “Material and Techniques of the Minoan Ceramics of Thera and Crete”, C. Doumas (ed.), *Thera and the Aegean World I*, London, s. 493-505.

Niemeier, W.-D., 1998, “The Minoans in the South-Eastern Aegean and in Cyprus”, V. Karageorghis ve N. Stampolidis (ed.), *Eastern Mediterranean: Cyprus, Dodecanese, Crete 16th – 6th Century B.C*, University of Crete and the A.G. Leventis Foundation, s. 29-47.

Niemeier, B. ve Niemeier, W.-D., 1999, "The Minoans of Miletus", P. P. Betancourt, V. Karageorghis, R. Laffineur ve W.-D. Niemeier (ed.), *MELETEMATA: Studies in Aegean Archaeology Presented to Malcolm H. Wiener as He Enters His 65th Year, Aegaeum 20*, Liège/Austin, s. 543-554.

Niemeier, W.-D., 2004, "When Minos Ruled the Waves: Knossian Power Overseas", G. Cadogan, E. Hatzaki ve A. Vasilakis (ed.), *Knossos: Palace, City, State*, British School at Athens Studies, Vol. 12, s. 393-398.

Niemeier, W.-D., 2009, "'Minoanisation' versus 'Minoan Thalassocrasy'- an Introduction", C. Macdonald, E. Hallager ve W.-D. Niemeier (ed.), *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean- New Evidence*, Monographs of the Danish Institute at Athens, s. 11-21.

Nikolakopoulou, I., Georma, F., Moschou, A. ve Sofianou, P., 2008, "Trapped in the Middle: New Stratigraphic and Ceramic Evidence from Middle Cycladic Akrotiri, Thera", N. Brodie, J. Doole, G. Gavalas ve C. Renfrew (ed.), *Horizon: A Colloquium on the Prehistory of the Cyclades*, Cambridge, s. 311-324.

Nikolakopoulou, I., 2009, "'Beware Cretans Bearing Gifts'. Tracing the Origins of Minoan Influence at Akrotiri, Thera", C. F. Macdonald, E. Hallager ve Wolf- Dietrich Niemeier (ed.), *The Minoans in the Central, Eastern and Northern Aegean- New Evidence*, vol.8, s. 31-39.

Nikolakopoulou, I., 2013, "Middle Minoan III beyond Crete: the evidence from Thera", C. F. Macdonald ve C. Knappett (ed.), *INTERMEZZO: Intermediacy and Regeneration in Middle Minoan III Palatial Crete*, British School at Athens Studies, Vol. 21, s. 213-219.

Nikolakopoulou, I. ve Knappett, C., 2016, "Mobilities in the Neopalatial Southern Aegean: The Case of Minoanisation", E. Kiriatzi ve C. Knappett (ed.), *Human Mobility and Technological Transfer in the Prehistoric Mediterranean*, British School at Athens Studies in Greek Antiquity, s. 102-115.

Overbeck, J. C., 1984, "Stratigraphy and Ceramic Sequence in Middle Cycladic Ayia Irini, Kea", J. A. MacGillivray ve R. L. Barber (ed.), *The Prehistoric Cyclades, Contributions to a Workshop on Cycladic Chronology*, Edinburgh, s. 108-112.

Overbeck, J. C. ve Crego, D. M., 2008, "The Commercial Foundation and Development of Ayia Irini IV (Kea)", N. Brodie, J. Doole, G. Gavalas ve C. Renfrew (ed.), *Horizon: A Colloquium on the Prehistory of the Cyclades*, McDonald Institute Monographs, Cambridge, s. 305-309.

Papagiannopoulou, A., 1985, "Were the S. E. Aegean Islands Deserted in the MBA?", *Anatolian Studies*, Vol. 35, s. 85-92.

Pavuk, P., 2007, "New Perspectives on Troia VI Chronology", M. Bietak ve E. Czerny (ed.), *Österreichische Akademie Der Wissenschaften Denkschriften Der Gesamtakademie Band XXXVII: The Synchronisation of Civilisations in the Eastern Mediterranean in the Second Millennium BC. III*, Wien, s. 473-478.

Platon, L. ve Karantzali, E., 2003, "New Evidence for the History of the Minoan Presence on Karpathos", *The Annual of the British School at Athens*, No. 98, s. 189-202.

Popham, M., 1967, "Late Minoan Pottery, a Summary", *The Annual of the British School at Athens*, Vol. 62, s. 337-351.

Popham, M., 1984, *The Minoan Unexplored Mansion at Knossos*, British School of Archaeology at Athens (Supplementary volume, 17), Thames and Hudson.

Raymond, A., 2005, "Importing Culture at Miletus: Minoans and Anatolians at Middle Bronze Age Miletus", R. Laffineur ve E. Greco (ed.), *AEGAEUM 25: Emporia Aegeans in the Central and Eastern Mediterranean*, Proceedings of the 10th International Aegean Conference, Athens, s. 185-191.

Renfrew, A. C., 1978, “Phylakopi and the Late Bronze I Period in the Cyclades”, C. Doumas (ed.), *Thera and the Aegean World I*, London, s. 403-422.

Seroglou, F. K. ve Sfakianakis, D., 2015, “Bridging North and South: The Dodecanese Islands and ‘Eastern Insular Arc’ between Crete and Anatolia during the Late Bronze Age”, N. Chr. Stampolidis, Ç. Maner ve K. Kopanias (ed.), *Nostoi: Indigenous Culture, Migration and Integration in the Aegean Islands and Western Anatolia during the Late Bronze and Early Iron Age*, Koç University Press: 58, s. 263-289.

Shelmerdine, C., 2008, *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Cambridge University Press.

Stampolidis, N. C., ve Sotirakopoulou, P., 2011, “Erken Kiklad Dönemi: Giriş”, V. Şahoğlu ve P. Sotirakopoulou (ed.), *Karşıdan Karşıya MÖ. 3. Bin’de Kiklad Adaları ve Batı Anadolu*, İstanbul, s. 18-25.

Şahoğlu, V., 2007, “Çeşme-Bağlararası: A New Excavation in Western Anatolia”, F. Felten, W. Gauss ve R. Smetane (ed.), *Middle Helladic Pottery and Synchronisms*, Proceedings of the International Workshop, Wien, s. 309-322.

Şahoğlu, V., 2011, “Çeşme- Bağlararası 2010 Yılı Kazıları”, 33. *KST-4*, s. 489-509.

Şahoğlu, V., 2012, “Çeşme-Bağlararası (2002-2005, 2009...)”, O. Bingöl, A. Öztan ve H. Taşkiran (ed.), *DTCF Arkeoloji Bölümü Tarihçesi ve Kazıları (1936-2011)*, Ankara, s. 83-90.

Thorpe- Scholes, K., 1978, “Akrotiri: Genesis, Life and Death”, C. Doumas (ed.), *Thera and the Aegean World I*, London, s. 437-447.

Tuncel, M. ve Bostan, İ., 1998, “Dünden Günümüze Ege Adaları”, *Coğrafya Dergisi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Sayı 6, s. 27-59.

Unwin, N. C., 2017, “The Case of Miletos: Archaeology and Mythology”, *Caria and Crete in Antiquity: Cultural Interaction between Anatolia and the Aegean*, Cambridge University Press, 91-123.

Vitale, S. ve Vitale, T., 2010, “The Minoan and Mycenaean Expansion in the Dodecanese. The Evidence from the ‘Serraglio’ on Kos and its Theoretical Implications”, K. Dziegielewska, M. Przybyła ve A. Gawlik (ed.), *Migration in Bronze and Early Iron Age Europe*, Krakow, s. 63-85.

Vitale, S., 2013, “The Minoans in the Southeastern Aegean? The Evidence from the ‘Serraglio’ on Kos and its Significance”, M. Alberti ve S. Sabatini (ed.), *Exchange Network and Local Transformations*, Oxbow, s. 44-59.

Vitale, S., 2016, “Cultural Entanglements on Kos During the Late Bronze Age: A Comparative Analysis of ‘Minoanisation’ and ‘Mycenaeanisation’ at the ‘Serraglio’, Eleona and Langada”, E. Gorogianni, P. Pavuk ve L. Girella (ed.), *Beyond Thalassocracies: Understanding Processes of Minoanisation and Mycenaeanisation in the Aegean*, Oxbow, s. 75-93.

Vitale, S., 2017, “The Koan Ceramic Assemblage During the Late Bronze Age: Classification, Chronology, Typology and Significance”, Pavlos Triantafyllidis (Παύλος Τριανταφυλλίδης) (ed.), *Το Αρχαιολογικό Έργο Στα Νήσια Του Αιγαίου*, Μυτιλήνη, s. 151-172.

Vlachopoulos, A. G., 2016, “Neither far from Knossos Nor Close to Mycenae: Naxos in the Middle and Late Bronze Age Aegean”, E. Gorogianni, P. Pavuk ve L. Girella (ed.), *Beyond Thalassocracies: Understanding Processes of Minoanisation and Mycenaeanisation in the Aegean*, Oxbow, s. 116-135.

Walberg, G., 1976, *Kamares: A Study of the Character of Palatial Middle Minoan Pottery*, Sweden.

Walberg, G., 2001, "The Role and Individuality of Kamares Ware", B. Rutkowski, K. Nowicki ve D. C. Haggis (ed.), *Aegean Archaeology*, Vol. 5, Studies and Monographs in Mediterranean Archaeology and Civilization, Art and Archaeology Warsaw, s. 9-18.

Warren, P., 2010, "The Absolute Chronology of the Aegean Circa 2000 B.C.-1400 B.C. A Summary", W. Müller (ed.), *Die Bedeutung Der Minoischen und Mykenischen Glyptik*, VI. Internationales Sieget Symposium aus Anlass des 50 Jahrigen Bestehens des CMS Beiheft 8 Malburg, s. 383-394.

Watrous, L. V., 1993, "Cretan Relations with the Aegean in the Late Bronze Age", C. Zerner, P. Zerner ve J. Winder (ed.), *Wace and Blegen: Pottery as Evidence for the Trade in the Aegean Bronze Age 1939-1989*, American School of Classical Studies at Athens, s. 81-90.

Wiener, M. H., 1984, "Crete and the Cyclades in LM I: The Tale of the Conical Cups", R. Hägg ve N. Marinatos (ed.), *The Minoan Thalassocracy Myth and Reality*, Stockholm, s. 17-26.

Wiener, M. H., 1990, "The Isles of Crete? The Minoan Thalassocracy Revisited", D. A. Hardy (ed.), *Thera and the Aegean World III*, Vol. 1 Archaeology, London, s. 128-161.

Wiener, M. H., 2009, "The State of the Debate about the date of the Theran Eruption", D. A. Warburton (ed.), *Time's Up! Dating the Minoan Eruption of Santorini*, Monographs of the Danish Institute at Athens Volume 10, s. 197- 206.

Wiener, M. H., 2013, "Realities of Power: The Minoan Thalassocracy in Historical Perspective", R. B. Koehl (ed.), *AMILLA: The Quest for Excellence, Studies Presented to Guenter Kopcke in Celebration of His 75th Birthday*, Philadelphia, s. 149-173.

Yılmaz, Y., Genç, Ş., Gürer, Ö., Karacık, Z., Altunkaynak, Ş., Bozcu, M., Yılmaz, K. ve Elmas, A., 1998, “Ege Denizi ve Ege Bölgesi’nin Jeolojisi ve Evrimi”, N. Görür (ed.), *Türkiye Denizlerinin ve Yakın Çevresinin Jeolojisi*, İstanbul, s. 210-336.

Yiğitbaşoğlu, H., 2003, “Santorini Volkanı ve Minos Püskürmesinin Türkiye’deki İzleri”, *Coğrafi Bilimler Dergisi 1 (1)*, Ankara, s. 69-74.

Younger, J. G. ve Rehak, P., 2008, “The Material Culture of Neopalatial Crete”, C. Shelmerdine (ed.), *The Cambridge Companion to the Aegean Bronze Age*, Cambridge University Press, s. 140-164.

HARİTA, TABLO ve LEVHA LİSTESİ

Haritalar

- 1: Tez İçerisinde Bahsedilen Bölgeleri Gösteren Ege Haritası.
- 2: Girit Haritası (Alexiou 1991)

Tablolar

- 1: MÖ. 2. Binin İlk Yarısında Bölgelerin Çağdaşlıklarını Gösteren Tablo (Forstner-Müller ve Kopetzky, 2009; Dickinson, 1994; Shelmerdine, 2008; Girella ve Pavuk, 2016 kaynaklarından yardım alınarak hazırlanmıştır.)
- 2: Bazı Önemli Kiklad Yerleşimlerinin Basitleştirilmiş Kronoloji Tablosu (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, Tab. 1)
- 3: *Koan* Seramik Sınıflandırma Sistemi (Vitale,2017, Tab.3)
- 4: Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda ele geçen Minos seramik geleneklerinin kronolojik gelişimi
- 5: Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda ele geçen Minos seramik kap formlarının kronolojik gelişimi
- 6: Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda Kamares stilinde ele geçen kap formlarının kronolojik gelişimi
- 7: Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda tanımlanan Kamares bezemelerinin kronolojik gelişimi

8: Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda Açık üzerine koyu stilde ele geçen kap formlarının kronolojik gelişimi

9: Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda Koyu üzerine açık stilde ele geçen kap formlarının kronolojik gelişimi

10: Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda tanımlanan Açık üzerine koyu/ Koyu üzerine açık bezemelerinin kronolojik gelişimi

11: Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda ele geçen Kaplumbağa kabuğu dalgalı seramik geleneğine ait kap formlarının kronolojik gelişimi

12: Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları'nda ele geçen Kaplumbağa kabuğu dalgalı seramik bezemelerinin kronolojik gelişimi

Levhalar

Fig. 1 : Naxos, Grotta'dan Naxos yapımı Minos etkili kilden yapılmış konik bardaklar (Vlachopoulos, 2016, fig. 7.9 a-b)

Fig. 2: Naxos, Ailas'dan OM III- GM I Dalga dekorasyonlu fincanlar (Vlachopoulos, 2016, fig. 7. 3a-3b)

Fig. 3: Naxos Mikre Vigla, konik kap formları (Barber, 1989, fig. 14)

Fig. 4: Naxos Mikre Vigla, konik kap formları (Barber, 1989, fig. 15)

Fig. 5: Naxos Mikre Vigla, konik kap formları (Barber, 1989, fig. 16; lev. 20. a-b)

Fig. 6: Naxos Mikre Vigla, kap parçaları (Barber, 1989, fig. 20)

Fig. 7: Naxos Mikre Vigla, ayaklar (Barber, 1989, lev. 22 a-b)

- Fig. 8: Naxos Mikre Vigla, kap parçaları, 414 minyatür kap (Barber, 1989, fig. 21)
- Fig. 9: Naxos Mikre Vigla, ithal seramik parçaları (Barber, 1989, fig. 22; lev. 23 e-d)
- Fig. 10: Naxos Mikre Vigla, ithal seramik parçaları (Barber, 1989, fig. 23; lev.23)
- Fig. 11: Naxos Mikre Vigla, ithal seramik parçaları (Barber, 1989, lev. 24 a-b; fig. 23)
- Fig. 12: Thera Akrotiri, C evresi seramikleri (Nikolakopoulou vd., 2008, fig. 32.4 a-c)
- Fig. 13: Thera Akrotiri, D evresi seramikleri (Nikolakopoulou vd., 2008, fig. 32.4 d-f)
- Fig. 14: Thera, Geç Minos IA çanak çömlek parçaları (yakl. MÖ. 1520) (Marinatos, 1968, fig. 17)
- Fig. 15: Thera, süzgeç biçiminde kap (Marinatos, 1969, lev. 10.1)
- Fig. 16: Thera, OM IIIA ithal testi (Marinatos, 1972, lev. 60.c)
- Fig. 17: Knossos'tan Thera'ya ithal edilen sekiz kalkan figürüyle süslenmiş üç kulplu testi çifti (Marthari, 2018, fig. 5)
- Fig. 18: Thera Akrotiri, yerleşim planı (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 2)
- Fig. 19: Thera, yarım küre şeklindeki kaplar (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 4-5)
- Fig. 20: Thera, yarı küresel kaplar (Knappett, Nikolakopoulou, 2005, lev. XLIII)
- Fig. 21: Thera, 10-13 düz kenarlı fincanlar, 14 ithal konik kap (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 6-7)
- Fig. 22: Thera, Açık üzerine koyu kaplumbağa kabuğu dalgalanma bezemeli testi (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 8-9)
- Fig. 23: Thera, köprü akıtacaklı testi (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 8-9)
- Fig. 24: Thera, ithal amfora (?) (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 9)

Fig. 25: Thera, ithal 19-21 fincan, 22 ithal pithos tabanı, 23 taklit köprü akıtacaklı kap (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 10-11)

Fig. 26: Thera, ithal dışa çekik ağızlı kâse ve kupa (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 12)

Fig. 27: Thera, 26- 28 fincanlar, 29 köprü akıtacaklı kap (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 13-15; Knappett, Nikolakopoulou, 2005, lev. XLIII)

Fig. 28: Thera, 30 köprü akıtacaklı kap, 32 testi, 33 küçük amfora (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 16)

Fig. 29: Thera, 34 dekorasyonlu lentoid şişe (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 17)

Fig. 30: Thera, 35 oval ağızlı amfora, 36 pithos (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 18)

Fig. 31: Thera, 37-38 testi, 40 köprü akıtacaklı kap (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 19)

Fig. 32: Thera, fincan ve 35N'den parçalar (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 20)

Fig. 33: Thera, 42 32N'den riton (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 21)

Fig. 34: Thera, 43 53A'dan amfora (Knappett, Nikolakopoulou, 2008, fig. 22)

Fig. 35: Thera, oluk ağızlı yuvarlak gövdeli testi (Betancourt, 2007, fig. 6.5)

Fig. 36: Thera, Güneydoğu Ege'den gelen kesik ağızlı testiler (sırasıyla 1-4) (Marthari, Marketou ve Jones, 1990, fig. 1-4)

Fig. 37: Thera, Güneydoğu Ege'den gelen amfora (Marthari, Marketou ve Jones, 1990, fig. 5)

Fig. 38: Melos, GK IA'ya ait amfora (Betancourt, 2007, fig. 6.4)

Fig. 39: Melos, OM Vapheio kupalarına ait parçalar (Hood, 2007, fig. 6.21; 6.23)

Fig. 40: Melos, yarım küre şeklinde kaba ait parçalar (Hood, 2007, fig. 6.21; 6.22; 6. 23; lev. 30)

Fig. 41: Melos, omurgalı kap parçası (Hood, 2007, fig. 6.22, 60)

Fig. 42: Melos, köprü akıtacaklı kabın sap parçası (Hood, 2007, lev. 32, 107)

Fig. 43: Melos, omzunda kulp ile yuvarlak ağızlı testinin ağız kenarı (Hood, 2007, fig. 6.24, 103; lev. 33,a)

Fig. 44: Melos, çan şeklindeki bardak (Hood, 2007, fig. 6.23,94; lev.33,f)

Fig. 45: Melos, içki kabı (?) (Hood, 2007, fig. 6.21,4)

Fig. 46: Melos, büyük kapalı kaplara ait parçalar (Hood, 2007, fig. 6.22; 6.24; lev. 32; 33)

Fig. 47: Melos, ithal pişirme kabına ait parça (Hood, 2007, lev. 31, 111)

Fig. 48: Melos, GM IA örnekleri (Mountjoy, 2007, fig. 8.13)

Fig. 49: Melos, GM IA olasılıkla bir üzengi kulplu kâse parçası (Mountjoy, 2007, lev. 37,a)

Fig. 50: Keos Ayia Irini ve Ayios Nikolaos körfezi manzarası (Davis, 2008, lev. 8.2)

Fig. 51: Keos Ayia Irini V'den örnekler (Caskey, 1972, lev. 90)

Fig. 52: Keos, büyük kapalı kap (Davis, 1986, lev. 47, C-33)

Fig. 53: Keos, Keftiu kabı (Davis, 1986, lev. 28, 85)

Fig. 54: Keos, küçük kapalı kap (Davis, 1986, lev. 57, U-97)

Fig. 55: Keos, ithal yivli kenarlı Keftiu kabı (Davis, 1986, lev. 28)

Fig. 56: Keos, ithal büyük kapalı kap (Davis, 1986, lev. 28, 98, lev. 90)

Fig. 57: Keos, ithal lentoid testi (Davis, 1986, lev. 49, E-33)

Fig. 58: Keos, ithal büyük kapalı kap (Davis, 1986, lev. 29, lev. 58, U-104)

Fig. 59: Keos, OM IIB- III ithal lentoid testi (Davis, 1986, lev. 29,93, lev. 57, U-93; Caskey, 1972, lev. 90, F-5)

Fig. 60: Keos, büyük kapalı kap (Davis, 1986, lev. 57)

Fig. 61: Keos, ithal testi (Davis, 1986, lev. 20)

Fig. 62: Keos, ithal lentoid testi (Davis, 1986, lev. 21, lev. 47)

Fig. 63: Keos, ithal gaga ağızlı testi (Davis, 1986, lev. 47, C- 32)

Fig. 64: Keos, oluk ağızlı testi (Davis, 1986, lev. 49, E- 31)

Fig. 65: Keos, OM IIB- III ithal kesik gaga ağızlı testi (Caskey, 1972, lev. 90, F-7; Davis, 1986, lev. 56, U-90, lev. 28, 90)

Fig. 66: Keos, Açık üzerine koyu stilde testi (Caskey, 1972, lev. 91, F- 16-17)

Fig. 67: Keos, GM IA konik ritonlar (Caskey, 1972, lev. 92, G 8-9)

Fig. 68: Keos, Minos etkili gaga ağızlı testi (Davis, 1986, lev. 62)

Fig. 69: Keos, Minos etkili boru biçimli kap parçası (Davis, 1986, lev. 61)

Fig. 70: Keos, Minos etkili yonca ağızlı testi (Davis, 1986, lev. 60)

Fig. 71: Keos, OM kapalı kaplardan örnekler (Caskey, 1972, lev. 90)

Fig. 72: Keos, GM IA dönemine ait kap parçaları (Caskey, 1972, lev. 92)

Fig. 73: Keos, Minos etkili üçayaklı kaplar (Davis, 1986, lev. 27, lev. 53, lev. 54)

Fig. 74: Keos, ithal çubuk saplı kandil (Davis, 1986, lev. 29, 95, lev. 57, U-95)

Fig. 75: Keos, Minos etkili büyük kapalı kap (Davis, 1986, lev. 62, AA- 65)

Fig. 76: Keos, Minos etkili büyük kapalı kap (Davis, 1986, lev. 54, U- 58)

- Fig. 77: Keos, OM IIB-III testi parçası (Caskey, 1972, lev. 90)
- Fig. 78: Keos, ithal omurgalı kap (Davis, 1986, lev. 28, 87)
- Fig. 79: Keos, ithal yuvarlak bardak (Davis, 1986, lev. 28, 88)
- Fig. 80: Keos, ithal yivli Keftiu kapları (Davis, 1986, lev. 28, 80-81-82, lev. 55, U-80-81-82)
- Fig. 81: Keos, İthal Keftiu kapları (Davis, 1986, lev. 28, 84-85-86)
- Fig. 82: Keos, Keftiu kabı (Davis, 1986, lev. 63, AA- 81)
- Fig. 83: Keos, Minos Etkili Keftiu kapları (Davis, 1986, lev. 26, 2-3)
- Fig. 84: Keos, Minos etkili Keftiu kabı (Davis, 1986, lev. 20,1)
- Fig. 85: Keos, GM IA kapları (Caskey, 1972, fig. 13)
- Fig. 86: Keos, GM I ithal kap parçası (Caskey, 1962, lev. 96,f)
- Fig. 87: Keos, GM IA Alan A, testi veya çömlek parçası (Caskey, 1962, lev. 96,d)
- Fig. 88: Keos, GM I Alan C, saksı (Caskey, 1962, lev. 96, c)
- Fig. 89: Keos, GM IA Alan C, fincan (Caskey, 1962, lev. 96,e)
- Fig. 90: Keos, Alan A, su kabı (Caskey, 1962, lev. 96,a)
- Fig. 91: Keos, Alan A, üzengi kulplu kap (Caskey, 1962, lev. 96,b)
- Fig. 92: Keos, Kaplumbağa Kabuğu Dalgalı fincanlar (Caskey, 1972, lev. 92, G1-G2)
- Fig. 93: Keos, Dönem V, Minos etkili ince yuvarlak tripod ayak örneği (Davis, 1986, lev. 65, AK-17)
- Fig. 94: Keos, A Evi planı (Wiener, 2013, fig. 12.2)
- Fig. 95: Keos, toplu halde bulunan konik kaplar (Davis, 2008, lev. 8.10)

Fig. 96: Ios, EK II yerleşiminin bir bölümünü (gri) ve üstündeki OTÇ ve erken GTÇ mezar gruplarını (siyah) gösteren Skarkos yerleşim planı (Marthari, 2009, fig. 4)

Fig. 97: Ios, Mezar 3 ve buluntuları (Marthari, 2009, fig. 8)

Fig. 98: Ios, Mezar 3'den yerel yapım memecikli gaga ağızlı testi ve yuvarlak ağızlı minyatür testi (Marthari, 2009, fig. 9-10)

Fig. 99: Ios, Mezar 4'ten konik kaplar (Marthari, 2009, fig. 14-15)

Fig. 100: Ios, Mezar 7'den ithal açık üzerine koyu bezemeli yarı-küresel fincan (Marthari, 2009, fig. 22)

Fig. 101: Ios, Mezar 7'den ithal kırmızı astarlı yarı-küresel fincan (Marthari, 2009, fig. 23)

Fig. 102: Ios, Mezar 7'den tripod pişirme kabının ayakları (Marthari, 2009, fig. 28)

Fig. 103: Ios, Mezar 4'ten oval gövdeli pithos (Marthari, 2009, fig. 12)

Fig. 104: Delos, Erken Kiklad ve Orta - Geç Kiklad tarihlerinin üst üste binen disk bantlarından oluşan kabartma bezemeli pithoslardan parçalar (Keos örnekleri) (Cherry vd., 1991, fig. 6.3)

Fig. 105: Samos, boyasız Girit tipi kaplar (Heidenreich 1935/36, fig. 5)

Fig. 106: Samos, Orta Bronz Çağı yerel ve ithal seramik (Kouka 2015, fig.8)

Fig. 107: Samos, Minos Girit'ten ithal edilen seramikler (4-6) ve Minos seramiklerinin yerli taklidi (1-3, 7-9) (Kouka 2017, Fig. 12)

Fig. 108: Kalymnos, Minos taklidi omurgalı fincan (Benzi 1993, lev. 37)

Fig. 109: Kalymnos, GM IA ithal riton parçaları (Benzi 1993, lev. 34)

Fig. 110: Kalymnos, sadece alt kısmı korunmuş ithal Minos Seramiği (Benzi 1993, fig. 1)

Fig. 111: Kalymnos, ithal Minos Seramiği parçası (Benzi 1993, fig. 1)

Fig. 112: Kalymnos, yerel Açık üzerine koyu/ Koyu üzerine açık seramiği, a: Yuvarlak ağızlı testi, b: Gaga ağızlı testi (?), c: Saklama kabı (Benzi 1993, lev. 35)

Fig. 113: Kalymnos, yerel koyu üzerine açık/ Açık üzerine koyu seramiği, a: bir testinin alt kısmı, b: Boyun parçası (Benzi 1993, fig.1)

Fig. 114: Kos, GTÇ IA 1: Devrik ağızlı yarı küresel fincan, 2: Koan Koyu üzerine açık stilde yüksek boyunlu testi, 3: Boyasız Soluk Orta-Kaba gaga ağızlı testi, 4: Tek Renkli Koyu testi, 5-6-7-8: Yerel konik kap, 9: Koan Koyu üzerine açık stilde düz profilli fincan, 10: Koan Koyu üzerine açık stilde testi (Vitale ve Vitale 2010, fig. 2)

Fig. 115: Kos, GTÇ IA g: Koan Koyu üzerine açık stilde yüksek boyunlu testi, h: Boyasız Soluk Orta- Kaba stilde gaga ağızlı testi, i: Tek renk Koyu testi (Vitale 2013, fig. 4.2)

Fig. 116: Kos, OM IIB / IIIA Koyu üzerine açık Minos etkili düz profilli bir bardak parçası (Papagiannopoulou 1985, fig. 1)

Fig. 117: Kos, boyanmamış, kulpsuz bir sığ çanak (Papagiannopoulou 1985, fig. 2)

Fig. 118: Kos, GM IA Minos etkili a-d: Boyalı ince yarı küresel fincanlar e-k: Boyalı Orta-Kalın Kaba e: Koyu üzerine açık stilde yüksek boyunlu testi, f: Koyu üzerine açık stilde yuvarlak ağızlı kap, g: Koyu üzerine açık stilde yuvarlak ağızlı testi, h: Koyu üzerine açık stilde gözlü testi, i: Açık üzerine Koyu stilde yuvarlak ağızlı testi, j: Koyu üzerine açık- Açık üzerine koyu pithos, k: Koyu üzerine açık-Açık üzerine koyu gözlü testi (Vitale 2017, lev.2)

Fig. 119: Kos, GTÇ IA a: Boyalı İnce sınıfa ait yarı küresel fincan, b: Koyu üzerine açık stilde yüksek boyunlu testi, c-e: Minos Boyasız İnce stilde konik bardaklar, f: Boyalı Orta Kalın Kaba Koyu üzerine açık stilde oval ağızlı amfora, g: Koyu üzerine açık stilde testi, h:

işlevsel kap, i: ocak, j: Minos Boyasız Orta-Kaba stilde tripod pişirme kabı, k: İthal Minos Vapheio kupası, m: Yerel disk biçiminde tezgâh ağırlığı (Vitale 2016, fig. 5.1)

Fig. 120: Kos, GTÇ IA Minos Boyasız a: İnce konik kap, b: Yarı küresel akıtacaklı kap, c: Orta-Kaba stilde ocak, d: Orta-Kaba stilde ocak, e: Orta-Kaba mazgal, f: Orta-Kaba stilde üçayak ocak (Vitale 2017, lev. 3)

Fig. 121: Kos, GTÇ I a: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Koyu üzerine açık stilde pithos, b: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Koyu üzerine açık stilde yuvarlak ağızlı testi, c: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Koyu üzerine açık stilde kapalı şekillere ait kulplar, d: Minos Boyasız İnce stilde konik kupa, e: Minos Boyasız İnce stilde konik kupa, f: Minos Boyasız İnce stilde yarı küresel akıtacaklı kap, g: Minos Boyasız Orta-Kaba stilde ocak, h: Minos Boyasız Orta-Kaba mangal, i: Minos Boyasız Orta-Kaba üçayak ocak (Vitale 2017, lev. 8)

Fig. 122: Kos, GTÇ IA 1: Testi, 2: Kesik ağızlı testi, 3: Köprü ağızlı testi, 4: Yerel pişirme kabı, 5: İthal GM IA parçası, 7: Koan Koyu üzerine açık stilde oval-ağızlı amfora, 8: Koan Açık üzerine koyu stilde oval ağızlı amfora, 9: Koan Koyu üzerine açık- Açık üzerine koyu stilde gözlü testi, 10: Koan Açık üzerine koyu stilde üzengi kulplu kap, 11: Koan Çok renkli Koyu üzerine açık stilde yuvarlak ağızlı çömlek (Vitale ve Vitale 2010, fig. 3)

Fig. 123: Kos, GTÇ IA 1: Koan Koyu üzerine açık stilde testi, 2: Koan Koyu üzerine açık kap, 3: Koan Koyu üzerine açık dar boyunlu testi (Vitale ve Vitale 2010, fig. 4)

Fig. 124: Kos, GTÇ IA a-d: Yerel konik kap, e: Koan Koyu üzerine açık stilde dar boyunlu testicik, f: Koan Açık üzerine koyu pithos biçimli testi, g: Koan Koyu üzerine açık testi, h: Koan Koyu üzerine açık stilde düz profilli fincan, i: Koan Koyu üzerine açık köprü akıtacaklı kap, j: Koan Koyu üzerine açık yuvarlak ağızlı çömlek, k: Koan Koyu üzerine açık yuvarlak ağızlı kap (Vitale 2013, fig. 4.3)

Fig. 125: Kos, GTÇ IA a-b-c: Boyalı İnce stilde yarı küresel fincan, d: Boyalı Orta-Kalın Kaba stilde Açık üzerine koyu oval ağızlı amfora, e: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Koyu üzerine açık-Açık üzerine koyu gözlü testi, f: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Açık üzerine koyu stilde üzengi kulplu testi, g: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Koyu üzerine açık stilde ocak, h: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Koyu üzerine açık stilde düz profilli bardak, i: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Koyu üzerine açık stilde yuvarlak ağızlı kap, j: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Koyu üzerine açık stilde çok renkli yuvarlak ağızlı çömlek, k: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Koyu üzerine açık stilde çok renkli yuvarlak ağızlı çömlek, l: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Koyu üzerine açık stilde çömlek, m: Boyalı Orta-Kalın Kaba, Açık üzerine koyu pithos (Vitale 2017, lev. 6)

Fig. 126: Kos, GTÇ IA a: Koyu üzerine açık stilde pithos, b-c: Açık üzerine koyu çömlek, d: Koyu üzerine açık stilde daraltılmış boyunlu testi, e: Koyu üzerine açık stilde uzun boyunlu testi, f: Koyu üzerine açık stilde yüksek boyunlu testi (Vitale 2017, lev. 126)

Fig. 127: Kos, Seraglio'nun Koyu üzerine açık (LOD) yerel seramiğinde bulunan motifler (Davis 1982(a), fig. 1)

Fig. 128: Kos, Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu arpa ve diğer sazlık desenleri, aşırı pişmiş örnekler, Koyu üzerine açık stil üzerinde dalgalı çizgiler, zigzaklar (Marthari, Marketou ve Jones 1990, fig. 6-7-9-8)

Fig. 129: Rodos, omurgalı ve düz kenarlı fincanlar (Marketou 1998, fig. 1)

Fig. 130: Rodos, yüksek boyunlu testiler (Marketou 1998, fig. 2)

Fig. 131: Rodos, silindirik çömlekler (Benzi 1984, fig. 6-7)

Fig. 132: Rodos, köprü akıtacaklı kap (Marketou 1998, fig. 4)

Fig. 133: Rodos, bezemeli kaplar (Marketou 1998, fig. 5)

Fig. 134: Rodos, üçayaklı pişirme kabı (Marketou 1998, lev. 9a)

Fig. 135: Rodos, üçayaklı tepsi (Marketou 1998, lev. 8b)

Fig. 136: Rodos, GM IA ithal 76: Bir amfora omzuna takılı dikey bir tutamak, 79: Amfora parçası (Marketou, Karantzali vd. 2006, lev. 1)

Fig. 137: Rodos, GM IA ithal 92: Kabın gövdesi, 80: Testi omuz parçası, 85: Kapalı bir kap parçası (Marketou, Karantzali vd. 2006, fig. 2)

Fig. 138: Rodos, ithal büyük üzengi kulplu kap (Marketou 1998, fig. 6; lev. 7a)

Fig. 139: Rodos, kapalı boyalı bir kaba ait gövde parçası (Marketou 1998, fig. 8; lev. 7b)

Fig. 140: Rodos, Minos taklidi amfora (Marketou 1998, fig. 9)

Fig. 141: Rodos, Minos taklidi pithos (Marketou 1998, fig. 12)

Fig. 142: Rodos, Minos taklidi çark yapımı üçayaklı pişirme kabı (Marketou 1998, fig. 13)

Fig. 143: Rodos, testiler ve kapak örnekleri (Marketou 1998, fig. 14)

Fig. 144: Rodos'ta ele geçen Güneydoğu Ege Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu çanak çömleğin bezemeleri (Davis 1982(a), fig. 1)

Fig. 145: Rodos'ta bulunan Güneydoğu Ege Koyu üzerine açık ve Açık üzerine koyu çanak çömlek örnekleri (Marthari, Marketou ve Jones 1990, fig. 11)

Fig. 146: Karpathos, Pigadia'dan OM- GM I seramikleri (80-166) ve Lefkos'dan OM- GM/ GH III seramiği (Melas 1983, fig. 2)

Fig. 147: Karpathos, Afiartis'de Tsigounas ve Pigadia'da Sfageia'daki OM- GM I seramikleri (Melas 1983, lev. 7b)

Fig. 148: Karpathos Chelatros ve Palio Mitato'daki OM- GM I seramiği (Melas 1985, fig. 33)

Fig. 149: Karpathos Afiartis'de Fournoi'deki OM- GM I seramikleri (Melas 1983, lev. 7c)

Fig. 150: Karpathos Fournoi'den çoğu ithal karakteristik Ön Saray tipleri a: Kamares seramiği dip ve gövde parçaları, b: Omurgalı kupalardan parçalar, c: Dışa çekik ağız kenarlı yarı küresel fincanlardan oluşan ağız ve gövde parçaları, d: Omuz parçaları, e: Yuvarlak ağızlı kaplardan ağız kenarı ve gövde parçaları (Melas 2009, fig. 11-15)

Fig. 151: Karpathos, Sektör I'de in situ halde bulunmuş çömlek (Melas 2009, fig. 6)

Fig. 152: Karpathos Asomatoi bölgesindeki OM III-GM I'e ait çanak çömlek (Melas 1983, lev. 36)

Fig. 153: Kasos, Tou Stamati ta Lakia yerleşiminde Minos duvarı ve ilgili seramikler (Melas 1983, lev. 5b)

Fig. 154: Kasos, Ammoudiarides'ten OM- GM I'den örnekler ((Melas 1983, lev. 7a)

Fig. 155-156: Karpathos (Manolakakis bölgesi) ada grubuna ait OM III- GM I seramik örnekleri (Melas 1985, lev. 28; lev. 29)

Fig. 157: Karpathos (Manolakakis, Sevdalis bölgeleri ve Sfayia) ada gurubuna ait OM III- GM I seramik örnekleri (Melas 1985, lev. 30)

Fig. 158: Karpathos (Fournoi, Laspoma ve Palio Mitato) ada grubuna ait OM- GM I seramikleri (Melas 1985, lev. 32)

Fig. 159: Karpathos ada grubuna ait OM- GM I kupa formlarının bir grafiği (Melas 1983, lev. 45)

Fig. 160: Kasos Trapeza, Kefala, Tou Stamati ta Lakia'dan OM- GM I seramikleri (Melas 1983, lev. 43)

Fig. 161: Karpathos Pigadia'dan OM- GM/ GH III seramik ve taş kaplar (Melas 1985, lev. 27)

Fig. 162: Kasos Tou Stamati ta Lakia, Ammoudiarides, Argos, Ellinokamara v.d. GN- GM/ GH III seramikleri (Melas 1985, lev. 44)

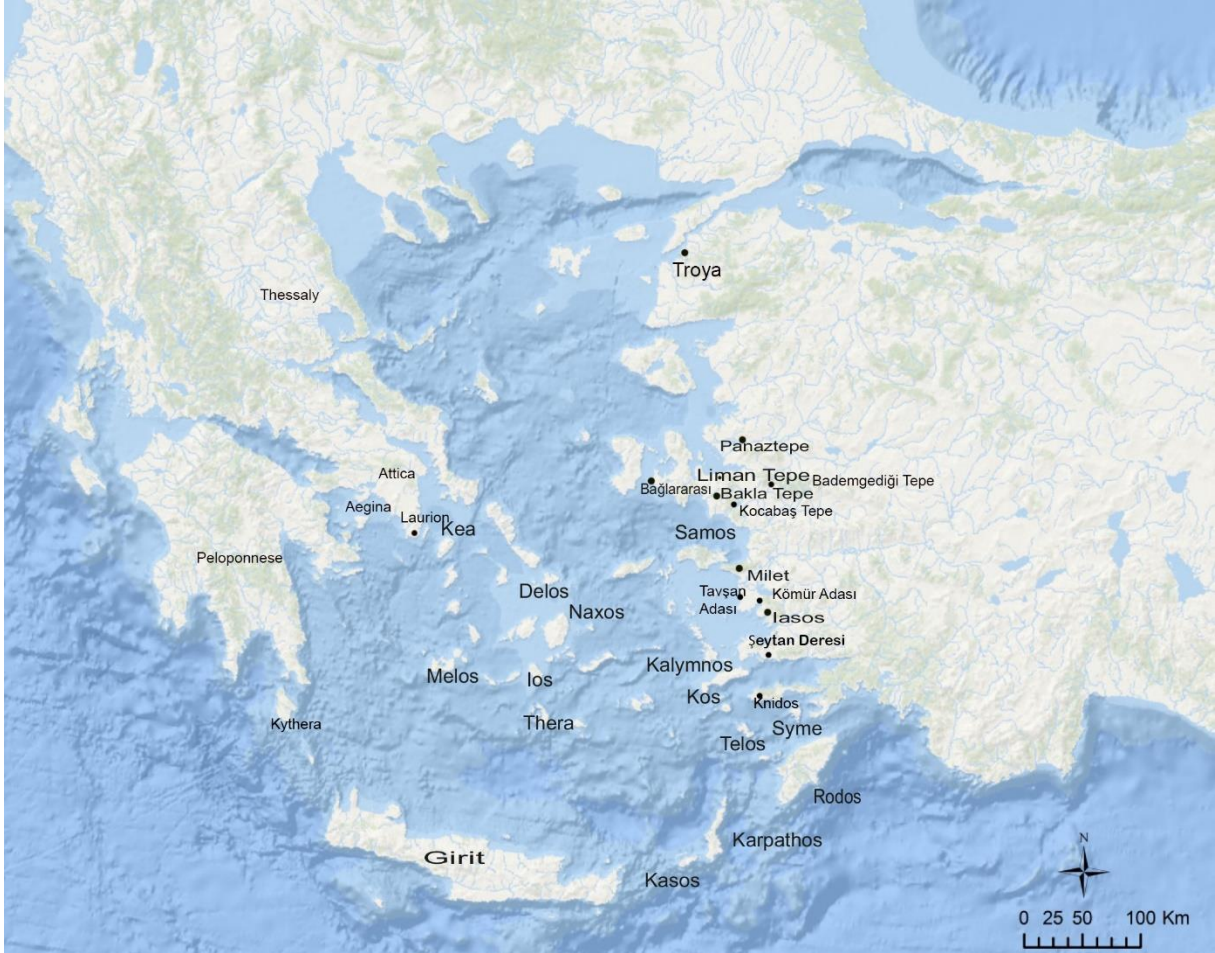
Fig. 163: OM- GM I Karpathos ada grubundan sap, boyun ve küplere ait parçalar (Melas 1985, lev. 105)

Fig. 164: Karpathos'tan OM- GM I pişirme kabı parçaları (Melas 1985, lev. 84)

HARİTALAR , TABLOLAR ve LEVHALAR

HARİTALAR

Harita 1

Harita 2

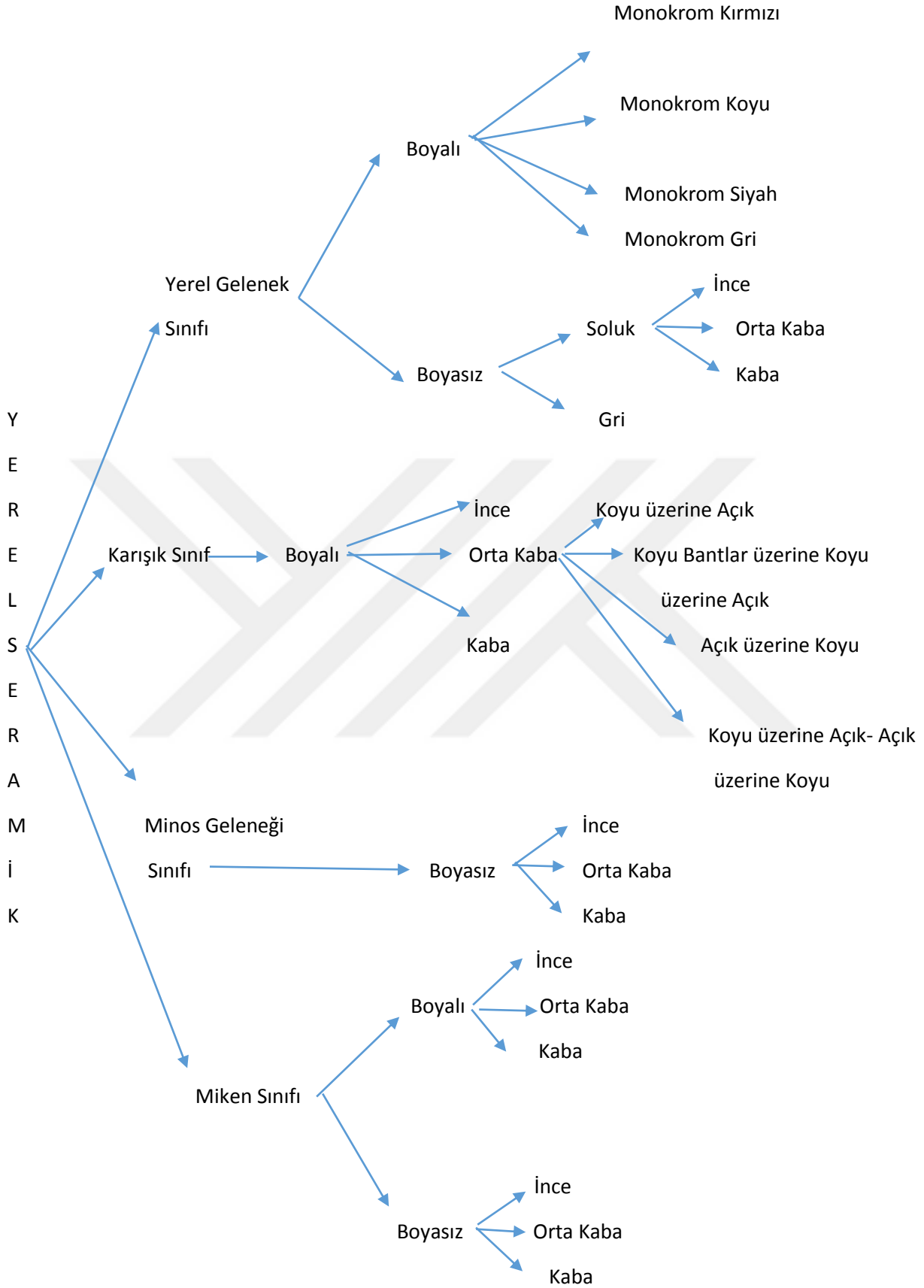
TABLolar

TARİH	DÖNEM	BATI ANADOLU	GİRİT	KIKLADLAR	KITA YUNANİSTAN	MISIR
MÖ. 2000	ESKİ SARAYLAR	OTÇ I (Troya V- LMT III:4)	OM IA OM IB	OK I	OH I	11. Sülale 12. Sülale
MÖ. 1700	YENİ SARAYLAR	OTÇ II (Troya VIa- LMT III:3)	OM IIA OM IIB	OK II	OH II	
		OTÇ III (Troya VIb-c – LMT III: 1-2)	OM IIIA OM IIIB	OK III	OH III	15. Sülale (Hyksos)
MÖ. 1520/1510		GTÇ I (Troya VI d)	GM IA	GK I	GH I	18. Sülale

Tablo 1

Girit	Phylakopi (Melos)	Ayia Irini (Kea)	Akrotiri (Thera)	Kronoloji	
EM III	Şehir I- ii/iii	boşluk		MÖ 2200-2100	
OM IA			Evre A	MÖ 2100-1950	
.....	Şehir II-ii	Dönem IV		Evre B	MÖ 1950-1850
OM IB			MÖ 1850-1800		
OM II	Şehir II-iii	Dönem V	Evre C	MÖ 1800-1750	
OM IIB-III A				ve D	MÖ 1750-1700
OM III					

Tablo 2

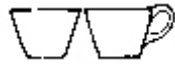

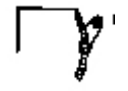

Tablo 3

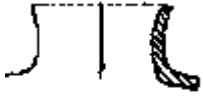
	EM	OM	GM
Kamares		X	
Koyu Üzerine Açık	X	X	X
Açık Üzerine Koyu	X	X	X
Kaplumbağa Kabuğu Dalgalı Seramik		X	X

Tablo 4

Kap Formları	Konik Kap	Vapheio Kabı	Kandil	Minyatür Kap	Köprü Ağızlı Kap	Oval Ağızlı Amfora	Pithos	Üçayaklı Pişirme Kabı	Riton	Gözlü Testi	Süzgeç Biçimli Kap
											
OM III	X	X	X	X	X	X	X	X			
GM IA	X	X	X		X	X	X	X	X	X	X

Kap Formları	Gaga Ağızlı Testi	Yuvarlak Ağızlı Testi	Üzengi Kulplu Kap	Lentoid Testi	Derin Çanak (saksı şeklinde)	Bardak/ Fincan	Ocak	Mangal	Yüksek Boyunlu Testi	İki Yatay Tutamağa Sahip Yuvarlak Ağızlı Tipler
										
OM III		X		X		X	X		X	X
GM IA	X	X	X		X	X	X	X	X	

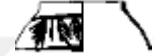

Tablo 5

Kamares	Vapheio Kabı	Yuvarlak Ağızlı Kapalı Kap (testi veya çömlek)	Oval Ağızlı Amfora	Çanak	Fincan	Omurgalı Kap	Küp
							
OM II-III	X	X	X	X	X	X	X

Tablo 6

Kamares Bezemeleri	Spiral	Doğrusal Motif	Barbotine	Yarım Daire	Çiçek Motifi	Rozet	Nokta Motifi	Bant Motifi	Yaprak Motifi	İnsan-Hayvan Tasvirleri	Rölyef	Dairesel Motifler	Damlama Motifi
OM I	X	X	X	X	X	X	X	X					
OM II	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
OM III	X				X	X	X	X	X	X	X	X	X

Tablo 7

Açık Üzerine Koyu	Vapheio Kabı	Çömlek	Pithos	Yarı Küresel Fincan	Üzengi Kulplu Kap	Amfora	Gözlü Testi	Yuvarlak Ağızlı Testi	Bardak	Riton	Gaga Ağızlı Testi
											
OM III	X			X				X			
GM IA	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X

Tablo 8

Koyu Üzerine Açık	Fincan	Pithos	Yuvarlak Ağızlı Kap/ Çömlek	Köprü Akıtacaklı Kap	Gaga Ağızlı Testi	Gözlü Testi	Amfora	Yüksek Boyunlu Testi	Yuvarlak Ağızlı Testi	Lentoid Testi	Keftiu Kabı
											
OM III	X	X	X	X		X	X			X	
GM IA	X	X	X	X	X	X	X	X	X		X

Tablo 9

Açık Üzerine Koyu/ Koyu Üzerine Açık Bezemeleri	Üçlü Tüy Motifi	Bitkisel Motif	Spiral	Dalgalı Bant	Basit Çizgisel Motif	Üst Üste Binen Diskler	Şevron	Damlama Motifi	Noktalı Bant	Zikzak	Üçgen	Eş Merkezli Yarım Daire Motifi	Hayvan-İnsan Motifleri
OM	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
GM I	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X			X

Tablo 10

Kaplumbağa Kabuğu Dalgalı Seramik	Vapheio kabı	Fincan	Testi	Köprü Akıtacaklı Kap	Dışa Çekik Ağızlı Kâse	Bardak	Riton
							
OM III	X	X	X	X	X		
GM IA	X	X	X			X	X

Tablo 11

Kaplumbağa Kabuğu Dalgalı Seramik Bezemeleri	Düzensiz paralel çizgiler	Dalga Motifi	Zikzak Motifi	Yatay Bantlar	Spiral	Çiçek Motifi
OM III	X	X	X	X		
GM IA	X	X	X	X	X	X

Tablo 12

LEVHALAR

NAXOS LEVHALAR

Fig. 1

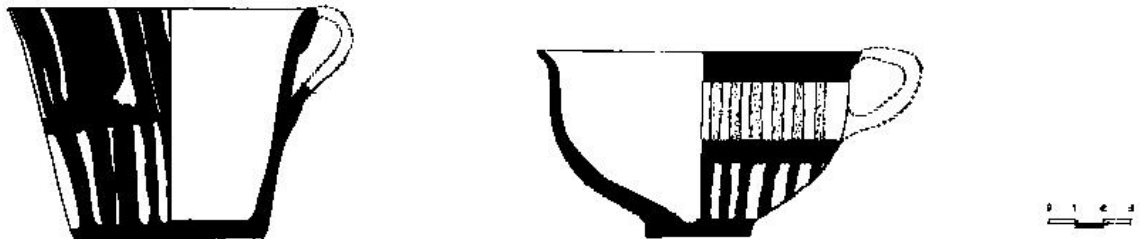

Fig. 2

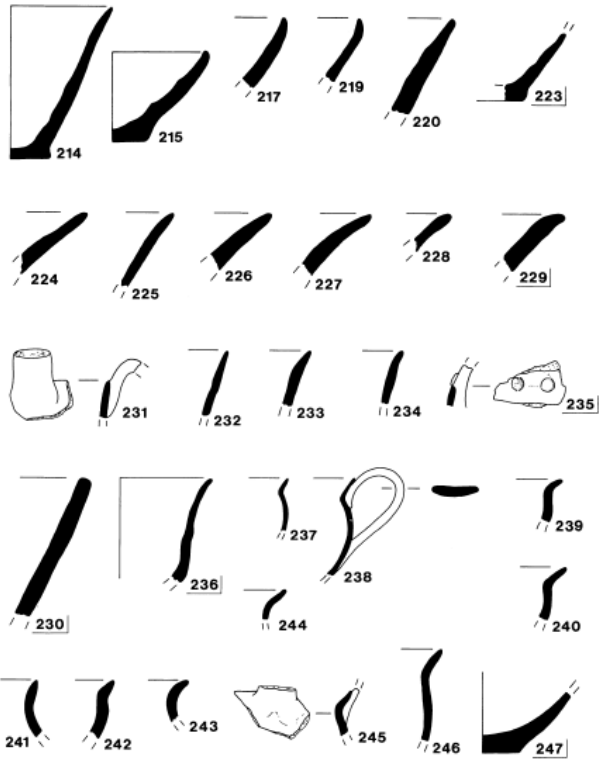

Fig. 3

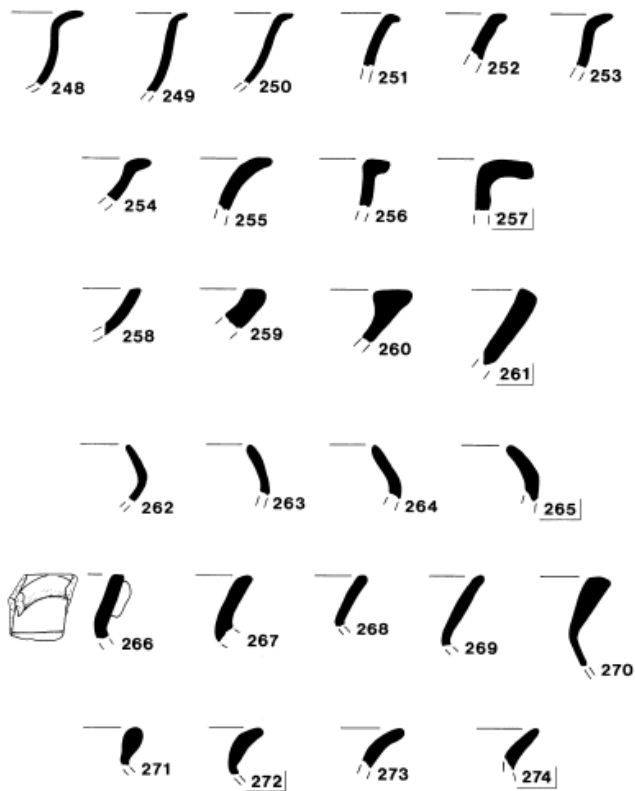

Fig. 4

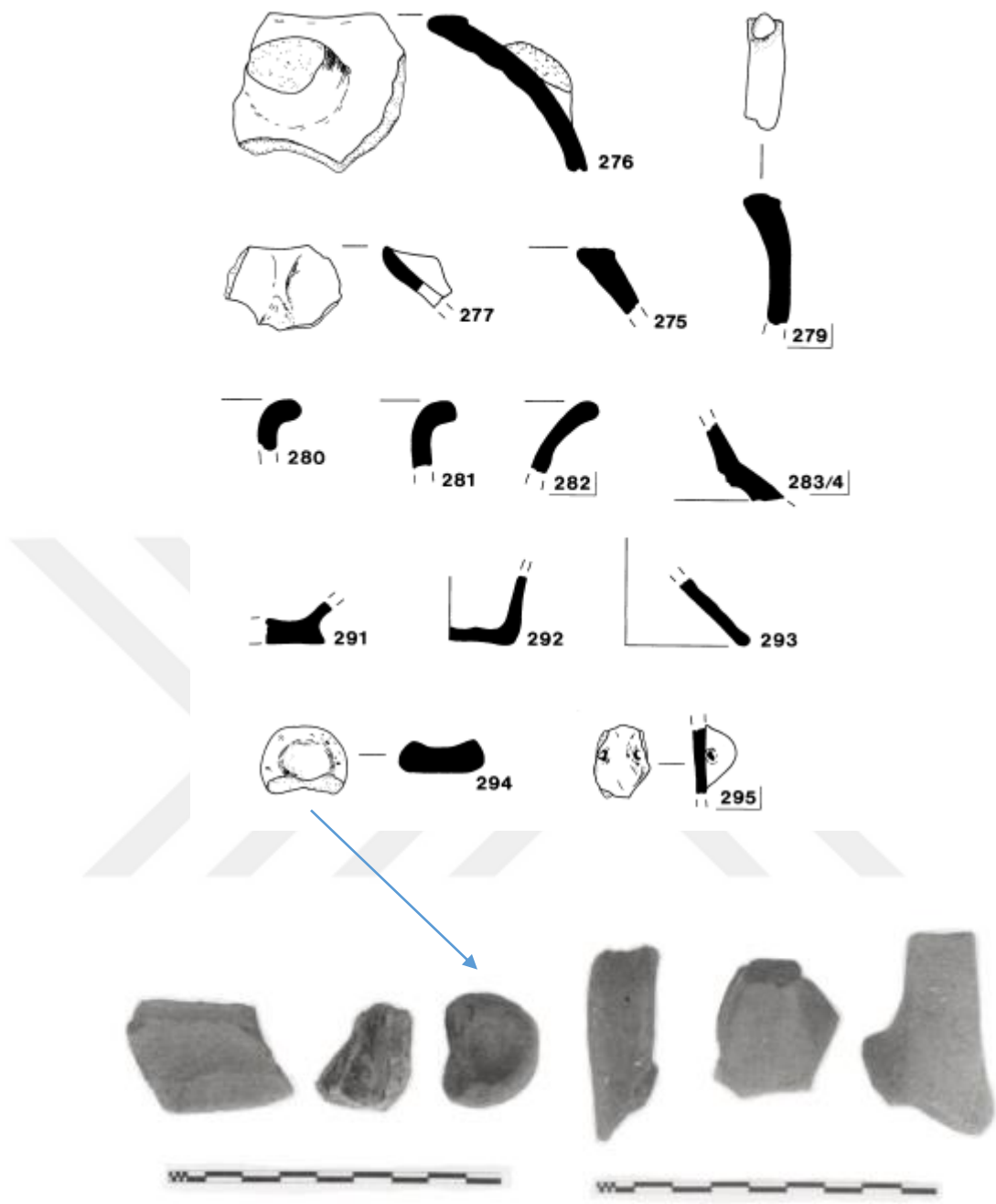

Fig. 5

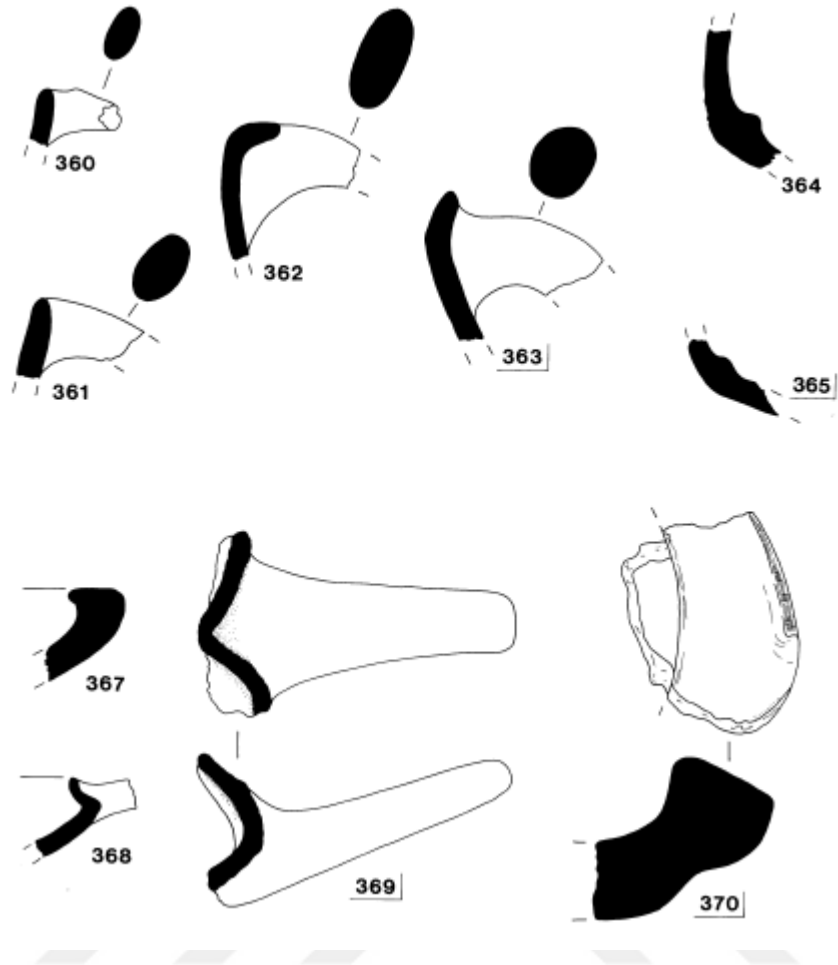

Fig. 6

Fig. 7

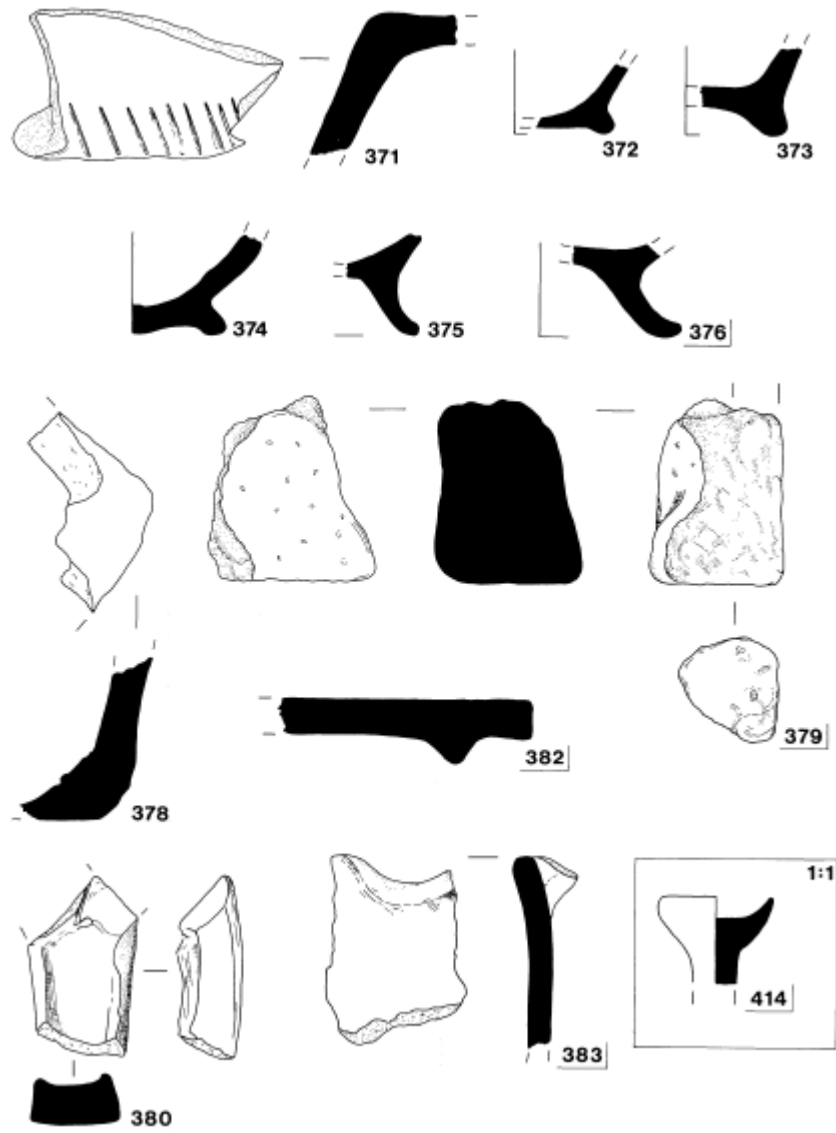

Fig. 8

Fig. 9

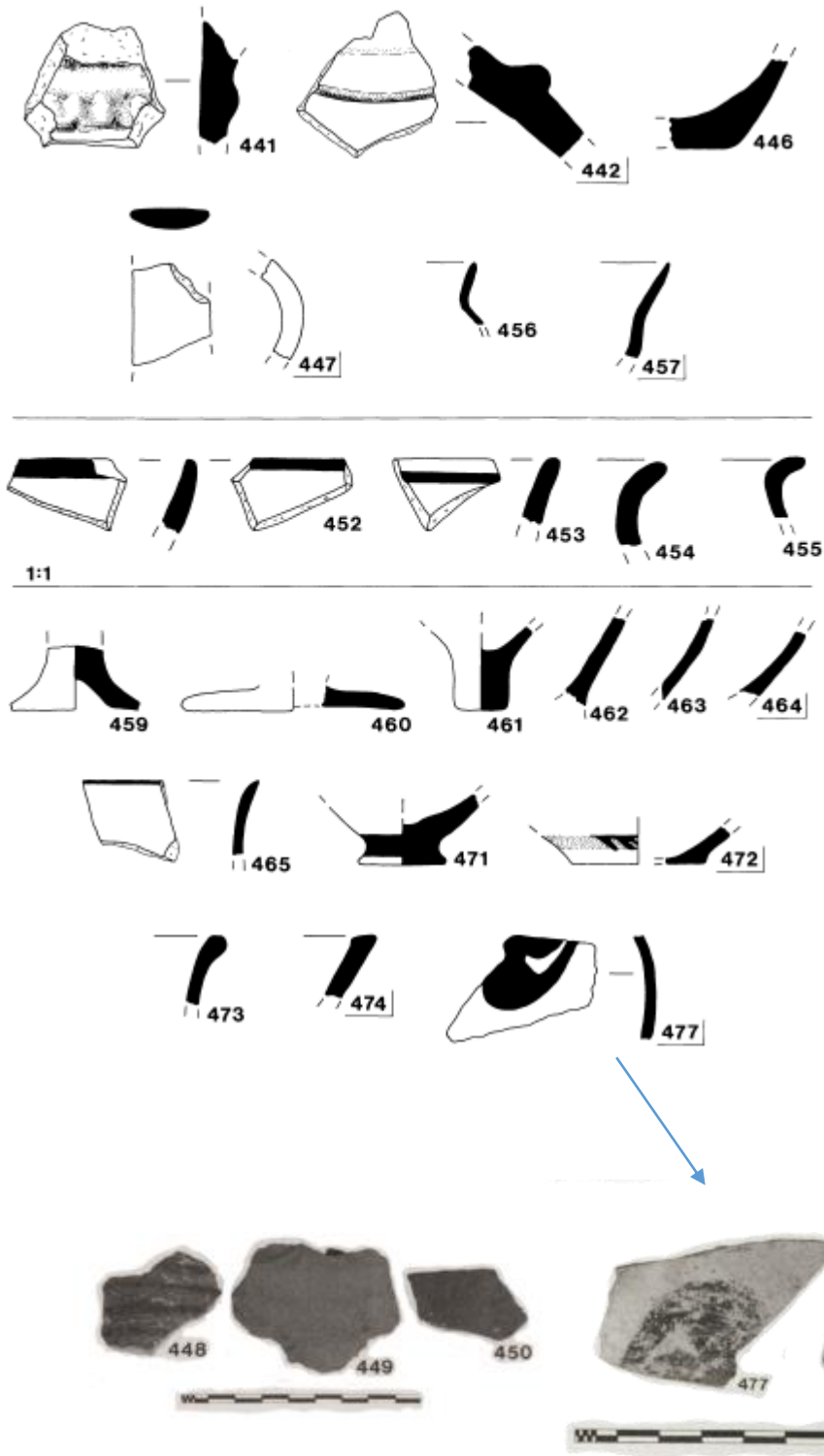

Fig. 10

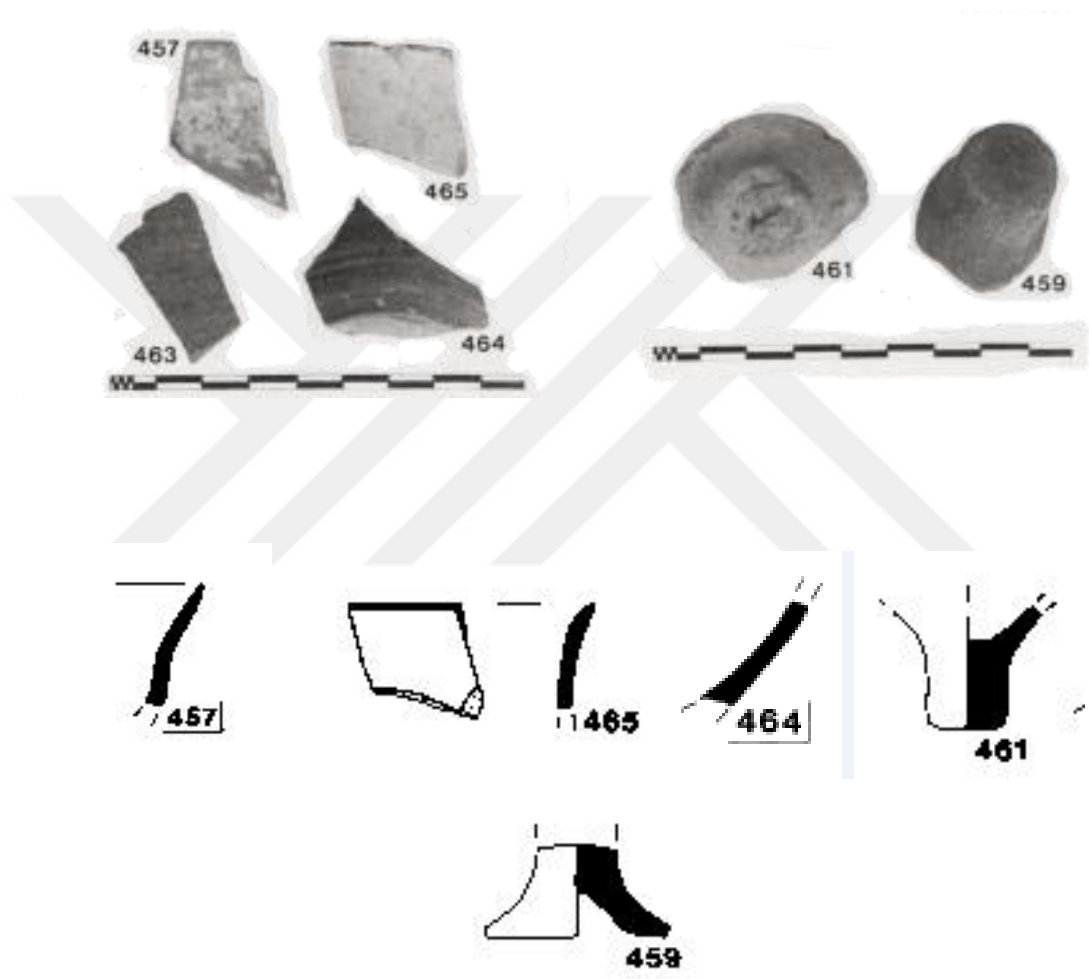

Fig. 11

Thera Levhalar

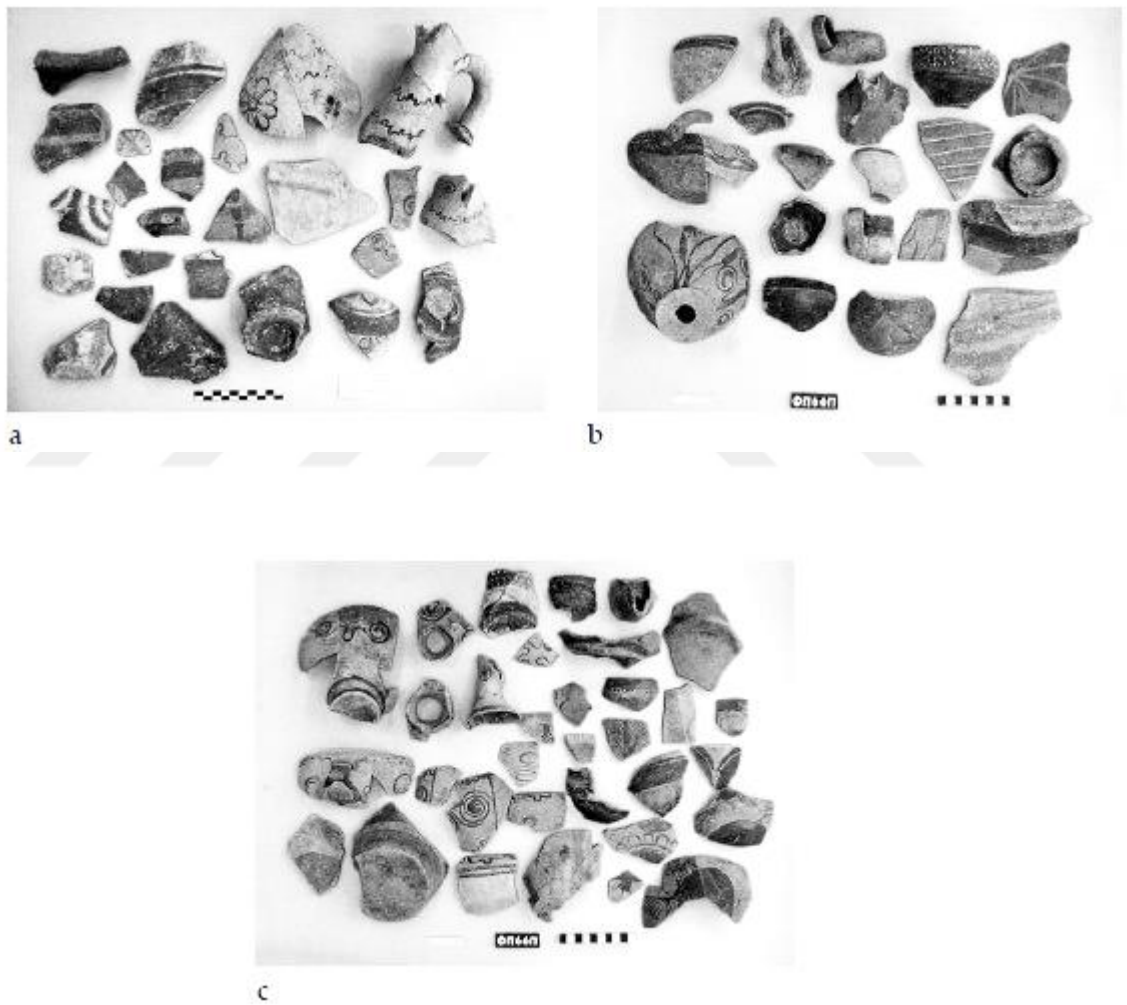

Fig.12

d

e

f

Fig.13

Fig. 14

Fig. 15

Fig. 16

Fig. 17

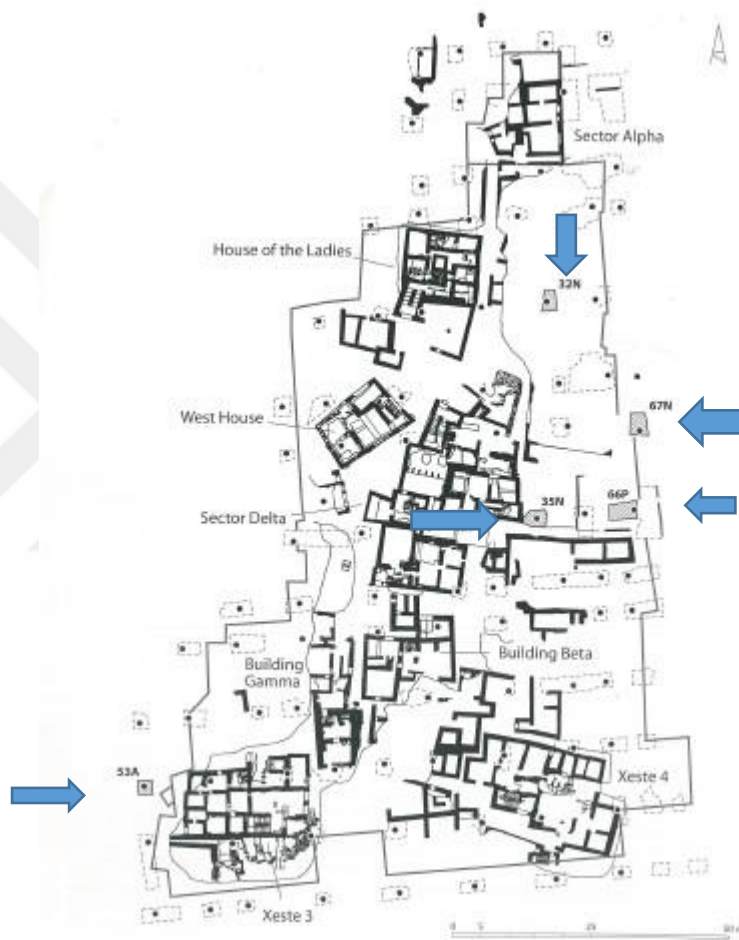

Fig. 18

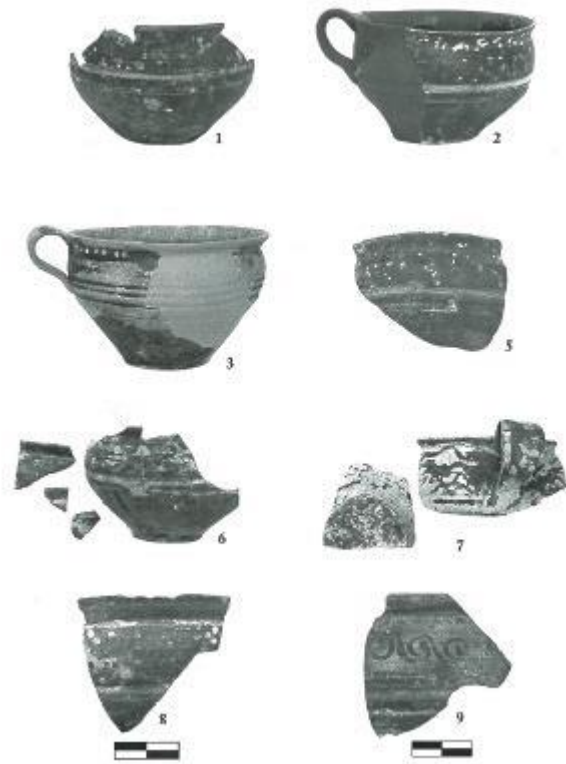
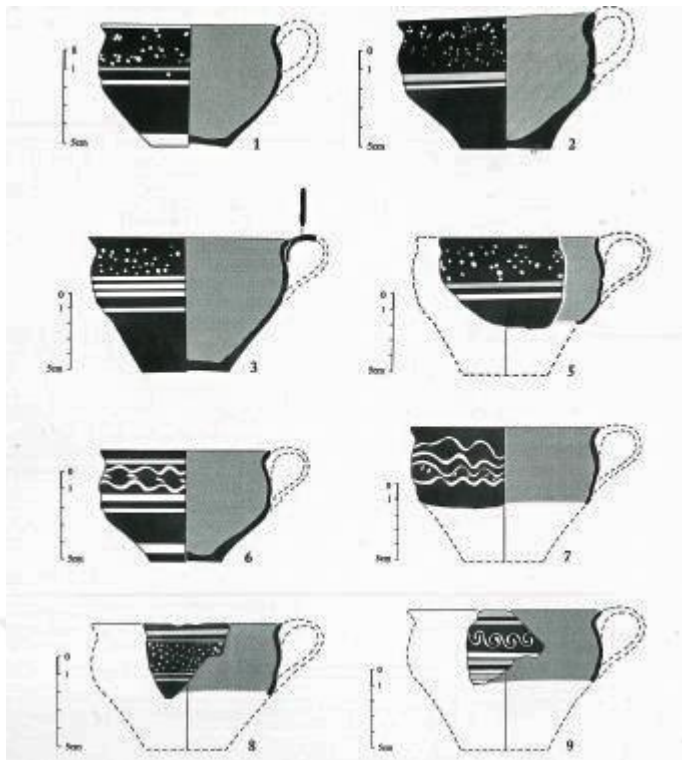

Fig. 19

Fig. 20

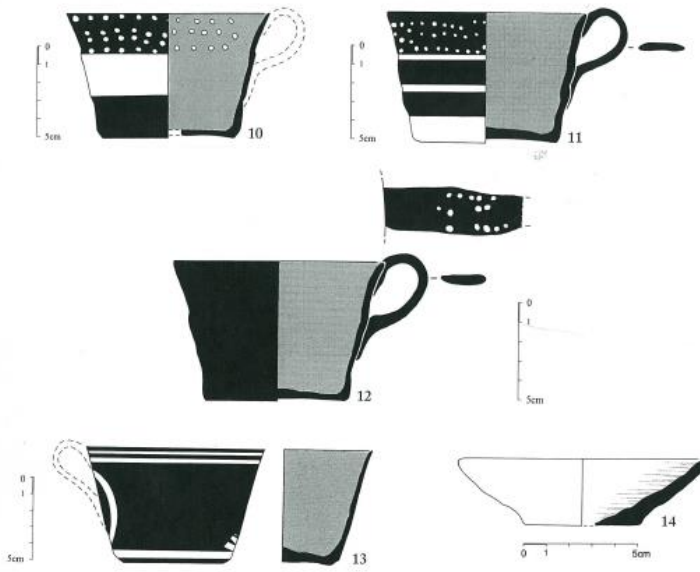

Fig. 21

Fig. 22

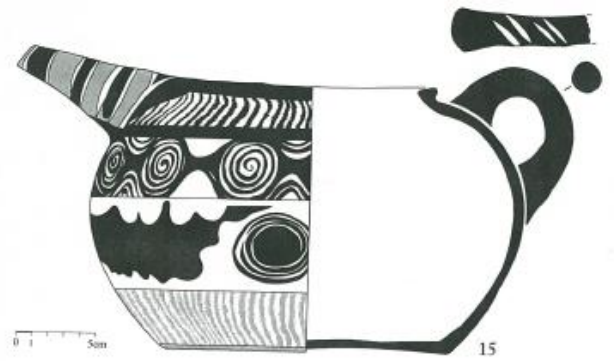
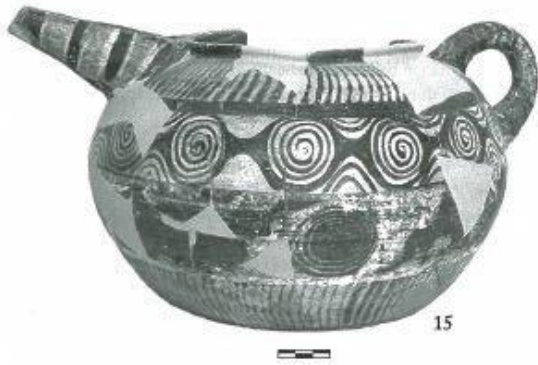
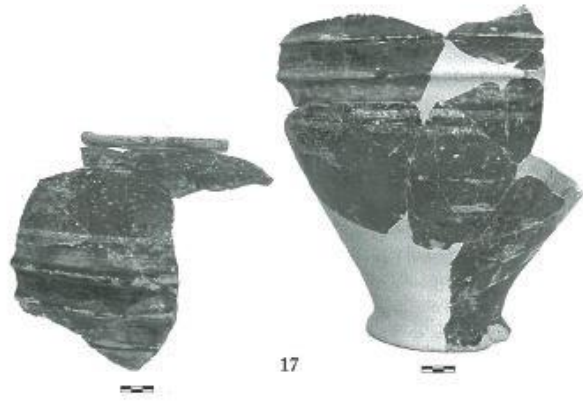

Fig. 23

17

Fig. 24

19

20

21

22

23

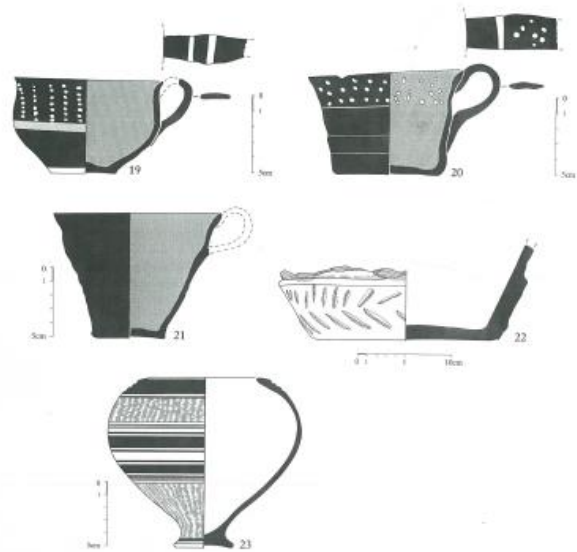

Fig. 25

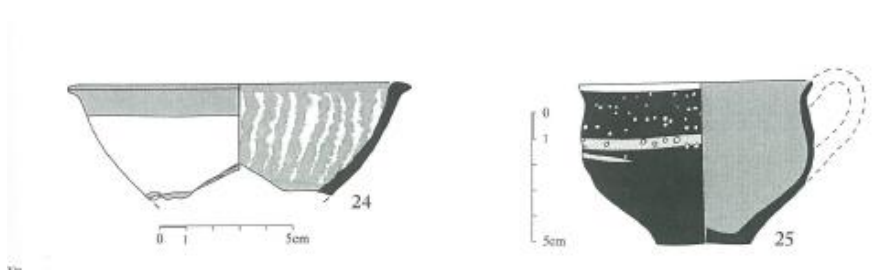

Fig. 26

29'un Onarım Delikleri

Fig. 27

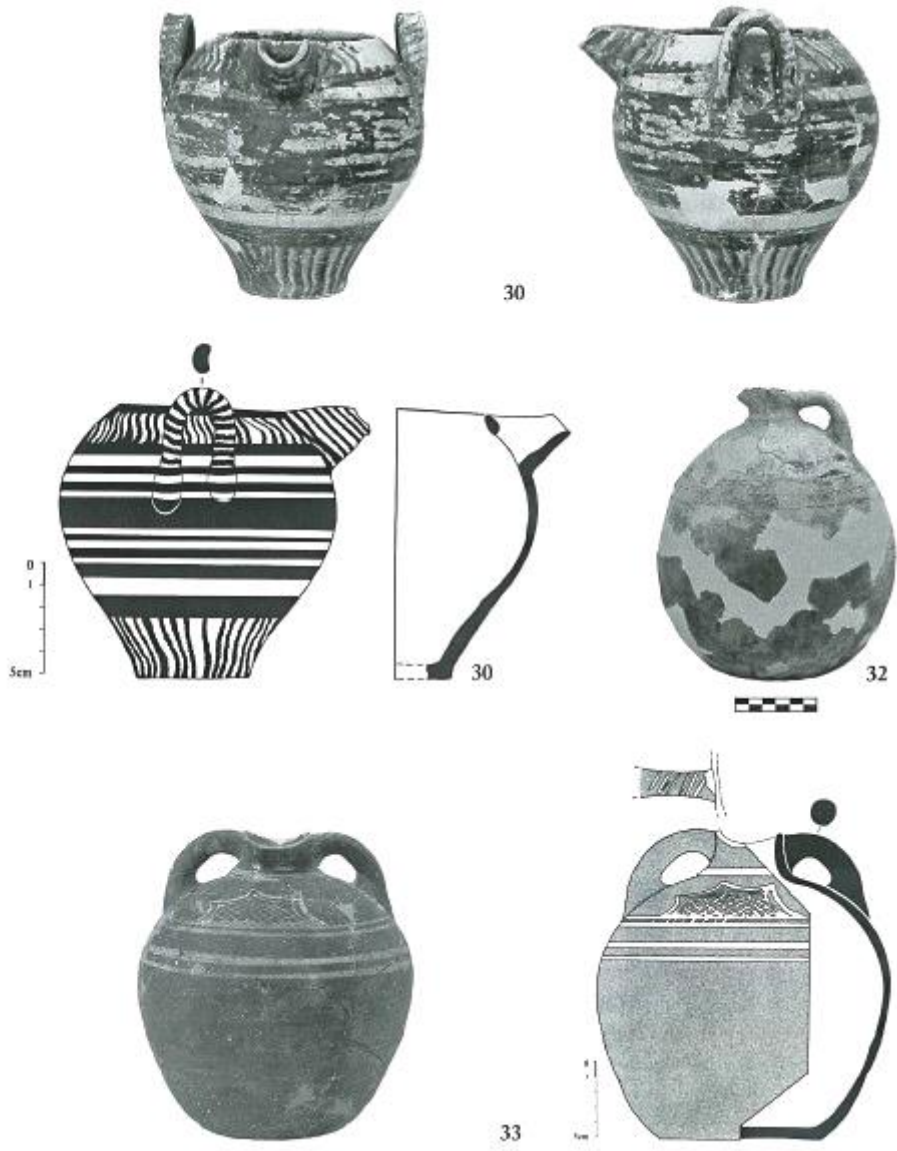

Fig. 28

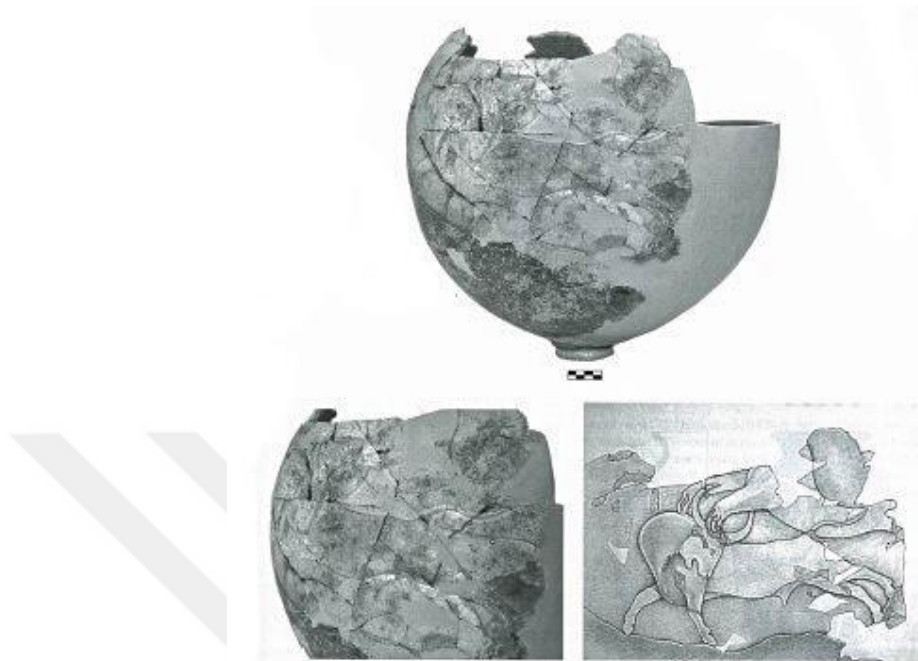

Fig. 29: 34

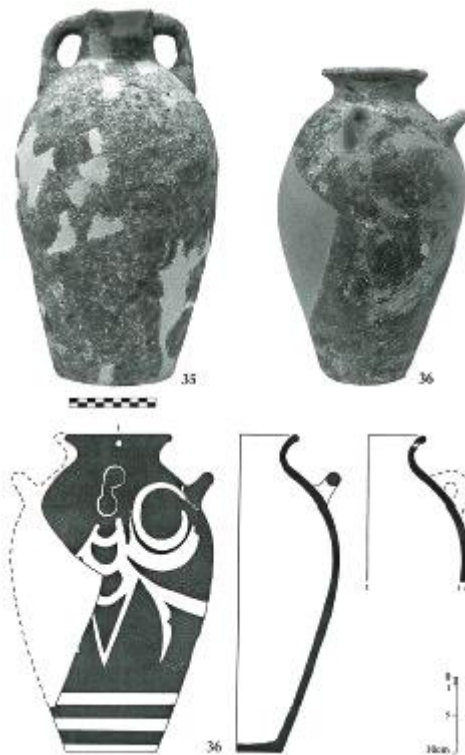

Fig. 30

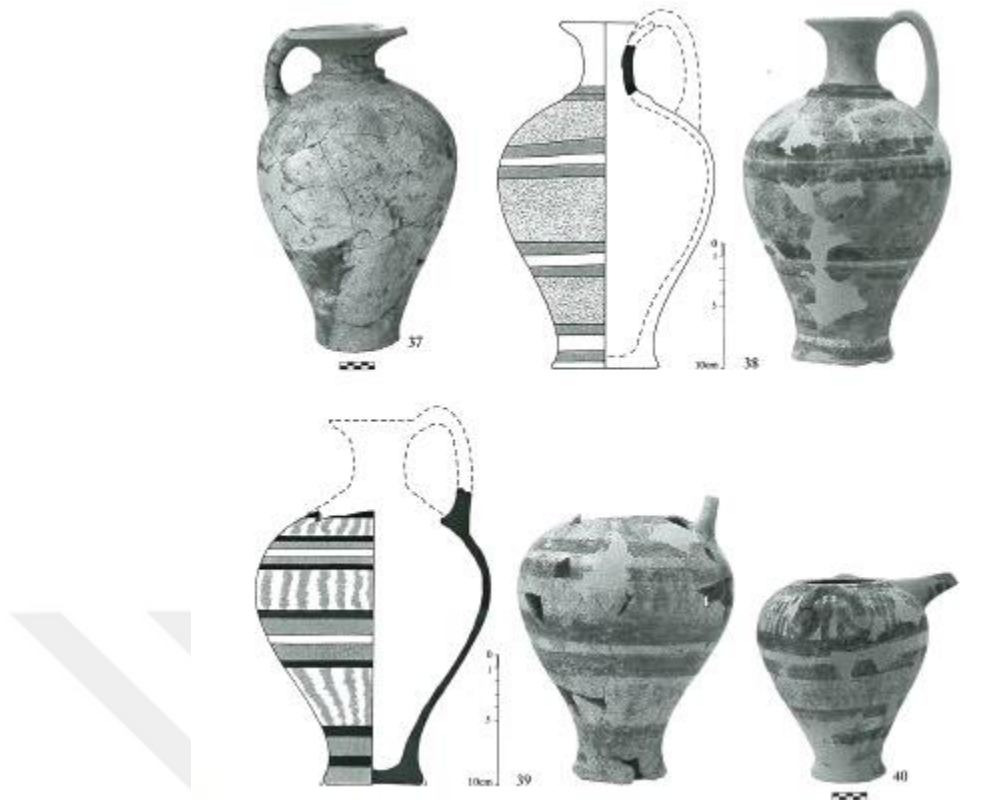

Fig. 31

Fig. 32

Fig. 33: 42

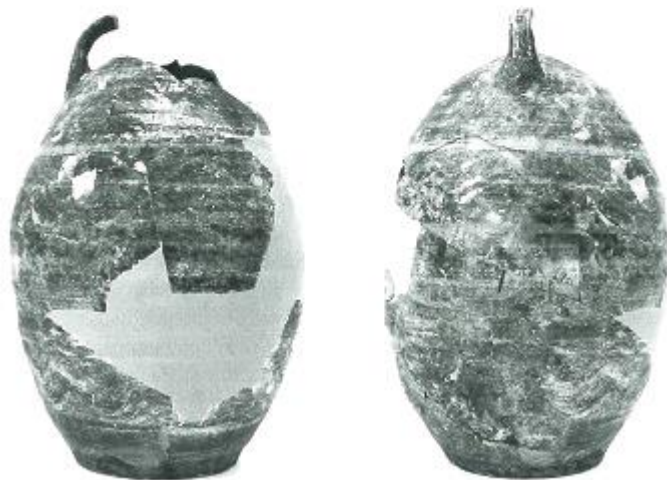

Fig. 34: 43

5 cm

Fig.35

Fig. 36

Fig. 37

MELOS LEVHALAR

Fig. 38

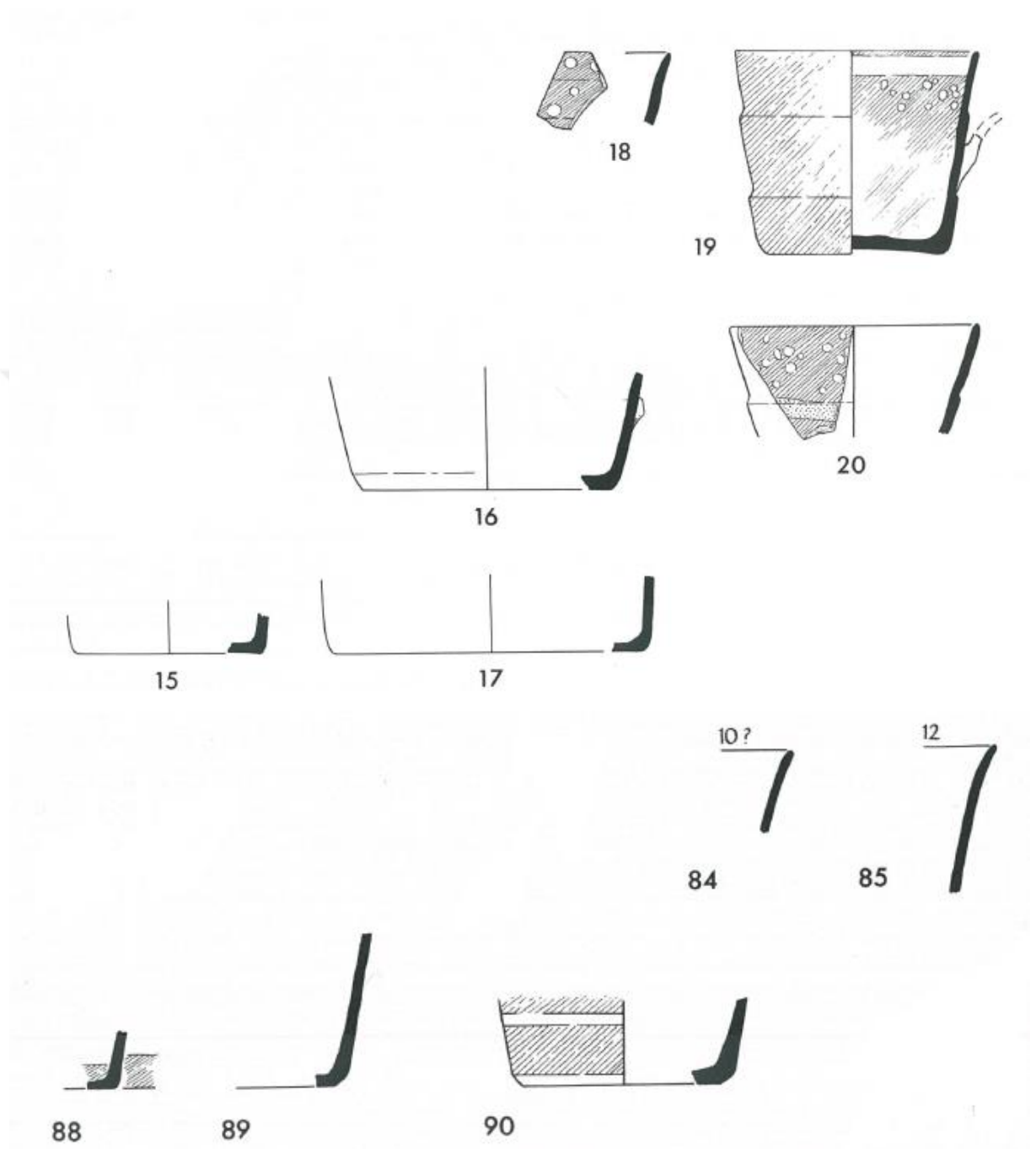

Fig. 39

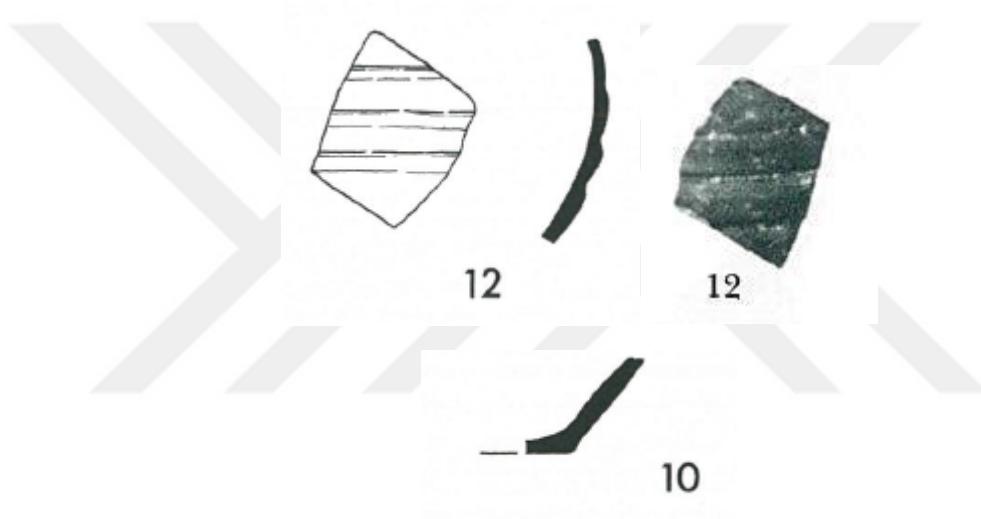
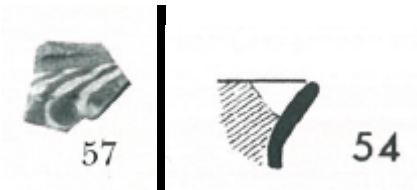
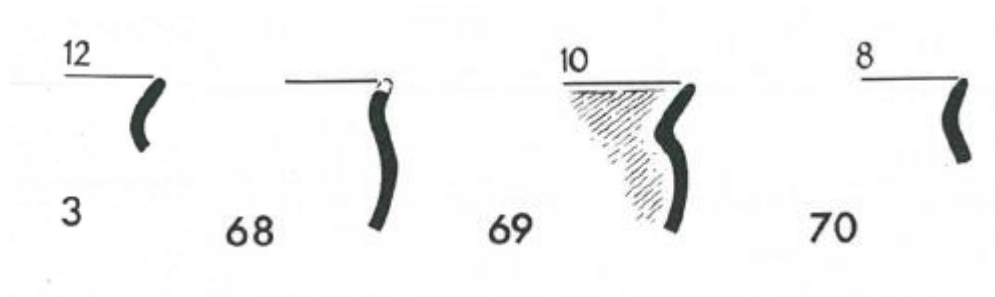

Fig. 40

Fig. 41

Fig. 42

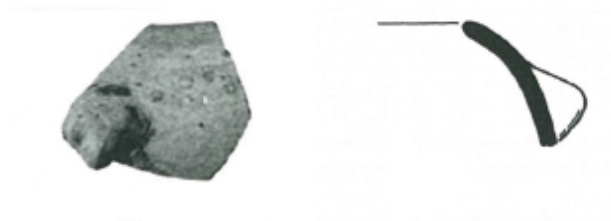

Fig. 43

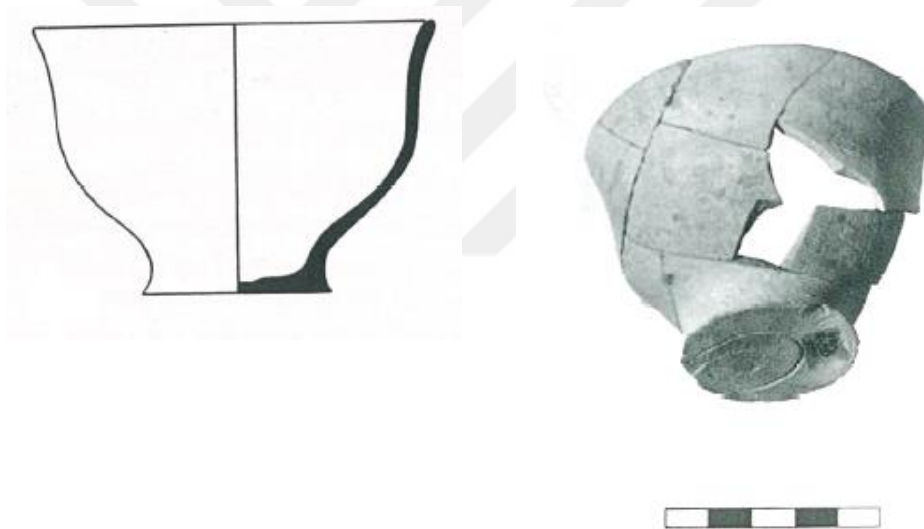

Fig. 44

Fig. 45

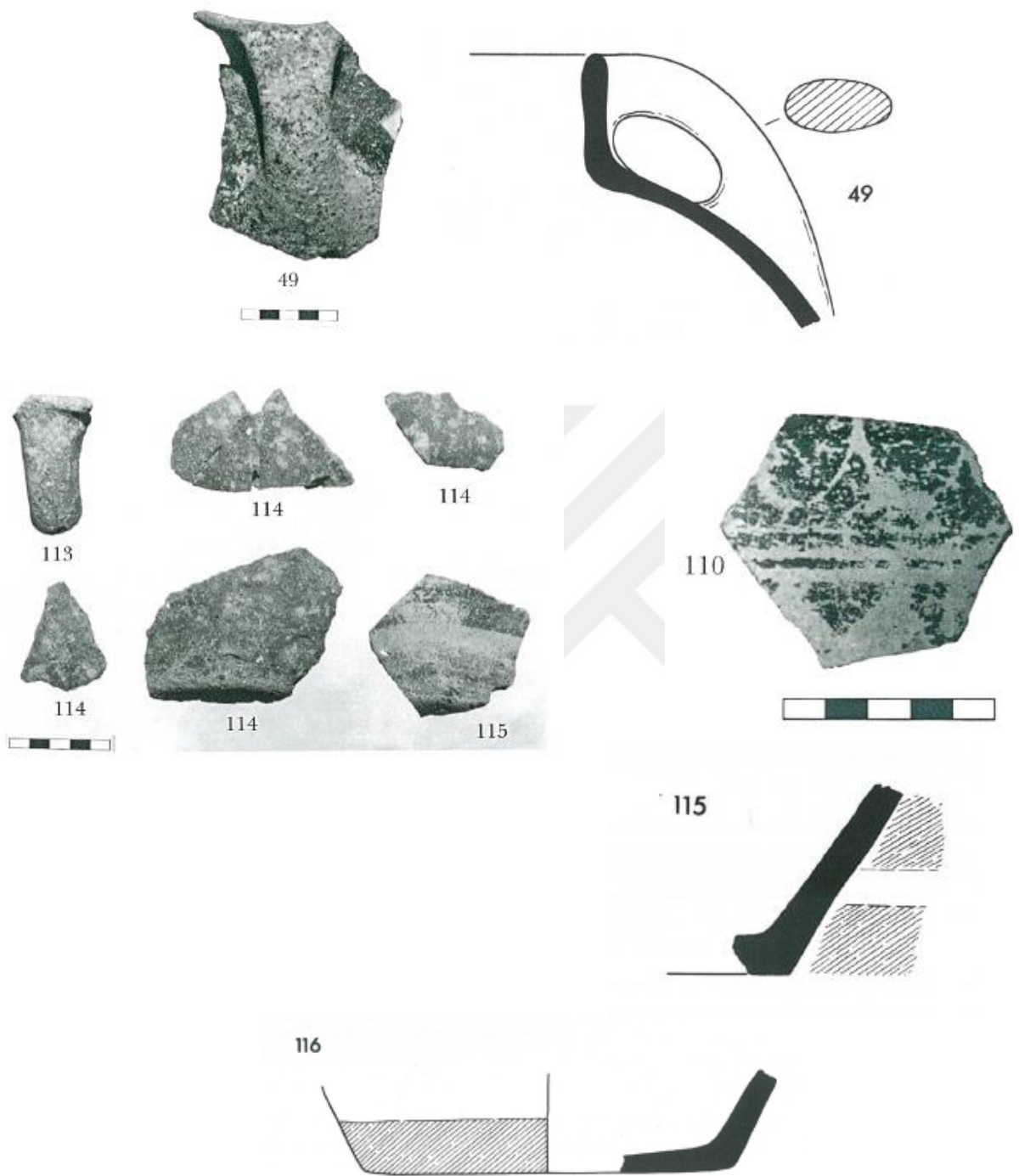

Fig. 46

Fig.47

Fig. 48

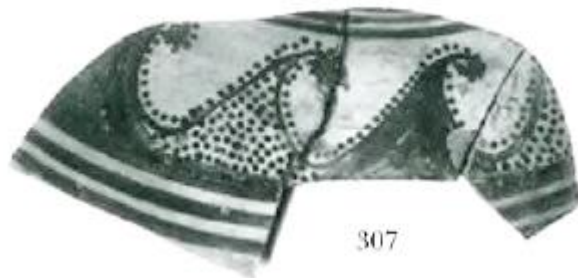

Fig. 49

KEOS LEVHALAR

Fig. 50

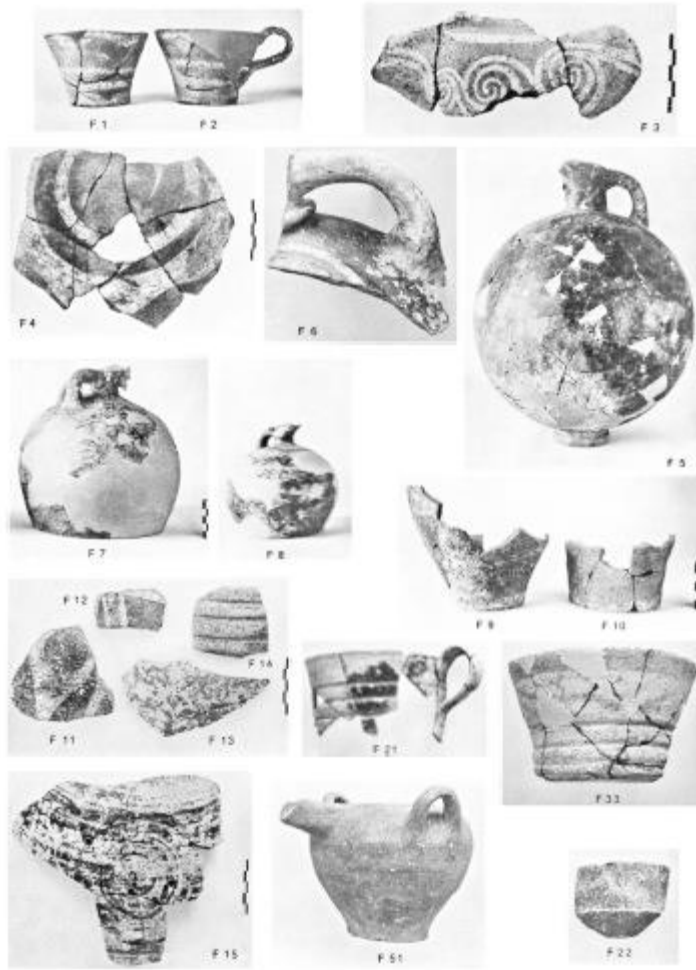

Fig. 51

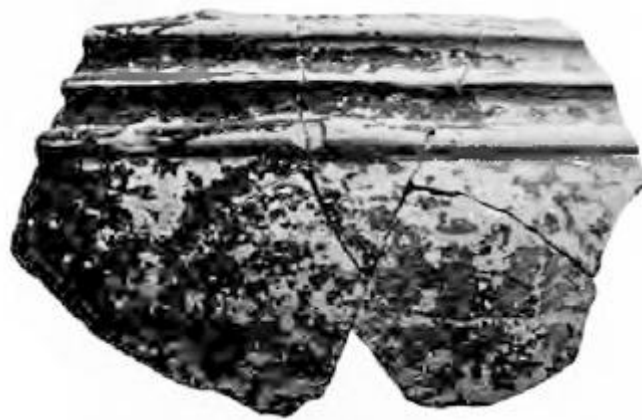

Fig. 52

Fig. 53

Fig. 54

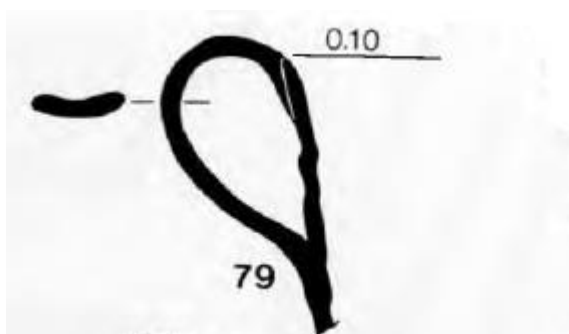

Fig. 55

Fig. 56

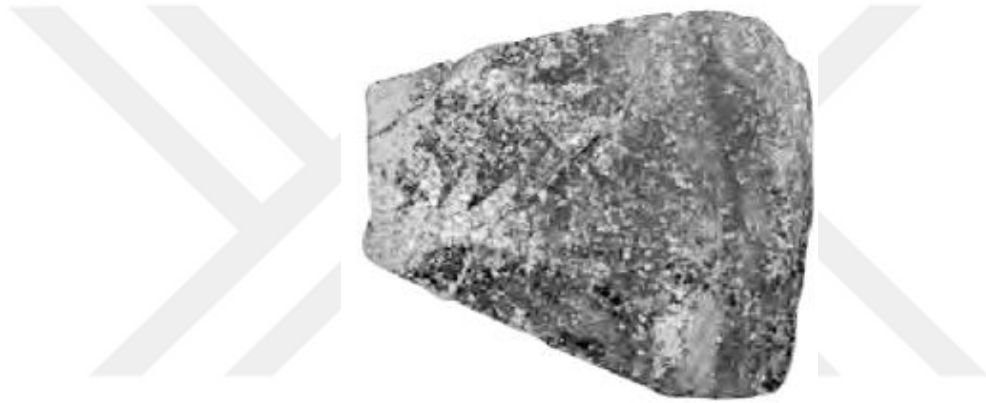

Fig. 57

Fig. 58

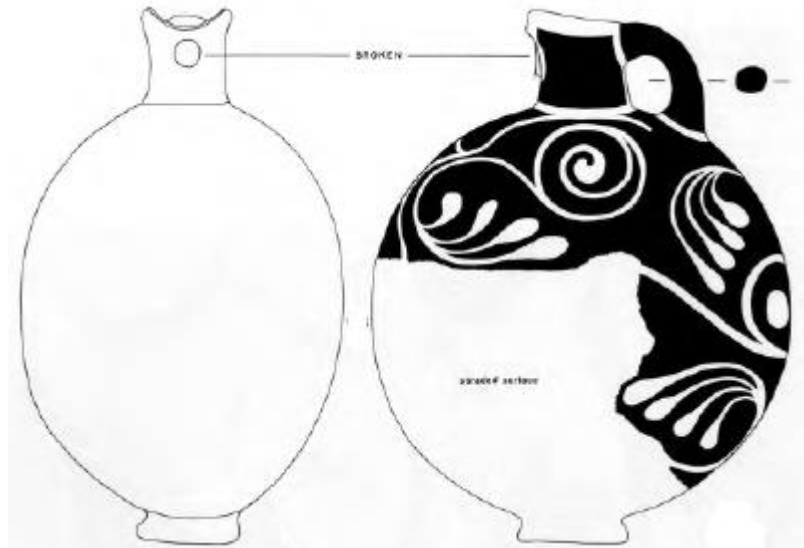

Fig. 59

Fig. 60

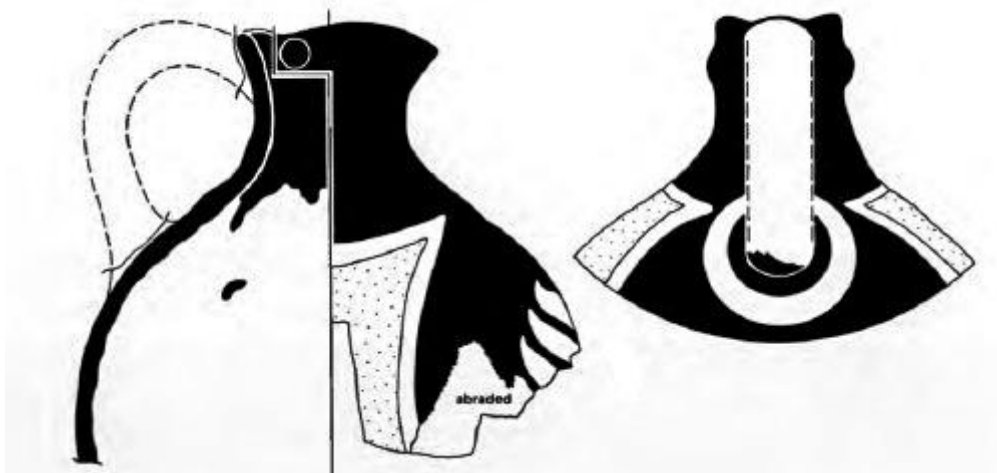

Fig. 61

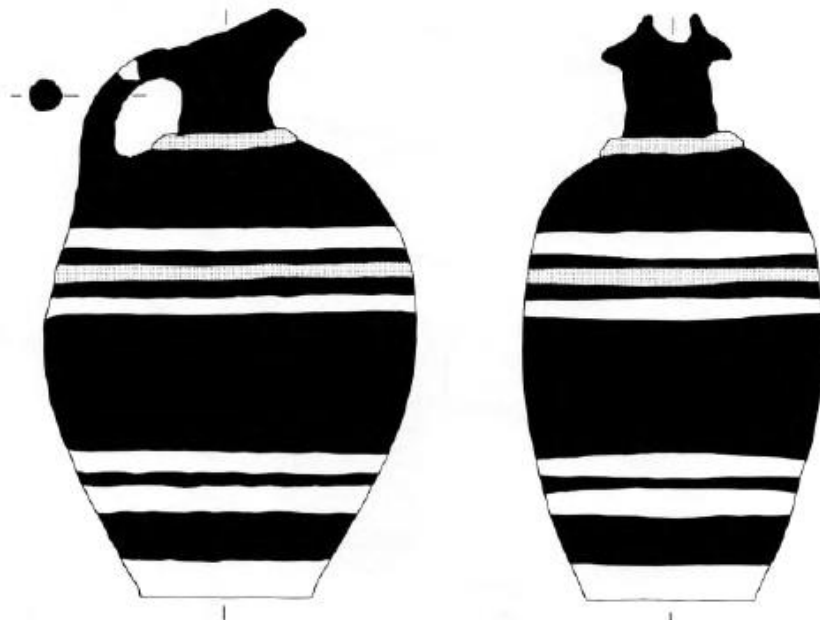

Fig. 62

Fig. 63

Fig. 64

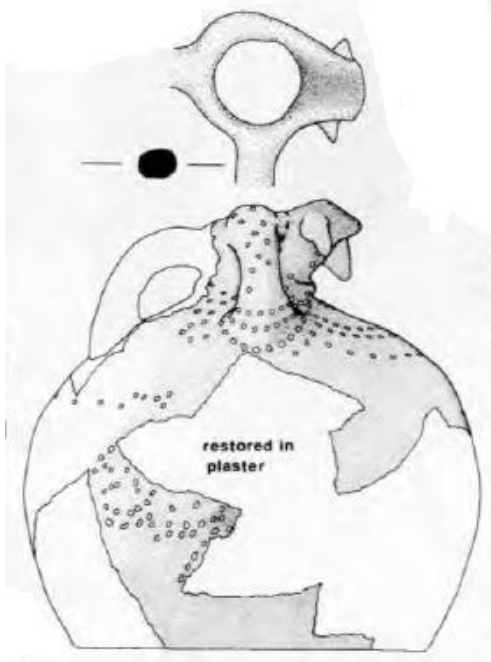

Fig. 65

Fig. 66

Fig. 67

Fig. 68

Fig. 69

Fig. 70

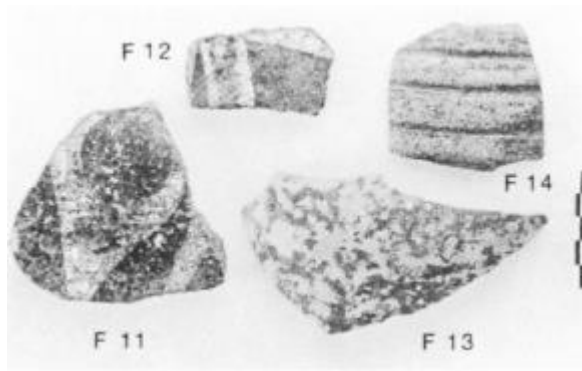

Fig. 71

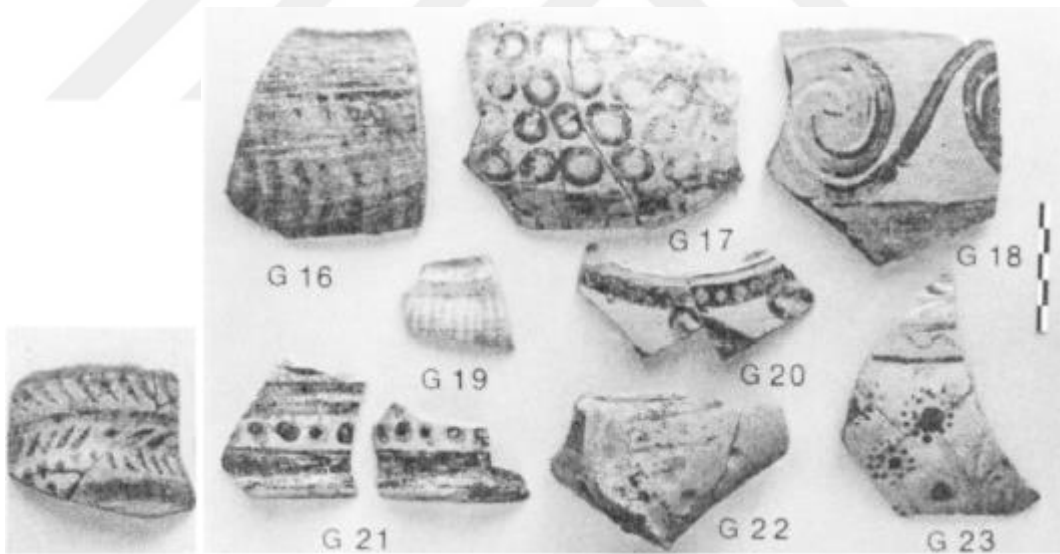

Fig. 72

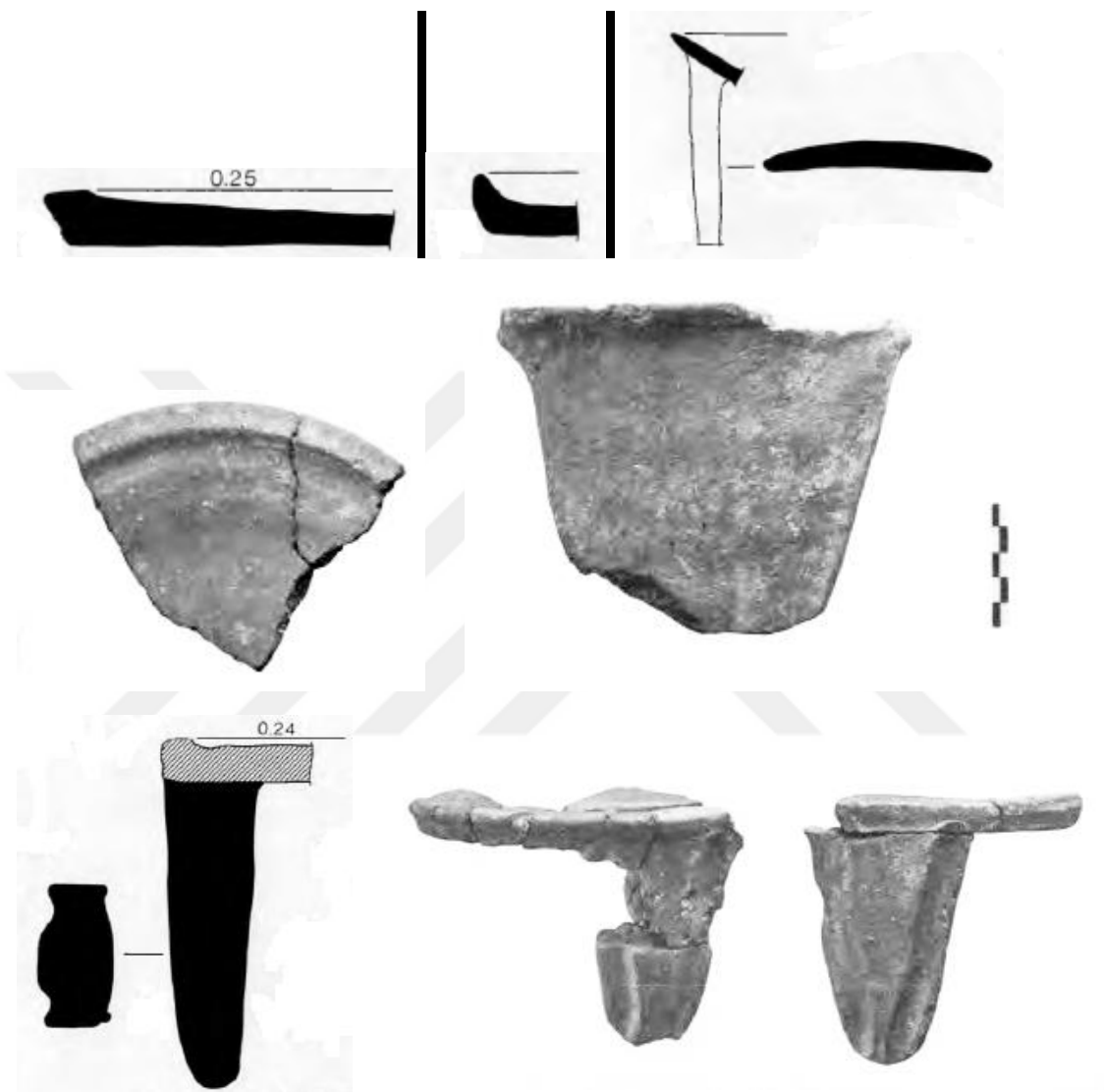

Fig. 73

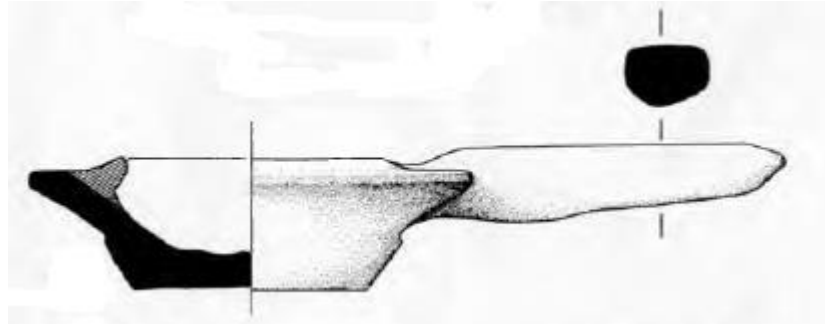

Fig. 74

Fig. 75

Fig. 76

Fig. 77

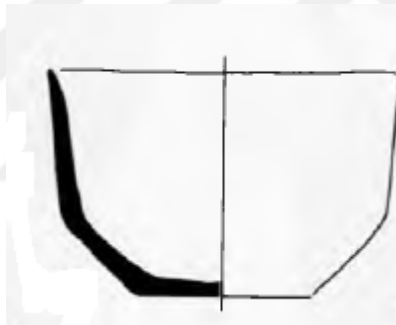

Fig. 78

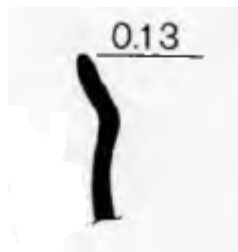

Fig. 79

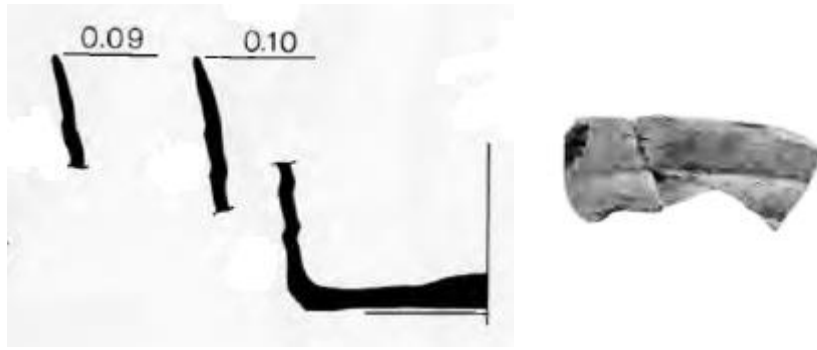

Fig. 80

Fig. 81

Fig. 82

Fig. 83

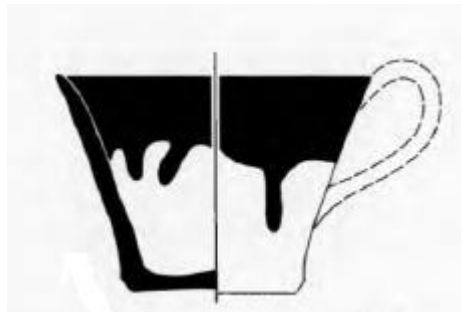

Fig. 84

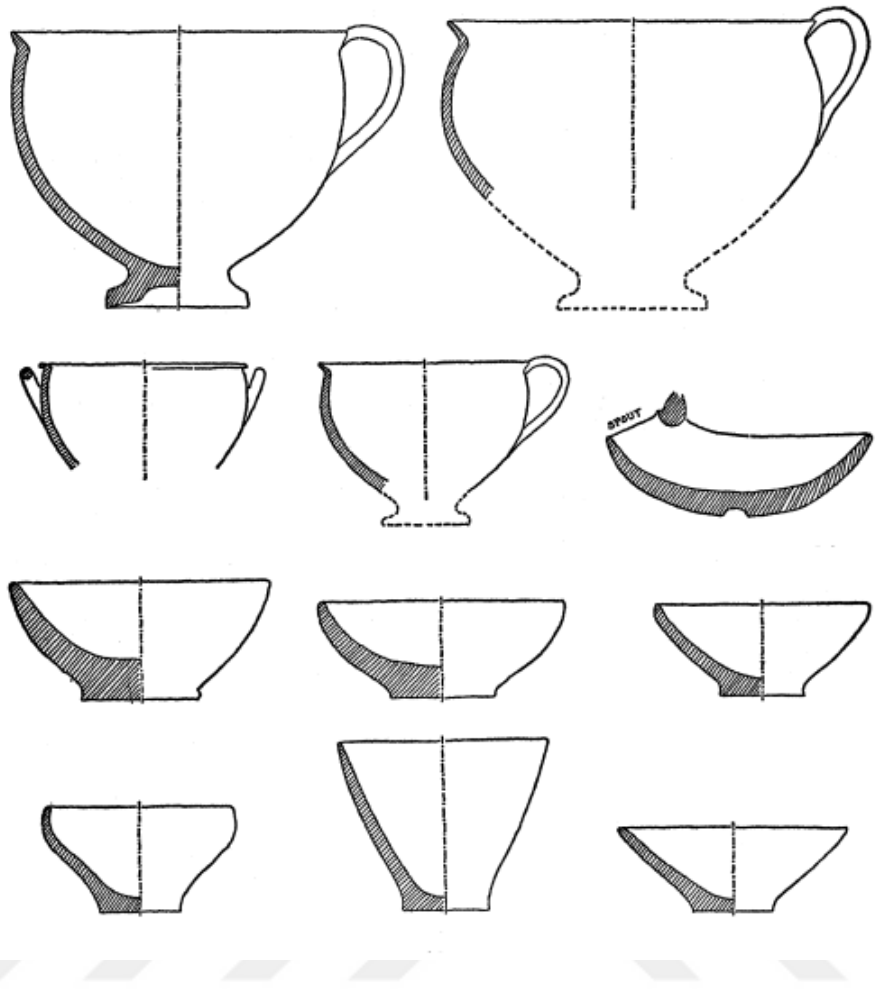

Fig. 85

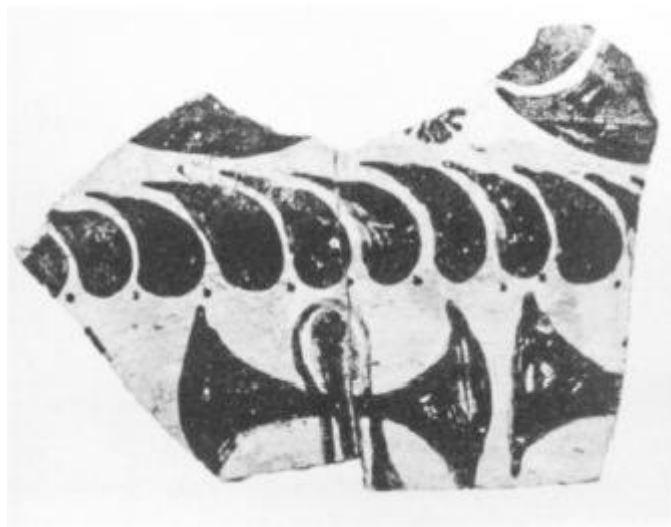

Fig. 86

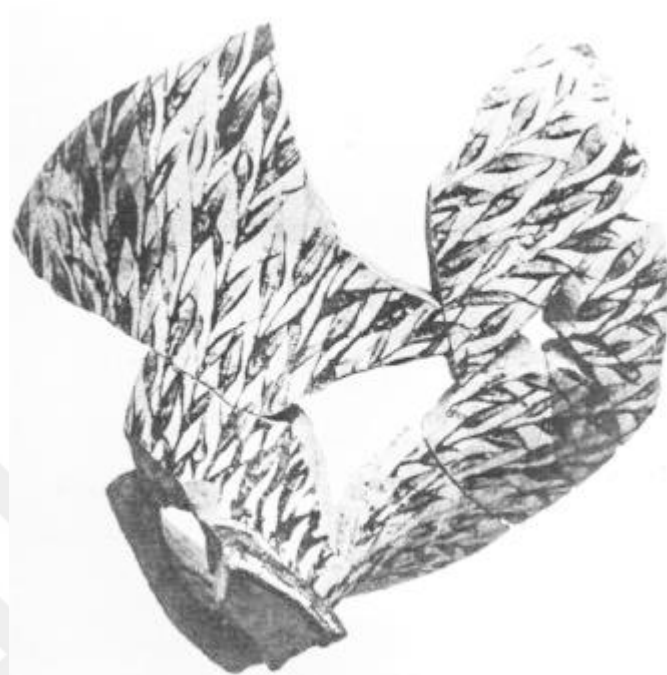

Fig. 87

Fig. 88

Fig. 89

Fig. 90

Fig. 91

Fig. 92

Fig. 93

Fig. 94

Fig. 95

IOS LEVHALAR

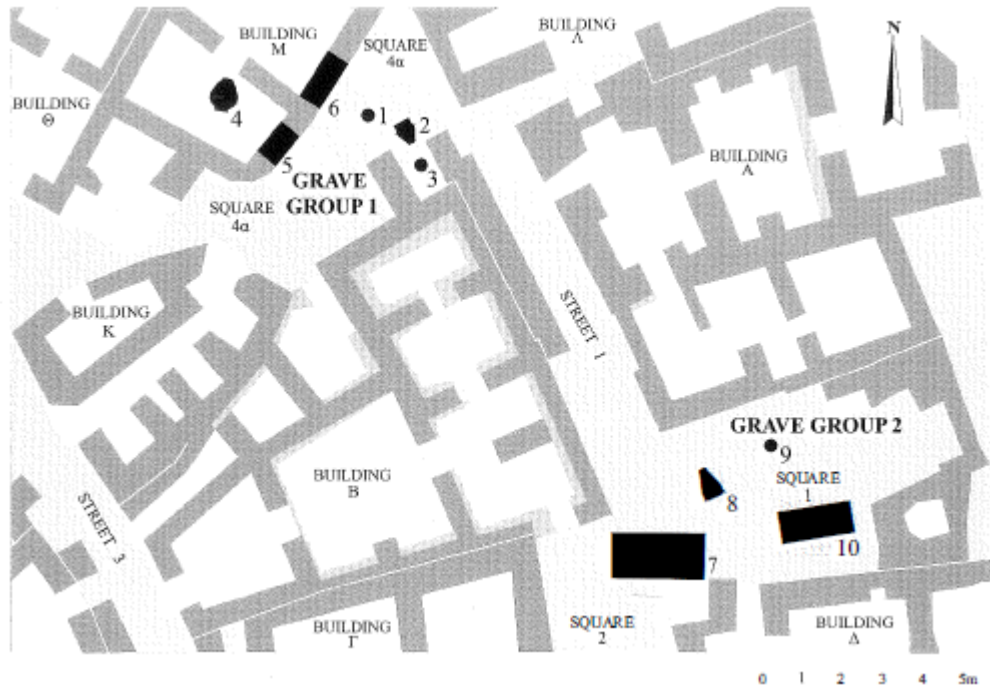

Fig. 96

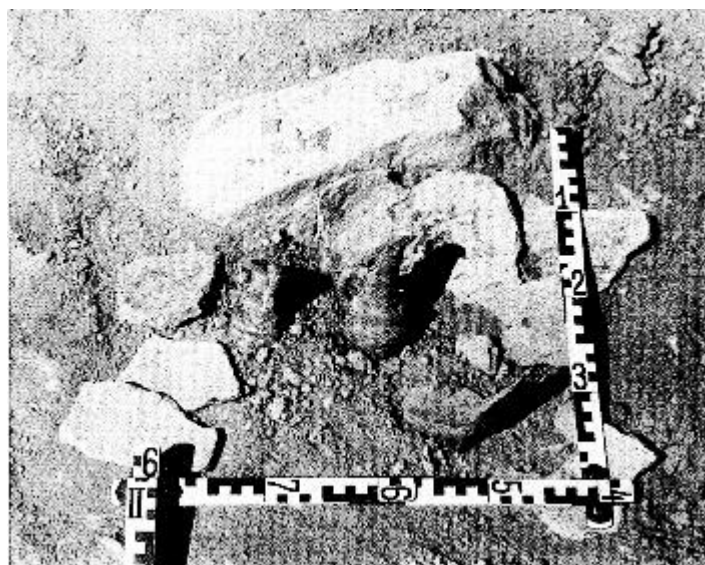

Fig. 97

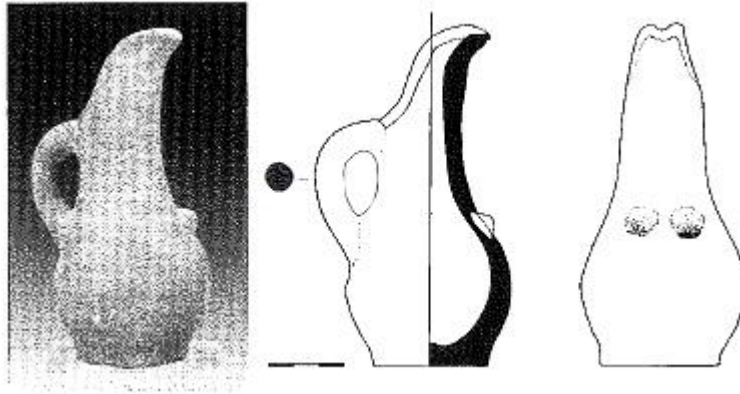

Fig. 98

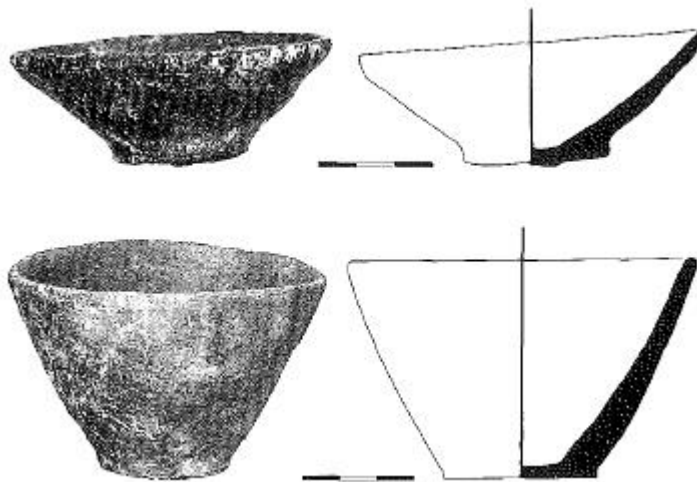

Fig. 99

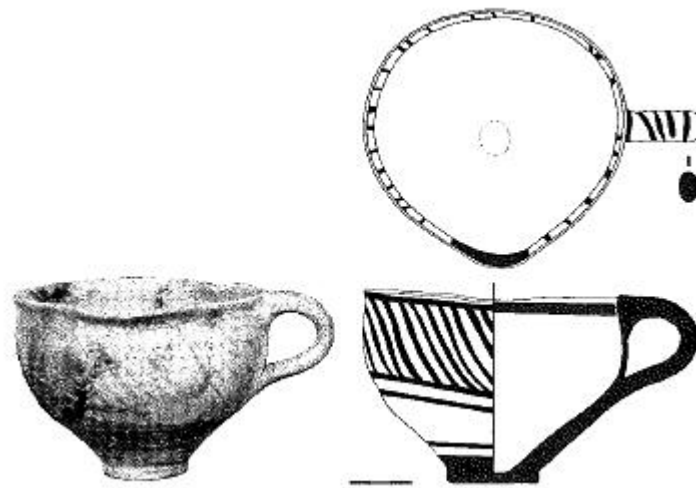

Fig. 100

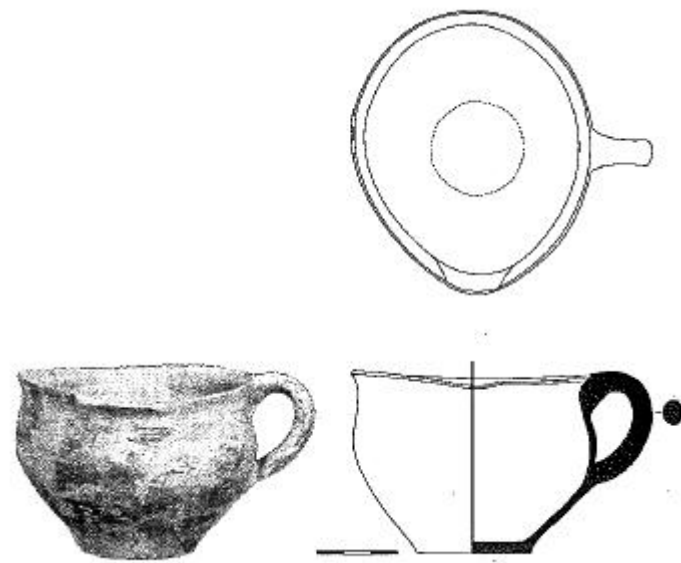

Fig. 101

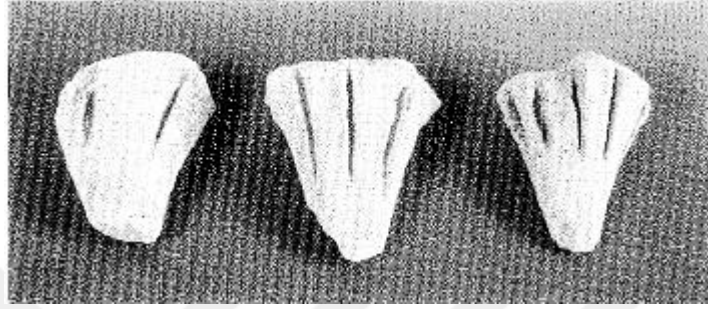

Fig. 102

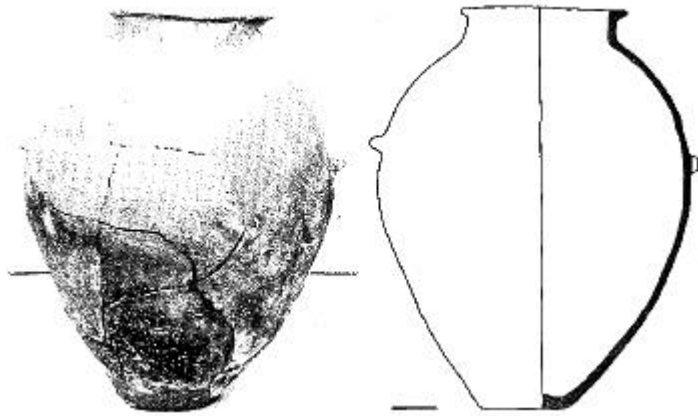

Fig. 103

DELOS

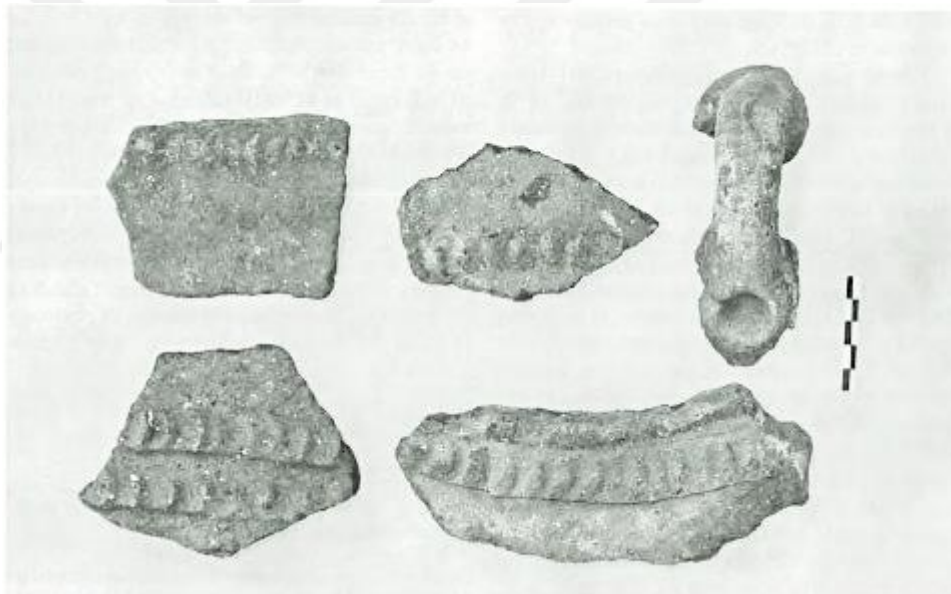

Fig. 104

SAMOS LEVHALAR

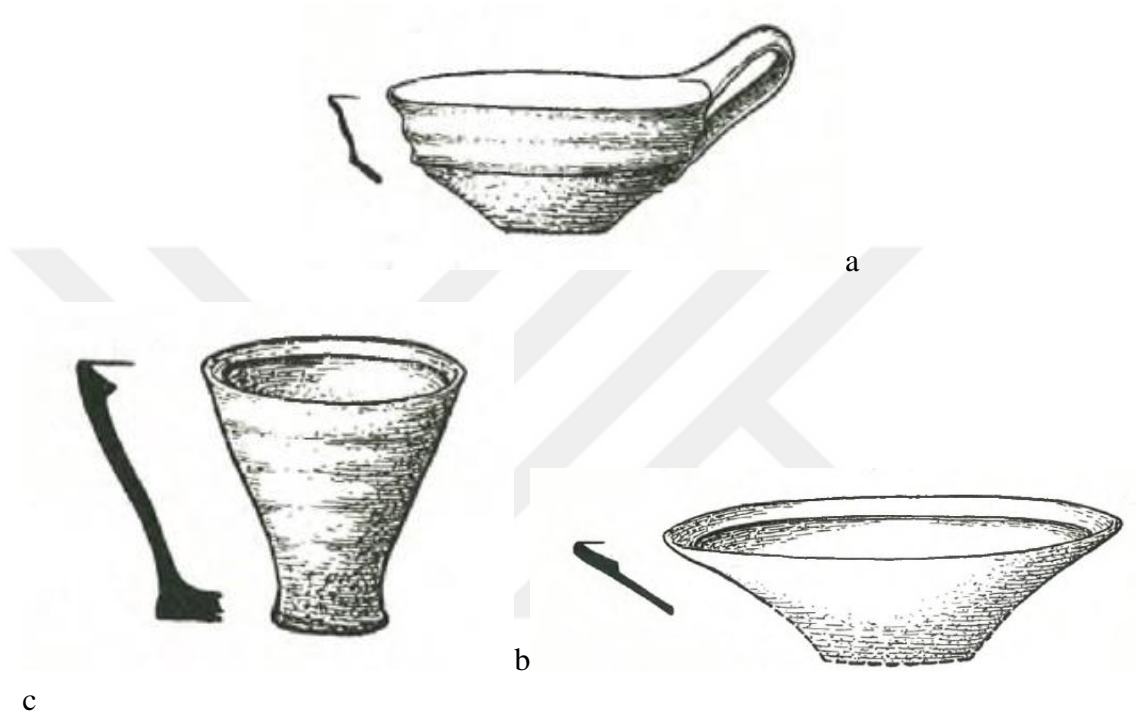

Fig. 105

Fig. 106

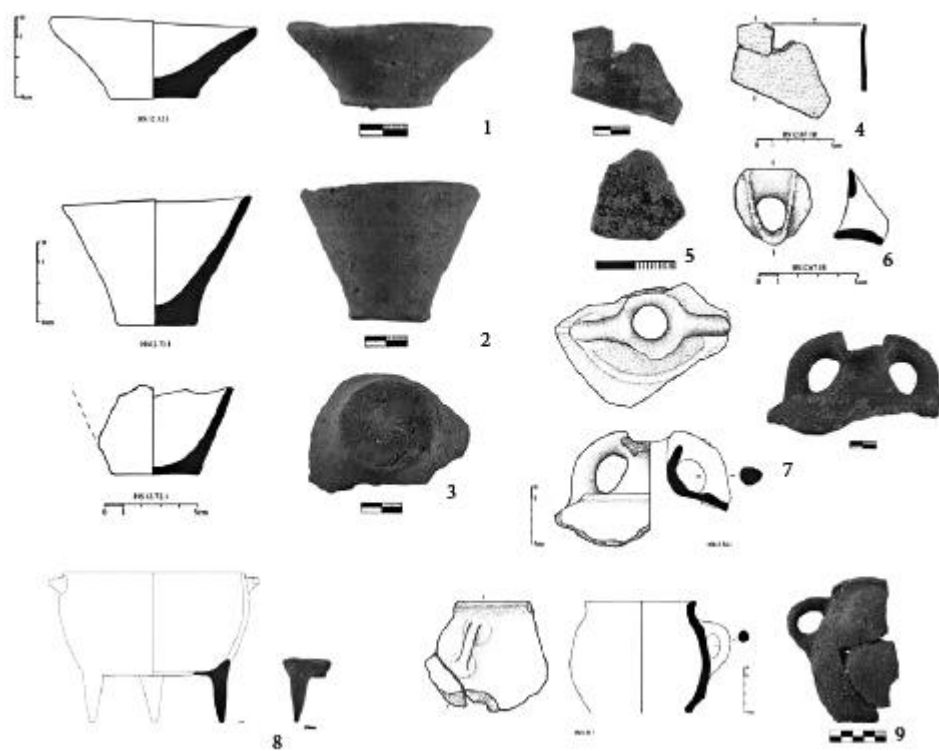

Fig. 107

KALYMNOS LEVHALAR

Fig. 108

b.

a.

Fig. 109

Fig. 110

Fig. 111

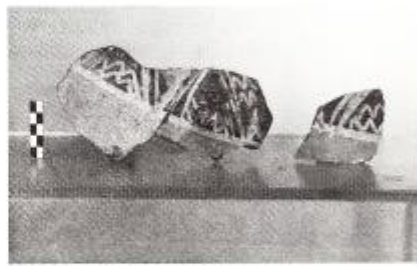
a.

b.

c.

d.

e.

f.

Fig. 112

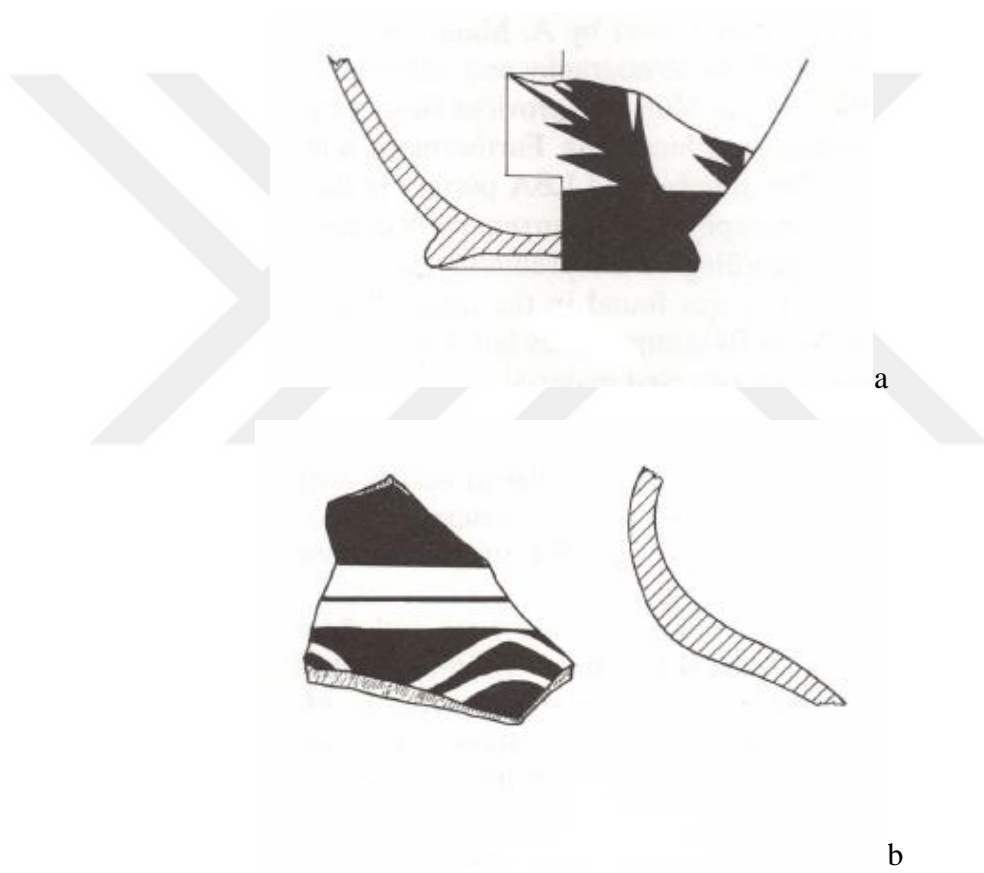

Fig. 113

KOS LEVHALAR

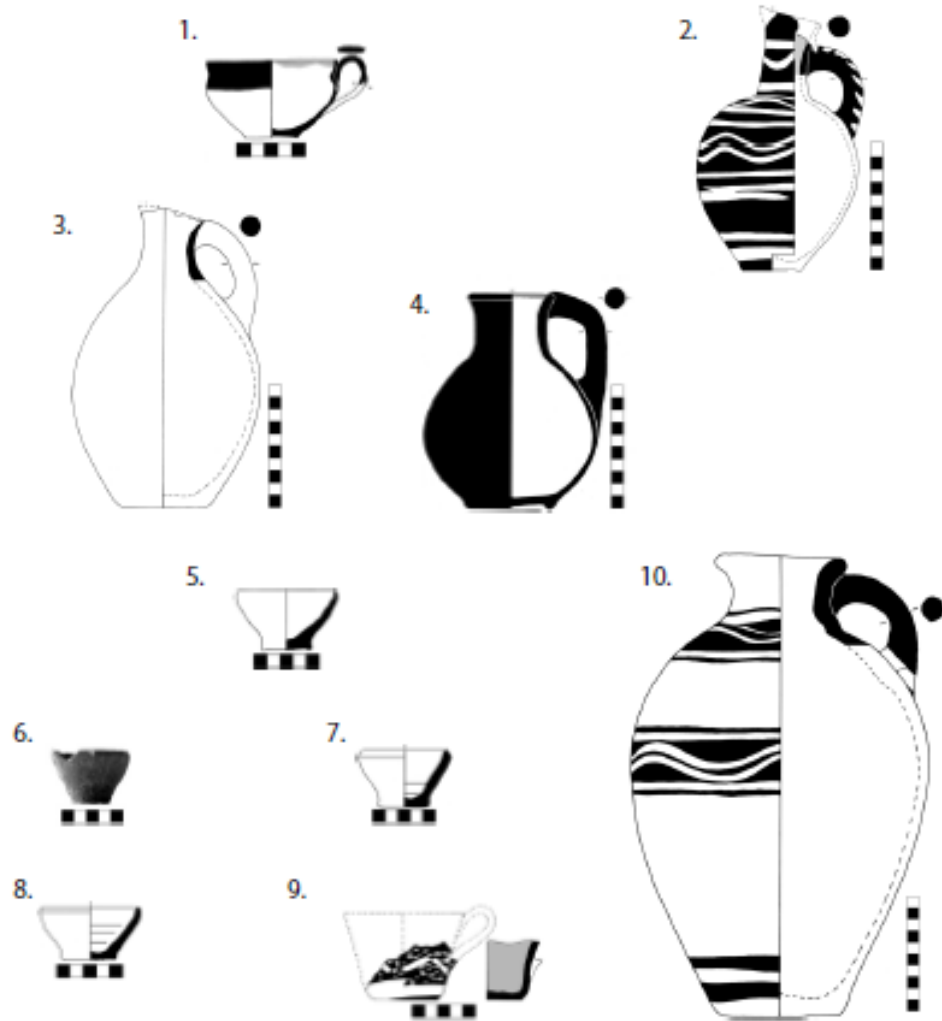

Fig. 114

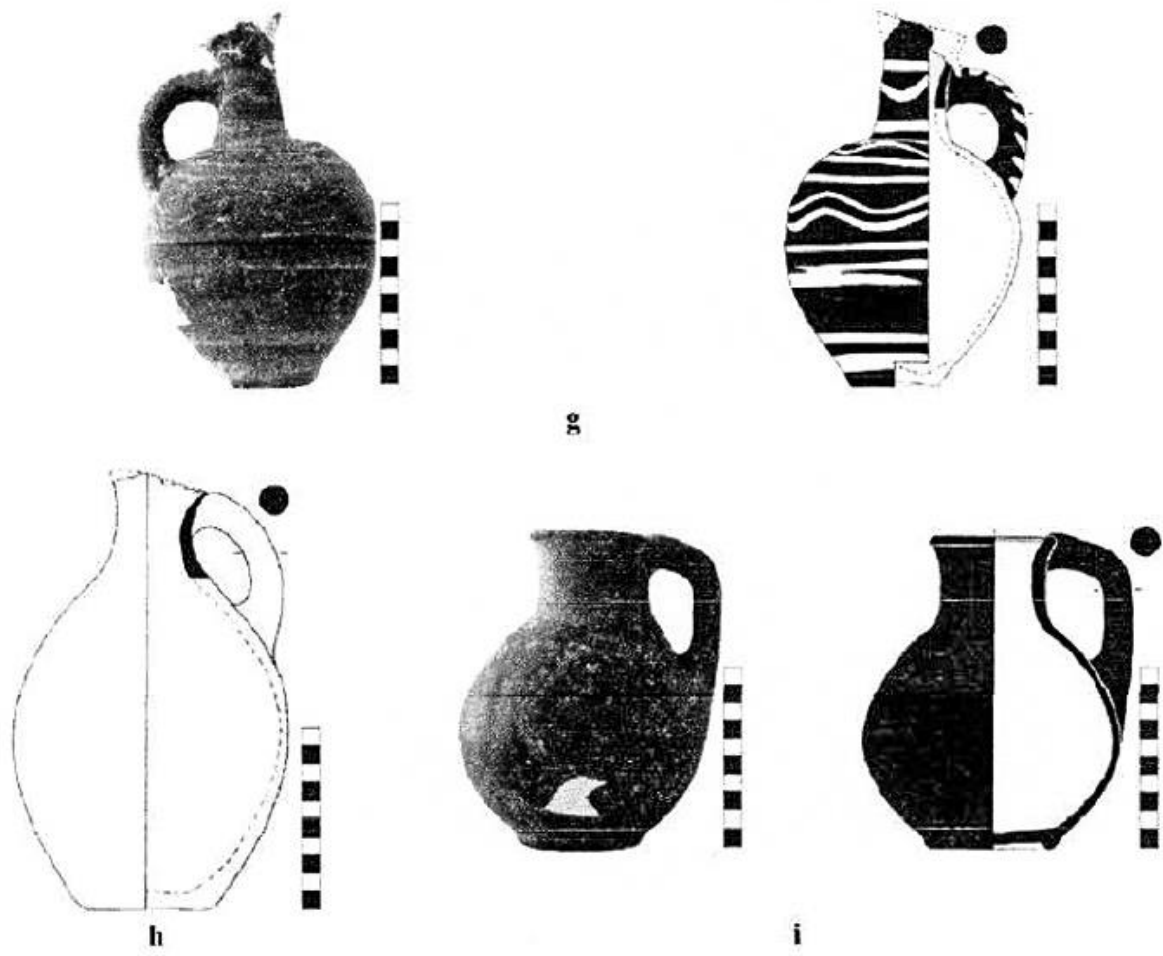

Fig. 115

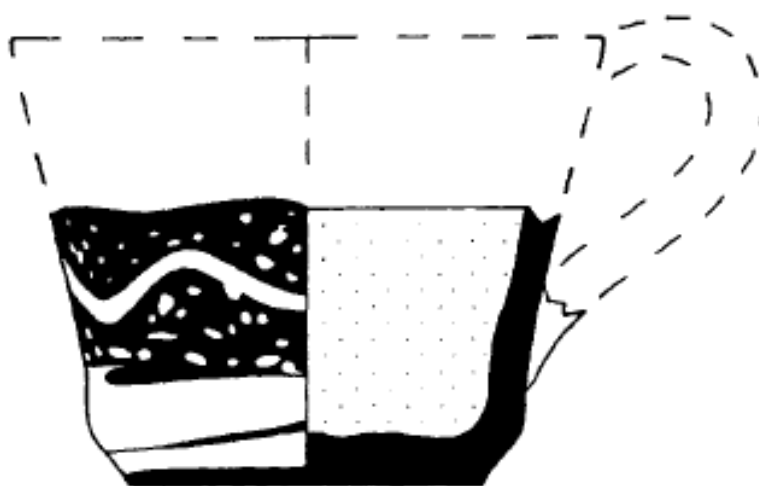

Fig. 116

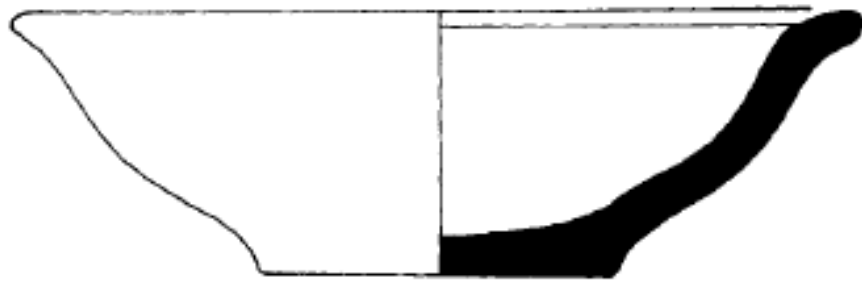

Fig. 117

Fig. 118

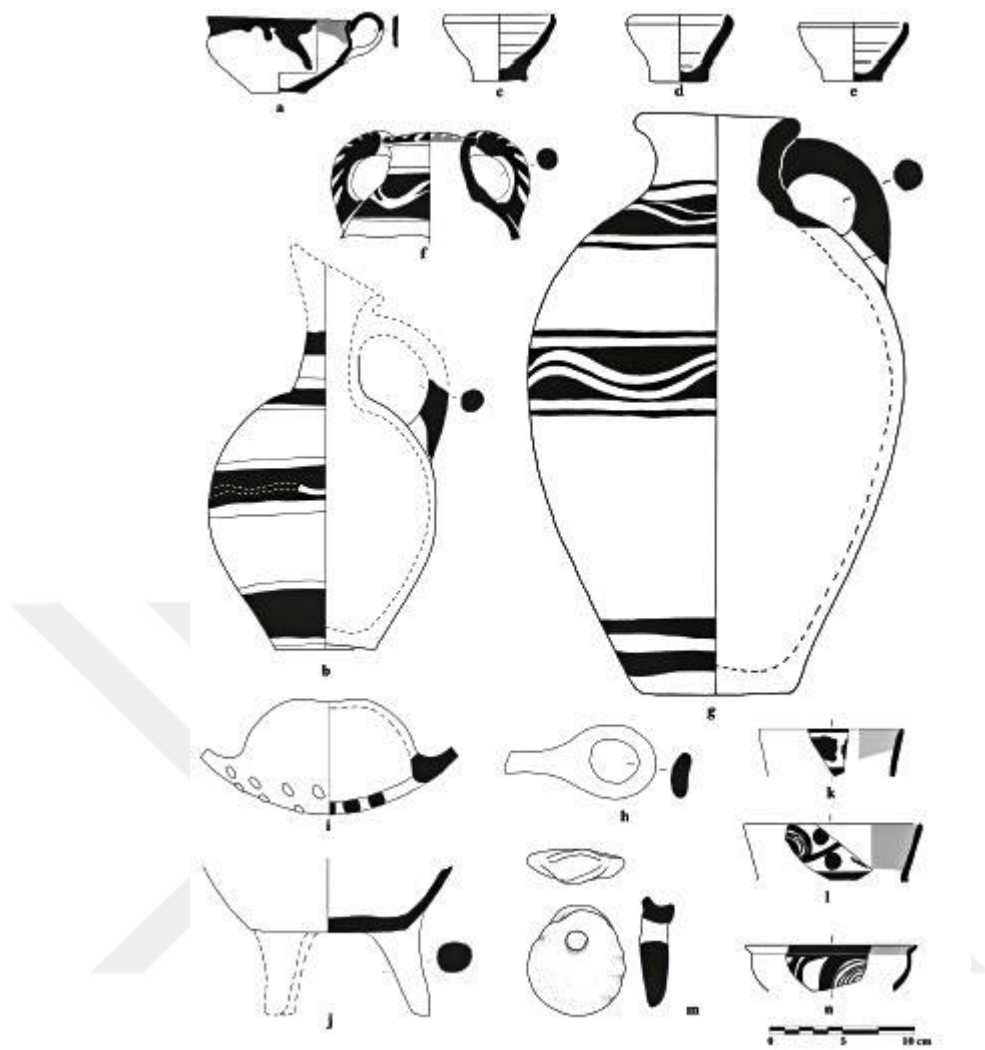

Fig. 119

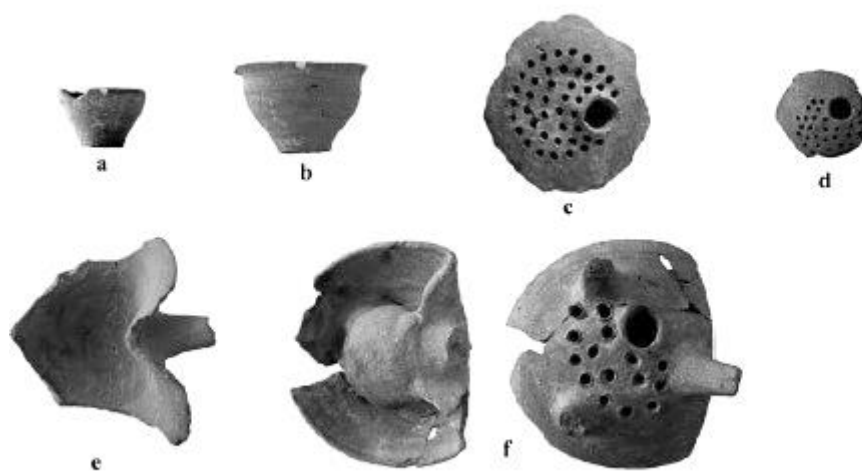

Fig. 120

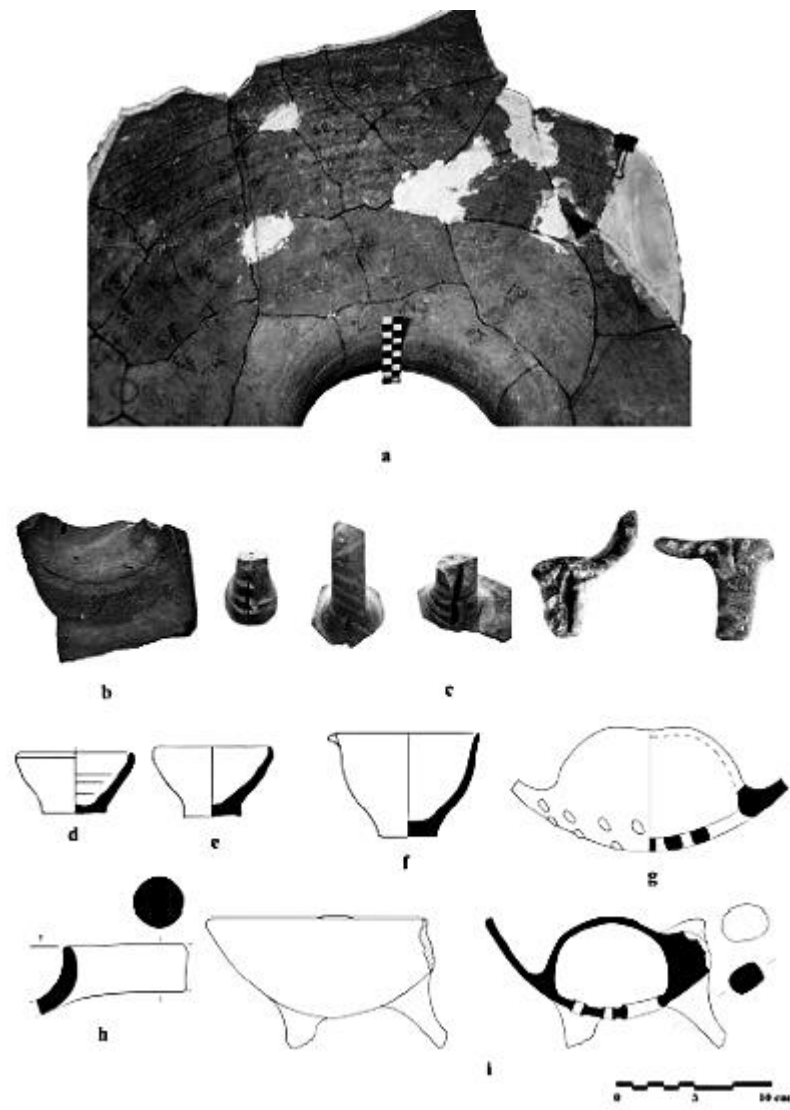

Fig. 121

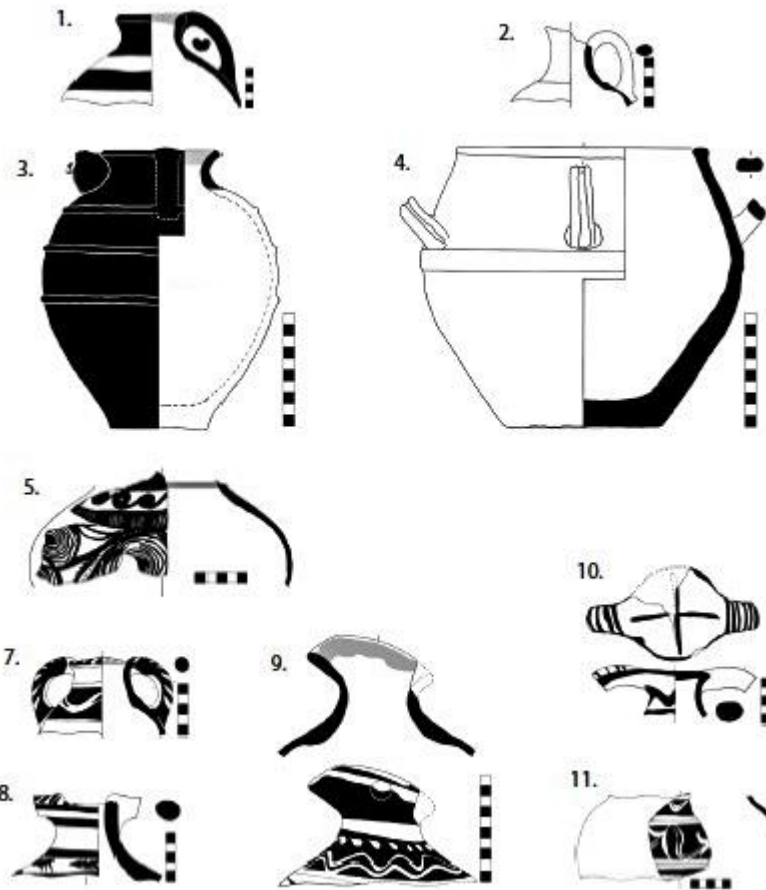

Fig. 122

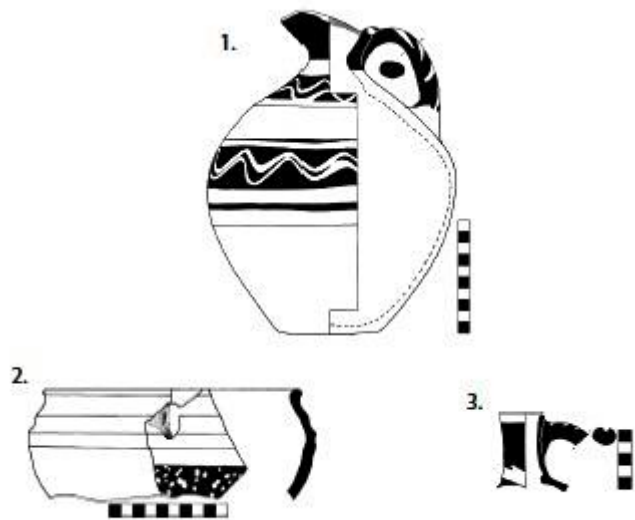

Fig. 123

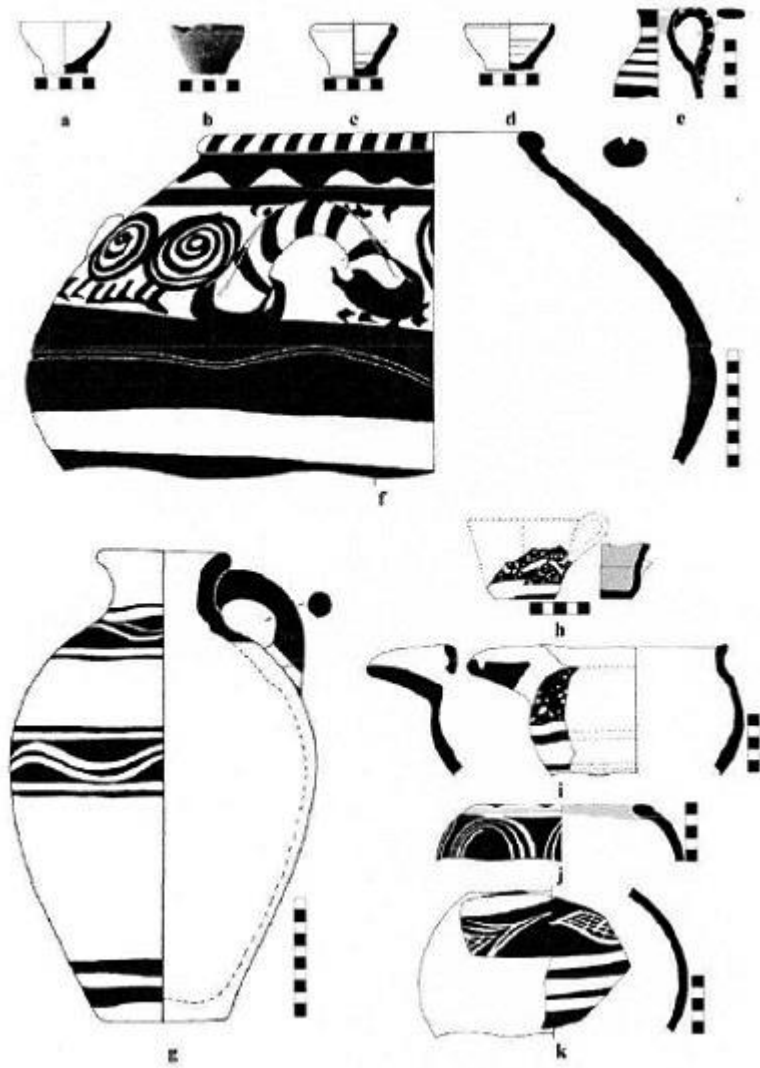

Fig. 124

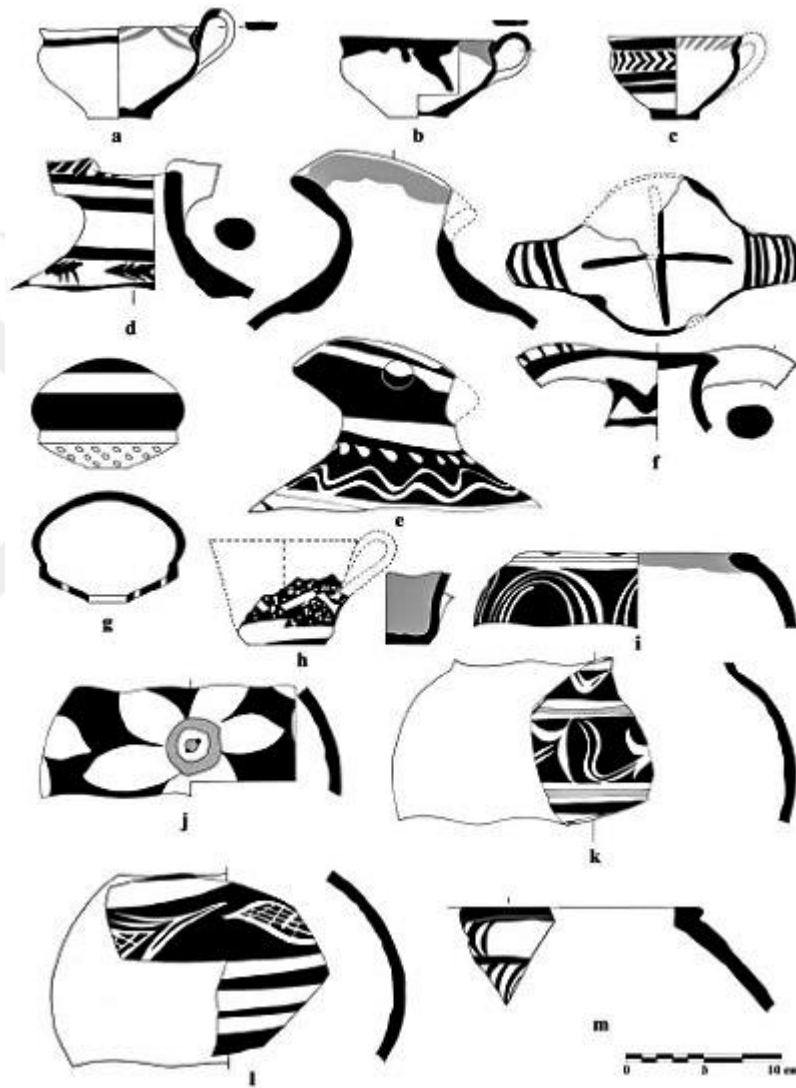

Fig. 125

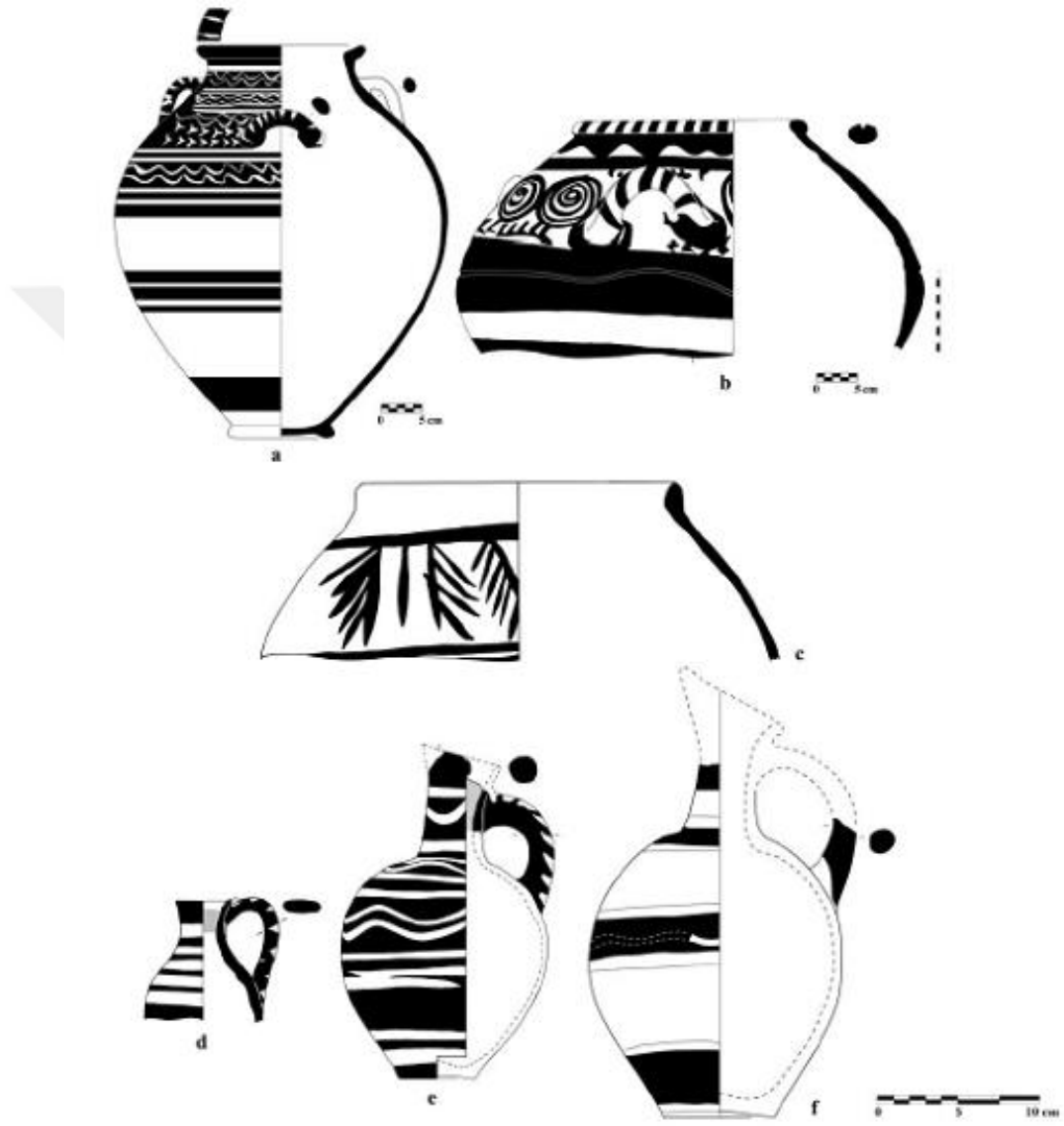

Fig. 126

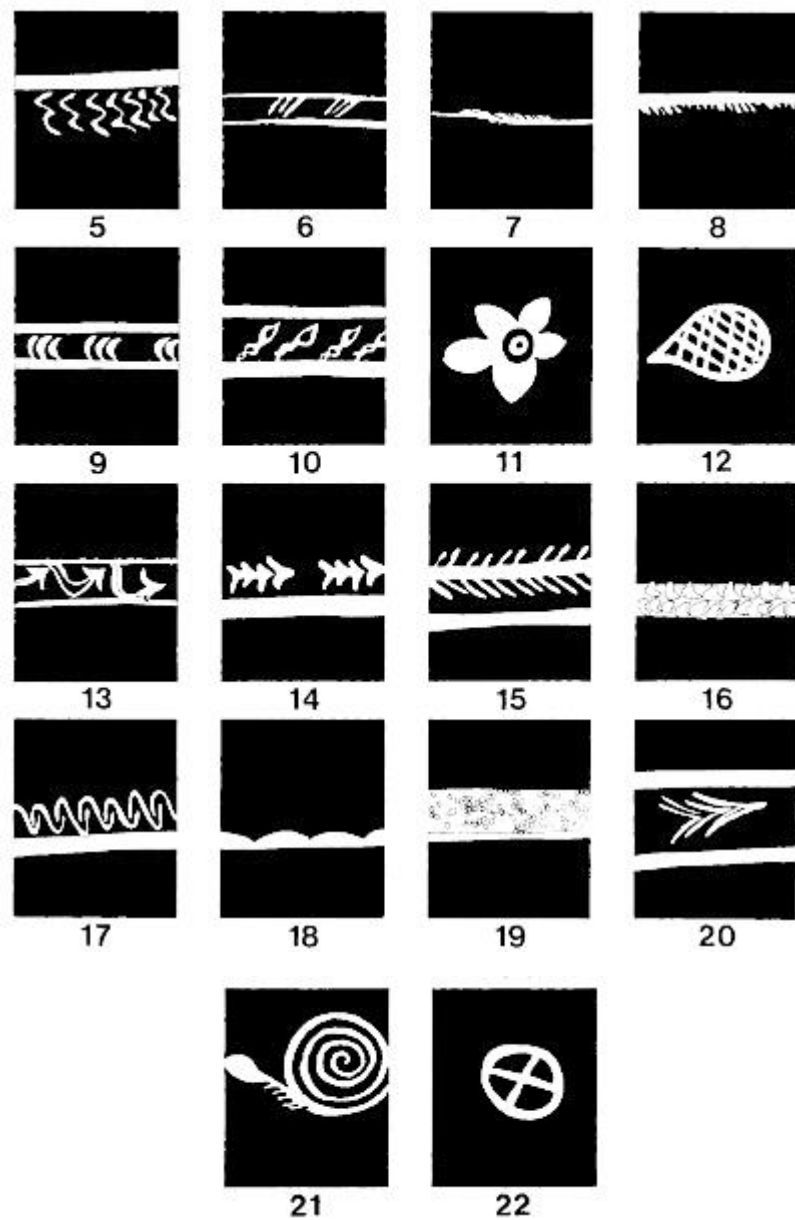

Fig. 127

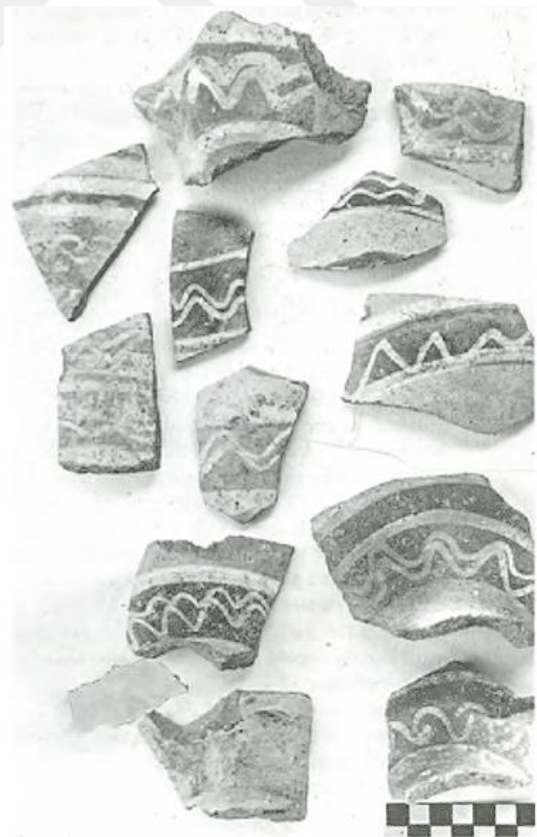

Fig. 128 (6-7-9-8)

RODOS LEVHALAR

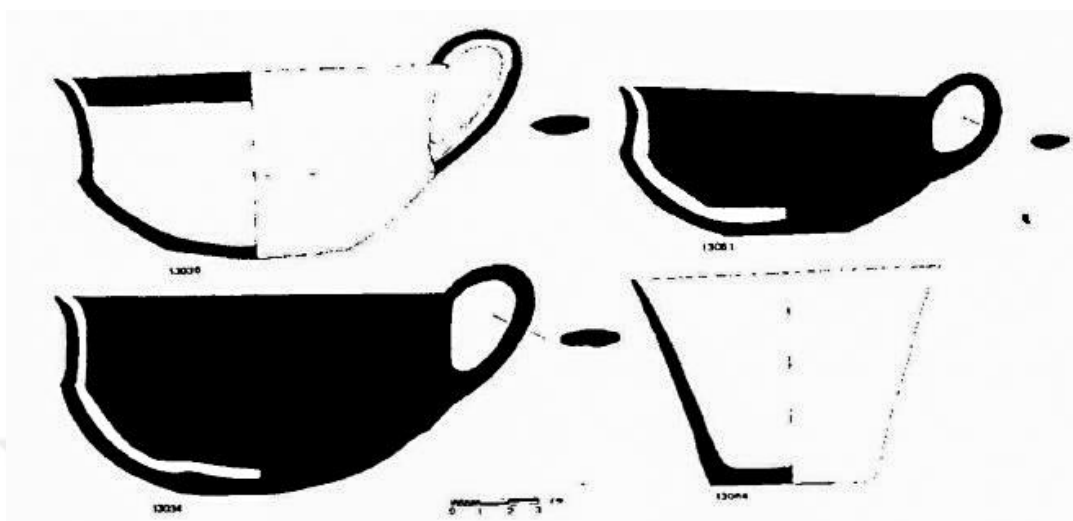

Fig. 129

Fig. 130

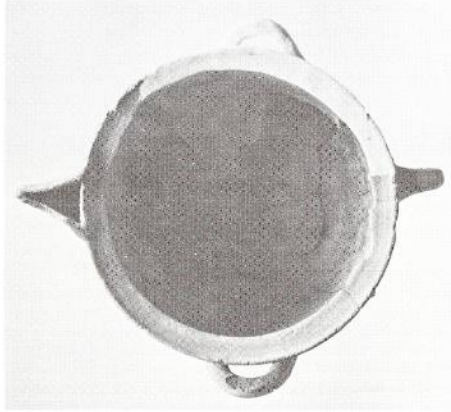
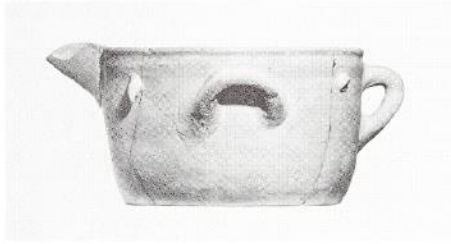

Fig. 131

Fig. 132

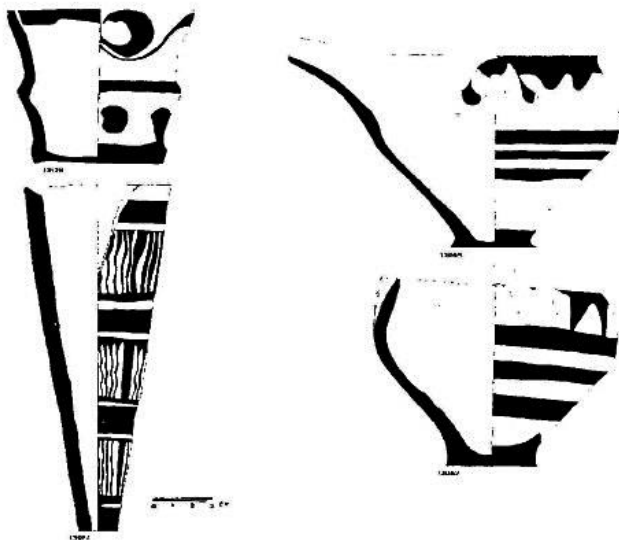

Fig. 133

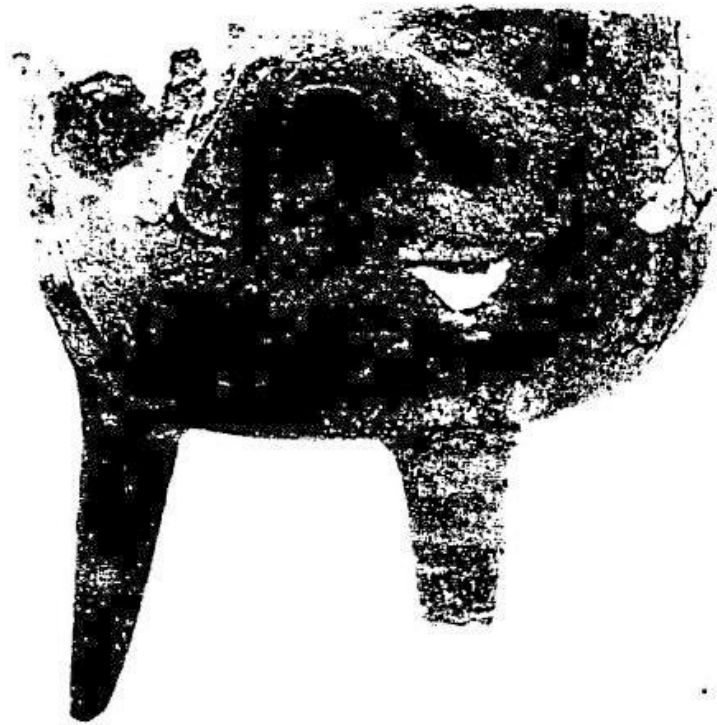

Fig. 134

Fig. 135

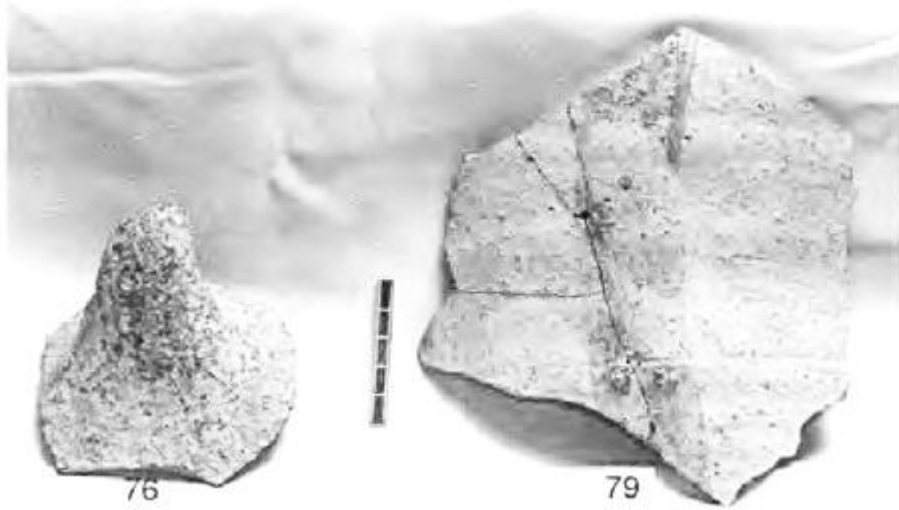

Fig. 136

Fig. 137

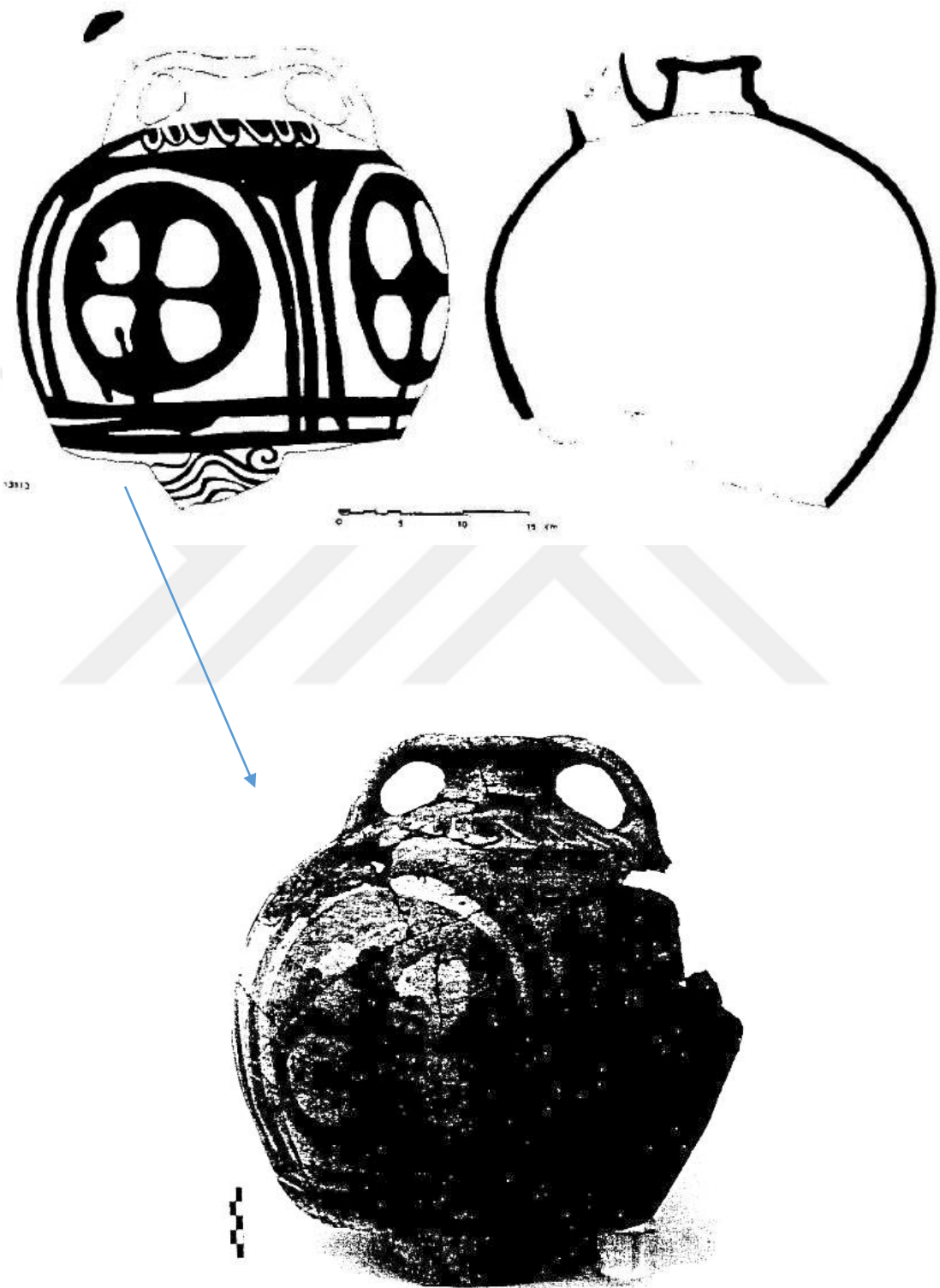

Fig. 138

13081

Fig. 139

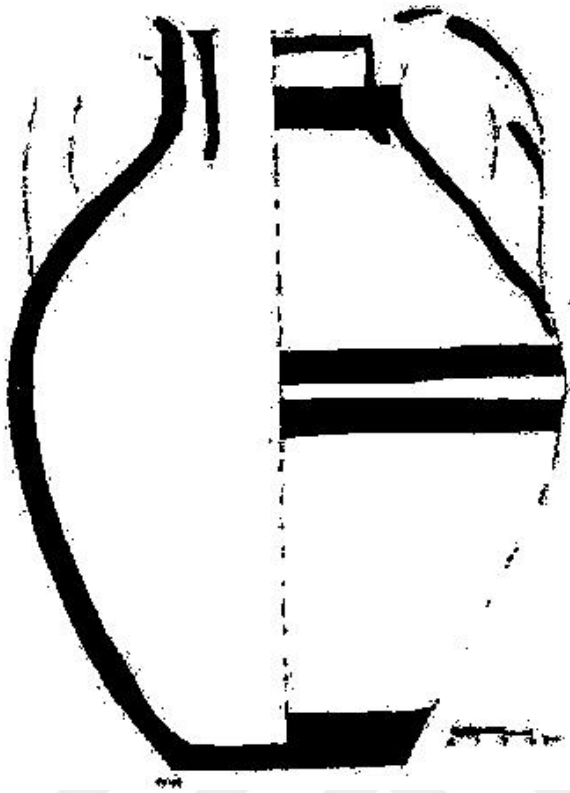

Fig. 140

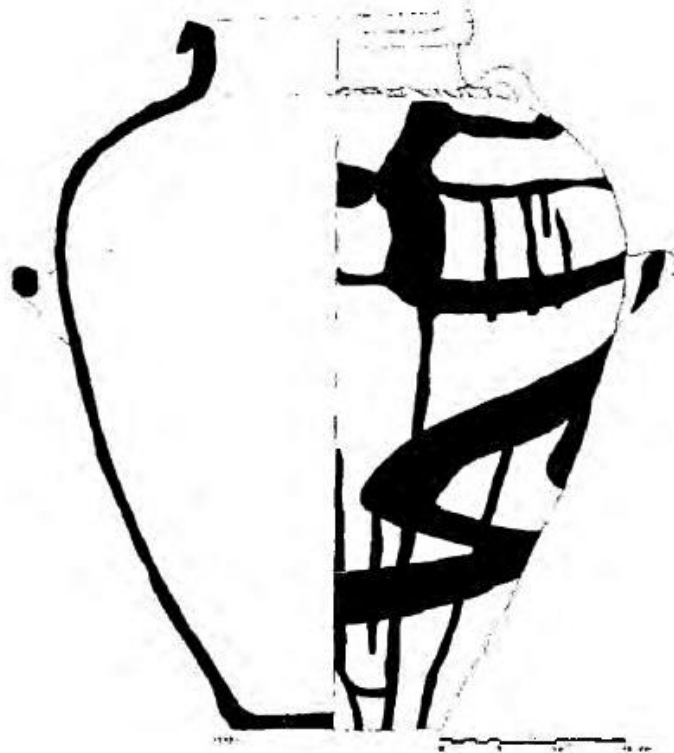

Fig. 141

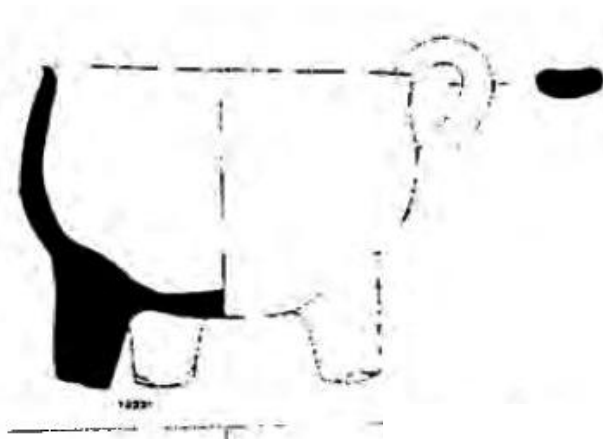

Fig. 142

Fig. 143

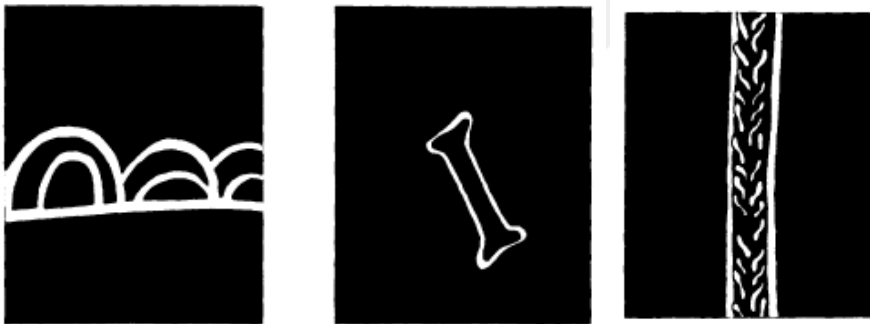
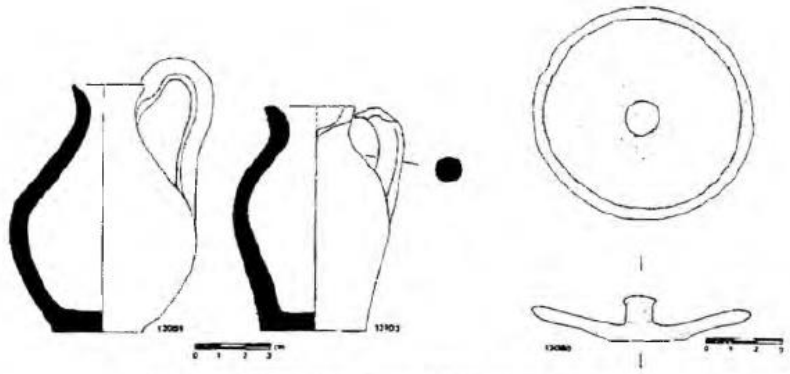

Fig. 144

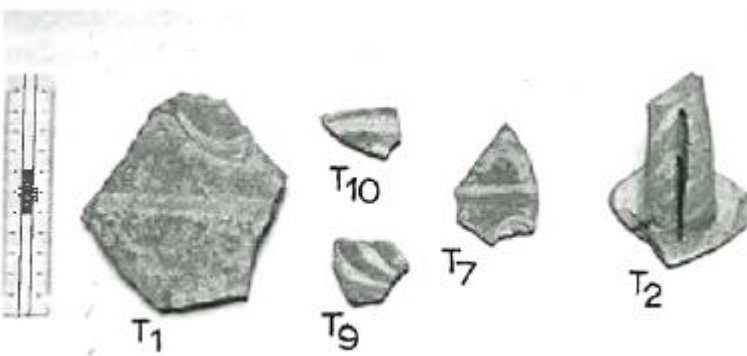

Fig. 145

KARPATOS ve KASOS LEVHALAR

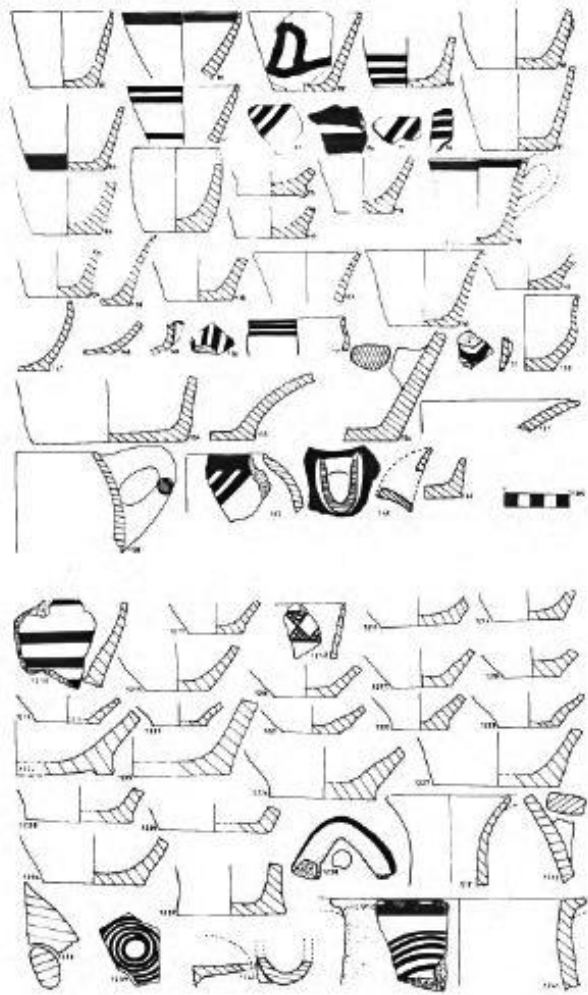

Fig. 146

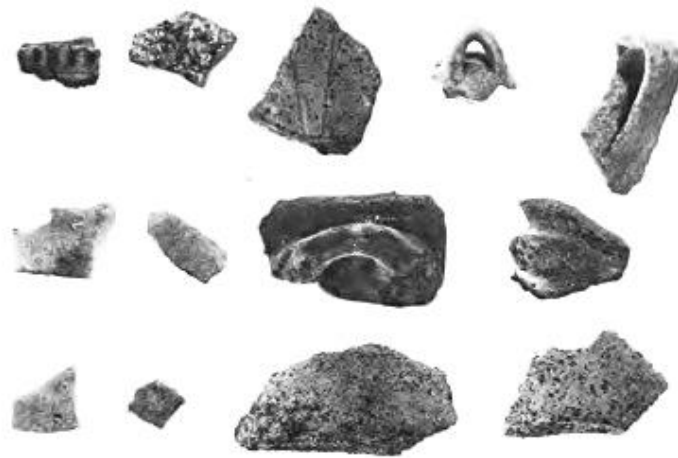

Fig. 147

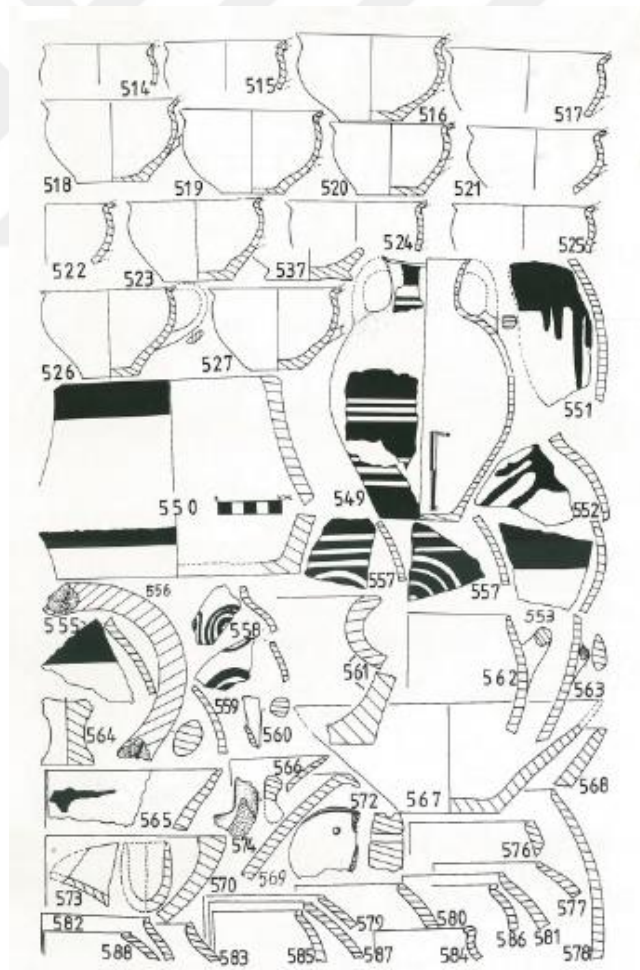

Fig. 148

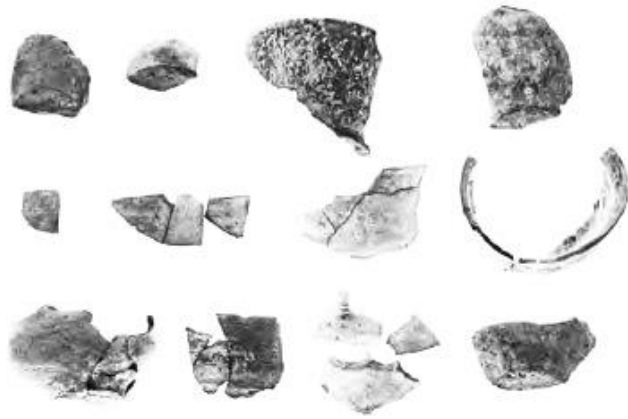
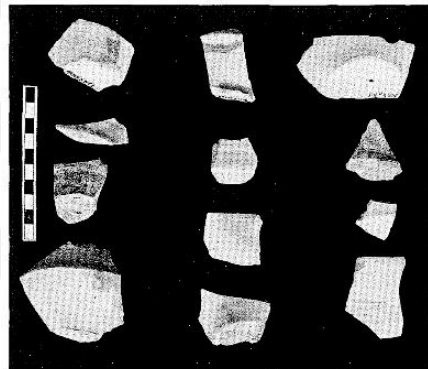

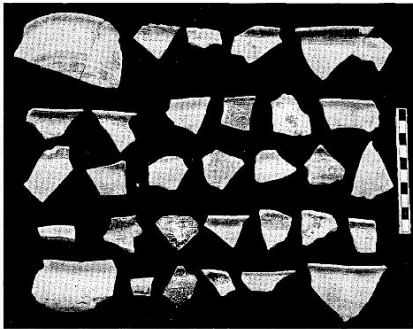
Fig. 149

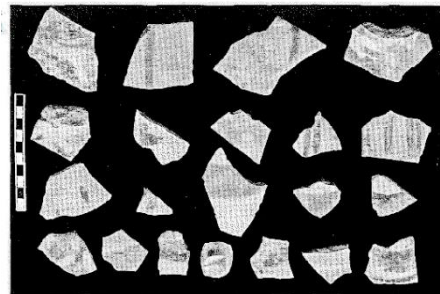
(a)

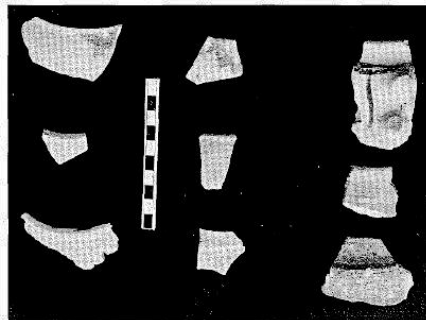
(b)

(c)

(d)

(e)

Fig. 150

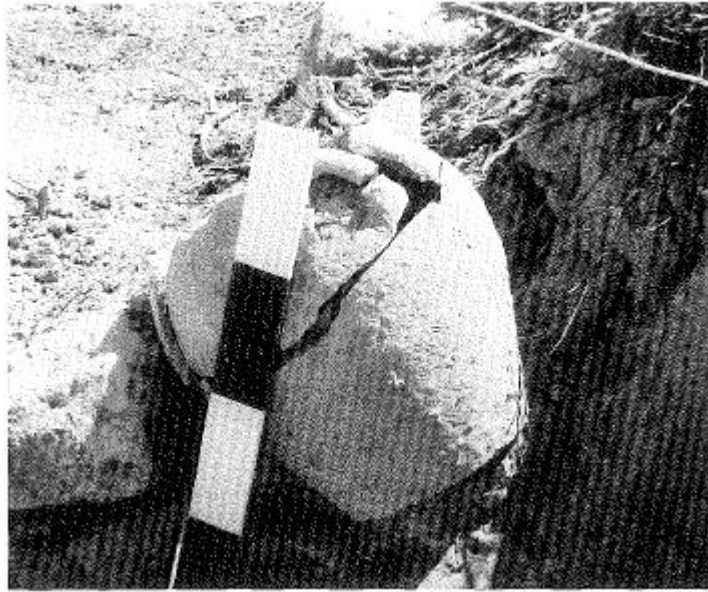

Fig. 151

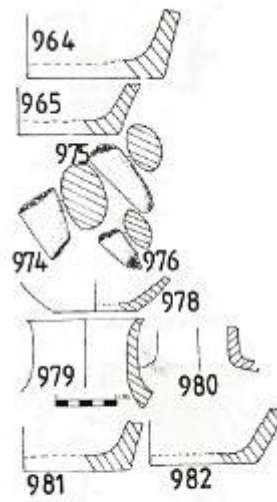

Fig. 152

Fig. 153

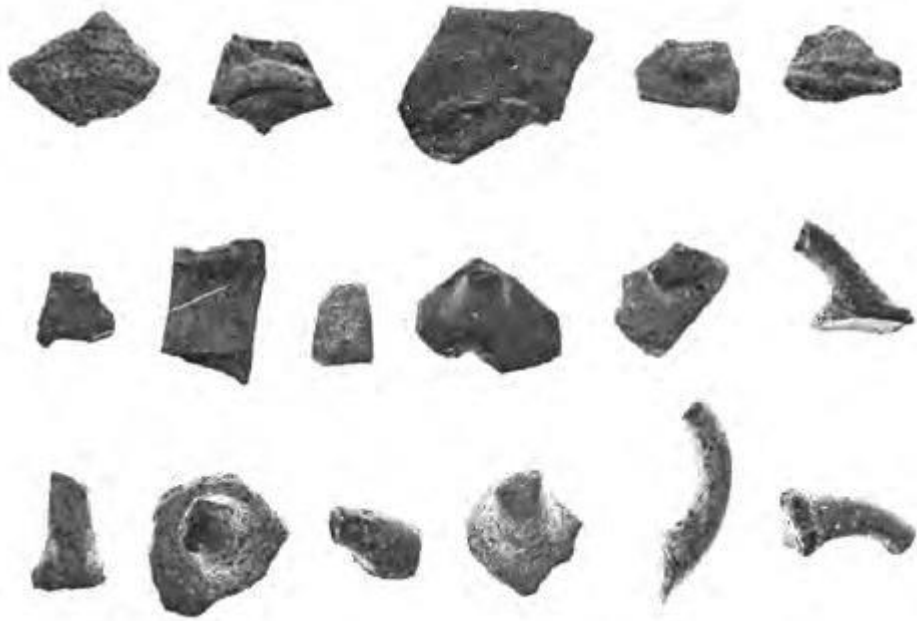

Fig. 154

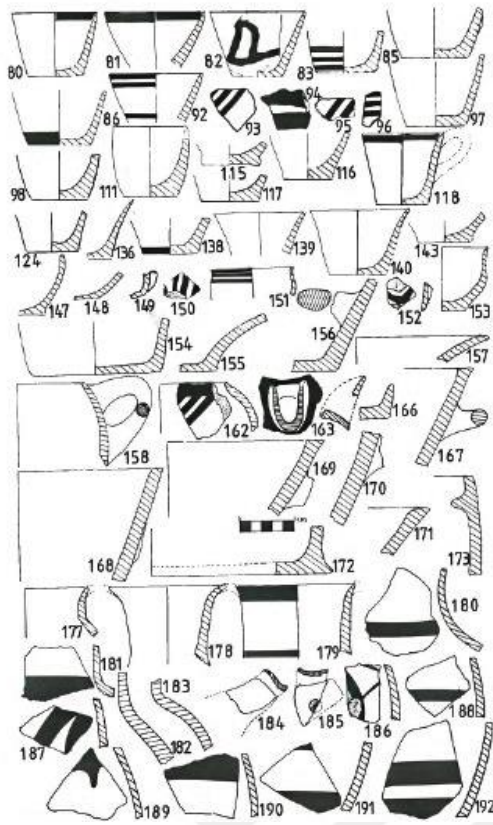

Fig. 155

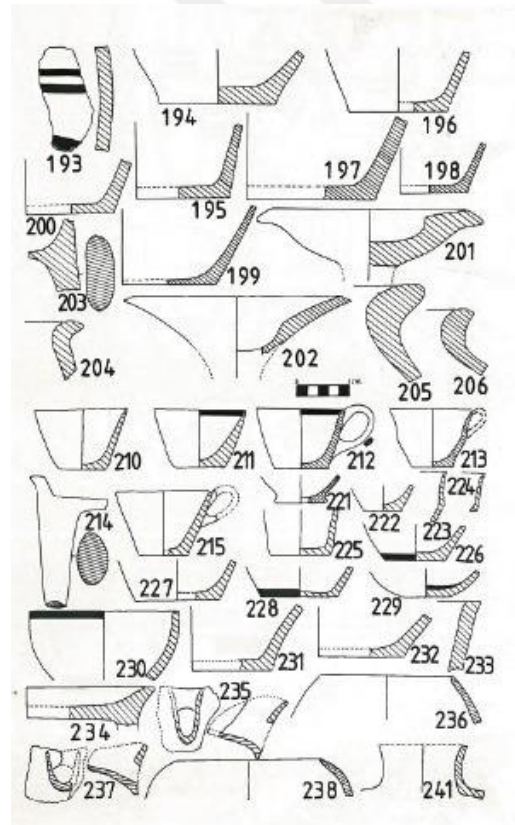

Fig. 156

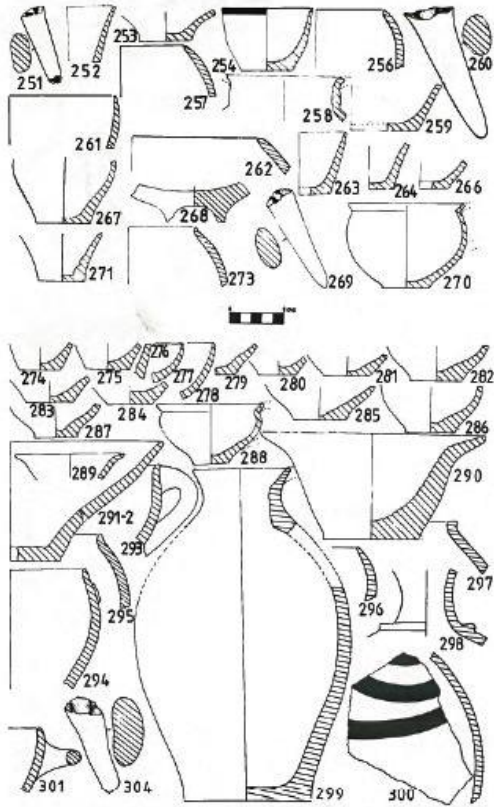

Fig. 157

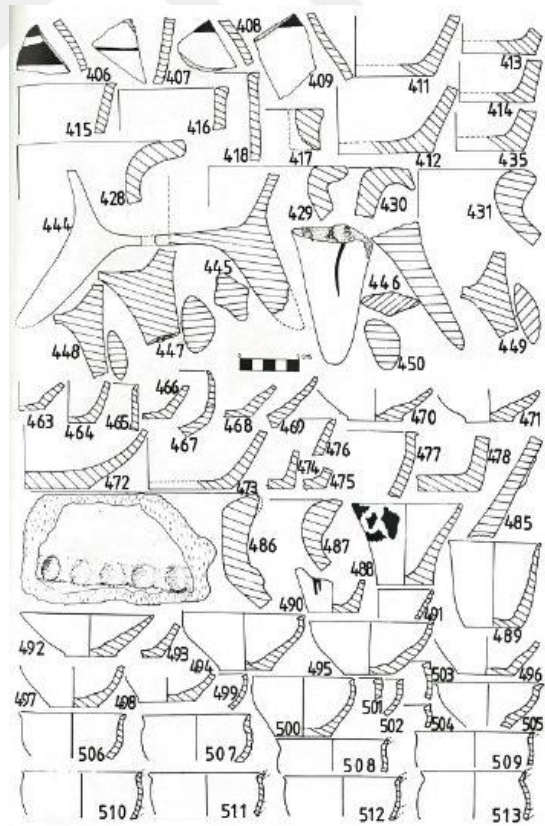

Fig. 158

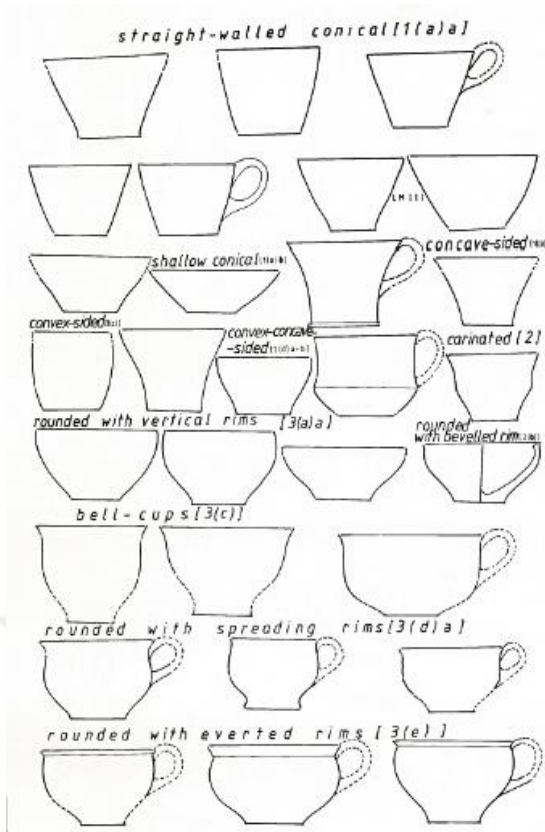

Fig. 159

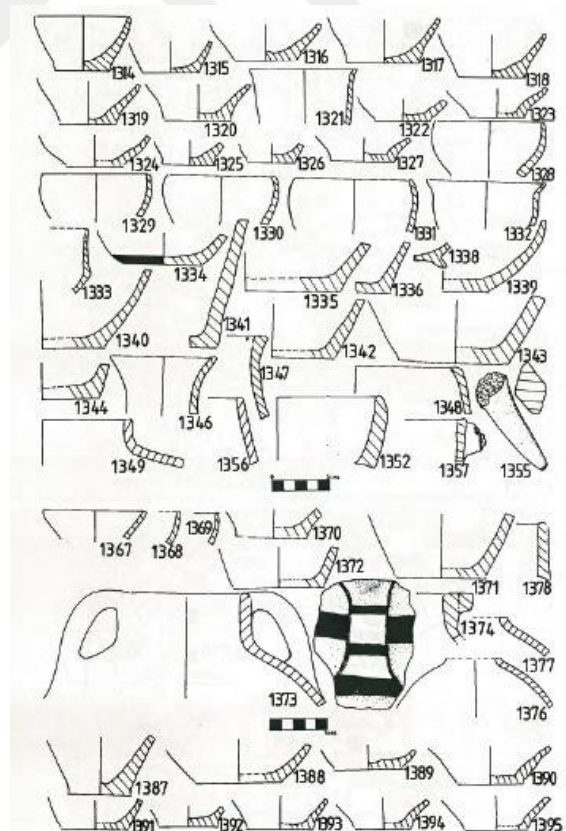

Fig. 160

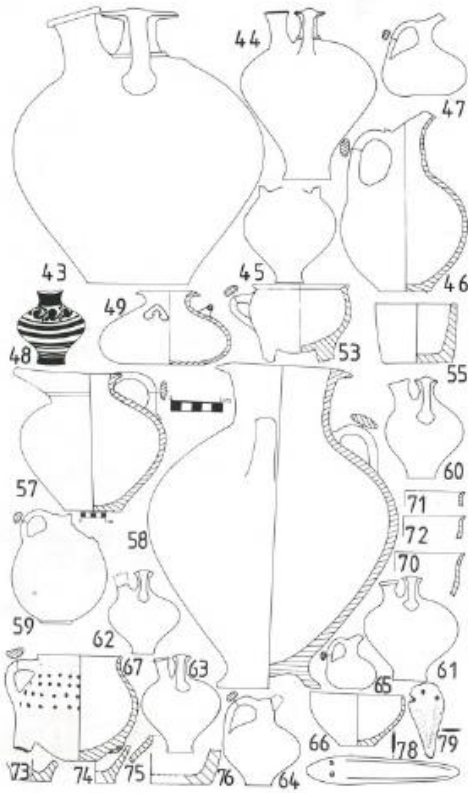

Fig. 161

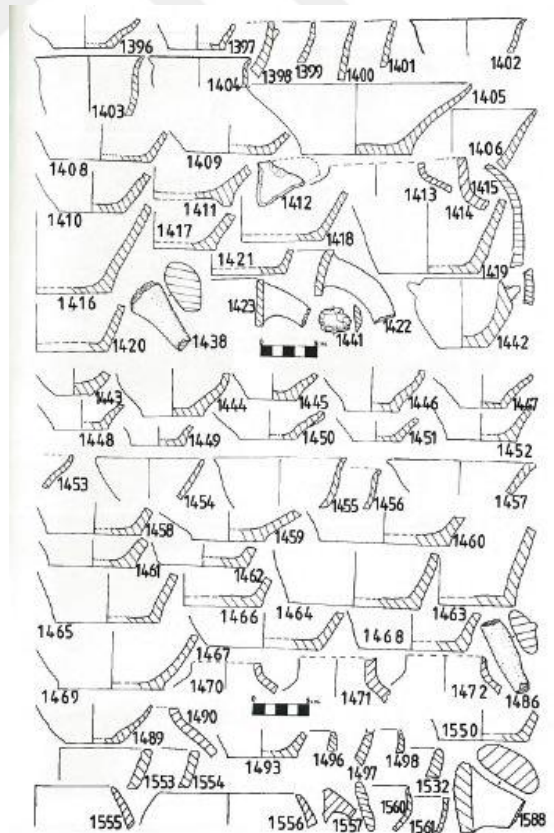

Fig. 162

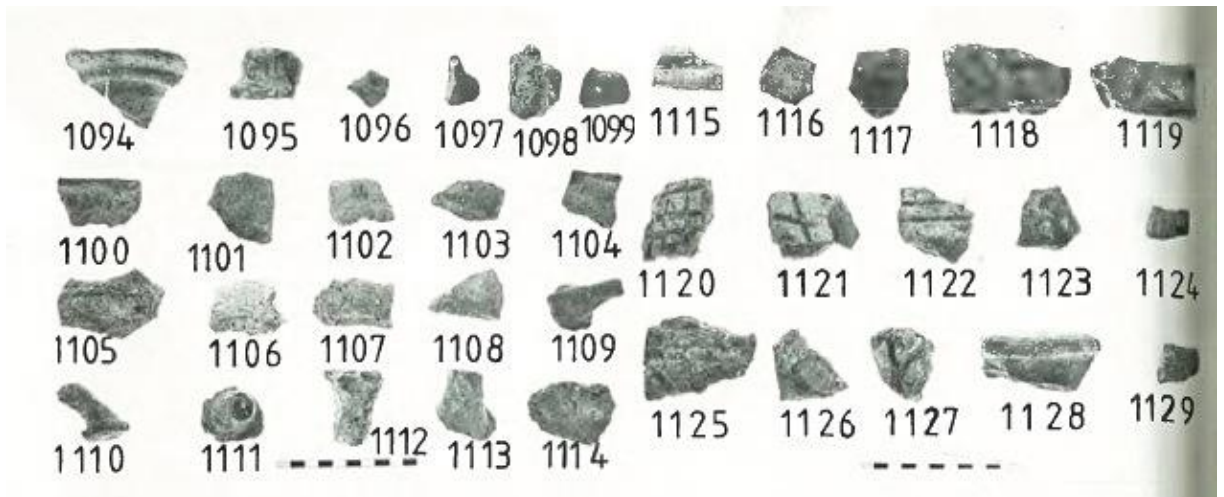

Fig. 163

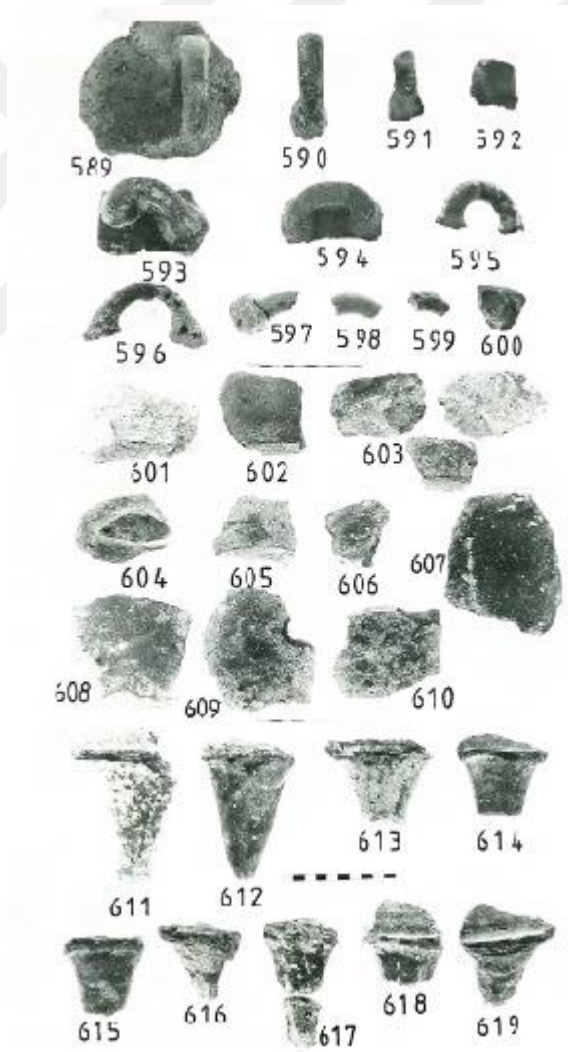

Fig. 164

ÖZET

“Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda OM III- GM IA Dönemi’nde Görülen Minos ve Minos Etkili Seramik Gelenekleri” adlı bu tez çalışması, Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’nda ele geçen Minos ve Minos etkili seramik örneklerini ve kökenlerini inceleme olanağı sağlamıştır. MÖ. 2. Binin ilk yarısında, Girit’te artan hammadde talepleri sonrası oluşturulan denizaşırı ticaret ağı ve bu ticaret ağının kontrolünün Girit’te olması, Kiklad ve Güneydoğu Ege Adaları’nda yoğun Minos etkisine sebep olmuştur. Bu ticaretin en yoğun görüldüğü dönem OM III- GM IA dönemidir. Bu etkinin en iyi görüldüğü bulgular ise seramiklerdir. Minos ithali ve Minos etkili seramikler bu adalarda çok sayıda bulunmuştur. Minos ithalleri arasında, Kamares, Açık üzerine koyu- Koyu üzerine açık ve Kaplumbağa kabuğu dalgalı seramik örnekleri vardır. Seramiklerdeki Minos etkisi yapım teknolojisinde, bezemelerde veya kap biçimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Kikladlar ve Güneydoğu Ege Adaları’ndaki merkezler incelendiğinde, ele geçen örneklerin yerel kültüre ait izler taşıdığı, ilişkilerin karşılıklı yoğun ilişkiler ile kurulmuş olduğu tespit edilmiştir.

ABSTRACT

This thesis entitled "Minoan and Minoanized Ceramic Traditions in the Cyclades and Southeast Aegean Islands during the MM III-LM IA Period" provided the opportunity to examine the pottery samples and the origins of the Minoan and Minoanized pottery found in the Cyclades and Southeast Aegean Islands. In the first half of the second millennium BC., overseas trade network created after the increasing raw material demands in Crete and the control of this trade network in Crete caused intense Minoanisation in the Cyclades and Southeast Aegean Islands. MM III-LM IA was the most intense period of this trade. This effect is best seen on ceramics. Imported Minoan and Minoanized ceramics have been found in large numbers on these islands. Among the Minoan imports, there are examples of Kamares, Light on Dark- Dark on Light and Tortoise-Shell Ripple Ware. Minoanisation in ceramics is seen in technology, decoration or forms. When the centers in the Cyclades and the Southeast Aegean Islands were examined, it was detected that the specimens carried traces of the local culture and that the relations were established with intense mutual relations.